This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
CHRISTIAN JENSEN

William Shakespeare

af

GEORG BRANDES

ANDET BIND

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG
DØMMES KUNSTVÆRKER
1896

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

2den ændrede Udgave

af

Kritiker og Portræter.

Af

Georg Brandes.

Indhold:

Skuespilkritik:

Shakespeare: Et Vinter-Eventyr. — Viola. — Kjøbmanden i Venedig. — De lystige Koner i Windsor. — *Schrøder:* Ringen. — *Benedix:* Nøglen til Kassen. — *Molière:* Fruentimmerskolen. — *Musset:* En Caprice. — Man skal ikke forsværge Noget. — *Sandeau:* Slottet i Poitou. — *Dumas:* Enkens Mand. — *Bayard:* Ude og Hjemme. — *Scribe* og *Legouvé:* Dronning Marguerites Noveller. — *Holberg:* Det lykkelige Skibbrud. — Jean de France. — Jeppe paa Bjerget. — *Oehlenschläger:* Den lille Hyrdedreng. — Palnatoke. — Dronning Margrete. — *Heiberg:* De Uadskillelige. — Elverhøj. — Eventyr i Rosenborghave. — Pottemager Walter. — Seer Jer i Spejl. — *Henrik Herts:* De rimede Lystspil. — Kong Renés Datter. — Tre Dage i Padua. — Et Herreselskab. — *Hostrup:* En Sparv i Tranedans. — Gjenboerne. — Mester og Lærling. — Eventyr paa Fodrejsen. — *Arnesen:* Et Rejse-Eventyr. — *Goldschmidt:* I den anden Verden. — *Cæc. Richardt:* Deklaraninnen. — *M. V. Brun:* Marie Antoinette. — *Thornam:* Ægteskabspolitik. — *Bournonville:* Et Folkesagn. — *Henrik Ibsen:* De Unges Forbund. — *A. Munch:* Lord William Russell. — *Det uendeligt Smaa og det uendeligt Store i Poesien.*

Karakteristiker:

H. C. Andersen. — *Emil Aarestrup.*

5 Kr.

PR
28
.D3
B

William Shakespeare

WILLIAM SHAKESPEARE

AF

GEORG BRANDES

ANDET BIND

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

GRÆBES BOGTRYKKERI

1895

DUNNING
HILL
12-14-39
39883

INDHOLD.

Side

Indledning. Elisabeths England i Shakespeares Ungdom 1
Elisabeths Alderdom 8
Elisabeth, Essex og Bacon 18
Processen mod Essex og Southampton 31
Aaret 1601 i Shakespeares Liv. Sonetterne og Pembroke 48
Den mørke Dame i Sonetterne. Mary Fitton 73
Platonisme, Shakespeare's og Michel Angelo's Sonetter. Tekniken 96
Julius Cæsar. Dramets Grundmangel 123
Dramets Fortrin. Brutus 150
Ben Jonson og hans romerske Skuespil 170
Hamlet. Novellistiske, historiske, dramaturgiske Forudsætninger 205
Hamlet, Giordano Bruno og Montaigne. Ethnografiske Forudsætninger 221
Det Personlige i Hamlet 247
Hamletskikkelsens Psykologi 256
Hamlet som dramatisk Værk 271
Hamlets Virkning gjennem Tiderne 289
Dramaturgien i Hamlet. Shakespeare, Kemp og Tarleton 296
Naar Enden er god. Udfald mod Puritanismen 304
Lige for Lige, Angelo og Tartuffe 320

Side

James's og Anna's Tronbestigelse Raleighs Skjæbne. Shakespeare's Trup bliver Kongens Skuespillere. Skotsk Indflydelse 339
Macbeth. Macbeth og Hamlet. Textens Tilstand vanskeliggjør Kritik 361
Othello. Jagos Betydning og Karakter 387
Othello. Æmnet og dets Behandling. En storstilet Monografi 395
Kong Lear. Grundstemningen. Krøniken, Sidney's Arcadia og det gamle Drama 421
Verdensundergangs-Tragedien i Lear 430
Antonius og Kleopatra. Hvad der drog Shakespeare til Stoffet 443
Den mørke Dame som Model. Republikens Fald en Verdensundergang 461

RETTELSER.

S. 25, L. 8 i Bacon's Apothegms, læs etsteds hos Bacon

S. 257, L. 9 til den Gode, læs den til Gode

S. 348, L. 4 f. n. Han, læs Hun

S. 409, L. 10 og, læs om

I.

Alt havde blomstret i Elisabeths England, da Shakespeare var ung. Følelsen af at tilhøre et Folk, der med store Minder og Bedrifter bag sig nu tog sit afgjørende, uimodstaaelige Opsving, og Bevidstheden om at leve i en Tid, hvor Oldtidens beundrede Kultur gjenfødtes og hvor store Personligheder paa alle praktiske og aandelige Omraader gjorde England overlegent og selvtillidsfuldt, forenede sig med selve Ungdommens Foraarsfølelser i hans Bryst. Han saa sit Fædrelands Stjerne stige og sin egen Stjerne med den.

Det var ham som om Mænd og Kvinder da havde rigere Evne, dristigere Hu og fyldigere Lykke end Mennesker før i Tiden havde havt. Deres Blod var mere ildfuldt, deres Attraa mere umættelig, deres Eventyrlyst større end hos Fortidens Menneskebørn. De forstode at herske med Mod og Kløgt som Dronningen og Lord Burghley, at leve med Hæder og kjæmpe med

Glans, elske med Lidenskab og digte med Sværmeri som Ungdommens skjønne Heros Philip Sidney, der fandt en Achilles' tidlige Død. De vilde nyde Tilværelsen med alle Sanser, opfatte den med alle Organer, svælge i Rigdom og Pragt, i Skjønhed og Vid, eller de vilde sejle Jorden rundt, skue dens Undere, vinde dens Skatte, give nye Lande deres Navn og vise Englands Flag paa ukjendte Have.

Statsmands-Egenskaber og Feltherre-Egenskaber lagde de iblandt dem for Dagen, som i disse Aar havde ydmyget Spanien, gjenoprejst Holland, holdt Skotland i Ave. De var sunde, stærke Naturer. Skjønt de alle havde Renæssancens literære Hang, var de fremfor Alt praktiske Mænd, skarpe Iagttagere af Tidens Tegn, aarvaagne og faste i Modgang, maadeholdne og forstandige under sejerrig Fremgang.

Shakespeare saa Walter Raleigh, næst ham selv og Francis Bacon Samtidens genialeste og interessanteste Englænder, Spensers trofaste Ven, efter at have indlagt sig Ry for sit Soldatermod og vundet Hæder som Viking og Opdager, vinde Elisabeths Yndest som Hofmand og Befolkningens Beundring som Helt og Digter. Shakespeare har sikkert mærket sig disse Linjer af hans Elegi over Sidney:

England doth hold thy limbs, that bred the same;
Flanders thy valour, where it last was tried;
The camp thy sorrow, where thy body died,
Thy friends thy want; the world thy virtues' fame.

Thi ogsaa Raleigh var Digter, som han var Taler og Historiker. «Vi forestille os ham,» siger Macaulay træffende, «snart mønstrende Dronningens Garde, snart paa Jagt efter en spansk Galeon, snart svarende Medlemmerne af Landpartiet i Underhuset, snart mumlende en af sine søde Elskovssange altfor nær Øret paa en af Hendes Naades Æresdamer, og snart derefter grublende over Talmud eller sammenholdende et Sted hos Polybius med et i Livius's Historie*).»

Og Shakespeare havde set den unge Robert Devereux, Jarl af Essex, der i 1577, kun ti Aar gammel havde gjort Opsigt ved Hoffet ved at bære sin Hat i Dronningens Nærværelse og ved at besvare hendes Bøn om et Kys med et Afslag, atten Aar gammel gjøre sig bekjendt som Kavallerigeneral under Leicester i Nederlandene og tyve Aar gammel fortrænge Raleigh af Elisabeths højeste Gunst. Han spilte Kort eller andre Spil med hende «til Fuglene sang om Morgenen». Hun lukkede sig inde med ham

*) Macaulay: Essays. Burleigh and his Times.

om Dagen, medens den venezianske og den franske Afsending, der allerede havde maattet vente foran en aflaaset Dør i Leicesters, Stedfaderens, Tid, i Forværelset skjemtede med hverandre, om det at vente saadan retteligst burde betegnes som *tener la mula* eller *tenir la chandelle*. Og Essex forlangte, at Raleigh skulde bringes som Offer for hans unge Hengivenhed. Som Kaptejn over Garden maatte Raleigh staa ved Døren med dragen Sabel i sin gulbrune og orangefarvede Uniform, medens den smukke Yngling tilhviskede den 54aarige Dronning Ting, som hendes Hjerte bankede ved. Han satte hvad Ondt han kunde for Raleigh. Hun svarte ham, at der ikke var nogen Grund for ham til at se ned paa en Mand som denne. Men Essex spurgte hende — skriver han selv — «om han kunde have nogen Glæde af at give sig hen til Tjeneste under en Herskerinde, som levede i Frygt for saadan en Mand» og tilføjer han «jeg tænker, at han, som stod ved Døren, meget vel kunde høre det Værste, jeg sagde om ham.»

Saa fremfusende blev Essex ved at være; men hurtigt udviklede han de store Dyder, som hans første Optræden ikke lod ane, og da Shakespeare efter al Sandsynlighed i Aaret 1590 lærte ham at kjende, har han været en i højeste Grad hjertevindende Herre. Selv Poet som han

var, har han forstaaet at vurdere Skjærsommernatsdrømmen og dens Digter. Efter al Rimelighed har Shakespeare alt da fundet en Beskytter i den 23aarige Lord og senere gjennem ham lært hans sex Aar yngre Slægtning Southampton at kjende. Essex havde allerede da udmærket sig som Kriger. I Maj 1589 havde han været den første Englænder, der vadede i Land paa den portugisiske Kyst, og udenfor Lissabon havde han udfordret hvemsomhelst af den spanske Garnison til en Tvekamp til Ære for hans Herskerinde. I Juli 1591 førte han et Hjælpekorps paa 4000 Mand til Henrik af Navarra; delte alle Hærens Strabadser, udfordrede under Belejringen af Rouen den fjendtlige Hærs Anfører til Tvekamp, og forspildte saa ved sin Udueligheed alle Felttogets Frugter. Hans Hær smeltede sammen til næsten Intet.

I de Aar, han nu var hjemme, er Shakespeare rimeligvis kommen ham nær og har faaet et dybt Indtryk af hans ridderlige Væsen, hans Mod og Evner, hans Sans for Digtekunst og Videnskab, hans Beskytterholdning overfor aandfulde Mænd som Francis Bacon og andre. Med større Interesse end den almindelig patriotiske har han derfor fulgt den engelske Flaades Tog til Cadiz i 1596, hvor de to gamle Modstandere Raleigh og Essex fredeligt skulde kjæmpe Side

om Side. Raleigh vandt her den glimrende Søsejr over den spanske Flaades Kjæmpeskibe, der paa kun to nær, som erobredes, gik op i Luer, medens Essex Dagen efter, da et dybt Saar i Benet hindrede Raleigh i at være med, i Spidsen for Tropperne stormede Byen Cadiz, erobrede og plyndrede den. Raleigh priste Essex for denne Daad i sin Indberetning til Elisabeth, hans Navn var paa Alles Læber som Landets mest folkeyndede Navn, ja han blev lovprist fra Prædikestolen i St. Paul.

En stor Tid var det. Englands Verdensmagt blev grundlagt paa det slagne og ydmygede Spaniens Bekostning; Englands Verdenshandel og Industri blev til. Før Elisabeth besteg Tronen, havde Antwerpen været Handelens Midtpunkt; under hendes Regering blev London det. 1571 var Londons Børs bleven aabnet; tyve Aar efter havde Englands Kjøbmænd rundt om paa Jorden tiltvunget sig den Handel, som tilforn havde været Hansestædernes Forret. Londons Smaadrenge laa ved Themsen og lyttede til de Historier, som Sømænd fortalte, der havde sejlet rundt om det gode Haabs Forbjerg til Hindostan. Og i Værtshusene sad brune, arrede, skjæggede Mænd, der havde rejst over Verdenshavet, boet paa Bermudas-Øerne og bragt Negere og røde Indianere og store Aber hjem

med, og de fortalte om Guldlandet Eldorado, om virkelige og fantastiske Farer i fjerne Verdensdele.

Det fredelige Opsving af Handel og Værkflid havde fundet Sted aldeles samtidigt med det nationale og krigeriske Opsving. Og ganske i samme Flugt steg Englands videnskabelige og digteriske Kultur. Medens Skibsførerne havde bragt Efterretninger hjem med om ukjendte Landes Kyster, havde de Lærde opdaget græske og romerske Forfattere, hvem Ingen før havde hørt Tale om; og medens de priste og oversatte disse, havde Skjønaanderne fremdraget og fortolket italienske og spanske Digtere, der stode som Forbilleder i Opfindsomhed og Finhed. Verden, der havde været lille, var pludselig bleven stor; Horizonten, der havde været snever, var med Et bleven dyb, og alle Sind var fyldte med Haab for kommende Tider.

En Vaartid havde det været, og en Vaarstemning var det, der havde givet sig Luft i de mange Digteres Sange. I vore Dage, da det engelske Sprog læses af hundrede Millioner Mennesker, er Englands Digtere hurtigt talte. Dengang havde Landet henved trehundrede lyriske og dramatiske Digtere, som med stærk Frembringelsesdrift skrev for et læsende Publikum, der ikke var større end Danmarks i vore Dage; thi af

Befolkningens sex Millioner kunde de fire ikke læse. Men Evnen til at skrive Vers var hos Datidens engelske Mænd saa udbredt som hos Nutidens tyske Damer Evnen til at spille Klaver. Handlekraft og Digterkald udelukkede ikke hinanden.

Dog Blomstringens Tid havde været kort som enhver Blomstringstid er det.

II.

Nu allerede ved Aaret 1600 var den offentlige Stemning en anden.

Elisabeth selv var ikke mere den samme. Stærke Skyggesider havde hendes Væsen altid havt, men de havde ikke været saaledes synlige under den Storhedens Glans, som Rigets Opkomst, udmærkede Mænd i hendes Omgivelser, betydningsfulde Handlinger og heldige Begivenheder lagde om hendes Person. Nu var det anderledes.

Forfængelig til det Yderste havde hun altid været; men hendes Koketteri med sin Ungdom og sin Skjønhed naaede efter hendes 60. Aar et Højdepunkt. Vi have set, at Raleigh, da hun var tresindstyve Aar, fra sit Fængsel sendte et for hendes Øjne bestemt Brev til Sir Robert Cecil, i hvilket han for at gjenvinde hendes Naade sammenlignede hende med Venus og Diana.

Da hun var 67 Aar, skrev Essex's Søster i et Bønskrift for Broderens Liv om dennes Kjærlighed til og Tjenen af «hendes Yndigheder», der ikke fortjente saa haard en Straf, og om hendes «ypperlige Yndigheder og Fuldkommenheder», der burde føle mere Medlidenhed. Dronningen dansede samme Aar maskeret ved Lord Herberts Bryllup, og hun ventede altid den Artighed, der laa i Forbauselsen over, hvor ung hun saa ud.

Da hun var 68 Aar, skrev Lord Montjoy til hende om hendes skjønne Øjne og udbad sig Orlov til at «fylde sine Blikke med den eneste, dyrebare Gjenstand, de attraaede» Det var det Sprog, Enhver maatte slaa ind paa, som vilde have nogen Udsigt til at vinde, gjenvinde eller bevare hendes Naade. 1601 skriver den 21aarige Lord Pembroke for at gjenopnaa Tilladelse til at nærme sig Dronningen til Cecil (ɔ: til den 68aarige Elisabeth) om den, hvis «Uforlignelige Skjønhed var hans lille Verdens eneste Sol.»

Naar Sir Roger Aston i disse Aar kom, sendt fra James af Skotland med Breve til Dronningen, fik han ikke Lov til at aflevere dem, men blev anbragt i en Forsal, hvorfra han mellem Portièrer, der blev dragne i Vejret, kunde se Elisabeth dansende alene til Musik af en lille Violin — for at han kunde fortælle sin Herre, hvor ungdommelig hun endnu var og hvor ringe

Udsigt han havde til snart at komme i Besiddelse af Kronen*). Man begriber da ogsaa, at hun rasede af Harme da Biskop Rudd allerede i 1596 i en Prædiken anvendte Kohélets Vers om Alderdommens Gjenvordigheder med utvivlsom Hentydning til hende.

Hun vilde smigres uden Ophør og lydes uden Tøven. Hun kjendte i sin Herskesyge ingen større Glæde end den, hun følte, naar en af hendes Yndlinge havde hævdet en eller anden Plan overfor hendes og saa lod den falde. Leicester havde brugt dette Middel til at befæste sig i hendes Gunst og gav det i Arv til sine Efterfølgere. I sin forfængelige Lyst til at fornemme sin Enevælde Dag ud, Dag ind, satte hun sine Hoffolk op imod hverandre, begunstigede snart en, snart en anden Gruppe, saa' med Tilfredshed, at de delte sig i Partier. I hendes senere Leveaar var hendes Hof et af de mest fordærvede i Verden. Midlerne til at gjøre sig gjældende var dem, som nævnes i Roger Ascham's Vers, at bedrage, lyve, smigre og hykle:

> Cog, lie, flatter and face
> Four ways in Court to win men grace.

Der havde dannet sig to Partier, Cecil's og Essex's. Var en Mand beskyttet af den ene af

*) Arthur Weldon: The Court and Character of King James, 1650; citeret hos Drake II 149.

de to store Herrer, saa blev han, hvilke hans Fortjenester end var, med alle Midler modarbejdet af det andet Parti.

I visse Maader var Elisabeth som Dronning i sine senere Leveaar dog gaaet frem. Hun havde været saa svag i sin Tro paa sit Land og dets Stridskraft, at hun i sin Gjerrighed slet ikke havde forberedt Krigen mod Spanien, men ladet sine tapre Sømænd uden sømmelig Udrustning; efter Sejren over den spanske Armada anvendte hun uden Kniberi sit Skatkammer til den Krig, som overlevede hende og hvis Slutning først det næste Aarhundrede saa. Men Krigen havde tvunget Elisabeth til at tage Parti i den indre Religionsstrid; hun var Kirkens Hoved, hun betragtede de kirkelige Anliggender som sig personligt underlagte og taalte, saavidt det stod til hende, aldrig nogen Religionsdebat i Underhuset. Hun og hendes Samtidige Henrik IV af Frankrig var i deres stille Sind religiøst ganske ligegyldige, havde en vis almindelig Gudstro og betragtede alle Dogmer som Hjernespind, enhver Ritus som lige god og lige gal. De saa Religionsforskjellen udelukkende fra det politiske Synspunkt. Han endte med at gjøre sig til Katholik og sikre sine tidligere Kampfæller Troesfrihed; hun var nødtvungent Protestant; men i England var Troesfrihed en ukjendt

Lære; det var fastslaaet, at enhver Undersaat skulde bekjende sig til Statsreligionen.

Myndighedskjær som Elisabeth i sit inderste Væsen var, havde hun et stærkt Hang til Katholicismen. Hendes Livs Situation havde stillet hende i Modsætning til Pavemagten; men hun holdt af til fremmede Landes Afsendinge at betegne sig som Katholik i alle Punkter undtagen Underkastelsen under Paven. Hun lagde ikke engang Skjul paa sin Ringeagt for Protestantismen, hvis Hoved hun var og hvis Bistand hun intet Øjeblik kunde undvære. Hun følte det som en Ydmygelse at betragtes som Meningsfælle af franske, skotske eller nederlandske Kjættere. Hun saa ned paa de anglikanske Biskopper, som hun selv havde udnævnt, og de fortjente hendes Foragt, saa verdslige som de var. Men ganske anderledes afskyede hun dog alt Sektvæsen indenfor sin Kirke, fremfor Alt det hele puritanske Væsen, og naar hun i sin Regerings første Tider ikke indlod sig paa Forfølgelse deraf, beroede det udelukkende paa at hun endnu ikke kunde undvære dets Støtte. Men da hun sad fast paa sin Trone, hævdede hun trods Parlamentets haardnakkede Modstand sine Biskoppers dømmende Myndighed i alle Sager, der henførtes under Kirkepolitik, og lod puritanske Skribenter dømme til Døden eller

fængsle paa Livstid for frimodige, men aldeles uskyldige Ytringer om Statsmagtens Forhold til Religionen.

Hendes Storhed havde beroet paa det Skjøn, hun havde lagt for Dagen i Valg af sine Raadgivere og Befalingsmænd. Men de Ypperste af dem, der havde givet hendes Trone Glans, døde bort den ene efter den anden i Aarhundredets sidste Tiaar. Walsingham, Statsmanden, der havde gjort Dronningen saa store Tjenester og frelst hendes Liv under den sidste Sammensværgelse, der hidførte Maria Stuarts Dødsdom, en af hendes uegennyttigste Tjenere, hvem hun belønnede med sort Utaknemmelighed, døde først; saa mistede hun fremragende Mænd af hendes Raad som Lord Hunsdon og Sir Francis Knowles, dernæst selve Lord Burghley, Englands sande Regent under hendes Regeringstid, endelig Francis Drake, den store Søhelt under Krigen mod Spanien. Hun følte sig ensom og forladt. Hun havde ikke mere nogen Glæde af den Magtstilling, hvortil England under hende var blevet hævet. Trods Alt, hvad hun gjorde for at skjule det, begyndte hun at føle Alderens Tryk og at mærke, hvor liden virkelig Hengivenhed de Mænd nærede for hende, der stadigt indtog Tilbederes Holdning. Hun var den sidste af sin Slægt, og Tanken om hendes

Efterfølger var hende saa utaalelig, at hun til sit Dødsleje opsatte at tage nogen endegyldig Bestemmelse om hvem hun udsaa dertil. Men det nyttede hende intet; hun vidste saare vel, at hendes Ministre og Hofmænd i hendes sidste Leveaar underholdt stadige, hemmelighedsfulde Forbindelser med James af Skotland. Med et Henrykkelsesudbrud over hendes friske Udseende kastede de sig i Støvet for hende, hvor hun gik forbi, og reiste sig saa op, børstede deres Klæder og skrev til James, at Dronningen sikkert ikke havde langt tilbage; hun saa for ilde ud dertil. De gjorde alt hvad der stod i deres Magt for at skjule deres skotske Forbindelser for hende; men hun anede hvad der foregik bag hendes Ryg, om end ikke i hvad Omfang det fandt Sted eller hvilke Mænd af hendes allermest betroede, der satte sig ud over ethvert Hensyn for at sikre sig Yndest hos James. Hun tiltroede f. Ex. ikke Robert Cecil det Dobbeltspil, han havde for, paa samme Tid, som han gjorde Sit til at drive Essex til det Yderste og faa ham tilintetgjort for en Ulydighed, der i Dronningens Øjne neppe var mere oprørende end hans egen skjulte Færd. Men hun følte sig isoleret midt i Omgivelser, der utaalmodigt ventede paa den nye Tid, som skulde bryde frem efter hendes Død; hun begreb, at de Mænd, der endnu smig-

rede hende, aldrig havde holdt af hende for hendes egen Skyld, og hun forbitredes over, at de neppe engang syntes at frygte hende mere.

Under denne dybe Forstemthed gav hun sine tyranniske Lyster friere Løb end tilforn og blev stedse mindre tilbøjelig til Overbærenhed og Naade mod dem, hun engang havde havt kjær, men som havde forbrudt sig imod hende.

Hun havde altid taget sine Yndlinge det meget ilde op, naar de vilde indgaa Ægteskab, og de havde altid maattet gifte sig hemmeligt uden dog derfor at undgaa hendes Vrede; nu strakte hendes Despoti sig saa vidt, at hun vilde raade ogsaa over de Hofmænds ægteskabelige Forbindelser, som aldrig havde nydt hendes Yndest.

Noget af det, der i Aarhundredets Slutning og det nye Aarhundredes Begyndelse er gaaet Shakespeare mest til Hjerte, har vistnok været den haarde Skjæbne som ramte hans fornemme og højt vurderede Beskytter Southampton. Denne var forelsket i Frøken Elisabeth Vernon, Lord Essex's Kusine. Dronningen forbød ham at ægte hende; men han vilde ikke opgive sin Brud. Han havde et trodsigt Sind og et heftigt Temperamcnt. Han havde, saa ung han var, ved Entring taget et spansk Krigsskib paa den Expedition, som blev kommanderet af hans

Ven Essex; han havde engang paa selve Slottet, da han havde støjet og let, mens han spillede Primero med Raleigh og en anden Hofmand, og da Chefen for Livvagten Ambrose Willoughby opfordrede Herrerne til at være stille, eftersom Dronningen var gaaet tidligt tilsengs, slaaet denne høie Officer i Ansigtet og derefter indladt sig i formelig Nævekamp med ham. Lidet føjelig som han var, giftede han sig da ogsaa i al Stilhed trods Forbuddet (August 1598). Elisabeth lod ham til Straf tilbringe Hvedebrødsdagene i Tower og havde fra nu af et ondt Øje til ham.

Hans nære Forhold til Essex bragte Dronningens Vrede til nye Udbrud. Da Essex i 1599 som Hærfører i Irland havde udnævnt Southampton til sin *general of horse*, forlangte Dronningen, udelukkende af Forbitrelse over Southamptons selvraadige Giftermaal, hans Afskedigelse og tvang Essex til at give efter.

Man maa bl. A. holde sig denne Dronningens Holdning overfor Shakespeares første Velynder for Øje, for at forstaa hans øjensynlig kjølige Følelser for Elisabeth, den Omstændighed f. Ex. at han ikke istemmede de andre engelske Digteres Sørgekvad ved Dronningens Død og end ikke efter Chettle's udtrykkelige Opfordring skrev nogen

Linje til hendes Pris*). Han har set hende omtrent som Englands store Historieskriver Froude i vore Dage har set hende.

Froude indrømmer, at hun var en tapper Sjæl, der skjønt atter og atter udsat for Mordforsøg aldrig lod sig forskrække eller skræmme fra noget Foretagende af Uro for sit Liv, indrømmer, at hun var arbejdsom og sparsom. «Men», tilføjer han, «hendes Forfængelighed var ligesaa umættelig som hverdags. Hendes hele Natur var gjennemforkunstlet. Undtager man, naar hun ligefrem løj, var det Elisabeth umuligt at være naturlig. Hendes Breve og Taler var saa fantastiske som hendes Klædedragt, og hendes Mening ligesaa indviklet som hendes Politik. Hun var unaturlig selv i sine Bønner og drev sin Affektation saa vidt at hun stedede den for den Almægtiges Aasyn . . . . Æresforpligtelser glemte hun ikke blot i adskillige Tilfælde, men hun syntes ikke engang at forstaa hvad Ære vilde sige.» **)

---

*) Nor doth the silver tongued *Melicert*
Drop from his honied muse one sable teare
To mourne her death that graced his desert,
And to his laies opend her Royall eare.
Shepheard, remember our *Elizabeth*,
And sing her Rape, done by that *Tarquin*, Death.

**) Froude: History of England. Vol. XII Conclusion.

Paa det Tidspunkt af Shakespeares Liv, hvortil vi er naaede, indtraf den Begivenhed, som af alle ydre Hændelser i Datiden synes at have gjort det dybeste Indtryk paa hans Sindsstemning: Essex's og Southampton's ulykkelige Oprørsforsøg, den førstes Dødsdom og den sidstes Dom til livsvarig Fængsling.

III.

Naar disse Begivenheder ret skulle forstaas, bliver et kort Tilbageblik nødvendigt.

Vi have set, hvorledes Essex i 1587 fortrængte Raleigh i Dronningens Gunst. Lige fra første Færd af forenede han med Tilbederens indsmigrende Tone den foretrukne Yndlings overlegne Holdning, der var hende ny og som øjensynligt længe imponerede hende meget mere end den opirrede hende.

Her et Exempel fra deres Forholds allerførste Tid. Essex's Søster Penelope var mod sin Vilje bleven gift med Lord Rich og havde været elsket af Sir Philip Sidney, der forherligede hende under et opdigtet Navn som sin Stella og hvis gjengjældte Kjærlighed til hende var en offentlig Hemmelighed. Den jomfruelige Dronning, der altid i høj Grad holdt paa sine Omgivelsers sædelige Renhed, blev i 1587

fornærmet over hendes Nærværelse i Jarlen af Warwicks Hus, hvilket hun selv ledsaget af Essex besøgte, og fordrede, at Lady Rich skulde forlade Slottet. Essex der paastod, at Dronningen tilføjede hans Søster og ham denne Fornærmelse alene for at handle Raleigh til Behag, rejste ved Midnat bort med Lady Rich. Han vilde strax derefter drage i Felten, gaa til Nederlandene, men Dronningen, som ikke kunde undvære ham, lod ham hente tilbage.

Saaledes blev han ogsaa mod sin Vilje holdt tilbage i Dronningens Nærhed, da Armada'en truede. Han var heller ikke kommen til at deltage i Krigen 1589, hvis han ikke hemmelig var flygtet fra England, efterladende et Brev til Dronningen og Raadet *that he would return alive at no ones bidding*. Han maatte dog vende tilbage efter at have udmærket sig udenfor Lissabon, fordi et vredt Brev fra Elisabeth fordrede hans Tilbagekomst. De forsonedes saa atter. Dog den praktiske Dronning pressede ham strax efter for Tilbagebetaling af 3000 Pund, som hun havde laant ham, saa han nødsagedes til at sælge sin Gaard Keyston. Han fik til Gjengjæld *the farm of sweet wines*, et meget indbringende Monopol, hvis Inddragning mange Aar efter bragte hans Misfornøjelse til at skumme over.

Vi have set, hvilken Forbitrelse hans hemmelige Ægteskab i 1590 vakte hos Dronningen, der strax lod sin Vrede gaa ud over hans Brud. Snart var han dog atter i Naade, og midt under hans Deltagelse i det franske Felttog 1591 lod Elisabeth ham kalde tilbage til England paa en Uge, der tilbragtes i alskens Fester; hun græd, da han afrejste paany og gav ham en Befaling, han brød sig lidet om, den at undgaa enhver Fare for sin Person.

Under de fire Aar, i hvilke Essex herefter sad hjemme i England sysselsat med ærgjerrige Planer, blev det ham klart at Burghley's Søn, Sir Robert Cecil, var Hovedhindringen for hans Forfremmelse. Til Essex sluttede derfor snart alle de sig, der af en eller anden Grund hadede Cecils Æt. Og saaledes skete det, at Francis Bacon, Cecils Fætter, der forgjæves havde anraabt først Faderen, saa Sønnen, om at skjænke ham indbringende Embeder, blev en nær, personlig Tilhænger af Essex. Til en af Parterne maatte man jo slutte sig, ifald man vilde frem. I Aarene 1593 og 1594 se vi da ogsaa Essex atter og atter overhænge Elisabeth om Embeder for Bacon. Hun nærede en vis Mistillid til dennes Grundighed, hun havde desuden Uvilje mod ham, fordi han i Parlamentet uforsigtigt havde talt mod et Regeringsforslag, og Essex fik til sin store

Ærgrelse og Krænkelse Afslag paa alle sine Anmodninger. For at holde sin Protégé skadesløs skjænkede han ham da Land til en Værdi af ikke ringere end 1800 Pund; thi for den Pris solgte Bacon Terrainet; i Essex's Tanker var det mere værd*). Som man ser var Gaven næsten dobbelt saa stor som den, Southampton efter Sagnet skulde have skjænket Shakespeare. (Se ovenfor I 300).

Fra nu af er Bacon at betragte som Essex's opmærksomme og aarvaagne Klient, medens Essex vedblivende ser det som en Æressag for sig at skaffe Bacon enhver Anerkjendelse, Forfremmelse og Medgang. Atter og atter stiller Bacon sin Pen til Essex's Raadighed. Der findes tre vidtløftige Breve fra Essex til hans unge Fætter Lord Rutland fra 1596, som give ham forstandige Raad med Hensyn til hvorledes han skal bære sig ad med at drage det størst mulige Udbytte af sin forestaaende første Udenlandsrejse. I disse Breve gjenkjender man paa mangfoldige Steder Bacon's Tanker, paa adskillige hans Stil, idet der i hans Skrifter findes næsten enslydende Paralleler. Saavidt man kan skjønne, har Bacon her som ofte siden givet Essex Ideen til Skriftstykket og et første

*) James Spedding: Letters and life of Francis Bacon I 371.

Udkast dertil. Han, som vel vidste, at Dronningens Misstemninger mod Essex til en Hovedaarsag havde dennes Hang til krigerisk Hæder og den Folke-Yndest, den indbragte, og som meget godt saa, at Essex's Modstandere ved Hove fremhævede denne hans Ærgjerrighed for Dronningen som en stadig Hindring for den Fred med Spanien, der dog engang maatte opnaas — betragtede det nemlig som fordelagtigt for sin Beskytter, at denne utvetydigt lagde sin Kjærlighed til Fredens Sysselsættelser, Erhvervelsen af nyttig Kundskab og umilitære Fortrin for Dagen i Breve, som man, skjønt de var private, altid kunde forelægge Hendes Majestæt.

Omtrent samtidigt med Francis Bacon sluttede dennes Broder Anthony Bacon sig inderligt (og mere trofast) til Essex. Gjennem ham kom Lorden i Forbindelse med alle udenlandske Hoffer, ja han rivaliserede en Tid lang med selve det engelske Udenrigsministerium i Kjendskab til de europæiske Forhold.

Den Iver, Essex i sin Tid havde udfoldet for at afsløre Lægen Roderigo Lopez's formodede Sammensværgelse mod Elisabeth (se ovenfor I 318), havde stillet ham særlig højt i hendes fornyede Gunst. Hans Heltedaad ved Cadiz burde have styrket denne, men hans Modstander Robert Cecil havde under hans Fra-

værelse vundet i Magt, og den havesyge Elisabeth klagede over Byttets Lidenhed (det beløb sig til 13000 Pund), skjønt det var Essex alene, der havde villet forfølge den vundne Fordel og erobre den indiske Flaade, man lod undfly; han var bleven overstemt i Krigsraadet.

For at overvinde denne nye Misstemning hos Dronningen skrev Bacon, der betragtede sin Skjæbne som knyttet til Lordens, 4. Oct. 1596 et Brev til Essex, fuldt af gode Raad med Hensyn til den Holdning, han burde iagttage overfor Elisabeth, særligt for at gjendrive den Anskuelse hos hende, at han var af et uregjerligt Sind, Raad, som Bacon selv med hans Hofmands-Temperament havde lettere ved at følge end den altfor ligefremme Essex, der neppe havde vist ydmyg Underkastelse, før hans Stolthed lagde ham overmodige Ord paa Læben.

I Slutningen af Aaret 1596 blev Bacons Beskytter af selve hans Moder Lady Bacon anklaget for nærgaaende Opførsel mod en af Hoffets Damer; han negtede hvad han blev beskyldt for, men tilstod lignende Forseelser (*similar errors*).

I 1597 foretog Essex, der havde ønsket en ny Kommando, med tyve Skibe og sex tusind Mand et Tog til Azorerne, som ikke mindst ved hans Uerfarenhed og uheldige Ledelse mislykkedes ganske. Han fik ved sin Tibagekomst

en kold Modtagelse af Dronningen, især fordi han henimod Expeditionens Slutning havde behandlet sin Medanfører Raleigh ilde. For at formilde Elisabeth sendte han hende indsmigrende Breve; men han blev dødeligt krænket ved den gamle højtfortjente Howards Udnævnelse til Lord High Admiral. Han ansaa sig som Sejerherren ved Cadiz ene værdig til denne Udmærkelse, der medførte at Howard fik Sæde over ham. Selv blev han dog paa Grund af sine Klager snart efter udnævnt til Earl Marshal af England, hvorved han atter fik Forrang for Howard; fik en meget værdifuld Gave til 7000 Punds Værdi, og opnaaede for første (og sidste) Gang, at Dronningen i Audiens modtog hans Moder, Lady Lettice, hvis Ægteskab med Leicester 23 Aar tidligere ikke var tilgivet endnu, skjønt hun allerede i 1589, 49 Aar gammel, havde ægtet sin tredje Mand Sir Christopher Blount.

Dog Essex's Fred med Dronningen og Hoffet var kortvarig. I 1598 blev han anklaget for paa én Gang at staa i Forhold til fire Hofdamer (Elisabeth Southwell, Elisabeth Brydges, Mrs. Russell, Lady Mary Howard) og Anklagen synes grundet. Paa samme Tid fandt heftige Tvistemaal Sted, om Krigen med Spanien skulde søges afsluttet eller ikke. Den blev, overensstemmende med Essex's Ønske, fortsat; men

paa dette Tidspunkt skrev han, for at godtgjøre at han ingenlunde vilde Krig for enhver Pris, det lille Skrift, der udkom 1602 under Titlen *An Apology of the Earle of Essex, against those which jealously and maliciously tax him to be the hinderer of the peace and quiet of his country.*

Fra Dronningens Fødselsdag det Aar er der i Bacon's Apothegms bevaret os et morsomt Træk, der røber Essex's Drillelyst overfor Raleigh. Paa den Dag var det Skik at de ypperste Hofmænd foretog et Dystløb til Ære for Hendes Majestæt, og Vedtægt bød, at enhver deltagende Ridder skulde møde i Forklædning. Det vidstes imidlertid, at Sir Walter Raleigh vilde ride i sin egen gulbrune og orangefarvede Uniform med Foerværk af sort Lammeuld. Essex red da for at ærgre ham frem for Skranken med en Garde af 2000 Følgesvende, alle klædte i gulbrune og orangefarvede Dragter med sort Foerværk, saa Raleigh og hans Mænd tog sig ud som en ubetydelig Afdeling af Essex's store Følge.

Det varede ikke længere end til i Juni eller Juli 1598, før det paany kom til en Scene mellem Essex og Dronningen i Raadet, den uhyggeligste og mest burleske Scene, som endnu havde fundet Sted dem imellem. Anledningen var ringe, Valget af en Embedsmand, der skulde

sendes til Irland. Essex var vant til at tillade sig Alt overfor Elisabeth; det var da, eller lidt senere, at han, som Raleigh beretter, sagde hende, at hendes Handlemaade var ligesaa krum og kroget som hendes Skrog *(that her conditions were as crooked as her carcass)*. Vist er det, at han ved denne Lejlighed vendte hende Ryggen med et Udtryk af Foragt. Hun svarede med at give ham et Ørefigen og bad ham *go and be hanged*. Han lagde Haanden paa sit Sværdfæste, erklærede ikke at have villet taale en saadan Fornærmelse af Henrik VIII engang og holdt sig borte fra Hoffet i Maaneder.

Først i Oktober fik Essex Tilgivelse, men ingen hjerteligt eller blot oprigtigt ment. Dog Nødvendigheden af at dæmpe Oprøret i Irland bevirkede at al smaalig Uenighed maatte gaa i Glemme. O'Neil, Jarl af Tyrone, havde som ofte før samlet en Hær, og hele Øen var i Oprør. Den offentlige Mening udpegede — iøvrigt med Urette — Essex som den eneste Mand, der vilde kunne faa Bugt med den irske Opstand. Han havde dog store Betænkeligheder ved at tage mod Hvervet. Det gjaldt for hver enkelt Hofmand, men især for en Partihøvding ved Hove, om ikke at fjerne sig fra Dronningens Aasyn mere end ubetinget nødvendigt. Han maatte altid frygte, at hans Fjender af Modpartiet benyttede

hans Fraværelse til at sværte ham saaledes for den almægtige Herskerinde, at han ikke kunde rejse sig igjen. Elisabeth var paa dette Tidspunkt ganske som sidenhen Ludvig XIV af Frankrig baade Regent og Forfatning i én Person. Hendes Vrede var Undergang, hendes Naade var den eneste Kilde til Velfærd. Derfor stræbte Essex især at sikre sig Tilladelsen til naarsomhelst at vende tilbage fra sin Post og aflægge Dronningen Regnskab, og derfor var det, da denne Tilbagevenden Aaret efter blev ham negtet, at han sprængte alle Hensyn og overtraadte Forbuddet. Han vidste, han var fortabt, hvis han ikke fik Elisabeth personligt i Tale.

I Marts 1599 blev Essex stillet i Spidsen for de engelske Tropper; han skulde kue Oprøret, og kun skjænke Tyrone Livet, hvis denne ærligt underkastede sig. Men istedenfor, som hans Ordre lød paa, at angribe Oprøret, hvor det havde sin faste Borg, i Ulster nemlig, viste Essex sig længe uvirksom og drog saa til Munster. En af hans Befalingsmænd Sir Henry Harington led ved sin egen Udygtighed, sine Officerers og Soldaters Fejghed, et forsmædeligt Nederlag. Han blev stillet for Krigsret i Dublin, han selv og hver tiende Mand af hans Soldater skudte. Sommeren gik hen og i dens Maaneder

svandt de 16000 Mand, hvormed Essex var kommen til Irland, ved Sygdom og Rømning ind til kun 4000. Under disse Omstændigheder opsatte Essex paany Toget til Ulster, saa Dronningen, der var yderligt misfornøjet, udtrykkeligt forbød ham at vende tilbage fra Irland uden hendes Tilladelse.

Da han endelig i Begyndelsen af September 1600 med sin sammensmeltede Styrke naaede Tyrone's friske Hær, der i en stærk Stilling oppebiede Englændernes Komme, opgav han sin Angrebsplan, lod Tyrone anmode om en Sammenkomst, havde 6. September en halv Times Samtale med ham, og i Kraft af en Aftale, som han efter eget Sigende maatte love Tyrone ikke at opsætte skriftligt for at den ikke skulde falde i Spaniernes Hænder og saaledes kunne bruges imod ham, sluttede Essex nu med Rebelhøvdingen en 14 Ugers Vaabenstilstand, at forny hver sjette Uge indtil første Maj.

Det var visselig ikke hvad Elisabeth havde ventet sig af dette irske Felttog, der var begyndt under saa store Løfter, og det kan ikke undre, at hendes Vrede var stærk og dyb. Neppe havde hun modtaget Efterretningen, før hun forbød Afslutningen af nogensomhelst Overenskomst.

Overbevist om at hans Fjender nu ganske

havde Dronningens Øre søgte Essex sin Sikkerhed i en ny Ulydighed mod Elisabeths bestemte Bud. Med et Følge af kun sex Personer, der senere i Anklagen imod ham blev til en Flok af 200 udsøgte Mænd, sejlede han over til England for at retfærdiggjøre sig, red uden Ophold til Slottet Nonsuch, hvor Elisabeth opholdt sig, lod alle Døre aabne for sig og kastede sig med Rejsens Smuds og Støv paa sine Klæder paa Knæ for Dronningen, hvem han om Morgenen Kl. 10 den 28. September overraskede i hendes Sovekammer med udslagent Haar.

Det er et stærkt Bevis paa den Magt, hans Personlighed vedblivende udøvede over Elisabeth, at hun i første Øjeblik kun blev glad ved at se ham. Saa snart han havde gjort Toilette og klædt sig om, fik han Foretræde, der varede halvanden Time. Endnu syntes Alt godt. Han spiste til Middag ved Dronningens Bord og fortalte om Irland, om Landet og Folket. Men ved Aftentid fik han Stuearrest, indtil Lorderne af Statsraadet havde talt med ham, hvilken nogle Dage derefter forandredes til Husarrest dog under hans Ven, Lord Seglbevarerens Bevogtning.

At Dronningen ingenlunde helt havde glemt sine tidligere, blide Følelser for Essex, viste sig, da han nu blev syg; hun sendte i Midten

af December otte Læger for at undersøge hans Tilstand; de fortvivlede om hans Liv; men han kom sig.

Medens det nu saaledes saa ret sort ud for Essex, var paa dette Tidspunkt naturligvis ogsaa hans nærmeste Venner i Unaade. I et Brev fra Rowland Whyte til Sir Robert Sydney (i Sydney Papers) findes fra Slutningen af 1599 dette betegnende Træk: «My Lord Southampton og Lord Rutland komme ikke til Hoffet; de tilbringe Tiden i London blot med at gaa i Theatret hver eneste Dag.» Som Southampton havde ægtet en Kusine af Essex, saaledes Rutland en Datter af Lady Essex, født i dennes første Ægteskab med Philip Sidney. Begge stode Last og Brast med deres mere fremtrædende Slægtning.

5 Juni 1600 blev Essex bragt for en Ret, der af naadigt Hensyn ikke var Stjernekammerretten, men en særlig Ret, bestaaende af fire Jarler, to Baroner og fire Dommere, der samledes i Lord Seglbevarerens Hjem, i York House, og hvorfra det store Publikum var udelukket. Rettergangen var nærmest betinget af Dronningens Ønske, overfor den offentlige Mening, der forgudede Essex og betragtede ham som forurettet, at retfærdiggjøre hans Arrestation.

IV.

Anklagen gik ikke Essex altfor nær paa Klingen, søgte ikke endnu landforræderske Aarsager til hans slappe Holdning i Irland, men fremhævede kun hans Ulydighed mod Dronningens Befalinger og den uhæderlige og farlige Overenskomst med Tyrone. Der var ikke bleven tildelt Francis Bacon nogen Part i Retsforhandlingerne; men da han skrev til Dronningen og udtrykte sin Villighed til ved denne Lejlighed at tjene hende, fik han det ganske underordnede Hverv overdraget at kræve Essex til Regnskab for den Indiskretion, han havde lagt for Dagen ved at modtage en i upassende Udtryk affattet Tilegnelse af en politisk Brochure, som en vis Dr. Hayward havde skrevet. Bacon overskred det ham overdragne Hverv, idet han vidtløftigt dvælte ved nogle lidenskabelige Vendinger i et Brev fra Essex til Lord Seglbevareren, i hvilket han havde kaldt Dronningens Hjerte forhærdet og sammenlignet hendes fyrstelige Vrede med et Uvejr. En Personlighed, der var mindre ængstelig for at bevare Dronningens Gunst, vilde have frasagt sig Hvervet paa Grund af sit nære Forhold til Essex; Bacon søgte det, gik videre end det foreskrev ham, og staar lidet

til Troende naar han bagefter i sin *Apology* fremstiller sig som ledet af Ønsket om senere at kunne være Essex nyttig hos Dronningen; dog har han øjensynligt endnu ikke ophørt med at betragte en Forsoning af Elisabeth med Essex som den sandsynlige Udgang og har maaske senere gjort Sit til i private Samtaler at stemme Dronningen forsonligt.

Den af Lord Seglbevareren forkyndte Dom var den ikke strenge, at Essex foreløbig skulde sættes ud af Embedsvirksomhed og vedblive at være Fange i sit eget Hus «indtil det maatte behage Hendes Majestæt at eftergive baade denne Straf og alt det Øvrige.»

Bacon, som øjensynligt endnu ikke ansaa Essex's Sag for uigjenkaldeligt tabt, søgte nu i et forsigtigt Brev til ham at forklare sin Holdning, og fik af den højsindede Mand strax en Tilgivelse, der neppe var fortjent. Bacon hævdede, at næst efter Dronningens og Fædrelandets Interesser laa vedblivende Essex's ham mest paa Hjerte, og forfattede nu: først et meget forstandigt Brev, som Essex burde omskrive en Smule og saa sende Dronningen, dernæst med hele sin diplomatiske Kløgt et fingeret Brev fra hans Broder Anthony Bacon, Essex's hengivne Mand, til Lorden og dennes Svar derpaa, som begge Parter burde afskrive og benytte for at disse

Breve, der beundringsværdigt godtgjøre Bacons Evne til at efterligne to saa forskjellige Mænds Stil, kunde bringes for Dronningens Øjne og gjøre det forønskede Indtryk. Med Macchiavellistisk Finhed er der i disse Breve sørget for at stille Francis Bacon i det Lys, som maatte tiltale Dronningen mest: Essex synes at betragte ham som vundet af Dronningen og Anthony haaber, at Dronningen vil vise ham den Naade, han har fortjent for «Alt, hvad han har gjort og lidt.» *)

Det lykkedes ikke Bacon at bevæge Elisabeth til at gjengive Essex hans tidligere Stilling i hendes Yndest. Men i August, et Par Maaneder efter Domfældelsen, blev den fulde Frihed ham tilstaaet, dog blev Foretræde hos Elisabeth ham forment og det blev ham sagt, at han maatte betragte sig selv som endnu værende i Unaade, en Omstændighed, der bevirkede, at han nu blev søgt af meget faa andre end dem, der hørte til hans Slægt. Hertil kom at han var dybt i Gjæld, og at i den næste Maaned udløb det Monopol paa søde Vine, der havde

*) Two Letters framed by Sir Francis Bacon, the one as in the name of Mr. Anthony Bacon, his brother, to the earl of Essex; the other as the earl's answer thereunto. Spedding: Letters and life of Francis Bacon II 197 ff.

været hans Hovedindtægt og af hvis Fornyelse hans økonomiske Redning afhang.

Han vaklede mellem Frygt og Haab og slog dagligt om fra Sorg og Anger til oprørsk Raseri med en Hastighed, som var hans Sind rent ude af Ligevægt. Snart henvender han sig til Dronningen med dybeste Ydmyghed i smigrende Breve, snart taler han — som det i disse Dage berettes af hans Ven Sir John Harington — «om Dronningen, som ingen Mand gjør, der har en sund Sjæl i et sundt Legem.»

Saa faldt Afgjørelsen. Hans Indtægtskilder var standsede og hans Haab til Dronningen knækket. Hertil kom hans, iøvrigt ugrundede, Tro paa at hans Fjender ved Hoffet, der havde berøvet ham hans Formue, havde lagt en Plan til nu ogsaa at berøve ham Livet. Han indbildte sig desuden, at Robert Cecil smeddede Intriger for at faa den spanske Infantinde til Tronarving, og desperat som han var begyndte han at foregøgle sig det som lige nødvendigt for Statens Vel og for hans eget, at han med Magt skaffede sig Adgang til Dronningen og opnaaede hendes nuværende Raadgiveres Fjernelse fra Hove. Under Uroen for at han paany kunde blive holdt fangen og denne Gang sendt til Tower, besluttede han i Februar 1601 at udføre sit i nogen Tid nærede Forsæt at overrumple Hoffet.

Southampton havde i denne Tid laant de Misfornøjedes Parti Hus i sin Ejendom Drury House til Drøftelse af Situationen. Her blev den løse Plan lagt, at man skulde bemægtige sig Whitehall og Essex tiltvinge sig Adgang til Elisabeth; Tidspunktet skulde afhænge af skotske Sendebuds Ankomst. Den 5. Februar indfandt en fire, fem af Lordens Venner sig i Globetheatret og lovede Skuespillerne 11 Shilling mere end de sædvanlig fik, hvis de den 7de vilde spille Stykket om Kong Richard II's Afsættelse og Drab. (Se I 245). Imidlertid havde Essex i Februars Begyndelse ogsaa samlet sine Tilhængere hos sig selv i Essex House, og dette foranledigede Regjeringen, som med Uro havde erfaret Tilstrømningen der, til at stævne Essex for Raadet. Han modtog Tilsigelsen den 7 Februar 1601, undskyldte sig med et Ildebefindende og sammenkaldte strax sine Venner. Samme Dags Aften var 300 Mand forsamlede hos ham uden at dog endnu nogen virkelig Plan var lagt. Han meddelte dem, at hans Liv var truet af Cobham og Raleigh. Den 8de Februar om Morgenen ankom Lord Seglbevareren med tre andre Lorder som Sendebud fra Dronningen for at undersøge hvad der foregik, og forlangte at faa Lord Essex i Tale. De sagde ham, at hvad Klager han havde at forebringe Dronningen

skulde blive hørte, men han maatte befale sine Tilhængere at gaa fra hverandre.

Essex gav kun forvirrede Svar, at hans Liv var efterstræbt, at man vilde myrde ham i hans Seng, at man havde baaret sig troløst ad imod ham og Sligt. Imedens lød der Raab fra Flokken af hans Tilhængere: Mylord, De bedrager Jer! De styrter Jer i Ulykke! I spilder Tiden! — Essex førte Lorderne ind i sit Hus, medens hans bevæbnede Venner skreg: Slaa dem ihjel! eller Kast Seglbevareren ud af Vindvet! eller Behold dem som Gidsler! — Han lod dem indelukke som Fanger eller Gidsler i sit Bibliothek. Saa gik han tilbage og under Raabet: Til Hoffet, til Hoffet! strømmede man ud af Porten. I sidste Øjeblik erfor Essex, at Hoffet var forberedt og Vagterne fordoblede, alle Adgange til Whitehall spærrede. Man var derfor nødt til at forsøge en Rejsning af City først. Men til at drage gjennem Byen behøvede man Heste; der var sendt efter dem; dog de lod vente paa sig. Saa utaalmodig var man imidlertid, at man istedenfor at oppebie deres Ankomst, et Par hundrede Mand i Følge med Essex, Southampton, Rutland, Blount og andre fornemme Herrer i Spidsen, dog uden nogensomhelst virkelig Fører eller virkelig Plan, begav sig ned gjennem City's Gader. Essex holdt ingensteds nogen

Tale til Befolkningen, raabte kun som sindsforvirret, at man havde villet myrde ham. Vel kom der mange Folk til og sluttede sig til Toget, men ingen af dem var bevæbnet og ingen var andet og mere end Tilskuer. Regeringen lod imidlertid af beredne høje Embedsmænd forkynde rundt i Byen at Essex var Højforræder, hvorefter adskillige af hans Flok skilte sig fra ham; samtidigt udsendtes Tropper imod ham, saa han med Resten af sine Mænd med Nød og Neppe naaede tilbage ad Floden til Essex House, der strax blev underkastet en Belejring og Beskydning, indtil Essex og Southampton ved Aftentid aabnede Underhandlinger og ved Ti-Tiden overgav sig med deres lille Styrke mod Løftet om at de efter Overgivelsen skulde blive høvisk behandlede og faa en hæderlig Proces. Fangerne bleve førte til Tower.

Paa dette Tidspunkt griber Francis Bacon paany og denne Gang afgjørende ind i Essex's Existens. Han behøvede aldeles ikke at have med Retssagen at gjøre, og selv om han i Embeds Medfør havde været forpligtet dertil, fordrede Sømmelighed, at han holdt sig tilbage. Han var ikke den offentlige Anklager, kun et Medlem af «Det lærde Raad» (The Learned Counsel). Men hans nære Venskabsforhold til Essex gjorde hans Deltagelse i Sagen ønskværdig

for Regeringen; han var paa én Gang Vidne og Advokat, og han blev tilkaldt ikke som Medlem af Det lærde Raad, men udtrykkeligt som «Ven af den Anklagede».

19. Februar blev Essex og Southampton bragte for en Domstol af 25 Peers og 9 Dommere. Allerede den 17. var Thomas Leigh, en Kaptejn af Essex's irske Hær, som den 8. Februar var set søgende Adgang til Slottet, bleven halshugget i Tower. Nu da Essex's Sag uigjenkaldelig var tabt, havde Bacon ingen anden Bekymring end den at vise sig nyttig for det herskende Parti og Dronningen hengiven. Hans Øjemed med den første Tale, han holdt imod Essex, var derfor Paavisningen af, at den i Virkeligheden improviserede Plan at fremkalde en Rejsning i London By var en Frembringelse af tre Maaneders Overlæg; Essex's Paastand, at han var drevet til sin Gjerning af Frygt for mægtige Fjenders Anslag imod ham, fremstillede han som hykkelsk og løgnagtig. Han sammenlignede Essex med Kain, den første Morder, der ogsaa søgte Undskyldninger for sin Ugjerning, og med Pisistratus, der saarede sig selv og saa løb gjennem Athens Gader, raabende at man havde staaet ham efter Livet: Lord Essex havde i Virkeligheden slet ingen Fjender havt.

Essex svarede, at han kunde stille Mr. Bacons

eget Vidnesbyrd imod ham. Som Hofmand havde Bacon lovet at tale hans Sag for Dronningen. Han havde med stor Kunstfærdighed skrevet et Brev til hende, som blev underskrevet med Essex's Navn. Han havde ogsaa skrevet et andet Brev i sin Broder Anthony's Navn og et Svar derpaa fra Essex, hvilke han begge skulde vise til Dronningen: «Gosnold bragte mig begge Brevene, og i mit Brev talte han min Sag saa følsomt som muligt imod hine Fjender og udpegede dem saa tydeligt som kun muligt.»

Svaret ramte Bacon føleligt og drev ham til i sit Gjensvar en følgende Dag at angribe sin Velgjører med en ny, langt mere ondartet og for ham farlig Sammenligning. Han stillede ham sammen med en vidtberømt Samtidig, ogsaa han en oprørsk Adelsmand, Hertugen af Guise: «Det var ikke det Følge, I førte med jer, men den Bistand, I haabede at finde i Byen, som I satte Eders Lid til. Hertugen af Guise trængte sig igjennem Parises Gader paa Barrikade-Dagen, blot klædt i Trøje og Benklæder, fulgt af otte Herrer alene, og fandt i Byen den Hjælp, som — takket være Gud! — svigtede Jer her. Kongen blev tvungen til at kaste sig i en Pilgrimsdragt og i den Forklædning undfly deres Raseri.»

Da Essex stadigt negtede at have stræbt efter Tronen og at have villet tilføje Dronningen nogen Overlast, var Parallelen frygtelig for ham.

Baade han og Southampton bleve kjendte skyldige og Dødsdom udtalt over dem begge.

En særegen Interesse knytter sig for os til Forhøret over Shakespeare's Beskytter Southampton og dennes undertegnede Bekjendelse. John Chamberlain skriver 24. Februar i et Privatbrev: «Jarlen af Southampton talte meget godt (skjønt efter min Mening noget for vidtløftigt) og forsvarede sig som en Mand, der gjerne vilde blive i Live, meget energisk for at faa sig frikjendt, men alt forgjæves, thi det kunde ikke saa være; hvorpaa han nedlod sig til Bønfaldelse og vakte stor Medlidenhed; skjønt man i Almindelighed led ham vel, fandt jeg dog, at han var noget lavmælt og underdanig og overfor sin stolte Fjende syntes altfor utilbøjelig til at dø.»

Southamptons egen Bekjendelse indeholder at han strax ved sin Ankomst til Irland blev bekjendt med Essex's Henvendelse til Kong James af Skotland, som gik ud paa, at denne for sin egen Skyld ikke burde finde sig i at Englands Regering vedblivende var i hans og Essex's fælles Fjenders Hænder, at han i rette Tid skulde ruste en Hær og at Essex

da, saavidt det lod sig forene med hans Tjenesteforhold til Hendes Majestæt, skulde understøtte Kongen med sine irske Tropper. Da James svarede undvigende, blev der intet af Planen, som Southampton snart derefter fortrød at have ønsket Fremgang. Han rejste til Nederlandene efter at han havde mistet sin Post i Irland og havde ingen anden Tanke end den at gjenvinde Dronningens Naade, da Essex, hans Slægtning og Ven, kaldte ham til sig og anmodede ham om hans Bistand til den Plan, han havde lagt, at søge Adgang til Hendes Majestæt. Han havde med tungt Hjerte fulgt Opfordringen og sluttet sig til Foretagendet, ikke paa Grund af nogensomhelst Utroskab eller Uærbødighed mod Hendes Majestæt, men alene paa Grund af sin Kjærlighed til Essex. Han fortryder og afskyer sin Handlemaade og lover paa Knæ at hellige Dronningen enhver af sine Dage, ifald hun vil skjænke ham Livet.

Southampton gjør Indtryk af en heftig, men blød Karakter, der har fulgt en stærkere Naturs Tilskyndelser; men han lader sig ikke henrive til noget uværdigt Ord mod sin Slægtning og Ven, hvis Sag han naturligvis forstod i ethvert Tilfælde var tabt. Han benaadedes til livsvarigt Fængsel.

Essex selv udholdt endda tilsidst den haarde Prøve, han var stillet paa, med mindre Bestandighed;

thi da han saa sig selv dødsdømt og saa, at flere af hans Nærmeste havde tilstaaet de Samtaler og Aftaler, der efter hans Tilskyndelse havde fundet Sted paa Drury House, tabte han i de sidste Dage før sin Død al Ligevægt, ja lagde al Værdighed til Side og overvældede sine Nærmeste, sin Søster, sine Venner, sin Sekretær og sig selv med en Strøm af Anklager.

Imedens var hans Fjender ikke ledige. Selv Raleigh, paa hvis stolte Karakter man nødigt ser en saadan Plet, men som naturligvis var ægget ikke blot ved det gamle Fjendskab mellem dem, men ved Essex's seneste Beskyldninger for at staa ham efter Livet, skrev, i sin Uro for at Benaadning kunde finde Sted, til Cecil og bad ham *not to relent*, men sørge for at Dødsdommen blev udført.

Elisabeth havde først givet denne Dom sin Underskrift, saa tilbagekaldt den; 24. Februar undertegnede hun den for anden Gang og 25. Februar 1601 faldt Essex's Hoved for tre Hug.

Befolkningen gik ikke ind paa at betragte sin Yndling som Højforræder; den afskyede hans Boddel og lige saa meget dem, der som Bacon og Raleigh ved deres hadefulde Optræden havde været medvirkende til at faa Dødsdommen fuldbyrdet.

For at retfærdiggjøre sig udgav da Regeringen

en officiel Erklæring angaaende den faldne Stormands Brøde, betitlet «A Declaration touching the Treasons of the late Earl of Essex and his complices», i hvis Affattelse Bacon har havt stor Del. Den er meget upaalidelig. En af Bacons ypperste Biografer James Spedding har ganske vist søgt at paavise dens Overensstemmelse med de virkelige Forhold; men det er ikke lykkedes ham at bortforklare den graverende Kjendsgjerning, at heri Alt er udeladt, hvad der under Forhørene godtgjorde Essex's Hensigt ikke at anvende Vold og beviste det rent Uoverlagte i Forsøget paa at fremkalde en Rejsning i London; hvor Sligt er udeladt findes i Marginen, snart med den offentlige Anklager Coke's Haandskrift, snart med Francis Bacon's, Bogstaverne *om.*, hvad naturligvis vil sige *At udelade* (to be omitted). En Sammenligning er endnu mulig, da alle Forhørene ere bevarede *).

Bacon, der i intellektuel Henseende var saa glimrende udrustet og som havde Bevidstheden om sit aandelige Værd, var ikke uden videre et slet Menneske. Men hans Hjerte var koldt og hans Sjæl uden Højsind. Hans Hu stod paa

---

Smlgn: Dictionary of National Biography. Robert Devereux. — Spedding: Letters and Life of Francis Bacon II 190—374. — Edwin Abbott: Francis Bacon, an Account of his life and works 53—82 — Macaulay: Lord Bacon. — Gosse: Raleigh.

en ganske uværdig Maade til jordisk Velfærd; stadigt gjældbunden, som han var, attraaede han over Alt smukke Huse og Haver, massivt Sølvtøj, store Indtægter og hvad der forskaffede alt dette: høje Stillinger, Embeder, Titler og Æresbevisninger, som han burde have overladt Mænd af ringere Værd. Han tilbragte sit halve Liv som Ansøger, modtog det ene krænkende Afslag efter det andet og takkede saa ydmygt for den naadige Afvisning. Han viste en eneste Gang i sin Ungdom som Parlamentsmedlem Uafhængighed og Retsind, men angrede det, da han saa, man paa højeste Sted tog ham det ilde op, med en Inderlighed, som havde han begaaet en Brøde mod al politisk Moral, og anraabte Hendes Majestæt om Tilgivelse derfor som var han greben i Kassesvig. Med denne Lavhed i Sind og Holdning vendte han sig nu mod Essex. Han har ofte gjentaget den Læresætning, som allerede Cicero (i *De amicitia*) kritiserer: «Elsk, som om du engang vil komme til at hade, og had, som om du engang vil komme til at elske.» Han havde aldrig elsket Essex anderledes. Hans Undskyldning, hvis der er nogen, for at søge Forfremmelse for enhver Pris, er den, at han havde de højeste Forestillinger om sit Værd for Videnskaben og mente, det var

til Ære og Fremme for Videnskaben, at han som dens Dyrker var stillet højt.

Betragter man Essex's Portræt med dets regelmæssige Skjønhed, det fornemme og milde Udtryk, den høje Pande, det krøllede Haar og det store langt nedkjæmmede lyse Skjæg, begriber man at en saadan Mand maatte blive Menigmands Yndling, naar der laa en Glorie af Ry for eventyrlig Bedrift om hans Navn, og at den Udygtighed, han to Gange havde vist som Hærfører, ikke synderligt kunde ændre Befolkningens store Tanker om ham. Han var i Virkeligheden saa lidet Statsmand som General, men en frittalende, lidenskabelig Mand uden Statskløgt, en tapper Soldat uden Taktik. Han tog fejl af sit Herredømme over Elisabeth, forstod ikke at Dronningen paa samme Tid, som hun var betaget af hans Person, ringeagtede hans politiske Raad. Han var et stort Stykke af en Poet, digtede vakre Sonetter, var i lige høj Grad en Beskytter af Aandens og Sværdets Mænd, viste sig ædelmodig indtil Overdaadighed mod sine Venner og Klienter, og havde maaske sin mest oprigtige og overbeviste Beundrerkres blandt Samtidens Forfatter- og Digterskare. Utallige er de Bøger, som er tilegnede ham.

Der er ingen Tvivl om at det efter hans sørgelige Død gik tilbage med Dronningens

Humør og Livsmod. Sagnet om, at det var selve hans Henrettelse, hun tog sig saa nær, er dog lidet troværdigt, og sikkert er Historien om Essex's Ring, der for sent blev hende forevist, en Fabel. Afgjort er det derimod — thi Henrik IV's franske Afsending Hertugen af Biron, der med et Følge af 300 Mand aflagde Dronningen et Høflighedsbesøg, havde ingen Grund til at fortælle en Usandhed — at Elisabeth den 12. September 1601 efter i en Samtale om Essex at have gjort sig lystig over sin henrettede Yndling, aabnede et Skrin og deraf udtog selve Essex's Hovedskal, som hun viste til Biron. Ti Maaneder senere fik denne den franske Konges Yndling, — hvis Navn Shakespeare havde laant Helten i sit første Lystspil — samme Død som Essex for en lignende Brøde som hans.

Bacon har visselig sørget endnu mindre over Essex's Forsvinden end Dronningen gjorde. Han var imidlertid skamløs nok til, da efter Elisabeths Død Essex's Venner var i højeste Yndest hos den unge Konge, at sende et Brev til Southampton (før denne endnu var udløst af Tower men da han allerede var betragtet som en Magt i Staten) i hvilket han efter at have udtrykt en Bekymring for at blive mødt med Mistillid, slutter saaledes: «Og dog er det saa sandt som

nogen Ting, Gud véd, at denne store Forandring [i Staten] ikke har fremkaldt anden Forandring i mig overfor Deres Herlighed end at jeg nu *trygt* kan være hvad I véd, at jeg altid *oprigtigt* var forud.»

Man kjendte i London i hine Dage naturligvis ikke de enkelte Omstændigheder ved Essex's Domfældelse med den Nøjagtighed, hvormed vi kjende dem nu. Men vi se, som alt berørt, at den offentlige Mening med Lidenskab og Harme vendte sig mod Bacon, der blev opfattet og foragtet som den Forræder mod sin Herre, der mere end nogen Anden havde hidført hans ulykkelige Endeligt; vi se, at Raleigh trods sin Storhed nu bliver en af Englands upopulæreste Mænd, og vi iagttage, at Essex's Minde trods Alt, hvad der blev gjort for at nedsætte ham i det almene Omdømme, i den store Befolkning vedblev at forgudes.

Naar det Spørgsmaal da opstaar, hvorledes Shakespeare har stillet sig til disse Begivenheder, der opfyldte det engelske Folk, saa er det mere end sandsynligt, at han, der nylig havde været saa inderligt knyttet til Southampton og derfor ikke heller kan have staaet Essex fjernt, har fulgt de Anklagedes Personligheder med sin Sympathi, har næret levende Uvilje mod deres Fjender og har taget sig deres Skjæbne nær.

Og naar vi nu paa den anden Side iagttage, at netop paa dette Tidspunkt indtræder der et Omslag i Shakespeares hidtil lyse Grundstemning, saa alle hans Indtryk af Livet og Menneskene fra nu af blive stedse smerteligere og smerteligere, saa voxer Sandsynligheden for, at Vemod ved den Skjæbne, der ramte Essex, Southampton og deres Fæller, har været en af de oprindelige Grunde til hans begyndende Melankoli.

V.

Tiden ved Aar 1601 rummer Vendepunktet i Shakespeare's Grundstemning. Det var naturligt at søge en Aarsag til hans fra nu af stigende Tungsind i det, som udvortes hændte — de politiske Begivenheder, der fik deres Afslutning da — men det er dog langt mere nødvendigt at søge den fyldestgjørende Forklaring til Omslaget i hans Sind i hans private, personlige Oplevelser. Vi maa derfor efterforske hvad Oplysninger, hans Arbejder give os om hans private Situation og hans indre Tilstande i dette skjæbnesvangre Aar.

Nu findes der blandt Shakespeares Værker et, der mere end noget andet aabner os et Indblik i hans inderste Sjæleliv, og der, som de nyeste og skarpsindigste Forskere og Kjendere

af hans Skrifter have godtgjort, maa være blevet til omkring Aar 1601, hans Sonetter nemlig. Det er da disse mærkværdige Digte, som vi først og fremmest maa spørge til Raads. Thi udvortes Begivenheder kunne vel kaste et lysere eller mørkere Skjær over en Mands Følelsesliv og Tankeverden; men de bestemme dog aldrig endegyldigt en lykkelig eller sorgfuld Grundstemning hos ham. Har han personlige Grunde til at føle sig til Mode, som havde han Ulykken over sig, da kan selv en almindelig politisk Tilfredshed i Landet ikke sprede hans Kummer, og omvendt dersom den dybe Glæde er til Huse hos ham og han har personlig Aarsag til at føle sig stedt i Lykke, da vil den offentlige Misstemning prelle af mod Harmonien i hans Sind. Mest nedslaaet vil han naturligvis blive, ifald hvad han oplever saavel i det offentlige som i det private Liv ligeligt bidrager til at gjøre hans Livssyn mørkt.

Shakespeare's Sonetter nævnes første Gang paa det bekjendte Sted om Digteren hos Meres i *Palladis Tamia* 1598, hvor der tales om «hans sukkersøde Sonetter», som gaaende fra Haand til Haand «iblandt hans private Venner». Aaret efter tryktes i Boghandleren Jaggard's uredeligt til Veje bragte og med Urette under Shakespeare's Navn udgivne Samling *The Passionate*

Pilgrim de to betydelige Sonetter, der nu have Numrene 138 og 144, dog med ældre Læsemaader end de senere kjendte. I de næste ti Aar omtales ingensteds Sonetter af Shakespeare, men 1609 udgiver Boghandleren Thomas Thorpe Kvartudgaven *Shakespeare's Sonnets*. Never before imprinted, en Udgave, som Shakespeare ganske vist ikke selv kan have gjennemset til Trykken, men for hvilken det ikke er umuligt at et authentisk Haandskrift har ligget til Grund.

Denne Originaludgave har en Tilegnelse, forfattet af Boghandleren og skreven i det mest skruede Sprog, som har givet Anledning til Grublerier og Gisninger uden Tal. Den lyder:

TO . THE . ONLIE . BEGETTER . OF
THESE . INSVING . SONNETS .
MR . W . H . ALL . HAPPINESSE .
AND . THAT . ETERNITIE .
PROMISED .
BY .
OVR . EVER-LIVING . POET .
WISHETH .
THE . WELL . WISHING .
ADVENTVRER . IN .
SETTING .
FORTH .
T . T .

Hvad Underskriften betyder, er klart eftersom «En Bog kaldet Shakespeares Sonetter» blev indskrevet i Boghandlerregisteret 20. Maj 1609 under *Thomas Thorpe's* Navn. Derimod har der i det forrige og hele dette Aarhundrede igjennem været Strid om hvad der skulde forstaas ved den *onlie begetter*, (eneste Frembringer eller eneste Beaander eller eneste Forskaffer?) af Digtene, hvem de er tilegnede, og atter og atter er Spørgsmaalet blevet rejst om hvem den Mr. W. H. var, der er saaledes betegnet. Alt medens man underkastede det skruede Udtryk *begetter* de mest kunstlede Fortolkninger har man opkastet alle mulige Gjætninger, indtil de urimeligste, angaaende Ciffrene W. H. og alle mulige Formodninger, indtil de utroligste, angaaende den Person, til hvem Sonetterne er rettede.

Det lyder forunderligt, men det er sikkert, at man i de første 80 Aar af det 18. Aarhundrede læste Sonetterne saaledes, at man troede dem alle rettede til en Kvinde, alle skrevne til Ære for Shakespeare's Elskerinde, og først Malone i Forening med hans Venner hævdede i 1780, at mere end hundrede af Sonetterne var henvendte til en Mand. Fastere stod dog ikke denne Opfattelse end at Chalmers i 1797 for fuldt Alvor forsøgte en Godtgjørelse af, at alle

Sonetterne var rettede til Dronning Elisabeth, til hvem han antog at ogsaa Spenser havde henvendt sine berømte (i Virkeligheden til hans senere Hustru rettede) *Amoretti*. Først i dette Aarhundredes Begyndelse begreb man, hvad Shakespeare's Samtidige utvivlsomt saare godt har forstaaet, at de første 126 Sonetter er skrevne til en Yngling.

Den Antagelse laa da nær, at det er denne Yngling, som er ment med den Mr. W. H. der er betegnet som den eneste Frembringer eller Foranlediger af Sonetterne, selv om den anden Gruppe af dem er rettede til en Kvinde. Den ham tilegnede Afdeling var jo i ethvert Tilfælde langt den største, og den fulgte umiddelbart efter Dedikationen.

Enkelte, der have ment, at Ordet *begetter* skulde betyde den, der havde skaffet Boghandleren Haandskriftet til Sonetterne, have gjættet paa at Forbogstaverne skulde betyde William Hathaway, en Svoger til Shakespeare (Neil, Elze); Dr. Farmer gjættede i forrige Aarhundrede paa William Harte, Digterens Søstersøn, om hvem det først senere opdagedes, at han ikke blev født før Aar 1600. Blot paa det Grundlag at i den første Udgave (øjensynligt ved en Vilkaarlighed eller Misforstaaelse, der ogsaa findes mange andre Steder i Bogen) i den 20. Sonet Ordet *hues* i den

gammeldags Stavemaade var skrevet med stort Bogstav og med Cursiv, altsaa *Hews*, sluttede Fortolkeren Tyrwhitt sig til Existensen af en ellers ubekjendt Mr. William Hughes som Sonetternes Gjenstand. Det har end ikke manglet paa Gisninger om at Hr. *W. H.* skulde betyde Shakespeare selv, enten saaledes, at *H.* var en simpel Trykfejl for *S.* eller saaledes, at Meningen var *Mr. William Himself* (Barnstorff).

I lang Tid hældede dernæst alvorlige og forstandige Fortolkere til den Mening, at Bogstaverne W. H. var ombyttede for H. W., idet den Person, til hvem Sonetterne var stilede, ikke kunde være nogen anden end Henry Wriothesley, Jarl af Southampton, hvis nære Forhold til Digteren jo var forud kjendt og hvem hans to smaa episke Digtninge var tilegnede. Dette er Drake's og Gervinus's Antagelse. Dog allerede i 1832 har Boaden herimod gjort forskjellige rigtige Betragtninger gjældende, og i vore Dage er det umuligt at fastholde denne Gisning. Der kan ingen Tvivl herske om at den Ven af Digteren, som Sonetterne forherlige, bar Fornavnet William (se Sonetterne 135, 136, 143), men Southamptons Fornavn var Henry. Hertil kommer, at Southampton aldrig besad den personlige Skjønhed, om hvilken der i disse Digte uophørligt tales.

Endelig passe Digtene hverken til hans Alder eller til hans Karakter eller til hans bevægede, virksomme og af modsatte Skjæbner omtumlede Liv, til hvilket ikke ringeste Hentydning forekommer.

De passe ikke til hans Alder; thi i Aar 1601, da som det strax vil ses, Sonetterne 100—126 maa være skrevne, var han 28 Aar gammel og kunde da ikke som det i Sonetterne sker, kaldes *lovely boy* (126) eller sammenlignes med «Cherubiner» (114).

Der er kun én Personlighed, hvis Navn, Alder, Livsforhold, Ydre, Dyder og Laster stemme overens med den Mr. W. H., til hvem Sonetterne er dedicerede og rettede, og det er den unge William Herbert, fra 1601 Jarl af Pembroke, født 8. April 1580, der i Efteraaret 1597 eller Foraaret 1598 kom til London, dèr efter al Sandsynlidhed strax har lært Shakespeare at kjende, og sikkert vedblev at staa i venskabelig Forbindelse med ham indtil hans Død. Den første Folio-Udgave af Dramerne tilegnes jo 1623 af Udgiverne ham og hans Broder paa Grund af «den Yndest, de havde vist baade disse Skuespil og deres Forfatter, mens han var i Live». Vi se ogsaa, at efterat Bright i 1819 og Boaden 1832, uafhængigt af hinanden, havde fremsat den Mening, at Pem-

broke var Sonetternes Helt, er i vore Dage denne Anskuelse trængt igjennem og deles af de ypperste Forskere (som Dowden), medens den har faaet ligesom sin sidste Bekræftelse ved de skarpsindige og ofte rigtige kritiske Iagttagelser, der er nedlagte i Thomas Tyler's Bog om Sonetterne fra 1890. Vejen, ad hvilken vi naa til William Herberts Navn, er denne: Shakespeare's Sonetter er ikke isolerede Digte. Det indses snart, at de staa i nær indbyrdes Forbindelse; den ene udvikler nærmere en Tanke eller et Motiv, som findes i den foregaaende eller en tidligere Sonet; Grupperingen viser sig snart ingenlunde at være hvad man undertiden har anset den for, vilkaarlig; men saa god, at alle Forsøg paa at forandre den kun har gjort Digtenes Mening mere uklar. De første 17 Sonetter danne f. Ex. en fast sammensluttet Gruppe; i dem alle opfordres Vennen til ikke at dø ugift, men efterlade Verden en Arving til sit skjønne Ydre, for at den sjældne Skjønhed, hvis Stempel han i sin Forgjængelighed bærer, ikke skal visne og dø med ham. Sonetterne 100—126, der paa det Nøjeste hænge sammen, dreje sig om de to Venners Gjenforening efter at en Misstemning eller Kulde en Tid lang har adskilt dem. Sonetterne 127—152 endelig er alle henvendte ikke mere til Vennen

men til en Elskerinde, den mørke Dame, hvis Forhold til begge Vennerne allerede i de tidligere Sonetter er behandlet.

Sonetten 144, der er en af de interessanteste, fordi den i ligefremme Ord skildrer Digterens Stilling mellem Vennen og Elskerinden, er nu som berørt allerede trykt 1599 i «The passionate pilgrim». Den betegner Vennen som Shakespeare's gode Engel, den Elskede som hans onde Aand, og indeholder den smertelige Formodning eller Forvisning, at Vennen er indfanget i den mørke Kvindes Garn:

I guess one angel in anothers hell,

saa Digteren paa én Gang har mistet dem begge, ham ved hende og hende ved ham.

Men netop samme Æmne behandles ogsaa i Sonet 40, der drejer sig om, at Vennen har ranet Shakespeare det Væsen, han elskede højest. Disse to Sonetter maa altsaa være samtidige, og af Sonet 33, der forholder sig til samme Begivenhed ses det, at Venskabet kun har bestaaet yderst kort, da det formørkedes af Forbindelsen mellem Vennen og den Elskede. Det hedder nemlig her:

But, out, alack! he was *but one hour* mine.

Men paa hvad Tidspunkt er Venskabet blevet stiftet? Tidspunktet lader sig med stor Sikkerhed fastslaa, endnu ganske uden Hensyn til, hvem Vennen var. Skjønt Shakespeare maa have skrevet Sonetter før 1598, siden Meres i dette Aar har sine ofte anførte Ord om hans *sugred Sonnets*, er det os umuligt at vide, hvilke disse Sonetter var, om disse, som privat gik fra Haand til Haand, maaske siden er forsvundne eller om der iblandt dem er enkelte af vore; det maa da være nogle af dem, der indeholde de hyppigt forekommende Vendinger, til hvilke der findes Paralleler i hans Venus og Adonis og i hans første Lystspil, skjønt disse Paralleler i og for sig ingenlunde, som den tyske Forsker Hermann Conrad har ment, er tilstrækkelige til at godtgjøre Sonetternes Dato*). Derimod er det lykkedes Thomas Tyler paa fuldkomment overbevisende Maade at godtgjøre en Paavirkning, som har fundet Sted af Meres's Bog paa Udformningen af en Shakespearesk Sonet. At Shakespeare har set Palladis Tamia, kan fornuftigvis ikke drages i Tvivl; maaske har endog Forfatteren sendt ham et Exemplar;

---

*) Hermann Conrad i Preussiche Jahrbucher, Februar 1895. Under Pseudonymen Hermann Isaac: Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft. 19. Band, 176—265.

i ethvert Tilfælde maa det have interesseret ham at læse den oprigtige og varme Ros, der her bliver ham til Del. Men nu findes der i Meres' Bog et Sted, hvor han efter at have citeret de Vers af Ovid, i hvilke denne roser sig af at have frembragt et Værk, som hverken Jupiters Vrede eller Ild eller Jern kan tilintetgjøre (*Jamque opus exegi* osv.) og de Vers af Horats, i hvilke det hedder: «Jeg har opført et Mindesmærke varigere end noget af Bronce» (*Exegi monumentum aere perennius* osv.) anvender disse Digteres Ord paa sine Samtidige Sir Philip Sidney, Spenser, Daniel, Drayton, Shakespeare og Warner og endelig selv i det latinske Sprog, paa Prosa og Vers tilføjer nogle lovprisende Ord om disse Mænds Værker. Læser man nu opmærksomt Shakespeare's 55. Sonet, hvis Lighed med de bekjendte Linjer af Horats vel har slaaet enhver Læser, saa finder man, at alle Udtrykkene fra Stedet hos Meres, ogsaa de, som er af Meres selv, gaa igjen i Sonetten. Den maa følgeligt være skreven tidligst i Slutningen af 1598 — Meres' Bog blev først indført i Boghandlerregisteret i September — maaske i Begyndelsen af 1599, og da den følgende, altsaa omtrent samtidige, Sonet 56 taler om Vennernes Forbindelse som nyligt stiftet:

Let this sad interim like the ocean be
Which parts the shore, where *two contracted new*
Come daily to the banks . . .

saa kan man med Sikkerhed fastslaa Digterens og hans Vens Bekjendtskab og første Sammenknytning med hinanden til Aaret 1598.

De historiske Hentydninger i Sonetgruppen 100—126, der udgjør ét sammenhængende Digt, er vel ingenlunde sikre eller lette at fortolke. Men Sonetten 104 giver et bestemt Holdepunkt for den hele Gruppes Tilblivelsestid, da den utvetydigt erklærer at tre Aar nu er gaaede hen, siden Digteren saa sin Ven første Gang. Det hedder (Ad. Hansens Oversættelse):

Tre kolde Vintre
tre Somres Pragt fra Skovene har rystet

Tre fagre Foraarstider jevnt er gledet
i lovmaalt Gang til gulnet Efteraar,
og tre Apriler blev i Juni svedet,
fra først jeg saa dig frisk, som end du staar.

Dette giver da Aaret 1601 for denne vigtige Gruppe. Og stamme disse Digte fra dette Aar, da forekommer det ogsaa sandsynligt, at Linjen i Sonet 107:

The mortal moon hath her eclipse endured

gaar ud paa, at Elisabeth (hvis Sindbilled efter gammel poetisk Talebrug Maanen var) har over-

staaet Farerne ved Essex's Oprør, saa meget mere som disse yndige Linjer:

> Now with the drops of this most balmy time
> My love looks fresh

bevise, at Digtet er skrevet i Foraarstiden. Det vilde være urimeligt af denne Hentydning at slutte sig til nogen Uvilje fra Digterens Side mod Essex og hans Fæller. Endnu urimeligere er det, naar Tyler ved Hjælp af et helt Stillads af mere tysk- end engelskartede Hypotheser, bygget op om Sonetterne 124 og 125, svinger sig op til den ud af Luften grebne Antagelse, at Shakespeare her har udtalt sig i krænkende Ord mod sin i Tower fangne Beskytter Southampton, ja at han endog mener ham med dem, som «har levet for Forbrydelser» *(who have lived for crime)*. Rent vilkaarlig er ligeledes den Fortolkning, som ud af Sonet 125 i Tilslutning dertil faar et Forsvar fra Shakespeare's Side mod Beskyldningen for nu at vise Troløshed mod den Mand, hvem han 7 Aar tidligere i Tilegnelsen af Lucretia havde lovet evig Kjærlighed *(The love I dedicate Your Lordship is without end)*. Vi behøve desuden ikke alle disse haartrukne Fortolkninger, der forme en hel fantastisk og frastødende Roman af en dunkel Glose, for at se hvad Tyler med alt dette Hjernespind

kun yderligere vil godtgjøre, nemlig at Aarstallet for disse Sonetters Tilblivelse er 1601.

Hvis vi nu fra Analysen af enkelte blandt disse Digte vende Blikket mod deres formodede Gjenstand, saa finde vi følgende:

William Herbert, Søn af Henry Herbert og dennes tredje, berømte Hustru Mary, blev som Barn opdragen af Digteren Samuel Daniel, kom 1593 til Oxford, hvor han blev to Aar, fik i April 1597, sytten Aar gammel, Tilladelse til at leve i London, men synes, saavidt man af Breve fra Datiden kan se, først i Foraaret 1598 at være flyttet dertil.

I August 1597 førtes der en Brevvexling mellem hans Forældre og Lord Burghley for at gifte ham med dennes Barnebarn Bridget Vere, Datter af Jarlen af Oxford. Hun var vel da kun 13 Aar gammel, men William Herbert vilde gjerne indgaa Forlovelsen. Han skulde iøvrigt rejse udenlands først. Skjønt Moderen, Grevinden af Pembroke, der maaske havde en Forestilling om Sønnens altfor kvindekjære Naturel og derfor ønskede at se ham tidligt gift, var i høj Grad for denne Forbindelse og skjønt Ynglingen behagede Jarlen af Oxford, der i et Brev roser ham for mange gode Egenskaber *(with many good partes in him)*, mødte Sagen dog os nu ubekjendte Vanskeligheder og Planen blev

opgivet. (Dictionary of National Biography. William Herbert.)

I London boede den unge Herbert i Baynard Castle, ganske nær Blackfriarstheatret, og kan allerede herved være bleven tiltrukket af Scenens Mænd; rimeligere er det dog, at en saa højt begavet Dame som hans Moder, Philip Sidney's Søster, har vakt hans Interesse for Shakespeare, og hvis saa er, har Digteren efter al Sandsynlighed allerede i 1598 lært denne udmærkede og indsigtsfulde Beskytterinde af Kunst og Kunstnere at kjende. Faderen, der døde faa Aar efter, var da allerede syg.

Det synes som om Herbert i August 1599 stødte til Lejren ved den aarlige Mønstring, «opvartede Hendes Majestæt med 200 Hestfolk» og tumlede sig i et lystigt Liv med de der forsamlede Krigsmænd.

Han skildres fra først af som en daarlig Hofmand. Rowland Whyte siger paa dette Tidspunkt om ham, at han blev almindeligt dadlet «for den kjølige og svage Maade, paa hvilken han søgte Dronningens Gunst»; han gjaldt i den Anledning for «en tungsindig ung Mand»*).

* He was much blamed for his cold and weeke Maner of pursuing her Majesties favour, having had soe good steps to lead him unto it. There is want of Spirit and Courage laid to his charge, and that he is a melancholy young man.

Man lærer deraf, hvilken ildfuld Kur det ventedes at enhver smuk adelig Yngling skulde gjøre til den alderstegne Dronning. Kort derefter ses det dog af et Brev fra Faderen til Elisabeth, at denne har udtalt sin yderste Tilfredshed med Sønnen, ligesom vi erfare, at «han var i høj Grad elsket af alle Mennesker». Udmærket smuk har han været og har udøvet den Tiltrækning, som saa ofte udgaar fra et elskværdigt *mauvais sujet*. Clarendon siger om ham i første Bog af sin History of the Rebellion, at han var umaadeligt hengiven til Kvinder og at han tillod sig Fornøjelser, ja Udskejelser af enhversomhelst Art*). Dog bemærker Clarendon, hvad der for os har en Hovedinteresse, med Hensyn til det første Punkt, at den unge Pembroke havde et vist Herredømme over sin Attraa; han blev ikke saa meget henrykt over Skjønhed og ydre Tillokkelser som over visse aandelige Fortrin, der røbede sig i overordentligt Vid, i Aand og Kundskab; havde derfor stor Fornøjelse af livlig Samtale. «For disse Glæder ofrede han sig selv, sin kostbare Tid og en stor Del af sin Formue».

I November 1599 havde Herbert en Times

---

*) He was immoderately given up to women . . . . . He indulged himself in pleasures of all kind, almost in all excesses.

privat Audiens hos Elisabeth. Whyte, som fortæller det, bemærker at han nu staar i høj Yndest hos Droningen, men mangler fornuftig Ledelse *(but he greatly wants advise)*. Han var Resten af Vinteren paa Landet, lidende af en Sygdom, som synes at have været Koldfeber og haardnakket Hovedpine. I December foreslaas der ham et nyt Parti med Anna, Datter af Lord Hereford; dog ogsaa denne Plan gaar i Stykker. Man ser, der var for Moderen Grund til det Ønske, at en ældre Ven som Shakespeare anvendte sin Genius paa at stille Sønnen et Ægteskab for Øje som Pligt. (Sonet 1—17.)

Tyler vil, ikke uden Grund, henføre Sonetterne 90—96 til dette Tidspunkt. Shakespeare's Klager over Vennens Svigten kan hentyde til hans Hofliv; Udtrykkene i Sonet 91 om Heste, Falke og Hunde pege maaske hen imod Vennens Adspredelser paa fornemme Jagtpartier. De følgende Sonetter dvæle utvetydigt ved nedsættende Rygter om Vennens Væsen og Færd. Her forekommer det ovenfor (I 340) anførte Vers:

Liljer, der raadne, stinke mer end Ukrudt.

Her sammenlignes hans Skjønhed med «Evas Æble»:

How like Eve's apple does thy beauty grow,
If thy sweet virtue answer not thy show

og trods al den Kjærlighedens Overbærenhed, der vises Vennen, røbes det, at de stygge Rygter ikke tale usandt:

Hvor elskelig og faur du gjør den Brøde,
som nu dit Rygtes Blomsterskjønhed pletter,
lig Ormen, der fortærer Roser røde!
I hvilken Ynde du din Skjændsel fletter!

Den Mund, der mæler om din Færd og Vej,
der om dit kaade Letfærds-Liv fortæller,
maa halvvejs rose, mens den dadler dig;
dit Navn gjør godt hvad ondt man om dig melder.

Det gik bedre med Faderens Helbred i Aar 1600; dog holdt Lord og Lady Pembroke sig hele Sommeren borte fra London, blev paa Landet paa deres Gods Wilton. I Maj Maaned tog Herbert, ledsaget af Sir Charles Danvers, til Gravesend for at hilse paa Lady Rich og Lady Southampton. Dette Besøg paa dette Tidspunkt viser tydeligt, at Herbert ingenlunde, som Tylers ovennævnte Tydning af visse Sonetter skulde bringe til at formode, tog Afstand fra Husene Essex og Southampton; betegnende er det ogsaa, at hans Ledsager paa denne Udflugt var saa nær forbunden med de Misfornøjedes Høvdinger, at han Aaret derefter for Deltagelse i Opstanden maatte bøde med sit Liv.

Ved et meget stort og meget omtalt Bryllup, en Lord Herberts med en af Dronningens Damer,

som holdtes i Blackfriars i Juni 1600 møde vi for første Gang William Herberts Navn sammen med den unge Kvindes, som tydeligt nok er de Shakespeare'ske Sonetters Heltinde. Bruden, Frøken Anne Russell, blev ført til Kirken af William Herbert og Lord Cobham. Efter Aftensmaaltidet var der en *Maske,* i hvilken otte pragtfuldt klædte Damer udførte en ny og usædvanlig Dans. Blandt disse nævnes Mrs. Fitton og to af de Hofdamer, hvis Navne et Par Aar i Forvejen var blevne nævnte sammen med Lord Essex's Navn (Mrs. Southwell og Mrs. Bess Russell). Nederdelen af Damernes Dragt var af Sølvbrokade; en Mantille af kjødfarvet Taft var slynget under deres Arme og deres Haar laa løst om Skuldrene, «forunderligt knyttet og flettet». Den Dame, som opførte denne Dobbelt-Quadrille, var Mrs. Fitton. Hun nærmede sig Dronningen og opfordrede denne til at danse. Hendes Majestæt spurgte, hvad hun var? *Kjærlighed*, svarte hun. «Kjærlighed er falsk», sagde Dronningen. Dog stod Hendes Majestæt op og dansede.

Senere paa Aaret hedder det i Whyte's Breve angaaende Herbert, at han ikke viser nogensomhelst Tilbøjelighed til at gifte sig, og vi se ham i September og Oktober 1600 stærkt

optagen af at forberede sig til Hofturneringen i Greenwich.

19. Januar 1601 døer saa Faderen, og William Herbert bliver Jarl af Pembroke. Ganske kort Tid derefter — Sagen omtales i et Brev fra Robert Cecil allerede 5. Februar — bliver han stærkt kompromitteret i et erotisk Anliggende, som øjensynligt er selve det, om hvilket Shakespeare's Sonetter dreje sig. Han havde i længere Tid staaet i hemmelig Forbindelse med hin af Dronningen i høj Grad yndede Hofdame Mary Fitton. Nu viste det sig, skriver Cecil, at hun var med Barn, og paa given Anledning «tilstod Jarlen af Pembroke en Kjendsgjerning, men afviste haardnakket al Tale om Giftermaal». Cecil slutter: «Jeg frygter, at de begge vil komme til at tilbringe en Tidlang i Tower, thi Dronningen har svoret, at hun vil sende dem derhen.» I et andet Brev fra Datiden fortælles, at Mrs. Fitton paa den Tid, da hun var højst i Yndest hos Dronningen, plejede at tage sit Hovedtøj af, kiltre sine Klæder op, iføre sig en lang hvid Kappe og gaa, som var hun en Mand, hen at møde Jarlen udenfor Hoffet.

Mary Fitton blev forløst med en dødfødt Dreng, Pembroke sat en Maaned i Fleet Fængslet og forvist fra Dronningens Nærhed. Han ansøgte kort derefter gjennem Cecil om at maatte

rejse til Udlandet: Dronningens Unaade siger han, er «et Helvede» for ham; han haaber ikke at Dronningen vil udstrække sin Vrede saa vidt som til at binde ham til dette Land, «der nu er ham forhadt fremfor alle andre». Det synes som om Rejsetilladelsen er bleven givet og atter tilbagekaldt. Han skriver da paany i Midten af Juni det bevægelige Brev til Cecil, i hvilket Ordene «den hvis Uforlignelige Skjønhed var min lille Verdens eneste Sol» er beregnede paa at røre Elisabeths haarde Hjerte, idet det øjensynligt nu er blevet Pembroke klart, at mere end Tilnærmelsen til Mary Fitton har den Omstændighed krænket Hendes Majestæt, at han har overset hendes egne saa langt mere fuldkomne Yndigheder. Men Komplimenterne kom for sent og Elisabeth forstod at lade Den, hun vilde straffe, føle hendes Vrede, hvor Alle var følsomme, nemlig paa alle Tings Nerve, som vi allerede have set det med Essex. Ved Lord Pembrokes Død var det Patent, som gav den Afdøde Brugsretten til Skoven ved Dean, udløbet, og Sønnen ventede efter Reglerne at faa det i Arv efter Faderen. Men Skoven blev tildelt Pembroke's Rival Sir Edward Winter, og først syv Aar efter under James fik han den igjen.

Pembroke vedblev at være i Unaade, han

fik nye Afslag paa sine Ansøgninger om Tilladelse til Bortrejse, og Tilsigelse om at betragte sig som forvist fra Hoffet og forpligtet til «at holde Hus paa Landet». Det er dette Omslag i Pembrokes Skjæbne 1601, som forklarer den foreløbige Afslutning af hans Londoner-Forhold til Shakespeare, der i Sonetterne faar sit Udtryk i den *Envoy*, hvormed Nr. 126 afslutter Digtene til Vennen.

Sikkert er det gode og nære Forhold imellem dem bleven gjenoprettet paany under James. Det beviser Tilegnelsen af Folio-Udgaven tilfulde.

Vi vil endnu blot kaste et hurtigt Blik ud over Pembrokes videre Livsskjæbne.

Faderens Død gav ham en stor Formue; men ligefuldt var han paa Grund af sin Uregelmæssighed jævnligt stedt i økonomiske Vanskeligheder. I 1604 ægtede han Lady Mary, syvende Datter af Lord Talbot, og Brylluppet fejredes med en Turnering. Hans Hustru bragte ham mange Penge, men han betalte efter de Samtidiges Mening hendes Formue for dyrt ved at tage hendes Person med i Kjøbet. Hans Ægteskab var lidet lykkeligt.

Pembroke delte sin Moders og sin Onkel Philip Sidney's Kjærlighed til Literaturen; han var efter Aubrey «den største Mæcenas for lærde Mænd af alle fornemme Herrer i hans

Tid og siden». Til hans «lærde» Venner hørte bl. A. Digterne Donne, Daniel og Massinger (der var Søn af hans Faders Forvalter). Ben Jonson har digtet et lovprisende Epigram til ham, og det er intet Under; thi hvert Nytaar sendte Pembroke Ben Jonson tyve Pund til at kjøbe Bøger for. Inigo Jones skal have besøgt Italien paa hans Bekostning og stod i hans Tjeneste. Dawisons *Poetical Rhapsodies* og talrige andre Bøger er tilegnede ham. Chapman, der har staaet ham nær, tilegnede ham en Sonet i Slutningen af sin Oversættelse af Iliaden. Og denne Omstændighed er interessant, fordi Chapman (som det først er lykkedes Minto at godtgjøre) øjensynligt er den Medbejler-Digter, der tidligt har forherliget Pembroke, vundet hans Velvilje eller Beundring og derved vakt Shakespeare's Skinsyge, Vemod, sorgfulde Selvkritik og Melankoli, som det er fortalt i Sonetterne 78—86.

Det er især den 86de Sonet, som giver Minto Lejlighed til at identificere den rivaliserende Digter med Chapman:

Strax den indledende Linje om hans store Vers'es stolte, fulde Sejl passer paa det fjortenstavelses Metrum, i hvilket Chapman oversatte Iliaden. Chapman nærede lidenskabelig Begejstring for Digtekunsten, som han ved enhver

Lejlighed forherligede, og han gjorde Fordring paa at betragtes som greben af overnaturlig Inspiration. I Tilegnelsen til sit Digt *The Shadow of Night* fra 1594 taler han i stærkt nedsættende Vendinger om de almindelige Søgere efter Kundskab og latterliggjør det som en Formastelse at tro man, saa let som de mene, skulde kunne naa til Herredømme over den Kunst, Andre ikke tør nærme sig «uden efter Anraabelse, Fasten og Vaagen», ja ikke uden «at have en himmelsk Fortrolig» (eller Skytsaand.) Derfor Shakespeare's Ord:

> Var det hans Aand, der lærte Sangens Under
> af Aander selv, som Mælet mig berøved?

og Vendingen:

> Ej han og ej hin Hus-Aand vennesæl
> der gjækker ham hver Nat med sine Bud.

Efter Tronskiftet opnaaede Pembroke strax en høj Stilling ved det nye Hof. Alt 1603 blev han Ridder af Hosebaandsordenen og samme Aar beværtede han Kongen i Wilton. Han steg til den ene høje Stilling efter den anden, indtil han i 1615 blev Lord Overkammerherre, men han vedblev til det Sidste at føre sin Ungdoms letsindige Liv. Med sine Kapitaler tog han Del i Amerikas Kolonisering og i Opdagelsesrejserne derovre. I Bermudas og Virginia fik Steder

Navn efter ham. Fra 1614 var han desuden Medlem af det ostindiske Kompagni.

Han modsatte sig Alliancen med Spanien og var ingen Ven af Kongens Udenrigspolitik, var heller ikke fri for ved sin Holdning at have Medskyld i Raleigh's saa haardt straffede Angreb paa spanske Skibe. Han var en Modstander af Bacon som Lordkansler og fordrede i 1621 hans uhæderlige Færd undersøgt, men viste derefter, ganske som Southampton, stort Maadehold og udtalte sig imod at berøve Bacon hans Pairs-Værdighed.

Han stod ved Kongens Dødsseng i Marts 1625, blev 1626 syg af Stensmerter og døde i April 1630 af et apoplektisk Slag efter en lystigt tilbragt Aften. Donne udgav i 1660 blandt Digte af flere Andre ogsaa Digte af ham. Her som Prøve nogle Strofer af et af hans Digte i den oprindelige Retskrivning:

Yet when unto our Eyes
Abscense denyes
Each others sight
And makes to us a constant night
When others change to light;

O give no waye to griefe,
But let beliefe
Of mutuall loue
This wonder to the vulgar proue,
Our bodies, not we, moue.

Let not thy wit beweepe
Wounds but sense deepe
For while we misse,
By distance, our lipp-ioyning blisse,
Even then our soules shall kisse.

Der findes her, som Tyler rigtigt har bemærket, visse Ligheder i Tanken og Udtryksmaaden med Vendinger som forekomme rundt om i Shakespeare's Sonnetter (22, 62, 43, 27). Det er intet Under, at Pembroke som Poet har været Shakespeares Elev.

VI.

Under Omtalen af Skuespillet Elskovs Gjækkeri blev det bemærket, at det i dette Stykke ikke var vanskeligt at skjelne de oprindelige Partier fra dem, der skyldtes den før Trykningen i 1598 foretagne Omarbejdelse, og der anførtes forskjellige Exempler (se I 74, 89). Det blev udtrykkelig fremhævet, at Birons (eller som Sammenhængen viste: Biron-Shakespeare's) begejstrede Repliker til Kjærlighedens Pris i fjerde Akt stammede fra Omarbejdelsen.

Andensteds (I 162) blev Opmærksomheden henledet paa, at de to Kvindeskikkelser Rosalinde i «Elskovs Gjækkeri» (tredje Akts Slutning) og Rosalinde i «Romeo og Julie» (II 4) efter al

Sandsynlighed have havt en og samme Model siden hun paa begge Steder betegnes som et smukt hvidladent Pigebarn med sorte Øjne. I den oprindelige Text til Elskovs Gjækkeri (tredje Akt) kaldes hun udtrykkeligt:

en kjøn hvidladen Tøs med Fløjelsbryn,
som har i Øjnes Sted et Par Begkugler.

Desmere maa det overraske, at Digteren under Omarbejdelsen ganske øjensynligt har underskudt Skikkelsen en anden Model, der gjentagne Gange betegnes som *sortladen*, ja hvis mørke Lød, der i sin Usædvanlighed og Uengelskhed er udsat for at kaldes styg, betones med den samme Styrke, som i Sonetterne overalt hvor den mørke Dame (*the dark lady*), de besynge, omtales eller skildres. Umiddelbart før Biron har den store Hymne til Eros, i hvilken Shakespeare saa tydeligt bruger ham som Talerør (se I 90), driller Kongen ham med hans Tilbedtes mørke Farve.

Kongen.

Hvad! sort som Ibentræ er jo din Pige.

Biron:

Er Ibentræ som hun? et himmelsk Ved!
En Hustru af det Træ var Himmerige!
Læg Bogen frem, tag strax i Ed mig her!

Jeg sværger: Skjønhed selv er Skjønhed kun,
naar den har laant sig hendes Øjnes Skjær;
Ingen er skjøn, der ej er skjøn som hun.

Kongen.

O Galskab! Sort er Helveds Liberi,
et Fængsels Farve, Nattens skumle Blikke;
den lyse Skjønhed klædes Himlen i.

Højst paafaldende er hvad Biron nu svarer herpaa; thi det er nøjagtigt det Samme, som Shakespeare i sit eget Navn udtaler til Fordel for sin sortladne Skjønhed i Sonet 127.

Biron:

I Lysets Dragt kan Djævlen bedst bestikke.
O dersom Sort min Piges Pande smykker,
den sørger ved at Sminke, laante Haar,
saa mangen Elsker svigefuldt henrykker.
Sort blev til Skjønhed hendes Fødselsaar.
For hendes Ynde Dagens Mode glemmes;
for Sminke gjælder det, naar Kinder gløde,
og for at ligne hendes Bryn det Røde
maa farves sort, hvis ej det vil beskjæmmes.

I Sonetten hedder det:

I fordums Tid blev Sort ej regnet fager
og ingen gav det Skjønheds Navn og Ære
men nu staar Sort som Skjønheds Arvetager,
og Skjønhed maa Bastardens Skjændsel bære.

Thi da hver Haand Naturens Magt har taget
til Stygt at gjøre skjønt ved falske Kunster,

staar Skjønhed uden Navn og Hjem og vraget
og halvvejs kvalt i Skjændslens klamme Dunster.

Min Elsktes Øjne ere ravnesorte,
fordi som sørgende de tungt beklage,
at de, hos hvem hvert Skjønheds-Træk er borte,
ved falske Midler Skjønheds-Ry vil tage.

Dog sørge de saa skjønt i deres Ve,
at hun som Skjønheds Billed er at se.

Ogsaa den sorte Skjønhed i Elskovs Gjækkeri har altsaa havt en levende Model, og naar det nu betænkes, at Omarbejdelsen, som Titelen siger, fandt Sted, da Stykket skulde opføres for Hendes Højhed Jul 1597, dernæst at den mørke Rosalinde i Stykket er Hofdame hos en Prinsesse, der etsteds med en Vending, som ligner en henkastet Artighed til Englands Dronning, benævnes «en yndefuld Maane» -- saa ligger den Forestilling nær, at den brunette Skjønhed har været en af Dronningens Damer, og hele Slutningen af fjerde Akt over de øvrige Tilskueres Hoved henvendt til hende. Hvem hun var, er os da ogsaa nu saa klart, som havde samtidige Meddelelser bragt os hendes Navn. Vi vide jo saare vel, med hvilken af Dronningens Damer Pembroke som Yngling stiftede den Forbindelse, der i 1601 voldte hendes Fordærv, og vi vide ikke mindre sikkert, at den Dame, der fik Pem-

broke i sin Magt, var hin mørkøjede Brunette, hvem Shakespeare elskede «indtil Galskab» for at bruge hans egne Ord.

I Gawsworth Kirke i England findes endnu en stærkt farvet Byste af Mary Fitton paa Mindesmærket over hendes Moder — gjengivet i Tyler's *Shakespeares Sonnets* — og Farverne er saa vel bevarede, at det skjønnes, hun har været overordentlig brunet. Nogen ret Forestilling om, hvorledes hun saa ud ved Aaret 1600 giver Bysten vel ikke, thi den er udført i 1626, da hun var 48 Aar gammel; men saa meget ses, at Hudfarven var mørk, det højt opsatte Haar og de store Øjne sorte, Ansigtstrækkene ikke smukke, dog saaledes beskafne at Ansigtets Udtryk og Form meget vel har kunnet betage, ja endog udøve en sanseligt-aandelig Tiltrækning. Med usædvanlig Styrke har jo Shakespeare i Sonetterne fastslaaet, at hans Elskede ikke var smuk. Det hedder i Sonet 130:

Min Elsktes Øjne ej som Solen funkle;
Korallens Rødt paa Læben ikke bor.
Hvis Sne er hvid, er hendes Bryster dunkle;
hvis Haar er Traad, sort Traad paa Issen gror.

Jeg har set Roser med en hvidlig Rødme —
de blomstre ej paa hendes Kinders Grund;
og der er Vellugt, der har større Sødme
end Aandedrættet fra min Elsktes Mund.

Jeg hører hende gjerne Røsten hæve —
dog véd jeg, at den ej er skjøn Musik;
jeg har ej set, hvordan Gudinder svæve —
min Elskede paa Jorden altid gik.

og dog, ved Himlen!, hun saa skjøn mig tykkes
som nogen, der med løjet Ordpragt smykkes.

Interessantere endnu er Skildringen i Sonet 141:

Med mine Øjne elsker jeg dig ikke,
thi de kan se hos dig de tusind' Pletter;
men det er Hjertet, som, trods mine Blikke
sin hele Hu og Tragten mod dig retter.

Ei har mit Øre i din Røst Behag;
ej Føle-Sansen, snar til lysten Leg,
og ikke Lugt og heller ikke Smag
begjærer nogen Sanse-Fest med dig.

Men alle mine Sanser mægter ej
ét stakkels Hjerte af din Vold at drage:
dit stolte Hjertes Træl forbliver jeg,
saa Skyggen af en Mand kun blir tilbage.

Det er lykkedes W. A. Harrison at opdage en Stamtavle, af hvilken det fremgaar, at Mary Fitton, som blev født d. 24. Juni 1578, i Aaret 1595, altsaa 17 Aar gammel, blev *Maid of honour* hos Dronning Elisabeth. Hun har følgelig været 19 Aar gammel, da Shakespeare's Trup ved Juletid 1597 opførte Elskovs Gjækkeri ved Hoffet med Forherligelsen af den mørke Skjøn-

hed Rosalinde, maa altsaa allerede ved tidligere Hoffester have gjort den 33 aarige Digters og Skuespillers Bekjendtskab. Hvem kan tvivle paa, at hun, højtstillet, som hun var, og dristig, som hun var, overfor ham har gjort de første Skridt.

At den mørke Skjønhed ikke har boet sammen med Shakespeare, fremgaar tydeligt nok af Sonetterne, saaledes af Sonet 144 *(but being both from me)*. At hun stod højt over ham i Rang og Samfundsstilling, saa hendes Erobring en Tid lang har fyldt ham med Stolthed og Triumf, røber Sonet 151 (i Udtrykkene *triumphant prize, proud of this pride*). Tyler har endog, vistnok med Rette, troet at finde en ligefrem Hentydning til hendes Navn i Sonet 151, der overhovedet er rig paa Hentydninger, saa dristige og djærvtsanselige, at de var umulige i vore Dages Poesi. De Samtidige yndede Ordspil med Navne i deres Vers — saaledes lege jo Sonetterne 135, 136 og 143 stadigt med *Will* som Forkortelse af Navnet *William* og som *Vilje*. De fandt i Navnet *Fitton* en Lydlighed med *the fit one*, der syntes dem saa interressant og som de tog saa alvorligt, at der spilles med den paa selve Familiens Gravmonument, hvor Indskriften slutter med disse Linjer:

Whose sovle's and body's beavties sentence them
Fittons, to weare a heavenly Diadem.

ɔ: hvis sjælelige og legemlige Skjønheder erklære dem for *egnede* til at bære et himmelsk Diadem. Det samme Ordspil synes Shakespeare med mindre fromt Sindelag at ihukomme hvor han i Sonet 151 skriver:

flesh stays no farther reason
But rising *at thy name* doth point out thee
As his triumphant prize.

Saaledes havde Philip Sidney i en Sonet til Stella (Lady Penelope Rich) ved et Ordspil med Ordet *rich* (ɔ: rig) udtrykt sin Ringeagt for hendes Mand.

Skikket til at vække Forundring har den Omstændighed været, at i Sonet 152, hvor Shakespeare kalder sig selv mensvoren, fordi han elsker sin Dame skjønt gift med en anden, dèr udtales det udtrykkeligt, at ogsaa den mørke Skjønhed er gift — dobbelt mensvoren, som hun kaldes, nemlig først mod sin Mand (*thy bed-vow broke*) og dernæst mod Shakespeare, idet hun er bleven ham troløs med hans unge Ven. Dette lod sig jo ikke godt rime sammen med at Mary Fitton (hvis *Mrs.* lige saa godt betyder Frøken som Frue) paa denne Tid stadigt kaldes med sin Faders Navn. Det er

imidlertid ved Hjælp af et Brev fra hendes Fader til Robert Cecil, dateret 29. Januar 1599 (aftrykt hos Tyler S. 86) oplyst, at hun i den unge Alder af 16 Aar allerede har været gift — som det af Sammenhængen ses, i et ved en føjelig Gejstligs Hjælp stiftet, men ikke helt retskraftigt, thi rimeligvis uden Forældrenes Samtykke indgaaet, Ægteskab, som man da hurtigst muligt har faaet erklæret for ugyldigt. Hun har da, skjønt hun ved Hoffet betegnedes som Æresjomfru og ikke bar sin Mands Navn, ikke været nogen uerfaren Mø, da hun lærte Shakespeare at kjende.

Af en Stamtavle, der er opbevaret i Familien Fitton, fremgaar det, at hendes første Mand har været en Kaptejn Lougher; af Stamtavlen i Forening med hendes Grandonkel Sir Francis Fittons Testamente ses det, at hun i Aaret 1607 er bleven gift for anden Gang med en Kaptejn Polwheele. Stamtavlen meddeler desuden om hende følgende: «Havde én Bastard med William, Jarl af Pembroke, og to Bastarder med Sir Richard Leveson». Det Billede, disse tørre Data give, kan ikke siges at staa i nogensomhelst Strid med det Maleri, Sonetterne oprulle for os.

Den mørke Dame har i allerhøjeste Grad været Kvinde, en Evadatter, betagende, be-

snærende, behagesyg, løgnagtig og troløs, skabt til at skjænke Lykke og Kval af fulde Hænder, ret en Kvinde, der kunde bringe alle Strenge i en Digters Bryst til at skjælve og klinge.

Der kan fornuftigvis ikke herske ringeste Tvivl om at Shakespeare i det første Tidsrum af sin Forbindelse med Dronningens 19aarige Æresdame har følt sig rigt begunstiget af Skjæbnen, beruset af Elskovslykke, hævet over sine Kaar, hædret og beriget. Hun maa fra først af have været for ham hvad Maria Fiammetta, den unge, uægtefødte Kongedatter var for Boccaccio. Hun har bragt et Pust fra en højere Verden, en Duft af aristokratisk Kvindelighed ind i hans Liv. Han har beundret hendes Vid, hendes Aandsnærværelse og Dristighed, hendes Slagfærdighed, hendes Indfald og Svar; han har i hende studeret og nydt og dyrket den fornemme Overlegenhed, det muntre Koketteri, den unge frigjorte Kvindes Sikkerhed, Elegance og Overgivenhed paa nærmeste Hold. Hvem véd, hvor meget af hendes Væremaade der er gaaet over i hans unge geniale Beatricer og Rosalinder.

Først og fremmest, hun har skjænket ham den Lykke at føle sit Liv potenseret, en Hovedpart af den Lykke, som i de Aar, Forholdet mellem dem bestaar, kommer til Udbrud i den

nys gjennemgaaede lille Række af gnistrende vidfulde og erotiske Lystspil. Man indvende ikke, at Sonetterne lidet dvæle ved denne Lykke. Sonetterne ere fra Krisens Tid, da han havde faaet Vished for, hvad han fra først af rimeligvis kun har anet, at hans Elskede havde forlokket hans Ven, og han har i sin Fremstilling tilbagedateret mangen lidenskabelig og sønderreven Stemning, der overvældede ham i Vendepunktets Øjeblik, da han saa sin Elskede erobret af Vennen og snart beskjæmmet ved Vennen. Da følte han det, som havde han, forraadt af dem begge, uigjenkaldeligt mistet dem begge. Til det Billede, som i hin senere Tid har formet sig af hende i hans Sind, svarer hendes Billed, som Sonetterne overgive os det.

Og dog skildres ogsaa i dem Øjeblikke, ja Timer, hvor han har følt sit Væsen opløst i Ømhed og Harmoni. Hvilken elskovssalig Stemning ligger ikke over den Scene, der er udmalt i den saa melodiske 128. Sonet hvor den yndefulde Virginalspillerinde lader sine fine aristokratiske Fingre løbe hen over Tangenterne, og hvor hun, hvem Digteren ømt tiltaler *my music*, med sin Musik fortryller den Lyttende, der længes efter at turde trykke hendes Fingre og Læber til sin Mund. Han misunder Tangenterne, som

kysse de bløde Hænder, og slutter: Giv dem dine Fingre, mig dine Læber at kysse!

> Since saucy jacks so happy are in this,
> Give them thy fingers, me thy lips to kiss.

Dog, det forstaar sig, de sygeligt glødende, klagende og anklagende Sonetter er de fleste.

Atter og atter kommer han tilbage til hvor troløs og letfærdig hun er. I Sonet 137 kalder han hende «den Bugt, hvor hver Mand lægger bi»; Sonet 138 begynder:

> Naar højt min Elskte sværger, hun er sand —
> endskjønt jeg véd, hun lyver, troer jeg hende.

og i Sonet 152 bebrejder han sig selv at have aflagt et Utal af falske Eder, fordi han er gaaet i Borgen for hendes Værd. Ingen Oversættelse kan her gjengive Originalens melodiske Skjønhed og gribende Fynd.

> But why of two oaths' breach do I accuse thee
> When I break twenty? I am perjured most;
> For all my vows are oaths but to misuse thee,
> And all my honest faith to thee is lost:
> For I have sworn deep oaths of thy deep kindness,
> Oaths of thy love, thy truth, thy constancy;
> And to enlighten thee, gave eyes to blindness,
> Or made them swear against the thing they see.

I Sonet 159 skildrer han hende som saa kurtisane-agtigt behagesyg, at hun end ej i hans Nærhed kan undlade at kokettere i Flæng:

Sig mig, du elsker Andre; men lad være,
naar jeg er hos, at kaste Blik til Siden:
Hvad har du Svig behov imod mig kjære,
naar for din Magt min Modstand er for liden!

Indtil Grusomhed misbruger hun sin Tryllemagt over ham. Hun er saa tyrannisk, hedder det i Sonet 131, som de, hvem Stolthed af deres Skjønhed gjør grusomme, thi hun véd vel, at for hans elskovssyge Hjerte er hun den skjønneste og mest kostbare Juvel. Men en sand Trolddom er den Magt, hun øver over ham. Han begriber den ikke selv, hedder det i Sonet 150:

Hvor faar din Slethed denne Godheds Glans,
saa selv din Gjernings værste Bundfald naaer
saa højt i Kraft og Kløgt, at for min Sans
dit Daarligste det Bedste overgaar.

Hvem lærte dig, udraaber han her, at faa mig til at elske dig stedse højere, jo mere jeg hører og ser god Grund til Had!

Ingen Digter fra vort Aarhundredes tredje Aarti i Frankrig, ikke Musset, har i lidenskabeligere Ord talt om Elskovens Feber og Kval og Vildelse end Shakespeare her. Se Sonet 147:

Min Kjærlighed en Feber er, som higer
mod hvad der Febrens Hede kun forøger;
den sluger det, hvorved dens Flamme stiger,
mens Lindring for sin syge Lyst den søger.

Fornuften, som min Elskovs Læge var,
har mig forladt, da ej dens Bud jeg lød;
den visse Død min Attraa voldt mig har,
fordi den ej om Lægedom sig brød.

Jeg er fortabt, min Dom kan ej forhales,
Vanvidets Ufred i sit Tag mig bandt;
min Tanke og mit Ord er som de Gales
og lige stik imod hvad der er sandt.

Thi jeg har svoret, du var skjær og klar;
men sort som Helved, mørk som Nat du var*).

Han giver et Billede af sig selv som en af Lidenskab oprevet Elsker. Hans Øjne er svækkede af Taarer og Nattevaagen. Han forstaar ikke længer hende, Verden eller sig selv. Hvis det er skjønt, hvorved hans forelskede Øjne hænge, hvad mener da Verden med at sige, det ikke er det. Hvis det ikke er skjønt, saa viser jo hans Elskov, at en Elskers Øje er mindre paalideligt end den første, den bedstes. (Sonet 148).

Og dog han forstaar, hvorpaa det Trylleri, hun udøver, beror. Paa hendes dejlige, ravnesorte Øjnes Glans og Udtryk (127, 139). Han elsker hendes Øjne, de sjælfulde, der synes at sørge over den Ringeagt, hendes Hjerte martrer

*) Past cure I am, now reason is past care,
And frantic-mad with evermore unrest;
My thoughts and my discourse as madman's are,
At random from the truth, vainly express'd.

ham med (132). Saa ung hun er, er hun et Væsen, som er lutter Lidenskab og Vilje, ustyrlig i sine Luner, skabt til at beherske og til at give sig hen.

Som vi kunne gjætte os til, at hun overfor Shakespeare har gjort de første Skridt, saaledes se vi, at hun har gjort dem overfor hans unge Ven. I forskjellige Sonetter (41, 144) bruges udtrykkeligt den Vending, at det er hende, som har *bejlet* til ham*). I Sonet 143 bruger Shakespeare en i sin Naivetet yderst malende Lignelse, der paa én Gang betegner, hvor ømt deres indbyrdes Forhold har været og hvor ivrig den unge Dame har været for at vinde hans Ven. Han sammenligner hende med en Kvinde, der sætter sit Barn ned paa Gulvet for at løbe efter sin flygtende Høne:

Som Husets Kvinde løber rask afsted,
naar et af hendes Fjerkræ bort er fløjet,
og sætter flux sit Barn paa Jorden ned
og iler med det ene Maal for Øjet,

Mens hendes stakkels Barn forfølger hende
og græder og ej véd sit arme Raad
og hun kun ivrig vil sin Flygtning finde,
men ikke agter paa den Lilles Graad. —

---

*) And when a woman *woos*, what woman's son will sourly leave her! (41). *Wooing* his purity with her foul pride (144).

Saadan vil hvad der undflyr dig du jage,
mens jeg, dit Barn, langt borte følger dig;
men hvis du naaer dit Haab, kom saa tilbage,
vær god og mild og kys som Moder mig:

Naar du din Vilje faar, maa du erindre
din *Will* og al min Graad og Smerte lindre.

Den Blødhed i Følelsen, som røber sig her, er betegnende for Digterens hele sjælelige Tilstand i dette Dobbeltforhold. Selv hvor han ikke frikjender Vennen for al Skyld, selv hvor han med dyb Vemod bebrejder ham at have ranet den Fattige hans eneste Lam, er Hovedbekymringen dog den, at han og Vennen ikke maa blive Fjender. Man sammenligne den dejlige Sonet Nr. 40, hvis Vellyd ingen Oversættelse kan naa*).

Undertiden har, synes det, Shakespeare sagt sig, at han jo selv havde ført dem sammen; Sonet 134 tyder paa, at Pembroke oprindeligt paa Digterens Vegne i Ærinde for ham har

---

*) Take all my loves, my love, yea take them all
What hast thou then more than thou hadst before?
No love, my love, that thou mayst true love call:
All mine was thine before thou hadst this more.
. . . . . .
I do forgive thy robbery gentle thief,
Although thou steal thee all my poverty . . .

gjort den farlige unge Dames Bekjendtskab*). Ganske tydeligt har han fundet sig i at dele hendes Yndest med Vennen; Hovedangsten for ham har været Bekymringen for at miste den sidstes Venskab. Derfor heddet det her:

Nu er det sagt, at han tilhører dig,
og selv er til din Vilje jeg forskrevet:
men tag mig helt, naar blot du skjænker mig
mit andet Jeg, som al min Trøst er blevet.

Mærkelig er i saa Henseende den 135. Sonet, der spiller paa Shakespeares og Pembrokes enslydende Fornavn:

Det sker dig, som du vil, du faar dit *vil*
og *Will* endnu en Gang og en Gang til;
jeg er tilovers vist i dette Spil,
thi jeg fordobler jo din anden *Will.*

Det hedder her med en ydmyg og kjærlig Henvendelse:

Havbølgerne mod Regn jo stadigt tage
og kaste ingen Draabe hen til Spild;
saaledes bør din Vilje ikke vrage
— skjønt rig ved *Will* — endnu en anden *Will.*

---

*) Thou usurer, that put'st forth all to use
And sue a friend, came debtor for my sake;
So him I lose through my unkind abuse.

Han forsøger ved Hjælp af en Art Sofisteri eller rettere Spilfægteri med Ord at trøste sig ved at naar hun nævner hans Navn, sammenfatter hun begge Personer i én:

> Vær imod dine Venner god og snild,
> fat sammen dem i én, i mig, din *Will**)!

Ganske saaledes i den gribende 42. Sonet, der begynder:

> At du har hende, er ej al min Kummer,
> og dog jeg havde hende saare kjær.
> At hun har dig min største Smerte rummer,
> et Venskabs-Tab *(a loss in love)* der gaar mig mere nær.

Den slutter med den lidt flove og søgte Vending, at da Digteren og hans Ven er ét, saa elsker hun i Virkeligheden ham alene**).

Alle disse Vendinger tilsammen henpege ikke blot paa den alt overvejende Værdi, som den unge Pembrokes Venskab har havt for Shakespeare, men ogsaa paa den sanselige og sjælelige Tiltrækning, hans omskiftelige Elskerinde trods Alt har bevaret for ham.

Det er ikke usandsynligt, at der i Ben Jonson's *Bartholomew Fair* (fra 1614) findes en

---

*) Think all but one, and me in that one *Will*.

**) But here's the joy; my friend and I are one;
Sweet flattery; then she loves but me alone.

spottende Hentydning til dette Forhold i de 1609 udgivne Sonetter. I femte Akts tredje Scene spilles her paa et Dukke-Theater «Den gamle moderne Historie om Hero og Leander, ogsaa kaldet Prøvesten for sand Kjærlighed, med en ligesaa sand Prøve paa Venskabet mellem Damon og Pythias, to trofaste Venner paa Banksiden.» Hero er her en Londoner-Tøs. Hendes ene Elsker svømmer over Themsen til hende. I Stykket træffes Damon og Pythias hos hende; de skjælde hinanden ud paa det Frygteligste, da de erfare at de «have Tøjte tilfælles» og ende saa som de bedste Venner af Verden*).

---

*) Damon.

Whore-master in thy face
Thou hast lain with her thyself, I'll prove it in this place.

Leatherhead.

They are whore-masters both, sir, that's a plain case.

Pythias.

Thou lie like a rogue.

Leatherhead.

Do I lie like a rogue?

Pythias.

A pimp and a scab.

Leatherhead.

A pimp and a scab!
I say, between you, *you have both but one drab.*

Pythias and Damon.

Come, now we'll go together to breakfast to Hero.

Coke.

Thus, gentles, you perceive, without any denial
Twixt Damon and Pythias here friendship's true trial.

Det er da lykkedes saa godt som Sligt lader sig gjøre uden direkte Meddelelse af en Samtidig, at bevise den mørke Dames Identitet med Mrs. Mary Fitton. For dem, der endnu have en Tvivl tilbage, om det er muligt at bringe en Skuespiller som Shakespeare i Forbindelse med en saa højtstillet Kvinde som en Æresdame hos Dronningen var, maa det fremhæves, at i den nyeste Tid ved klar Fortolkning hendes nære Forhold til den Shakespeare'ske Trup er godtgjort, idet en længe bekjendt lille Bog af Truppens Clown, William Kemp, betitlet *Nine Daies Wonder,* udgivet Aar 1600, efter hvad W. A. Harrison har oplyst, utvivlsomt har været tilegnet hende. Den er nemlig dediceret til *Mistris Anne Fitton, Mayde of Honour to most sacred Mayde, Royal Queene Elisabeth.* Men nu er det fuldkomment sikkert, at der hverken Aar 1600 eller Aaret forud blandt Elisabeths Æresdamer gaves nogen *Anne* Fitton. Kemp har følgelig enten ikke vidst Besked om sin Beskytterindes Fornavn, eller Navnet *Marie* er, hvad med Datidens Skrifttegn let kunde ske, af Sætteren bleven forvexlet med *Anne.*

Læser man den lille Bog, rulles et helt Stykke af Gammel England op for Ens Øjne.

Clownens vigtigste Bestilling var i Grunden ikke den at optræde i Stykket selv, men den

efter dets Slutning at synge og danse sin *Jig* — endog efter Sørgespillet for at udslette det pinlige Indtryk. Aldrig gik Menigmand hjem uden at have set dette Efterspil, der har lignet vore Variété'ers komiske Numre. Saaledes var Kemps Jig om Kokkepigen en lattervækkende Blanding af dels foredragne, dels sungne leddeløse Vers, af karikeret Spil og Dans, af gode og daarlige Vittigheder. Det er saadan en Præstation, Hamlet tænker paa, naar han om Polonius siger: «Han dér maa have en Jig eller en liderlig Historie; ellers falder han i Søvn.»

Som Tidens mest yndede Mester i komisk Dans var Kemp elsket og beundret over al Maade. Han gjorde Kunstrejser til alle tyske og italienske Hoffer, ja maatte danse sin Morris-Dans for selve Kejser Rudolf i Augsburg. I sin Ungdom foretog han den Ni Dages Dans fra London til Norwich, som hans Bog handler om.

Kl. 7 om Morgenen begyndte han udenfor Lord Mayorens Hus, og det halve London var paa Benene for at se det uhyre Kunststykke blive indledet. Foruden sin Trommeslager havde han sin Tjener og desuden en Opsynsmand med sig, der skulde vaage over, at Alt blev udført efter Aftale. For Trommeslageren var Turen næsten ligesaa drøj som for Kemp, da han havde Trommen hængende over venstre Arm

og med venstre Haand holdt sin Fløjte, mens han med den højre Haand slog paa Trommen. Ved Morrisdansen til Norwich udførte Kemp selv nemlig ingen anden Musik end den med Bjælderne, der var bundne om hans Gamacher.

Allerede første Dag naaede han til Rumford, men var saa træt, at han dér maatte hvile sig to Dage. Undervejs havde Folkene i Stratford Langton foranstaltet en Bjørnekamp til Ære for ham, da de vidste, det var hans Yndlingsfornøjelse; men Trængselen for at se ham var saa stærk, at han selv kun opnaaede at høre Bjørnene brøle og Hundene hyle. Paa den anden Dag forstuvede han sin Hofte, men kurerede sig ved selve Dansen. I Burntwood havde der forsamlet sig en saadan Mængde Mennesker for at se ham, at han næsten brugte en Time om at bane sig Vej til Værtshuset. Dér, fortæller han, blev to Lommetyve grebne paa fersk Gjerning, der havde fulgt med Hoben fra London. De paastod, at de havde indgaaet Væddemaal angaaende Dansens Udgang, men Kemp gjenkjendte dem som Theatertyve, der havde været bundne til Skampælen ved Scenen. Næste Dag naaede han til Chelmsfield, men der var Hoben fra London svunden ind til et Par hundrede Mennesker.

I Norwich blev han i Tusinders Nærværelse

modtaget af Byens Musikkorps paa det store Torv med en højtidelig Concert. Han blev som Byens Gjæst paa dens Bekostning indkvarteret i dens Værtshus, fik rige Gaver af Borgermesteren og blev optaget i de oversøiske Kjøbmænds Laug, hvorved der blev sikret ham en Aars-Andel i Indtægterne til et Beløb af 40 Shilling. Ja de Buxer, hvori han havde gjort sin Danserejse, blev naglede til Væggen i Norwich Raadhus og opbevarede der til evig Amindelse.

Selvfølgelig har saa folkeyndet en Kunstner følt sig mindst som Shakespeare's Lige, men han har desuden følt sig berettiget til at tiltale en Æresdame hos Dronningen med en ikke ringe Familiaritet. Den Tone, i hvilken han tilegner Mrs. Fitton denne ægte Gjøgler-Bog om Ni-Dages-Underet, som han selv beskedent betitler sit Kunststykke, staar i paafaldende Strid med den dybt underdanige Tone som de virkelige Skribenter anslaa i Dedikationer til Aristokratiets Mænd og Kvinder. Han søger, siger han, hendes Beskyttelse, da ellers enhver Balladesanger vil erklære ham for bankerot paa Ærbarhed. Han nævner det Formaal, han har havt for Øje med Udgivelsen af sin Bog: «At gjøre min Skyldighed mod Eders Højvelbaarenhed, hvis Gunstbevisninger (blandt andre gav-

milde Venners) bringer mig til trods denne Verdens Kummer at føle mit Hjerte som Kork og mine Hæle som Fjedre, saa det forekommer mig, jeg kunde flyve til Rom (idetmindste springe til Rom, som det gamle Ordsprog lyder) med en Mørser paa mit Hoved*).

Denne Dedikations fortrolige og frie Tone viser ikke blot at en Mand af Skuespillerstand kunde nærme sig en fornem Dame som Mrs. Fitton uden altfor streng Overholdelse af Afstanden, men leverer desuden det afgjørende Bevis for at den unge, emanciperede Dame var nøje kjendt med Medlemmer af netop det Shakespeare'ske Skuespillerselskab.

VII.

Tilegnelsen af Shakespeare's Sonetter betegner sin Gjenstand alene som Mr. W. H.,

---

*) In the waine of my little wit I am forst to desire your protection else every Ballad-singer will proclaime me bankrupt of honesty . . . To shew my duety to your honourable selfe, whose favours (among other bountifull friends) make me (dispight this sad world) iudge my hert Corke and my heeles feathers, so that me thinkes I could fly to Rome (at least hop to Rome, as the old Prouerb is) with a Morter on my head.

hvad længe gav Anledning til at man afviste Tanken paa William Herbert, eftersom man gik ud fra, at det vilde været en Næsvished at betegne en ung Lord som Jarlen af Pembroke paa en saadan Maade uden Anførelse af hans Titel. For os er det klart, at man netop ved denne Betegnelsesmaade vilde undgaa tydeligt for den store Offentlighed at udpege Pembroke som Helten i den Konflikt, Sonetterne i deres uigjennemsigtige Sprog udfoldede for deres Læser. Skrevne ganske uden Hensyn til Offentligheden var de vel ikke; det bevise Løfterne om ved dem at udødeligggjøre Mindet om Vennens Skjønhed; men de var dog ikke offentliggjorte af Digteren selv, og Boghandler Thorpe har det vel kunnet forstaa, at Lord Pembroke ikke vilde lide at se sig utvetydigt betegnet som den mørke Dames Elsker og Digterens lykkelige Rival, især da hint Ungdomsdrama i hans Liv endte paa en Maade, som det maatte være ham ukjært at erindres om.

Noget af det, som i Sonetterne mest overrasker den moderne Læser, der kommer til dem uden Kjendskab til Renæssancetidens Følemaade, dens Forhold til den græske Oldtid, dens Vedtægter og poetiske Stil, er det Elskovssprog, som Digteren her fører overfor sin unge Ven, den formeligt erotiske Lidenskab for et mandligt

Væsen, som her er udtalt. Hvor den danske Oversættelse af Sonetterne har *min Ven,* har Originalen ofte *my love*. Undertiden siges det ligefrem, at Vennen for sin Beundrer forener Kvindens og Mandens Tiltrækning, saaledes i Sonet 20:

> Du har en Kvindes Aasyn, livsfrisk dannet,
> min Lidenskabs Behersker-Herskerinde!

(stærkere endnu paa Engelsk: *thou master-mistress of my passion*). Denne Sonet ender saa med en spøgefuld, noget vel ligefrem, Forklaring af, hvorledes Vennen, der af Naturen først var bestemt til Pige, blev gjort til Mand og altsaa tilsidst er bleven formet til Kvinders Glæde, medens Shakespeare maa nøjes med hans Kjærlighed. Ikke desmindre er i andre Sonetter Sproget saa hedt, at man ret vel begriber, Digtene i forrige Aarhundrede troedes rettede til en Kvinde. Saaledes bedes i Sonet 23 om Kjærlighedens Løn; saaledes tiltaler Shakespeare i Sonet 26 Vennen som sin Kjærligheds Herre, til hvem han staar i Vassallens Lydighedsforhold*).

---

*) O let my books be then the eloquence
And dumb presagers of my speaking breast,
Who plead for love, and look for recompense.

Lord of my love, to whom in vassalage
Thy merit hath my duty strongly knit.

I Sligt spores imidlertid Tidsalderens Stil og saa utvetydigt, at en hel Række Forfattere især blandt dem, der grundigst have sat sig ind i Datidens engelske og italienske Literatur, som Delius og Elze i Tyskland, Schück i Sverig have taget Anledning af dette og andre vedtægtsstemmende Træk i disse Digtninge til at betragte de Forhold, de behandle, som i alt Væsenligt opdigtede og frakjende dem al direkte selvbiografisk Værdi.

Man har gjort gjældende, at Kjærligheden til den skjønne Yngling, som Studiet af Platon havde ladet Renæssancens Mænd se i det smukkeste Lys, var et staaende Æmne for Datidens engelske Digtere, der i Reglen tilmed, som det hos Shakespeare sker, sætter Vennens Skjønhed over Elskerindens. Ja Kvinden træder hyppigt som her forstyrrende ind i Forholdet. Stemmende med Konventionen var det at Digteren i Forholdet skildrede sig som falmet og rynket, hvor ung han end var; Shakespeare gjør det atter og atter her skjønt højst 37 Aar gammel. Ganske stemmende med poetisk Vedtægt var endelig Opfordringen til den skjønne Yngling om at gifte sig for at ikke hans Skjønhed med ham skulde dø ud. Disse Opfordringer har Kjærlighedsgudinden allerede fremsat hos Shakespeare i Venus og Adonis. Adolf Hansen har i den

danske Oversættelse af Sonetterne gjort opmærksom paa endnu flere upersonlige Træk. Adskillige af de svagere Sonetter med deres «tvungne og indviklede Billed-Maskineri» (Sonet 24, 46, 47) er saa stemplede af Tidsaanden, at de slet ikke kunne betragtes som ejendommelige for Shakespeare, og enkelte Sonetter er saa fuldstændigt Efterligninger, at de ingenlunde kunne opfattes som individuelle Bekjendelser. Saaledes have Sonetterne 46 og 47 ganske samme Æmne som Watson's 20. Sonet i *The Tears of Fancie;* Sonetterne 18 og 19 udmunde i samme Tanke som den 39. Sonet i Daniels *Delia*, og Sonetterne 55 og 81 behandle ganske samme Gjenstand som den 69. Sonet i Spensers *Amoretti*. — Endelig findes Historien om Vennerne, af hvilke den ene berøver den anden hans Elskede, alt i Lyly's Euphues.

Alt dette er sandt uden at der derfor er nogen fornuftig Grund til at drage Sonetternes nære Forhold til en Virkelighed i Tvivl.

Sikkert nok er det altid Tidsaanden, som giver de Udtryk, hvori Venskabsfølelsen klæder sig, sin Farve. I det attende Aarhundredes Slutning var Venskabet i Tyskland og Danmark et sentimentalt Sværmeri, som det i det sextende Aarhundrede i Italien og England var platonisk Erotik. Dog sporer man tydeligt, at der til den

skiftende Udtryksmaade ogsaa svarer skiftende Nuancer af Følelsen selv. Man overgav sig under Renæssancen til en Vennedyrkelse og Venskabsdyrkelse, som nu er ukjendt udenfor de Krese, hvor selve Kjønslivet har en naturstridig Karakter. Montaigne's Venskab for Estienne de la Boëtie, Languet's lidenskabelige Ømhed for den unge Philip Sidney er oplysende. Det største Exempel paa Venskabssværmeriet i Renæssancens Kultur og Poesi er dog vistnok Michel Angelo's Breve og Sonetter.

Michel Angelo's Forhold til Messer Tommaso de' Cavalieri er sikkert den interessanteste Parallel til det Forhold, hvori Shakespeare stiller sig til William Herbert — samme Lidenskab i Kjærlighedens Udtryk fra den ældre Mands Side overfor Ynglingen; kun er Sikkerheden her endnu større for at vi ikke have med blotte poetiske Talemaader at gjøre, eftersom Brevene ikke er et Gran mindre begejstrede og ildfulde end de til en *Signiore* henvendte Sonetter. I disse er stundom Udtrykkene saa hede, at Michel Angelos Brodersøn i sin Udgave ændrede Ordet *Signior* til *Signora*, saa disse Sonetter ganske som Shakespeare's en Tid lang er blevne betragtede som rettede til et kvindeligt Væsen*).

*) Ludwig von Scheffler: Michel Angelo. Eine Renaissancestudie. 1892.

1. Januar 1533 skriver den 57-aarige Michel Angelo fra Florens til Messer Tommaso de Cavalieri, en fornem romersk Yngling, der senere blev hans Yndlingselev: «Hvis jeg ikke besidder den Kunst at gjennemsejle det Hav, som Eders mægtige Geni udgjør, saa vil dette Geni dog undskylde mig og hverken foragte mig for min Ulighed med Eder eller fordre af mig, hvad jeg ikke kan yde; thi den som staar ene i alle Ting, kan ikke finde Fæller. Derfor kan Eders Herlighed, *som er vort Aarhundredes eneste Lys i denne Verden,* ikke finde Tilfredsstillelse i nogen Andens Værk, da I ikke har nogen Ligemand og da der ikke er Nogen, som ligner jer. Hvis derfor dog et eller andet af mine Arbejder, som jeg haaber og lover at udføre, skulde behage Jer, saa vilde jeg snarere kalde dette Arbejde heldigt end godt. Og dersom jeg nogensinde havde Vished for — som det er blevet sagt — i et eller andet at være Eders Herlighed til Behag, saa vil jeg give Eder min Nutid til Gave med Alt hvad Fremtiden vil bringe mig; og det vil smerte mig meget stærkt, ikke at kunne faa Fortiden tilbage for at kunne tjene Eder saa meget længere, men kun at have Fremtiden, der ikke kan være lang, eftersom jeg er altfor gammel. Der er ikke andet tilovers for mig at sige. Læs mit Hjerte og ikke

mit Brev, thi Pennen kan dog ikke komme den gode Vilje nær» *).

Cavalieri skriver til Michel Angelo, at han betragter sig som nyfødt, siden han har lært Mesteren at kjende. Denne svarer: «Jeg for min Del vilde anse mig for ikke født, dødfødt eller forladt af Himmel og Jord, hvis jeg ikke af Eders Brev havde set og vundet den Tro, at Eders Herlighed gjerne modtager nogle af mine Arbejder.» Og i et Brev fra den følgende Sommer til Sebastian del Piombo hedder det med en Hilsen til Messer Tommaso: «Jeg vilde jo ogsaa, troer jeg, *strax styrte død om*, ifald han ikke mere var i mine Tanker **).»

I Michel Angelo's Sonetter spilles med Vennens Efternavn paa samme Maade som i Shake-

---

*) Es se io non àrò l'arte del navicaie per l'onde del mare del vostro valoroso ingegno, quello mi scuserà, nē si sdegnierà del mio disaguagliarsigli, nè desiderrà da me quello che in me non è: perchè chi è solo in ogni cosa, in cosa alcuna non può avèr compagni. Però la vostra Signoria, luce del secol nostro unica al mondo, non può sodisfarsi di opera d'alcuno altro, non avendo pari nè simile à sè, osv.

**) E io non nato, o vero nato morto mi reputerei, e direi in disgrazia del cielo e della terra, se per la vostra non avessi visto e creduto vostra Signoria accettare volentieri alcune delle opere mie . . . Avete data la copia de' sopradetti Madrigali a messer Tomao . . . che se m'uscissi della mente, credo che súbito cascherei morto.

speare's Sonetter med Vennens Fornavn. Saaledes lyder Slutningen af den 31. Sonet:

Se vint' e pres' i' debb' esser beato,
Meraviglia non è se, nud' e solo,
Resto prigion d'un *Cavalier* armato.

(ɔ: «Dersom jeg overvunden og fangen bør være lykkelig, saa er det intet Under at jeg, vaabenløs og ensom, forbliver en bevæbnet Ridders Fange.») I den 22. Sonet hedder det med ikke ringere Lidenskab end i Sonetterne til Pembroke: «Maaske vil din Aand se med større Tillid, end jeg troer, til den kyske Ild, af hvilken jeg brænder, og hurtigt forbarmes, da jo Naaden strømmer over hvor man anraaber om den med Tro. Og naar det er sikkert, at du er tilbøjelig til at bønhøre mig, o hvilken lykkelig Dag! Jeg vilde ønske at paa den Dag Tiden pludseligt hørte op og at Solen stod stille paa sin Bane og forlængede Timerne for at jeg, skjønt jeg ikke fortjener det, for evigt kunde trykke min savnede og søde Behersker i Favn» *).

Michel Angelo kunde overfor Cavalieri med Grund betegne sig som gammel. Naar man imidlertid har set et Bevis for Sonetternes kon-

*) Accio ch' i' abbi, e non già per mie merto,
Il desiato mie dolce signiore
Per sempre nell' indegnie e pronte braccia.

ventionelle og uvirkelige Karakter deri, at Shakespeare paa det Tidspunkt, da de skreves, ikke med Rette kunde kalde sig saadan, saa overser man Betegnelsens Relativitet. Overfor en Yngling paa 18 Aar var Shakespeare med sin Livserfaring visselig gammel, naar han var sexten Aar ældre. Og dersom Sonetterne 63 og 73 skrive sig fra Aar 1600 eller 1601, saa stod Shakespeare da i 37 Aars Alderen, en Alder, i hvilken — af hans Samtidige — Drayton i sin *Idea* ganske som han udbreder sig om Alderdommens Rynker i sit Ansigt, og i hvilken (som Tyler slaaende har fremhævet) Byron i sin Svanesang bruger Udtryk om sig, der synes kopierede efter Shakespeare's 73. Sonet. Det hedder i Sonetten:

That time of year thou mayst in me behold
When *yellow leaves,* or none, or few, do hang
Upon those boughs which shake against the cold
Bare ruin'd choirs, where late the sweet birds sang.

Byron udtrykker sig:

My days are in *the yellow leaf*
The flowers and fruits of love are gone
The worm, the canker and the grief
Are mine alone.

Hos Shakespeare staar der:

In me thou see'st *the glowing of such fire*
That on the ashes of his youth doth lie

As the *death-bed* whereon it must expire,
Comsumed with that which it was nourish'd by.

Hos Byron hedder det:

The fire that on my bosom preys
Is lone as some volcanic isle;
No torch is kindled at its blaze —
A funeral pile.

Begge Digtere sammenligne sig altsaa i den relativt unge Alder med Efteraarsskoven med det gulnede Løv uden Blomster, Frugt og Fuglesang, og begge sammenligne de Ilden, der endnu luer i deres Sjæl, med en ensom Flamme, der ingen Næring finder udefra. Min Ungdoms Aske bliver dens Dødsseng, siger Shakespeare. Den er et Ligbaal, siger Byron.

Det gaar da endelig heller ikke an af den vedtægtsstemmende Stil i de første sytten Sonetter (af deres tildels ordrette Overensstemmelse med et Sted i Philip Sidney's Roman Arcadia f. Ex.) med Schück at ville slutte sig til deres Frihed fra alt Forhold til Digterens eget Liv. Vi have set, at Pembroke's unge Alder, som man har fremhævet for at godtgjøre Urimeligheden af at disse Opfordringer til at indgaa Giftermaal skulde være rettede til ham, i Virkeligheden slet ikke er nogen Hindring, eftersom vi med fuldkommen Bestemthed vide, at man, allerede da han var

17 Aar gammel, forhandlede om Ægteskab mellem ham og Bridget Vere og da han var 18 Aar gammel, ønskede at faa ham gift med Anna Hereford. Efter at Pembroke havde lært Mary Fitton at kjende, havde endelig ikke blot Moderen, men Shakespeare selv en Interesse i at se ham gift.

Hvad der i Sonetterne tilhører Tidsalder og Vedtægt er da ingen Hindring for i dem at se Udtryk for Følelser, der i Virkeligheden har fyldt Shakespeare's Bryst.

Vi lære gjennem dem en Side af hans Væsen at kjende, som Skuespillene ikke vise os ham fra. Vi se Følelsesmennesket i ham med det lidenskabelige Hang til at elske, forgude og i Kjærligheden at underkaste sig og med et tilsvarende, dog mindre overordentligt, Hang til at elskes.

Vi erfare gjennem Sonetterne, i hvilken Grad Shakespeare var trykket og forpint af den Ringeagt der hvilede paa Skuespillerstanden. Det gamle Roms Ringeagt for Gjøgleren, det gamle Jødelands Afsky for den, der skuffede med Hensyn til sit Kjøn, endelig Kristendommens oprindelige Had til Theatrene og deres fristende Fornøjelser, alt dette var gaaet i Arv til Datiden og havde, alt som Puritanismen vandt Tilhæng og Magt, frembragt en offentlig Mening, hvis

Misbilligelse en saa fintfølende Natur som Shakespeare's led haardeligt under. Han betragtedes jo ikke som en Digter, der af og til spilte Komedie, men som en Skuespiller, der skrev Theaterstykker. Med Smerte har han følt det som tilhørte han en Kaste uden borgerlig Ære. Derfor i den 29. Sonet Linjen «Og naar jeg dybt forbander mine Kaar». Derfor i den 36. Sonet Forsikringen om, at han vil lade, som kjendte han ikke Vennen, ligesom denne skal undlade at hædre ham med offentlig Venlighed, for ikke selv at sætte sit Navns Ære til*). Derfor i den 72. Sonet den bitre Klage:

> Thi Skammen følger mig og mine Kaar
> og ved dit Venskab Lod i den du faar.

Derfor i den 110. Sonet det Vemod, der fylder den, baade over den Talendes Skuespillerstand og over hans Natur som Digter og Kunstner:

> Tilvisse har jeg vandret her og der
> og stillet mig som Nar for Mængden ud
> og solgt for billigt Kjøb hvad mest var værd
> og knyttet nye Baand ved gamles Brud.

---

*) I may not evermore acknowledge thee,
Lest my bewailed guilt should do thee shame,
Nor thou with public kindness honour me
Unless thou take that honour from thy name.
But do not so; I love thee in such sort
As, thou being mine, mine is thy good report.

Og det er sandt, at jeg paa Troskabs Baand
har set med kjøligt Blik, men netop dette
en anden Ungdom til mit Hjerte gav.

Derfor endelig i den 111. Sonet Klagen over Fortuna, der ikke har sørget bedre for hans Liv end at hun gav ham «Offentlighedens Vilkaar, som avle Offentlighedens Sæder»:

Derfor en Skamplet paa mit Navn der brænder,
og min Natur er næsten bleven ét
med hvad den øved, som en Farvers Hænder.

Det er ud fra den stadige Vaanden sig under Fordommen mod hans Stand og hans Kunst, ud fra Harmen over den Uretfærdighed, som laa i en stor Del af Borgerstandens Holdning, at det Højtryk bliver begribeligt, under hvilket Shakespeare's Følelser staa for den fornemme Yngling, der har nærmet sig ham med Aristokratiets kunstelskende Traditioner bag sig og med den første Ungdoms varme Begejstring for aandelig Overlegenhed. Den unge William Herbert er i sin Skjønhed og med sit indtagende Væsen traadt ham imøde som selve hans gode Engel, som et Sendebud fra en højere Verden end den, i hvilken hans Liv gik hen. Han var et levende Vidnesbyrd om, at Shakespeare ikke var indskrænket til at søge Mængdens Bifald, men kunde vinde Englands ypperste Slægters Yndest og et virke-

ligt, næsten forelsket Venskab, i hvilket han stilledes paa lige Fod med Bæreren af et gammeladeligt Navn. Utvivlsomt har Pembroke's store Skjønhed gjort et stærkt Indtryk paa den skjønhedsdyrkende Shakespeare's Sind. Højst sandsynligt har ogsaa den unge Aristokrat efter Tidens Skik gjort sig den Kunstner, han beskyttede, forpligtet ved en og anden rundelig Gave, og dette Forhold har da bevirket, at Shakespeare i den Konflikt, hvori han senere blev stillet ved den Tiltrækning, som hans Ven og hans Veninde sporede til hinanden, følte sig dobbelt elendig*).

I ethvert Tilfælde har den Hengivenhed, den lidenskabelige og overfor andre, af den unge Lord beundrede, Digtere skinsyge Kjærlighed, som Shakespeare har været besjælet af i sit Forhold til Pembroke, havt ikke blot en Friskhed og Fylde, men en erotisk Farve, som en virkelig Mands Følelser for en anden Mand i vort Aarhundrede aldrig har. Man agte paa en Vending som denne i Sonet 110:

*) Flere Steder i Sonetterne tyde paa, at Pembroke er optraadt som Velgjører overfor Shakespeare, Udtrykket *wealth* i Sonet 37, *your bounty* i Sonet 53, *your own dear-purchased right* i Sonet 117.

Byd mig Velkommen da, min bedste Lyst
næst Himlens Fryd — Velkommen til dit Bryst.*)

Den svarer nøje til Michel Angelo's nys anførte Udtryk, Ønsket om «at kunne trykke sin savnede og søde Herre i Favn».

Eller man agte paa en Vending som denne i Sonet 75:

Du er for mig hvad Føden er for Livet.

Den svarer nøje til disse Udtryk af Michel Angelo i et Brev til Cavalieri fra Juli 1533: «Jeg kunde langt før undvære Føden, der kun nærer Legemet paa usalig Maade, end Eders Navn, der opholder Legeme og Sjæl og fylder begge med saa meget Velbehag, at jeg hverken kan føle Bekymring eller Dødsfrygt, saa længe jeg har det i min Erindring**).»

Til denne erotiske Farve, som efter platonisk Forbillede Venskabsfølelsen antager, svarer hos

---

*) Stærkere endnu paa Engelsk:

Then give me welcome, next my heaven the best,
Even to thy pure and most, most loving breast.

**) Anzi posso prima dimenticare el cibo di ch'io vivo, che nutrisce solo il corpo infelicemente, che il nome vostro che nutrisce il corpo e l'anima, riempiendo l'uno e l'altro di tanta dolcezza, che nè noia nè timor di morte, mentre la memoria mi vi serba, posso sentire.

Shakespeare som hos Michel Angelo den ældre Vens Underdanighed overfor den yngre, en Underdanighed, som hos disse to Alt overragende Genier paavirker den moderne Læser pinligt. Overfor den unge, beundrede Ven have de begge lagt al Stolthed til Side. Hvor forunderligt virker det ikke at høre Shakespeare kalde sig den unge Herberts Slave og forsikre at hans Tid, den kostbareste Tid i Samtiden, intet er værd, saa Vennen kan lade ham vente og lade ham kalde efter Lyst og Lune. Sonet 58 begynder: «Den Gud som til *din Slave* gjorde mig.» I Sonet 57 hedder det:

Jeg kan kun trofast som *din Slave* lyde;
til Stund og Time jeg dig rede staar;
og jeg har ingen kostbar Tid at yde,
ej Dont at øve, før dit Bud jeg faar.

Ej tør jeg paa den sene Time klage,
imens paa Uhrets Gang jeg giver Agt,
ej tro det tungt at blive ladt tilbage,
naar til din Tjener du Farvel har sagt.

Og ikke tør jeg skinsyg gruble paa
hvad Daad du øver og paa hvilke Steder,
jeg tør kun *som en sorgfuld Slave* staa
og tænke, hvordan Andre nu du glæder.

Ganske som Michel Angelo overfor Cavalieri talte om sine Værker som var de neppe værdige

til at komme Vennen for Øje, ganske saaledes taler Shakespeare undertiden om sine Vers. Han beder (Sonet 32) Vennen bevare dem, naar han er død:

Og skjønt hver Pen dem da vil overgaa,
saa skal du for mit Venskabs Skyld dem gjemme,
for Rimets ej, som Andre let kan naa

Rent uværdig bliver Ydmygheden, hvor det trækker op til Brud mellem Vennen og ham. Atter og atter lover da Shakespeare at ville sværte sig selv saaledes, at Vennen ikke skal faa Skam, men kun Ære af sin Troløshed. I Sonet 88:

Bedst om min egen Svaghed underrettet,
kan til din Hjælp jeg nævne sligt et Tal
af skjulte Fejl, hvormed jeg stygt er plettet,
at ved mit Tab du Hæder vinde skal.

Endnu stærkere i den 89. Sonet:

Du kan ej halvt saa stygt min Ære stjæle
for at besmykke et forønsket Brud
som selv jeg vil; vort Venskab vil jeg kvæle
og søge at se kold og fremmed ud
og fly den Vej og Sti som du vil træde;
ej mer dit Navn skal paa min Tunge dvæle
for at jeg ikke Skam det skal berede
og muligt om vort gamle Venskab mæle.
For din Skyld jeg min egen Sag forlader;
thi jeg maa ikke elske den, du hader.

Man overraskes formelig, naar man et enkelt Sted, i Sonet 62, træffer paa en kraftig Udtalelse af Egenkjærlighed, men det holder sig ikke længer end i Sonettens første Halvdel, saa opfattes allerede Selvkjærligheden som Brøde og Shakespeare's eget Jeg træder i dyb Beskedenhed tilbage for Vennens. Des glædeligere føler Læseren sig stemt, naar han i nogle faa Sonetter (55, 81) møder Digterens med Styrke udtalte Forvisning om disse hans Frembringelsers Udødelighed. Ganske vist staar Shakespeare her i høj Grad under Paavirkning af Oldtid og Samtid, og ganske vist er Pointen atter her, at Vennens Minde, Erindringen om hans Skjønhed og Elskværdighed, ved Shakespeare's Rim bliver fæstnet for alle følgende Tider, men dog havde en Digter uden sund og stærk Selvfølelse hverken kunnet skrive disse Linjer af den 55. Sonet:

> Ej Marmor eller Guld til Fyrsters Minde
> skal overleve disse Rim jeg fletter

eller disse andre af Sonetten 81:

> Dit Monument vil mine Digte være,
> som læses skal af Øjne end ufødte;
> og Fremtids Tunger vidt omkring skal bære
> dit Ry, naar vor Tids Kræfter er forødte.

Dog, man ser det, Alt munder ud i Tanken paa Vennen, hans Skjønhed, Værd og Ry. Og

som han vil leve i Fremtiden, saaledes har han levet i Fortiden. Shakespeare kan ikke tænke sig Existensen uden ham. I Sonetter, der ikke staa i nogen direkte Forbindelse med hinanden (59, 106, 123) kommer han atter og atter tilbage til den evige Gjentagelses eller Tilbagevendens besynderlige Tanke, der strækker sig gjennem hele Verdenshistorien fra Pythagoræerne over Kohélet til Friedrich Nietzsche. Overfor en saa højtspændt Vennedyrkelse begriber man hvad Indtryk Vennens Troløshed eller, om man vil, den Elskedes Erobren af Vennen, hendes dobbelte Intrigespind, og Knudens pludselige Overhugning i 1601, maatte gjøre paa Shakespeares dybt modtagelige Sind. Denne Katastrofe har sat Mærke i hans Sjæleliv for lange Tider.

Men til den er paa samme Tidspunkt kommet endnu en anden rent personlig Gjenvordighed. Shakespeare's Navn er netop da bleven indviklet i en eller anden lavtliggende Skandale. Han siger det udtrykkeligt i Sonet 112:

> Din Kjærlighed og Medynk læger nu
> det Mærke, Rygtet paa min Pande brænder

(stærkere i Originalen: *which vulgar scandal stamp'd upon my brow*) han hævder her at han bryder sig lidt om hvad enten han kaldes brav

eller slet, kun paa Vennens Dom over ham ligger der Vægt; men i Sonet 121, hvor han gaar nøjere ind paa Sagen, tilstaar han, at en Svaghed hos ham ligger til Grund for de hadefulde Rygter, og vi se, at i denne Svaghed har hans varme Blod været Aarsag. Han nægter ikke Faktum, men harmes over, at Andres falske og lystne Øjne have udspioneret hans Færd, især da disse Andre er slettere end han selv.*)

Hvori denne Skandale bestod, er os ubekjendt. Vi kunne kun slutte, at den har havt Shakespeares formentlige Forhold til en eller anden Kvinde, Rygtet om et eller andet galant Eventyr, til Gjenstand. Sindrigt, om end naturligvis ikke helt bevisende, har Tyler i den Anledning henpeget paa to Steder i Samtidiges Skrifter. Den ene er den tidligere anførte Anekdote i John Manninghams Dagbog, dateret 13. Marts 1601 [i ny Stil 1602, da man i hin Tid regnede det ny Aar fra Paaske] om Shakespeares Aftenbesøg som «William Erobreren» hos Borgerfruen i Burbadge's Sted, en Historie, der synes at have løbet Byen rundt og som sandsynligvis er hændt

*) For why should others' false adulterate eyes
Give salutation to my sportive blood?
Or on my frailties why are frailer spies,
Which in their wills count bad what I think good.

ikke lang Tid før den er nedskreven. Det andet findes i *The Returne of Pernassus* fra December 1601 (IV$_3$), hvor Burbadge og Kemp optræde. Her siger Kemp bl. A.: «Aa den Ben Jonson er en farlig Fyr; han bragte Horace paa Scenen, som giver Poeterne en Pille, men vor Kammerat Shakespeare har givet ham et Afføringsmiddel, som fik ham til at smudse sin Anseelse til.» Hentydningen gaar øjensynligt paa Striden imellem Ben Jonson paa den ene Side og Marston og Dekker paa den anden, der naaede sit Højdepunkt i 1601, da Ben Jonsons *Poetaster* fremkom, i hvilken Horace er Talerør for Digteren selv. Dekker og Marston svarede samme Aar med *Satiromastix or the Untrussing of the Humorous Poet.* Da Shakespeare ikke direkte har nogetsomhelst med denne Strid at gjøre, maa man søge efter hvad der kan være ment med de ovenanførte Ord, og Richard Simpson har udtalt den Formodning, at der med Kong William Rufus, under hvis Regering Handlingen i Satiromastix foregaar, er ment William Shakespeare. William Rufus giver i Stykket ikke noget glimrende Exempel paa Kyskhed, men tilegner sig Walter Terrill's Brud omtrent som i Manningham's Anekdote William Erobreren tilegner sig Richard III's Veninde. Simpson anser det for sandsynligt, at Anekdotens William Erobreren

ved en nærliggende Forvexling er bleven Stykkets William Rufus, en Betegnelse, der kan tænkes at have hentydet til Shakespeare's Lød. Ogsaa Satiromastix skulde da efter denne Opfattelse levere Bevis for Anekdotens Udbredthed. Det være nu denne Historie eller en anden af den Art, saa synes Maaden, hvorpaa den bragte hans Navn i Folkemunde, at være gaaet Shakespeare til Hjerte.

Det staar tilbage at kaste et Blik paa Sonetternes Form og sige et Par Ord om deres poetiske Værdi.

Hvad Formen angaar, paatrænger først og fremmest den Bemærkning sig, at disse Digte trods Benævnelsen i Virkeligheden aldeles ikke ere Sonetter, ikke have andet af Sonetten end de 14 Linjer. Shakespeare fulgte med Hensyn til sine «Sonetters» Form imidlertid kun sit Lands Overlevering og Vedtægt.

Sir Thomas Wyatt, Føreren for den ældre engelske Skole af Lyrikere, rejste i Italien Aar 1527, lærte der den italienske Poesis Former og Stil at kjende, og indførte Sonetten i den engelske Literatur. Til ham sluttede sig den adskilligt yngre Henry, Jarl af Surrey, der ligeledes foretog en Rejse til Italien og dyrkede samme poetiske Mønstre. Først efter begge disse Digteres Død blev deres Sonetter udgivne i Samlingen *Tottel*

Miscellany (1557). Ingen af dem har formaaet at holde sig til det Petrarchiske Forbillede: en Oktav og en Sextet. Wyatt bevarer vel i Regelen Oktaven, men opløser Sextetten og ender med en Kuplet. Surrey fjerner sig end mere fra Forbilledets strenge og vanskelige Form; hans «Sonet» bestaar allerede som Shakespeare's efter ham af tre Kvartetter og en Kuplet, der ikke ved Rimene er forbundne ved hverandre. Sidney bevarede paany Oktaven, men opløste Sextetten. Spenser forsøgte en ny Sammenknytning, nemlig mellem anden og tredje Kvartet, men beholdt Slutningskupletten. Daniel, som er Shakespeare's nærmeste Forgjænger og Læremester, vender tilbage til Surrey's ret formløse Form.*) Grundmanglen ved Shakespeare's Sonet som metrisk Helhed beroer især paa den efterhængte Kuplet, der næsten aldrig staar i Højde med Begyndelsen, næsten aldrig indeholder noget Billede for Øjet, men, som det ligger i Digtartens Natur, en Reflexion, der vel hyppigt giver det Følelsesudbrud, Digtet indeholder, en mat eller dog mindre digterisk end rhetorisk Udgang.

Hvad Sonetternes poetiske Værdi angaar, saa

---

*) Se: Adolf Hansen: Engelske Sonetter indtil Milton. Tilskueren 1892.

er de af højst forskjellig Rang. Lavest staar uden Tvivl den første Gruppe, den sytten Gange gjentagne og varierede Opfordring til Vennen om at efterlade Verden et levende Aftryk af sin Skjønhed. Her komme nødvendigvis Digterens personlige Følelser kun i ringe Grad til Orde, og skjøndt der som paavist ikke er noget i Vejen for at disse Digte kunne være rettede til William Herbert i Aaret 1598, er der jo ogsaa en Mulighed for at de, som de mange Ligheder i Tanken og Udtryksmaaden med «Venus og Adonis», «Romeo og Julie» og andre af Digterens tidligste Skuespil maaske pege hen paa, kunne være af betydeligt ældre Dato.

De to sidste Sonetter i Samlingen (153 og 154), der have samme antike Æmne, ere ligeledes ganske upersonlige. I 1878 fandt W. Hertzberg ved Hjælp af et Vink af Hr. von Friesen en græsk Kilde til disse to Sonetter i den niende Bog af den palatinske Anthologi.*) Digtet, som Shakespeare har benyttet og i den 154. Sonet næsten blot oversat, er af den byzantinske Skolastiker Marianus, der sandsynligvis skrev i det 5. Aarhundrede efter Christus; det blev udgivet paa Latin blandt andre Epigrammer i Basel 1529,

*) Jahrbuch der deutschen Shakespeare-Gesellschaft. Band XIII S. 158.

blev videre oversat adskillige Gange før det 16. Aarhundredes Slutning og maa i en af disse Skikkelser være blevet Shakespeare bekjendt.

Det forstaar sig, at dernæst de rent konventionelt byggede Sonetter, de, i hvilke Øjet og Hjertet føre Sag imod hinanden, eller de, i hvilke Digteren driver Ordspil med sit og Vennens Navn, ikke kunne gjøre Fordring paa noget højt poetisk Værd.

Men de alt berørte Digte udgjøre jo kun et ringe Mindretal af Samlingen. I alle de andre gaa Følelsens Bølger højt, og i Almindelighed kan det siges at disse Digte er des ypperligere ved Udtrykkets Energi og Sprogets underfulde Velklang, jo dybere den Følelse er, som de indeslutte, og jo kraftigere den Sindsbevægelse er, hvorom de bære Vidne. Der er Sonetter, som med Hensyn til Sprogets søde og stærke Melodi ikke overtræffes af nogen i Shakespeare's Skuespil indlagt Sang eller af nogen nok saa skjøn og nok saa berømt Replik i hans Dramer. Og her har Sonetternes frie og løse Form øjensynligt været et Gode for Shakespeare. Hvad der i det italienske Sprog neppe er en Vanskelighed eller en Tvang, den firedobbelte og tredobbelte Tilbagevenden af Rimet, vilde i det engelske Sprog været følt som en saadan. Nu har Shakespeare fulgt enhver Indskydelse med fuldeste

Frihed, aldrig hindret af Rimenes Baand. Og saare højt er han naaet i Velklang, i Fynd, i Udtrykket for Smerte, Tungsind, Vemod og Resignation. Intet kan være mere melodisk end den oven anforte Begyndelse til den 40. Sonet eller disse Linjer af Sonet 86:

Was is the proud full sail of his great verse,
Bound for the praise of all-too-precious you,
That did my ripe thoughts in my brain rehearse,
Making their tomb the womb wherein they grew?

Og gribende i sin Alvor er den 116. Sonet om den trofaste Kjærlighed, saa heldigt gjengivet af Adolf Hansen, at Oversættelsen bærer det fulde Præg af dens Skjonhed:

Trofaste Sjæles Forbund intet øder.
Thi Kjærlighed er ikke Kjærlighed,
som skifter om, naar den Forandring møder,
og naar den anden svigter, svigter med.

Den er et Mærke, som staar fast derude
i Storm og Brænding, hvad der saa end hændes;
den er en Stjerne for hver vildsom Skude,
hvis Værd er ukjendt, skjønt dens Højde kjendes.

Shakespeare's Sonetter er det for den almindelige Læser utilgjængeligste af hans Værker, men det er det, som man vanskeligst losriver sig fra. «Med denne Nøgle lukkede Shakespeare op for sit Hjerte» siger Wordsworth, og der er dem, som skræmmes tilbage ved det Menneske-

lige, efter deres Mening Altformenneskelige, som de der faa at se. Saaledes Browning, naar han skriver:

«With this same key
Shakespeare unlocked his heart» once more!
Did Shakespeare? If so, the less Shakespeare he.

ɔ: «Gjorde Shakespeare det? Hvis saa er, da er han saa meget desmindre Shakespeare derfor.» Den Læser, som er forberedt paa i de store Genier ikke at finde Idealer af Korrekthed, vil fælde en ganske forskjellig Dom. Han vil med spændt Interesse følge de Oplevelser, der oprev og harvede Shakespeares Sind. Han vil glæde sig ved det Indblik, som disse af Hoben forsmaaede Digtninge aabne ham i en af de største Mænds stormfuldt bevægede Følelsesliv. Her og her alene se vi Shakespeare selv og ikke blot hans digtede Skikkelser savne, længes, elske, beundre, sværme, tilbede, skuffes, ydmyges og lide. Her alene høre vi ham bekjende. Her mere end noget andet Steds kommer den, der i tre Aarhundreders Afstand beundrer Shakespeare's Kunst, Digteren rent menneskeligt nær.

VIII.

En Eftermiddag lidt før 3 Tiden have talrige Joller krydset over Themsen, banet sig Vej mellem

Baade og Svaner og landsat deres Passagerere paa Flodens Sydside; fra Blackfriarstrappen gaa imidlertid stadigt nye Joller ud med Theaterbesøgende, der have spist lidt silde til Middag og frygte at komme for sent; thi Flaget vajer fra Flagstangen paa Globetheatret og forkynder, at der spilles idag. Publikum har paa Gadestolperne læst Theaterplakaten og set, at Shakespeare's Julius Cæsar skal opføres, og Stykket lokker Hus. Man afgiver sin Sixpence og gaar indenfor; Logerækkerne og Parterret fyldes. De fornemme og særligt begunstigede Tilskuere indtage deres Pladser paa Scenen bag Forhænget. Saa lyder det første, det andet, det tredje Trompetstød og Tæppet deler sig til begge Sider for den helt med Sort betrukne Scene.

Tribunerne Flavius og Marullus træde op; de skjælde paa Haandværkerne og jage dem hjem, fordi de gaa om paa Søgnedage uden Arbejdsdragt og Værktøj — altsaa overtræde et Londonsk Politiforbud, hvilket Publikum finder saa naturligt, at det (som Digteren) kan tænke sig det gjældende i det gamle Rom. Til en Begyndelse er dette Publikum noget uroligt. I Parterret taler man halvhøjt, mens man faar Piberne tændte. Men Anden Borger nævner Cæsars Navn. Der raabes Stille! Stille! og med spændt Opmærksomhed følges Stykkets Gang.

Bifald vandt det, og snart blev det et Yndlingsstykke. Vi har de Samtidiges Vidnesbyrd derfor. Leonard Digges priser i det ovenfor (I 459) anførte Digt dets Sceneheld paa Ben Jonsons romerske Dramers Bekostning. Det hedder her: «Naar Cæsar skulde vise sig og naar Brutus og Cassius optraadte paa Scenen i heftig Tvist *(at halfe sword parley)*, hvor var da Tilhørerne henrevne og med hvilken Beundring gik de ikke derfra! En anden Dag derimod kunde de ikke udholde en Linje af den kjedsommelige, skjønt saa omhyggeligt udarbejdede Catilina (Ben Jonson's).

De Lærde glædede sig over det Pust fra det gamle Rom, som slog dem i Møde fra disse Optrin, og Menigmand sad spændt og morede sig ved Dramets stærke Begivenheder og storladne Karakterer. En Strofe i John Weever's «The Mirror of Martyrs or the life and death of Sir John Oldcastle, Knigt, Lord Cobham» lyder saaledes: «Den mangehovedede Mængde fandt Behag i Brutus's Tale, at Cæsar var ærgjerrig, men naar den veltalende Marcus Antonius havde paavist hans Dyder, hvem uden Brutus var da lastefuld!» *)

---

*) The many-headed multitude were drawne
By Brutus speech, that Cæsar was ambitious,
When eloquent Mark Antonie had showne
His virtues, who but Brutus then was vicious?

Der gaves ganske vist talrige Skuespil om Julius Cæsar — de omtales i Gosson's Schoole of Abuse, 1579, i The Third Blast of Retraite from Plaies 1580, i Henslowe's Dagbog 1594 og 1602, i Mirrour of Policie 1598 osv. — men paa intet af de os bevarede passer Weevers Ord. Der kan derfor neppe være Tvivl om at de gjælde Shakespeare's Drama, og da Digtet udkom 1601, giver det os tillige et afgjørende Støttepunkt med Hensyn til Julius Cæsar's Affattelsestid. Dette er efter al Sandsynlighed blevet digtet og opført samme Aar; thi vel siger Weever i sin Dedication, at hans Digt alt har været fuldført «for omtrent to Aar siden», men selv om dette er sandt, kan de ovenanførte Linjer jo meget vel være indførte bagefter. Før 1601 kan af mange Grunde Julius Cæsar ikke godt være frembragt; dels er Aarene 1599—1600 altfor fulde af Arbejder til at deri kan være Plads ogsaa for denne store Tragedie, dels røbe indre Vidnesbyrd, at Stykket maa være skrevet i en Flugt med Hamlet, der i Stilen frembyder saa paafaldende Lighed dermed.

Hvor stærkt Stykket øjeblikkeligt slog an, viser bl. A. den Omstændighed, at det strax har fremkaldt et konkurrerende Arbejde om samme Æmne. Henslowe optegner i sin Dagbog, at han i Maj 1602 for sin Trups Regning har ud-

betalt 5 Pund for et Drama, kaldet «Cæsars Fald» til Digterne Munday, Drayton, Webster, Middleton og nogle andre. De har tydeligt nok arbejdet paa Bestilling. Som Dramets Scenelykke nu var overordentlig i Datiden, saaledes gjælder jo ogsaa Julius Cæsar endnu den Dag idag for et af Shakespeares ypperste og dybeste Skuespil, et Enkeltdrama, der som intet Drama af den engelske Historie er uafhængigt af alle andre, ejendommeligt komponeret og trods sin tilsyneladende Delingslinje ved Cæsars Drab, et sluttet Hele, digtet med et mærkværdigt Blik for Oldtidsliv og Romerart.

Hvad drog Shakespeare til dette Æmne? Og først og fremmest hvad er Æmnet? Stykket hedder Julius Cæsar. Men det er tydeligt nok ikke Cæsars Person, der her har virket dragende paa Shakespeare. Stykkets sande Helt er Brutus, der har vakt Digterens fulde Interesse. Vi maa klare os, hvorfor og hvorledes?

Hvorfor? Det Tidspunkt, paa hvilket Stykket er skrevet, giver Svaret. Det var hint bevægede Aar, da Shakespeares tidligste Venner blandt de Store, en Essex, en Southampton, havde indgaaet deres dumdristige Sammensværgelse mod Elisabeth og da deres Rejsningsforsøg udmundede i Død eller Fængsling. Han har da set, at stolte og ædelt anlagte Karakter

let kunde bringes til at fejle politisk, til at indgaa Mytteri i Uafhængighedens Navn. Ligheden mellem Essex's Forsøg paa at iværksætte en Paladsrevolution, der overfor Dronningens uberegnelige Luner kunde sikre ham Magten, og romerske Stormænds Forsøg paa ved Drab at hævde en aristokratisk Republik mod en nys grundet Enevælde var vistnok saare ringe; men der var selve Rejsningen mod Monarken, selve den ukloge og mislykkede Bestræbelse for at hidføre en Omvæltning i den offentlige Orden, som Lighedspunkt.

Hertil kom hos Shakespeare paa dette Tidspunkt en vis Tiltrækning til Personligheder, som trods ædle Egenskaber ikke havde Lykken med sig, ikke formaaede at gjennemføre deres Forsæt. Saa længe han selv endnu var kjæmpende, havde Henrik V, den praktisk anlagte Mand, den fødte Sejerherre og Triumfator, været hans Ideal; nu, da han selv var trængt igjennem og ret snart vilde naa til sin Anseelses Højde, nu synes han med Forkjærlighed og Vemod at have ladet Blikket hvile paa Personligheder, der som Brutus og Hamlet trods de største Egenskaber ikke have evnet at løse den Opgave, de stillede sig*). De tiltrak ham som dybsindige Drømmere og

*) Smlgn. Dowden: Shakspere. S. 280 ff.

højsindede Idealister. Han havde ogsaa deres Væsen i sig.

En god Snes Aar tidligere, i 1579, var i England udkommet North's Oversættelse af Plutarch's Parallele Levnedsløb, ikke oversat efter Originalen, men efter Amyot's franske Gjengivelse. Shakespeare fandt i denne Oversættelse sit Stof.

Maaden, hvorpaa han benytter dette Stof er temmelig forskjellig fra den Fremgangsmaade, han ellers har anvendt overfor sine Kilder. Fra en Krønikeskriver som Holinshed tager han i Regelen kun Begivenhedernes Gang, et Grundrids af Hovedpersonen og de Anekdoter, han kan bruge; fra Novellister som Bandello eller Cinthio tager han Handlingens Konturer uden at indvinde synderligt Udbytte for Karaktererne eller Dialogen; fra de ældre Stykker, han bearbejder eller omarbejder, som Arrigtrold, Kong Johan, Henrik V's Sejre, Kong Lear — den ældre Hamlet fattes desværre — overfører han i sit Arbejde enhver Scene og enhver Replik som duer; men hvad der duer er i de Tilfælde, hvor vi kunne kontrollere Forholdet, aldrig meget og aldrig noget synderlig værdifuldt. Her derimod kunne vi paa en overraskende og lærerig Maade studere Shakespeare's Arbejdsmethode, naar han trofastest fulgte sin Kilde. Og vi indse, at han

fulgte sin Hjemmelsmand des nøjere, jo mere udviklet og jo mere sjælekyndig denne var.

Her stod Shakespeare første Gang overfor en helt civiliseret Aand, ikke sjældent barnlig i sin antike Simpelhed, men dog en ikke ringe Kunstner, en Skribent, hvem Jean Paul med et overdrevent, men dog ikke umuligt Udtryk har kaldt Verdenshistoriens biografiske Shakespeare.

Hele Dramet «Julius Cæsar» staar nu at læse i Plutarch. Shakespeare har taget tre Levnedsløb for sig, det af Cæsar, det af Brutus og det af Antonius. Læser man dem i Træk, har man alle Enkelthederne i «Julius Cæsar» samlede.

Her en Række Exempler fra Dramets første Akter: Stykket begynder med Tribunernes Skinsyge paa den Yndest, hvori Cæsar staar hos det brede Folk. Alt indtil de mindste Smaating er her taget fra Plutarch. Ligesaa hvad der følger: Antonius's gjentagne Tilbud af Diademet til Cæsar ved Lupercalia-Festen og hans ugjerne givne Afslag. Cæsars Mistænksomhed med Hensyn til Cassius. Den Replik, hvormed Cæsar anden Gang betræder Scenen:

> Jeg vil se fede Mænd omkring mig — Mænd
> med glatte Hoveder, der sove trygt.
> Den Cassius ser mager, hungrig ud,
> han tænker meget; den Slags Folk er farlig

har Plutarch ordlydende, ja Anekdoten har gjort et saadant Indtryk paa ham, at han i forskjellige Biografier fortæller den tre Gange. Videre forekommer hos den græske Historieskriver: Hvorledes Cassius gradvis drager Brutus ind i Sammensværgelsen; Sedlerne med Opfordringer, der kastes ind til ham; Overvejelserne om Antonius skal dø med Cæsar eller ikke, og Brutus's urigtige Bedømmelse af Antonius's Karakter; Portia's Klage over at være udelukket fra sin Husbonds Fortrolighed; det Bevis paa Mod, hun giver, ved at støde sig en Kniv i Benet; alle Varsler og Undere, der gaa forud for Mordet: Offerdyret uden Hjerte, Ild og kjæmpende Mænd i Luften; Calpurnia's advarende Drøm; Cæsars Beslutning, ikke at ville gaa til Senatet den 15. Marts, Decius [Decimus] Brutus' Forsøg paa at omstemme ham; Artemidorus's frugtesløse Forsøg paa at holde ham tilbage fra Faren osv. osv. Alt findes der Træk for Træk.

Nu og da er det gjengivet med smaa fine Afvigelser, i hvilke man snart finder Shakespeare's Temperament, snart hans Livsanskuelse, snart hans Idé med Stykket. Saaledes nærer Plutarch ikke Shakespeares Ringeagt for Folkemasserne, lader dem ikke saa sanseløst slaa om. Saaledes har han ikke Brutus's Monolog før den afgjørende Beslutning (II 1).* Ellers bruger Shake-

speare, hvor det er gjørligt, selve de Ord, han i North's Oversættelse finder anvendte. Ja hvad mere er, Shakespeare tager Karaktererne, som de findes udførte hos Plutarch, saaledes Brutus, Portia, Cassius. Brutus er ganske ens i begge Fremstillinger, Cassius's Karakter er uddybet hos Shakespeare.

Hvad Cæsar's store Skikkelse angaar, efter hvilken Stykket har Navn, saa følger Shakespeare nøjagtigt de enkelte anekdotiske Angivelser hos Plutarch; men han tager paafaldende nok ikke det betydelige Indtryk med, som Plutarch meddeler af Cæsars Væsen, hvem han iøvrigt var ude af Stand til fuldt at forstaa. Der var desuden den Omstændighed at mærke, som Shakespeare naturligvis ikke har kjendt til, at Plutarch, som fødtes en hundrede Aar efter Cæsars Død paa en Tid, da Grækenlands Selvstændighed var en blot Saga og det engang saa store Hellas en Del af en romersk Provins, skrev sine sammenlignende Levnedsbeskrivelser for at minde det stolte Rom om, at Grækenland havde en stor Mand at stille op mod enhver af dets. Plutarch var gjennemtrængt af den Tanke, at det overvundne Grækenland var Roms Herre og Mester paa alle aandelige Omraader. Han holdt græske Forelæsninger i Rom, kunde ikke tale Latin, mens enhver Romer talte Græsk til ham og

forstod det som sit Modersmaal. Betegnende nok existerer romersk Literatur og Digtekunst ikke for ham, skjønt han uafbrudt anfører de græske Forfattere og Poeter. Aldrig nævner han Vergil eller Ovid. Han skrev om sine store Romere som en oplyst og fordomsfri Polak i vore Dage skriver om store Russere. Han, for hvem de gamle Republiker stod i et forklaret Lys, var ikke særligt anlagt til at vurdere Cæsars Storhed.

Da Shakespeare anlagde sit Drama saadan, at Brutus skulde blive dets tragiske Helt, maatte han anvende sin Kunst paa at stille ham i Forgrunden og lade ham fylde Scenen. Det gjaldt om ikke at lade hans Mangel paa politisk Skarpblik (overfor Antonius) eller paa praktisk Sans (Striden med Cassius) skade Indtrykket af hans Overlegenhed. Alt maatte dreje sig om ham, og derfor blev Cæsar forringet, formindsket, desværre saa stærkt, at denne Cæsar, denne Fremstilling af en Statsmands- og Erobrer-Genius uden Mage, er bleven en fattig Karikatur.

Andensteds er der tydelige Spor af, at Shakespeare meget vel har vidst, hvad den Mand var og var værd. Edwards unge Søn i «Richard III» talte begejstrede Ord om Cæsar som den Sejershelt, Døden ikke har besejret,

Horatio taler i det næsten samtidige «Hamlet» om den store (mægtigste) Julius og hans Død, og Kleopatra er i «Antonius og Kleopatra» stolt af at have tilhørt Cæsar. I «Som Jer behager» bruger vel den skjelmske Rosalinde Udtrykket «Cæsars thrasoniske Praleri» om det berømte «Jeg kom, saa, vandt» dog i rent spøgefuld Samménhæng og Mening.

Men her! Her er Cæsar virkelig bleven ikke lidet af en Storpraler som han overhovedet er bleven et Indbegreb af lidet tiltalende Egenskaber. Han gjør Indtrykket af en Invalid. Hans Liden af faldende Syge betones. Han er døv paa det ene Øre. Han har ikke mere sin gamle Kraft. Han besvimer, da Kronen bliver ham tilbudt. Han misunder Cassius, at denne svømmer bedre end han. Han er overtroisk som en gammel Kjærling. Han fryder sig ved Smiger, taler pompøst og hovmodigt, praler med sin Fasthed og er bestandigt vaklende. Han handler uforsigtigt, uforstandigt, og begriber ikke hvad der truer ham, mens alle Andre se det.

Shakespeare turde, har Gervinus sagt, ikke skabe for stor Interesse for Cæsar; han maatte fremdrage alt det hos ham, som forklarer Sammensværgelsen; havde desuden Plutarch's Udsagn for, at Cæsars Karakter meget forværredes kort før hans Død. Hudson tænker sig omtrent

ligeledes, at Shakespeare har villet fremstille Cæsar saaledes som de Sammensvorne opfattede ham, for at disse ikke skulde blive uretfærdigt bedømte; iøvrigt indrømmer han, at «Cæsar bogstaveligt var altfor stor til at kunne ses af dem» og at han «er langt fra at være sig selv i disse Scener; neppe en af de Repliker, der er lagte ham i Munden, kan betragtes som historisk karakteristisk». Saaledes kommer Hudson til det forbausende Resultat, at der er en fin Ironi i Stykkets hele Anlæg; thi forklarer han: «at Brutus, den flade Idealist, skulde overstraale den største praktiske Genius, Verden nogensinde har set, kan kun have en ironisk Mening.»

Dette er det løseste Aandrighedsvrøvl. Der er ikke Glimt af Ironi over Brutus her. Og den Paastand nytter end ikke, at Cæsar efter sin Død bliver Hovedperson, og som Lig, som Minde, som Aand slaar sine Drabsmænd ned. Hvor kan saa ringe en Mand kaste saa stor en Skygge! Shakespeare har ganske vist ment det saaledes, at Cæsar sejrer efter sin Død. Han har forandret Brutus's onde Genius, der aabenbarer sig i Lejren og ved Filippi, til Cæsars Aand; men denne Aand er altfor lidt til at gjenrejse den nedbrudte Forestilling om Cæsar.

Det er heller ikke sandt, at Stykkets Enhed vilde have lidt ved Cæsars Storhed. Stykkets

poetiske Værd lider under hans Ringhed. Uendeligt meget rigere og dybere kunde Stykket være blevet, om Shakespeare havde skrevet det ud fra en Følelse af hvad Cæsar var værd.

Ellers hos Shakespeare undrer man sig over hvad han har kunnet gjøre ud af et magert fattigt Stof. Her var Historien saa overdaadigt rig, at hans Poesi er bleven fattig og mager ved Siden af den.

Ganske som Shakespeare, ifald ellers Partierne om Pucellen i første Del af Henrik VI er af ham, fremstilte Jeanne d'Arc uden Sans for den høje og simple Poesi, der udstraalede fra denne Skikkelse — Nationalfordom og gammel Overtro spærrede Vejen — saaledes gik han med altfor let Sind og i sin Mangel paa Kundskab uden Skrupler til Tegningen af Cæsar, og som han gjorde Jeanne d'Arc til en Hex, gjør han Cæsar til en Skryder. Cæsar!

Havde han som senere Tiders Skole-Ungdom i sin Barndom maattet læse Cæsars Skrift om den galliske Krig, saa havde dette ikke været muligt. Eller maaske har han fra hvad han har hørt derom naivt taget det Træk, at Cæsar stadigt omtaler sig selv i tredje Person og kalder sig ved Navn.

Man sammenligne et Øjeblik denne pathetiske Selv-Højagter hos Shakespeare med det Billed af ham, som Shakespeare med Lethed havde

kunnet danne sig blot af sin Plutarch, og som havde forklaret baade at Cæsar svang sig op til den Højde af Enemagt, hvorpaa han ved Stykkets Begyndelse staar, og det Had, som efterhaanden optaarnedes imod ham. Allerede paa den anden Side af Cæsars Levned læste han her Anekdoten om, hvorledes Cæsar paa Tilbagevejen fra Bithynien som ganske ung Mand blev fangen af ciliciske Sørøvere. De fordrede tyve Talenter (70,000 Kroner) af ham i Løsepenge. Han svarte dem, at de nok ikke vidste, hvem deres Fange var, lovede dem 50 Talenter i Stedet, sendte sine Ledsagere til forskjellige Byer for at rejse Summen og blev alene med en Ven og to Tjenere tilbage hos disse for deres Blodtørst bekjendte Banditer. Han viste dem saa stor Ringeagt, at han gav dem Befalinger; de skulde tie fuldstændig stille, naar han vilde sove; i de 38 Dage, han var hos dem, behandlede han dem som en Fyrste sin Livvagt. Han gjorde sine gymnastiske Øvelser, skrev Digte og Taler som i fuld Tryghed. Ofte truede han dem med, at han nok skulde faa dem hængte ɔ: korsfæstede. Saasnart han fik Løsesummen fra Milet, var den første Brug, han gjorde af sin Frihed, den at udruste nogle Skibe i Havnen, falde over Røverne, tage dem alle til Fange og bemægtige sig deres Bytte. Derpaa

søgte han Prætoren over Asien, Junius, hvem det tilkom at straffe dem. Da denne Mand af Pengebegjærlighed svarte, at han i Ro og Mag vilde overveje hvad der var at gjøre med Fangerne, vendte Cæsar tilbage til Pergamos, hvor han havde sat dem i Fængsel, og lod alle Røverne slaa paa Korset, som han havde lovet dem det.

Hvad er der blevet af denne Overlegenhed, denne Gratie og denne haarde Viljeskraft hos Shakespeare's Cæsar?

> Jeg frygter ikke;
> men hvis mit Navn var underkastet Frygt
> . . . . . .
> Jeg taler mer om hvad der kunde frygtes
> end hvad jeg frygter. Jeg er altid Cæsar.

Godt han selv debuterer med at sige det. Ellers vilde man ikke tro det. Og troer man det?

Shakespeare opfatter det, som havde den Republik, Cæsar kuldkastede, kunnet bestaa; som var han brødefuld, idet han styrtede den.

Men den gamle aristokratiske Republik var falden fra hinanden, da Cæsar sammensmeddede dens Elementer til et nyt Monarki. I Rom raadede den rene Lovløshed. Der fandtes en Pøbel, om hvilken de store Byers i vore Dage ikke giver nogen Forestilling: ikke den dumme Pøbel — mest tam, kun nu og da af Dumhed vild

— der hos Shakespeare hører paa Ligtalerne over Cæsar og sønderriver Cinna; men en Pøbel, hvis talløse Horder først og fremmest dannedes af Slavemasserne i Forening med de Tusinder af Fremmede fra alle tre Verdensdele, Frygere fra Asien, Negere fra Afrika, Iberere og Keltere fra Spanien og Frankrig, der strømmede sammen i Verdens Hovedstad. Til Husslavernes og Markslavernes uhyre Flokke kom Tusinder af undløbne Slaver, der havde stjaalet eller myrdet hjemme, levet af Rov og Plyndring undervejs, og nu skjulte sig i Roms Forstæder. Men foruden Fremmede uden Levevej og Slaver uden Brød var der Skarer af Frigivne, Mænd, der var helt fordærvede af Slavetilstanden og for hvem fuld Frihed, hvad enten den var forenet med hjælpeløs Fattigdom eller med nyerhvervet Rigdom, kun var et Middel til at gjøre Skade. Der var dernæst Hærskarer af Gladiatorer, der var saa ligegyldige for Andres Liv som for deres eget, rede til at lade sig bruge af Enhver, der betalte. Det var af slige Folk at en Mand som Clodius havde dannet sine bevæbnede Bander, der ganske som de romerske Soldater blev inddelte i Decurier og Centurier under besluttede Anførere. Paa Forum sloges disse Skarer med andre Skarer af Gladiatorer og Hyrder fra de vilde Egne ved Picenum eller i Lombardiet,

som Senatet lod komme og organisere til sit Forsvar. Gadepoliti eller Brandvæsen fandtes saa at sige ikke. Naar offentlige Ulykker som Ildebrand eller Oversvømmelser indtraadte, raadspurgte man Augurerne om disse Ulykkers Betydning. Ingen Øvrighedsperson blev længer adlydt; man overfaldt, ja ihjelslog undertiden Consuler og Tribuner. I Senatet overskjældte Talerne hverandre, paa Forum spyttede de hinanden i Ansigtet. Paa Marsmarken leveredes alle Valgdage formelige Slag, og ingen betydelig Mand gik overhovedet nogensinde ned ad Gaden uden med en Vagt af Gladiatorer og Slaver. «Man forsøge», siger Mommsen (1857) «at tænke sig et London med New-Orleans' Slavebefolkning, Konstantinopels Politi, det nuværende Roms Industriløshed og bevæget af en Politik efter Mønstret af Pariserpolitiken 1848, og man vil have en omtrentlig Forestilling om den republikanske Herlighed, hvis Undergang Cicero og hans Fæller beklage i deres misfornøjede Breve» *).

Man sammenligne nu i Tragedien den ærgjerrige Cæsars Forsøg paa at indføre Konge-

---

*) Mommsen: Römische Geschichte. III S. 510 ff. — Gaston Boissier: Cicéron et ses amis S. 224.

magten i en under republikanske Former velordnet Stat.

Hvad der fortryllede alle, selv de Modstandere, der kom Cæsar nær, var hans Velopdragenhed, hans Høflighed, hans Væsens Ynde. Disse Egenskaber gjorde dobbelt stærkt Indtryk paa dem, der som Cicero var vante til den saakaldte store Pompejus's Hovmod og Grovhed. Cæsar havde altid, hvor sysselsat han end var, Tid til at tænke paa sine Venner og spøge med dem. Hans Breve er elskværdige, muntre. Hos Shakespeare er han snart opblæst, snart familiær.

25 Aar igjennem havde Cæsar som Politiker ved alle Slags Midler bekjæmpet det aristokratiske Parti i Rom, tidligt besluttet paa uden Anvendelse af Vaabenmagt at gjøre sig til den da bekjendte Verdens Herre, sikker paa at Republiken vilde opløse sig af sig selv. Kun under sit Prætur i Spanien havde han lagt Evner for Dagen som Kriger og Administrator og været udenfor den daglige Politik. Saa med Et, som Alt synes at føje sig for ham, bryder han overtvært, forlader Rom og tager til Gallien. Han gjør sig til General, 44 Aar gammel og bliver den maaske største Feltherre, Historien taler om, en Erobrer og Organisator uden Mage, udfolder i denne allerede fremrykkede Alder et helt Sæt af uanede Egenskaber af højeste Værdi.

Shakespeare meddeler ingen Forestilling om hans Væsens Smidighed og Rigdom. Han lader ham med uafladelig Højtidelighed prise sig selv (II_2):

Cæsar.

Cæsar maa gaa; Alt, hvad der trued mig
har altid ikkun set min Ryg; saasnart
det skuer Cæsars Aasyn, er det svundet.

Cæsar havde intet af den døde Værdighed og Strenghed, som Shakespeare giver ham. Han forenede Feltherrens Raadsnarhed med Verdensmandens Elegance og høje Ligegyldighed for Smaating. Han holdt af at hans Soldater bar glimrende Vaaben og pyntede sig: «Hvad gjør det, om de parfymere sig, sagde han; de slaas godt ligefuldt,» og Soldater, der var som Soldater er flest under Andre, blev uovervindelige under ham.

Han, der i Rom havde været en Modens Fyrste, var i Felten saa ligegyldig for sin Pleje, at han tidt sov under aaben Himmel, ja spiste harsk Olie uden at trække paa Næsen deraf; men der stod altid rige Taffeler dækkede i hans Telte, og hele den fornemme Ungdom, for hvem Gallien dengang var hvad Amerika blev i Opdagelsesrejsernes Tidsrum, søgte fra Rom til hans Lejr, den mærkeligste Lejr, man nogensinde har set, rig paa fine og kloge Folk, unge

Skribenter og Poeter, vittige og aandfulde Mænd, der under de største, mest overhængende Farer sysselsatte sig med Literatur og som stadigt sendte Rapporter om deres Samliv og Samtaler til Cicero, der var rykket op til at blive Literaturens anerkjendte Hoved og Beskytter i Rom. I den korte Tid Cæsar er paa Erobringstoget i Brittanien, skriver han to Gange til Cicero. Deres Forhold minder med dets forskjellige Faser i visse Maader om Frederik den Stores til Voltaire. Hvilket trist Billede giver Shakespeare ikke af Cicero som Pedant!

Cassius.

Og sagde Cicero da Noget?

Casca.

Ja han talte Græsk.

Cassius.

Men hvad var Meningen?

Casca.

Ja, hvis jeg kan sige dig det, saa gid jeg aldrig maa se dig i Ansigtet mere! De, der forstod ham, smilede til hverandre og rystede paa Hovedet, men for mig var det Græsk.

Under Anstrengelser af enhver Art, i evindelig Livsfare, under rastløs Kamp med krigeriske Fjender, hvem han slaar Slag i Slag, skriver Cæsar sine grammatiske Arbejder og sine Commentarer. Hans Tilegnelse til Cicero af Værket

om Analogien er en Hyldest af Literaturen som af ham: «Du har opdaget alle Veltalenhedens Skatte og anvendt dem først . . . Du har vundet den skjønneste Hæder af al Hæder og en Triumf, der er at foretrække for de største Hærføreres; thi det er mere værd at flytte Aandslivets Skranker end at udvide Rigets Grænser.» Det siger den Mand, som lige har slaaet Schweizerne, erobret Frankrig og Belgien, gjort det første Hærtog til England, og drevet de germanske Hære saaledes tilbage, at de for lange Tider blev ufarlige for det Rom, de truede med Undergang.

Det ligner lidet den højtideligt indbildske Papmand hos Shakespeare:

Faren véd
at Cæsar mere farlig er end den.
To Løver er vi, fødte samme Dag,
og jeg den ældste og den frygteligste,
og Cæsar gaar sin Gang.

Cæsar kunde være grusom. Han forsømte ikke i Krig at forfærde sine Fjender ved den Hævn, han tog; han lod Hovederne hugge af hele Veneternes Senat, lod højre Haand hugge af alle dem, der ved Uxellodunum havde baaret Vaaben imod ham; han lod den tapre Vercingetorix sætte fem Aar i Fængsel for ved sin Triumf at lade ham gaa i Lænker og derpaa henrette.

Alligevel var han, hvor Strenghed var uforn øden, Overbærenheden og Mildheden selv. Cicero drog under Borgerkrigen til Pompejus's Lejr, søgte efter Nederlaget Tilgivelse og fik den. Da han saa udgav en Bog til Ære for Cæsars Dødsfjende Cato, der dræbte sig selv for ikke at maatte lyde ham og derved blev alle Republikaneres Helt, skrev Cæsar til Cicero: «Ved at læse Bogen har jeg en Fornemmelse som blev jeg selv mere veltalende derved.» Og i hans Øjne var Cato dog kun en raa Personlighed og en Sværmer for forældede Tilstande. Den Slave, som af Ømhed for sin Herre negtede at række Cato sit Sværd, da han vilde dræbe sig, gav Cato et saa rasende Næveslag i Ansigtet, at hans Haand blev rød af Blod. Sligt har fordærvet Cæsar Indtrykket af dette Selvmord.

Cæsar nøjedes ikke med at tilgive næsten Alle, der havde baaret Vaaben imod ham ved Farsalus; han gav mange af dem som Brutus og Cassius rigelig Del i sin Magt. Brutus søgte han at beskytte før Slaget, overøste ham med Ære derefter. Atter og atter optraadte Brutus som Modstander af Cæsar, ja han gik af Principrytteri imod ham med Pompejus, skjønt denne havde ladet hans Fader myrde. Cæsar tilgav ham dette som han tilgav ham i det Uendelige. Han havde, synes det, paa Brutus overført den

Kjærlighed, han i sin Ungdom havde baaret til hans Moder Servilia — Cato's Søster — en af Cæsars mest lidenskabelige og trofast hengivne Elskerinder. Voltaire lader i sin *Mort de César* Brutus af Cæsar faa overrakt et lige modtaget Brev fra den døende Servilia, hvori hun beder Cæsar sørge vel for deres Søn. Plutarch fortæller, at da der under Catilinas Sammensværgelse i Senatet blev bragt Cæsar et Brev, og da Cato, i Anledning af at han rejste sig og læste det afsides, højlydt ytrede Mistanke om at der her læstes et Brev fra de Sammensvorne — saa rakte Cæsar ham leende Brevet, der indeholdt Kjærlighedserklæringer fra hans Søster, hvorpaa Cato i Harme udbrød: Drukkenbolt!, det værste Skjældsord i en Romers Mund. (Ben Jonson har benyttet Anekdoten i sin *Catiline* V6.)

Brutus tog sin Morbroder Cato's Had til Cæsar i Arv. I disse to sidste romerske Republikanere fra Republikens Forfaldstid forenedes en vis Brutalitet med ædel Stoicisme. Der laa gammelromersk Raahed i Cato's Væsen, og Brutus var overfor de asiatiske Provinsbyer kun en blodtørstig Aagerkarl, der med Trusler om Drab og Brand lod sine Aagerrenter inddrive i en Straamands (Scaptius's) Navn. Han havde laant Indbyggerne af Byen Salamin Penge mod 48 Procent. Da de ikke kunde betale, holdt

han deres Senat saa tæt belejret af en Afdeling Hestfolk, at fem Senatorer døde af Sult. Shakespeare renser af Uvidenhed Brutus for disse Laster og gjør ham paa Cæsars Bekostning simpel og stor.

Cæsar overfor Cato det er — som senere Cæsar overfor Brutus — det alsidige Geni, der elsker Liv og Handling og Magt, overfor den snevre Puritanisme, der hader den Art Aander dels af Instinkt, dels af Theori.

Hvilken underlig Misforstaaelse, at Shakespeare, der selv — som Skjønhedsdyrker, som tilbøjelig til et Liv i Virksomhed og Nydelse og tilfredsstillet Ærgjerrighed — bestandig stod over for Puritanismen i en lignende Kampstilling som Cæsar, af Ukyndighed kom til at slaa sig paa Puritanismens Parti og derved blev sat ud af Stand til af Cæsars rige Mine at uddrage alt det Guld, der laa i den. Der er Intet i Shakespeare's Cæsar af den virkeliges Frimodighed og Ærlighed. Aldrig viste han en hyklet Ærbødighed for Fortiden, ikke engang i grammatiske Spørgsmaal. Han greb efter Magten og tog den, men lod ikke — som hos Shakespeare — som vragede han den. Shakespeare har ladet ham beholde den Stolthed, han viste, men har gjort den uskjøn, og har givet ham Hykleriet i Tilgift.

Og endnu dette i Cæsars Væsen er uforstaaet

af Shakespeare. Da han endelig efter at have sejret allevegne, i Afrika som i Asien, i Spanien som i Ægypten, stod med den suveræne Magt, han i tyve Aar havde attraaet, i Hænde, saa havde den tabt sin Tiltrækning for ham. Han vidste sig misforstaaet og afskyet af dem, hvis Agtelse han satte mest Pris paa, saa sig nødsaget til at benytte sig af Mennesker, han foragtede, og Menneskeforagt betog hans Sind. Rundt om sig saa han kun Begjærlighed og Forræderi. Magten syntes ham uden Sødme, selve Livet ikke mere værd at leve, ikke mere værd at bevare Derfor hans Svar, da man bønfaldt ham om at træffe Forholdsregler mod dem, der vilde myrde ham: Hellere dø én Gang end altid skjælve! og han gaar den 15. Marts uden Vaaben, uden væbnet Følge til Senatet. I Tragedien lokkes han tilsidst derhen af Haabet om en Titel og en Krone og af Angsten for at man skal kalde ham fejg.

De Taaber, som tillægge Francis Bacon Shakespeares Værker, gaa bl. A. ud fra at en Indsigt i romerske Oldtidsforhold som den, der er lagt for Dagen i Julius Cæsar, ikke kunde findes hos nogen Mand, der ikke besad en Bacons Lærdom. Dette Drama har lige omvendt tydeligt nok til Ophav en Mand, hvis Lærdom ingenlunde kom i Højde med hans Genialitet,

saa det ikke blot ved sine udmærkede Egenskaber men ogsaa ved sine Svagheder leverer et iøvrigt ganske overflødigt Bevis for at Shakespeare selv er sine Værkers Forfatter. Stympere ane aldrig, i hvilken Grad Geniet kan erstatte den boglige Kultur og hvor højt det overflyver den. Men til Gjengjæld maa det unegteligt hævdes, at der gives Omraader, hvor ingen Genialitet kan erstatte Indsigten, Modelstudiet, Virkeligheds-Iagttagelsen, og hvor selv det ypperste Geni kommer tilkort, naar det vil digte paa egen Haand eller paa et tarveligt Grundlag.

Et saadant Omraade er den historiske Digtning for de Tidsaldres og Personligheders Vedkommende, hvor Historiens Fylde overgaar al fri Konstruktion. Hvor Historien er mere overordentlig, mere poetisk end nogen Poesi, mere tragisk end nogen gammel Tragedie, dèr kan Digteren kun paa Grund af mangesidig Indsigt naa i Højde med den. Shakespeare's Mangel paa historisk og flersidig klassisk Dannelse gjorde, at Cæsarskikkelsens uforlignelige Herlighed lod ham urørt. Han nedsatte og nedtvang denne Skikkelse for at faa Rum til Udfoldelse af den Karakter, der skulde spille Hovedrollen i hans Drama, nemlig Marcus Brutus, hvem han efter Plutarch's forskjønnende Exempel tegnede næsten blot som ædel Stoiker.

IX.

Ingen uden en naiv Republikaner som Swinburne kan tro, at Brutus blev Hovedpersonen paa Grund af en politisk Begejstring for Republiken i Shakespeare's Sjæl. Han har sikkert ikke havt noget politisk System og lægger jo ved andre Lejligheder det mest kongetro og kongeelskende Sindelag for Dagen.

Brutus var allerede hos Plutarch Hovedpersonen i Cæsars Tragedie, og Shakespeare fulgte den virkelige Histories Gang hos Plutarch under det dybe Indtryk af, at et upolitisk udført Forsøg paa Statsomvæltning — som Essex's og hans Fællers — ikke forslaar til Indgriben i Tidens Hjul, og at praktiske Fejlgreb hævne sig fuldt saa haardt som moralske, meget haardere endda. Psykologen var nu vaagnet i ham og det blev ham en fængslende Opgave at udforske og fremstille en Mand, der gribes af en Opgave, hvortil han ikke af Naturen er egnet. Det er ikke mere den ydre Konflikt, som den forelaa i «Romeo og Julie» mellem de Elskende og Omgivelserne eller i «Richard III» mellem Richard og Omverdenen, som paa dette hans nye Udviklingstrin fængsler ham, men Sjælelivets indre Processer og Kampe.

Brutus har levet mellem Bøger og næret sin

Aand med platonisk Filosofi; han er derfor mere sysselsat med en abstrakt politisk Tanke som Republiken, baaren af Kjærligheden til Frihed, og med et abstrakt Moralbegreb, som det om Uværdigheden af at taale en Hersker, end med de virkelige politiske Forhold, han har for Øje, og med Betydningen af de Forandringer, der foregaa i den Tid, hvori han lever. Denne Mand bliver af Cassius indtrængende opfordret til at stille sig i Spidsen for en Sammensværgelse mod hans faderlige Velgjører og Ven. Opfordringen sætter hans hele Væsen i Gjæring, forstyrrer dets Harmoni, bringer det for bestandig ud af Ligevægt.

Til Hamlet, som samtidigt dæmrer i Shakespeare's Sind, rettes af den dræbte Faders Aand ligeledes den Fordring, at han skal gjøre sig til Drabsmand, og Fordringen virker pirrende, æggende paa hans Aandsevner, men opløsende paa hans Natur. Saa nær ligger den Stilling imellem tvende Pligtbud, i hvilken Brutus er stedt, op til den indre Strid, som snart bliver Hamlets.

Brutus er i Tvedragt med sig selv, forglemmer af den Grund at vise Opmærksomhed og Venskabs ydre Tegn mod Andre. Han føler sig kaldet af de Andre, men han føler ikke det indre Kald. Som Hamlet udbryder i de bekjendte Ord: «Tiden er af Led. O Forbandelse,

at jeg blev født til at sætte den i Lave!», saaledes gyser Brutus tilbage for Opgaven. Han siger (I_2):

> Brutus vil heller trælle bagved Ploven
> end han vil regne sig for Romas Søn
> paa slige haarde Vilkaar, som vor Tid
> gjør Mine til at lægge paa vor Nakke.

Hans ædle Natur vaander sig under Usikkerhed og Tvivl.

Fra det Øjeblik af, da Cassius har talt med ham, er han søvnløs. Den grove Macbeth bliver søvnløs da han har myrdet Kongen — «Macbeth har myrdet Søvnen» — Brutus med sin fine, prøvende Natur, der ikke vil handle anderledes end som Pligten byder, er rolig efter Drabet, men søvnløs forud. Sysselsættelsen med Tanken har forandret hans Væremaade; hans Hustru kjender ham ikke igjen. Hun skildrer, hvorledes han hverken under sig Spise, Tale eller Søvn, kun gaar op og ned sukkende i dybe Tanker med Armene over Kors, ikke svarer paa hendes Spørgsmaal og, da hun gjentager dem, afviser hende med barsk Utaalmodighed.

Det er ikke blot Taknemmelighedsforholdet til Cæsar, der holder Brutus i Vaande; det er især Uvisheden om hvilke Cæsars Hensigter er. Brutus ser ham vel tilbedt af Folket og udrustet

med den højeste Magt; men Cæsar har endnu aldrig misbrugt denne. Han gaar ind paa Cassius's Opfattelse, at Cæsar da han afviste Diademet i Grunden ønskede det; men det bliver da hans formodede Attraa alene, som man har at holde sig til:

> Naar jeg om Cæsar
> skal sige Sandhed, har jeg aldrig set
> at Lidenskab har kuet hans Fornuft.
> Men det er vist og sandt, at Ydmygheden
> er for den unge Herskelyst en Stige.

Hvis Cæsar skal myrdes, er det da ikke for hvad han har gjort, men for det, han i Fremtiden kan gjøre. Er det tilladeligt at begaa et Drab paa dette Grundlag?

Varianten hos Hamlet bliver denne: Er det sikkert, at Kongen har myrdet Hamlets Fader? Kan Aanden ikke have været et Blændværk eller Djævelen selv?

Brutus har Følelsen af Grundlagets Svaghed, jo mere han hælder til Drabet som politisk Pligt. Og Shakespeare har ikke betænkt sig paa at udruste ham, hvor højsindet han end iøvrigt er, med den i Manges Øjne tvivlsomme Formaalsmoral, at det nødvendige Øjemed helliger et urent Middel. To Gange, baade hvor han er ene med sig selv og hvor han tiltaler

de Sammensvorne, anbefaler han politisk Hykleri som klogt og formaalstjenligt. I Monologen:

Og da det, han er,
kan ikke rigtig give Striden Farve,
saa smyk det saadan ud: (*fashion it thus*) det, som han er,
vil, naar det end forøges, vorde til
et farligt Overmaal.

Til de Sammensvorne:

Lad vore Hjerter, som de snilde Herrer,
opægge deres Tjenere til Bloddaad
og siden *for et Syns Skyld* dadle dem.

Det vil sige Mordet skal udføres med saa megen Anstand som muligt, og derpaa skulle Morderne lade, som beklagede de det.

Saasnart Drabet er besluttet, staar Brutus imidlertid, sikker som han er paa sine Hensigters Renhed, stolt og næsten sorgløs i de Sammensvornes Midte; altfor sorgløs; thi skjønt han i Principet ikke er veget tilbage for den Lære at man ikke kan ville Maalet uden at ville Midlerne, gyser han dog, rettænkende og upraktisk som han er, tilbage for at anvende Midler, der enten synes ham for lavtliggende eller uforsvarlige i deres Hensynsløshed. Han vil ikke engang, at de Sammensvorne skulle aflægge Ed: «Lad Præster, Krystere og Skjelmer sværge». De skal tro hverandre uden edelig

Forsikring og bevare Hemmeligheden for hverandre uden edeligt Løfte. Og da det foreslaas, at Antonius skal dræbes med Cæsar — et nødvendigt Forslag, han som Politiker maatte gaa ind paa — saa afslaar han hos Shakespeare som hos Plutarch af Menneskelighed; «Vor Bane bliver da for blodig, Cassius!» Han føler det som om hans Vilje er dagklar; han lider under at den skal anvende natligt-mørke Midler:

Mytteri! ha blues
du ved at vise frem din skumle Pande
ved Nattetide, naar alt Ondt er friest,
hvor faar du da ved Dag en Hule, mørk nok
til Skjul for dit uhyggelige Aasyn!

Brutus vilde helst i en Sag, der skal fremmes ved Snigmord, opnaa politisk Sejr uden Fortien og uden Voldsomhed. Goethe har sagt: «Kun den Betragtende har Samvittighed». Den Handlende kan ikke have den — mens han handler. Man giver sig sin Natur og fremmede Magter i Vold, naar man kaster sig ud i Handling. Man handler rigtigt eller urigtigt, men altid instinktivt, hyppigt dumt, om muligt genialt, aldrig fuldt bevidst, men med Driftens eller Egoismens eller Genialitetens Hensynsløshed. Brutus vil endog handlende tage alle Hensyn.

Kreyssig og Dowden efter ham have kaldt

Brutus Girondiner, opstillet som Modsætning til Svogeren Cassius, en Art Jacobiner i Oldtidskostyme. Sammenligningen er kun træffende, forsaavidt der tænkes paa den ringere eller større Tilbøjelighed til Anvendelse af voldsomme Midler; den halter, naar man betænker, at Brutus lever i Abstraktionens fortyndede Luft, Ansigt til Ansigt med Ideer og Principer, Cassius derimod i Kjendsgjerningernes Verden; thi Jacobinerne var vel saa haardnakkede Theoretikere som nogen Girondiner. Brutus er hos Shakespeare en streng Moralist, yderst omsorgsfuld for ikke at faa nogen Plet paa sin rene Karakter, Cassius derimod er aldeles ikke ængstelig for at bevare sædelig Renhed. Han er ligefrem misundelig paa Cæsar og tilstaar aabent, at han hader ham; dog er han ikke lav; thi Misundelse og Had sluges hos ham af den politiske Lidenskab i dens store Konsekvens. Og han er modsat Brutus en god Iagttager, ser tværs igjennem Mænds Ord og Handlinger ind i deres Sjæle. Men da Brutus er den, hvis Navn, Fødsel og Stilling som Cæsars nære Ven udpeger ham til Sammensværgelsens Høvding, saa sætter han bestandig sin upolitiske, uforstandige Vilje igjennem.

Naar senere Hamlet, som er saa fuld af Tvivl, aldrig vakler i Troen paa sin Ret til at

myrde Kongen, saa beroer det paa at dette Tilfælde havde Shakespeare lige udtømt i Fremstillingen af Brutus's Naturel.

Brutus er det Ideal, som Shakespeare havde og som alle bedre Mennesker have i deres Sjæl af Manden, der i sin Stolthed fremfor Alt vil bevare sine Hænder rene og sit Sind højt og frit, selv om han saa maa se sine Foretagender mislykkes og sine Ønsker om roligt Velvære og endelig Medgang strande.

Han gider ikke tage de Andre i Ed, han er for stolt. Ville de bedrage ham, saa lad dem. Muligt at disse Andre ledes af deres Had til den store Mand og glæde sig til at mætte deres Nid i hans Blod; han beundrer ham og vil ofre, ikke slagte. De Andre frygte Virkningen af at lade Antonius tale til Folket. Men Brutus har forklaret Folket sine Grunde til Drabet, lad nu kun Antonius rose Cæsar. Fortjente Cæsar maaske ikke Ros? Han selv ønsker, at Cæsar skal ligge hædret om end straffet i sin Grav, og han er for stolt til at ville passe paa Antonius, der har nærmet sig som Ven, om end tillige som gammel Ven af Cæsar, og han forlader Forum før Antonius begynder sin Tale. Mange kjende den Art Stemninger. Mangen anden har udført den Art tilsyneladende kun ukloge Handlinger, af Stolthed ubekymret om

det muligt ugunstige Udfald, af Uvilje mod at handle ud fra en Forsigtighed, der synes den Højsindede lav. Mangen En har f. Ex. sagt Sandheden, hvor det var dumt at sige den, eller har ladet haant om en Lejlighed til at tage Hævn, fordi han ringeagtede sin Fjende for meget til at ville søge Oprejsning for hans Færd, og han forsømte derved at gjøre ham uskadelig i Fremtiden. Man kan have saa intensiv en Følelse af Tillidsforholds Nødvendighed eller omvendt af Venners Upaalidelighed og Modstanderes Foragtelighed, at man forsmaar enhver Forsigtighedsregel.

Paa Grundlag af en beslægtet intensiv Følelse var det at Shakespeare digtede Brutus. Med en Tilsætning af Humor og Genialitet vilde han være Hamlet og bliver han Hamlet. Med en Tilsætning af fortvivlet Bitterhed og Menneskeforagt vilde han være Timon og bliver han Timon. Her er han paa sin Højde det ædle, store Karaktermenneske og Doktrinmenneske, der er for stolt til at ville være klogt og for daarlig Iagttager til at være praktisk — dette Menneske saaledes stedt, at ikke blot Liv og Død for en Anden og for ham selv, men Statens, ja tilsyneladende den civiliserede Verdens, Velfærd afhænger af den Beslutning, han tager.

Ved Brutus's Side stiller Shakespeare den

Skikkelse, der er hans kvindelige Modstykke, passer for ham og er bleven et med ham, hans Kusine og Hustru, hans Slægtning og Elskede, Cato's Datter gift med Cato's Lærling. Han har her — og vistnok her alene — givet os det Billede, der foresvævede ham af det ideale Ægteskab.

I Scenen mellem Brutus og Portia har Digteren optaget et Motiv, han tidligere en Gang har benyttet, den bekymrede Hustru, der bønfalder Manden om at indvie hende i hans store Planer. Han har det første Gang i Første Del af Henrik IV, hvor Lady Percy beder sin Henrik meddele hende, hvad han har for, (se ovenfor I 373, 374). Katharina giver her en Skildring af Hotspurs Væsen og Færd, der ganske svarer til Portias Skildring af den Forvandling, der er foregaaet med Brutus. Begge have da ogsaa ensartede Forsæt. Men Lady Percy faar intet at vide. Hendes Henrik elsker hende ganske vist, elsker hende nu og da, mellem to Træfninger, djærvt og muntert; men han elsker hende ingenlunde følsomt, og om noget aandeligt Fællesskab dem imellem er der ikke Tale.

Da Portia her beder sin Husbond gjøre hende bekjendt med Grunden til hans Sorg, svarer han hende vel først afvisende med en Udflugt om sin Helbred, men da hun med de

Ord, Plutarch lægger hende i Munden, og hvis antike Ligefremhed Shakespeare kun har mildnet en Smule — indstændigt fremhæver, at hun føler sig fornedret ved denne Mangel paa Tillid, svarer Brutus hende inderligt og skjønt. Og da hun saa (atter efter Plutarch) fortæller om den Prøve, hun har givet paa Fasthed ved en Dag at støde sin Kniv i sit Laar og aldrig klage over Saaret, udbryder han med de Ord, der hos Plutarch er lagte ham i Munden: «Gode Guder! O gjør mig denne ædle Hustru værdig!» og lover at fortælle hende Alt.

Hverken Shakespeare eller Plutarch finde dog denne hans aabenmundede Imødekommen forstandig. Thi det er ikke Portias Skyld, at den ikke forraader Alt. Hun kan, da det kommer til Stykket, hverken tie eller beherske sig. Hun røber sin Angst og Uro for Drengen Lucius og udbryder selv:

> Mit Sind er som en Mands,
> min Kraft dog kun en Kvindes. Hvor det falder
> en Kvinde tungt at gjemme paa en Løndom!

en Reflexion, der øjensynligt ikke er Portias, men Shakespeares egen Livsfilosofi, som han ikke har villet holde tilbage. Hos Plutarch falder hun endog om som død, saa Dødsbudskabet overrasker Brutus et Øjeblik før Drabet

paa Cæsar skal gaa for sig og han har al sin Selvbeherskelse nødig for ikke at lade sig overmande.

Af den Karakter, med hvilken Shakespeare saaledes har udrustet Brutus, udspringe de to store Scener, som bære Stykket.

Den første er den underfuldt byggede, der bliver Tragediens Vendepunkt, Scenen, hvor Antonius ved Cæsars Lig, talende med Brutus's Minde, hidser Romerne mod den store Imperators Drabsmænd.

Med den sjældneste Kunst har Shakespeare allerede udarbejdet Brutus's Tale. Plutarch fortæller, at Brutus, naar han skrev Græsk, beflittede sig paa en sententiøs og lakonisk Stil, og han anfører en Række Exempler derpaa. Han skrev f. Ex. til Samierne: «Jere Overvejelser er lange; Virkningerne af dem langsomme — hvad tror I, Enden paa dem bliver?» eller i et andet Brev: «Xanthierne, som har ringeagtet min Mildhed, har gjort deres Fædreland til fortvivlede Mænds Gravsted. Pataræerne, som overgav sig, har bevaret deres Frihed og Forrettigheder. Vælg nu I mellem Pataræernes sunde Fornuft og Xanthiernes Skjæbne!»

Man se, hvad Shakespeare har forstaaet at gjøre ud af disse Fingerpeg:

Romere, Landsmænd, Venner! hør mig, mens jeg taler, og vær stille for at I kan høre. Tro mig for min Hæders Skyld og hav Agtelse for min Hæder, for at I kan tro mig! . . . . . Hvis der er Nogen i denne Forsamling, som var Cæsars Hjertensven, til ham vil jeg sige, at Brutus's Venskab for Cæsar var ikke mindre end hans. Hvis denne Ven vil spørge, hvorfor Brutus løftede Haand mod Cæsar, saa er det mit Svar: Ikke fordi jeg elskede Cæsar mindre, men fordi jeg elskede Rom mere . . . . .

og saaledes videre i denne lakoniske Antithese-Stil. Shakespeare har gjort et bevidst Forsøg paa at lade Brutus føre det Sprog, han havde lagt sig til, og har med sin geniale Gjætningsevne gjenfrembragt Brutus's græske Rhetorik:

Cæsar elskede mig; derfor begræder jeg ham. Han var lykkelig; det glæder jeg mig over. Han var tapper; derfor ærer jeg ham. Men han var herskesyg — derfor dræbte jeg ham. Altsaa Taarer for hans Kjærlighed, Glæde over hans Lykke, Ære for hans Tapperhed og Døden for hans Herskesyge.

Med overordentlig Kunst og dog ædel Kunst kulminerer han i Spørgsmaalet: «Er her Nogen saa ussel, at han ikke elsker sit Fædreland? er der Nogen, saa tal! Thi ham har jeg fornærmet» og da Svaret lyder: «Ingen, Brutus, Ingen» følger hans rolige Replik: «Saa har jeg Ingen fornærmet».

Antonius's endnu beundringsværdigere Tale er først og fremmest mærkværdig ved den be-

vidste Stilforskjel. Her er ingen Antitheser, ingen literær Veltalenhed; men en mundtlig af den stærkeste demagogiske Art; den begynder med at tage Tilhørerne nøjagtigt der, hvor Brutus har sluppet dem, forsikrer til Indledning udtrykkeligt, at her skal tales over Cæsars Baare, men ikke til hans Pris, betoner indtil det Trættende, at Brutus og de andre Sammensvorne alle, alle er Hædersmænd. Saa rejser denne Veltalenhed sig, snedig og magtfuld i sit velberegnede Crescendo, inderst inde løftet af Noget, der ikke er Beregning: glødende Begejstring for Cæsar, luende Harme over hans Mord. Haanen og Harmen bærer fra først af Maske under Indtrykket af den for Brutus vundne Folkemasses Stemning; saa lettes der en Smule, saa lidt mere, saa endnu mere paa Masken, indtil den med en vild Haandbevægelse rives af og kastes til Side.

Atter her har Shakespeare med Mesterskab forstaaet at benytte de Antydninger, som Plutarch gav ham, sparsomme som de var:

Han holdt efter Skik og Brug Ligtale over Cæsar, og da han saa Folket sært bevæget og rørt ved hans Tale, blandede han pludselig med Lovtalen over Cæsar hvad han fandt egnet til at vække Medlidenhed og opflamme Tilhørernes Sind.

Man agte paa hvad Shakespeare har gjort ud af dette:

Romere, Venner, Landsmænd! Laan mig Øre
Jeg kommer kun for at begrave Cæsar,
ej for at tale til hans Pris. Det Onde,
en Mand har gjort. det overlever ham,
det Gode jordes ofte med hans Ben.
Saa være Cæsars Lod. Den ædle Brutus
har sagt om Cæsar, han var herskesyg,
og hvis han var det, svar var da hans Brøde
og svart har Cæsar maattet bøde for den.
Jeg kom med Brutus' og de Andres Minde —
thi Marcus Brutus er en Hædersmand,
det er de Alle, Alle Hædersmænd —
for her ved Cæsars Jordefærd at tale.
Han var min Ven, trofast og god mod mig
Men Brutus siger, han var herskesyg —
og Marcus Brutus er en Hædersmand.

Saa først vækker Antonius Tvivlen om Cæsars Herskesyge, nævner, hvorledes han afviste Kongekronen, tre Gange afviste den. Var dette Herskesyge? Dernæst berører han, at Cæsar jo dog engang har været elsket og at Intet forbyder at sørge over ham. Saa med pludseligt Udbrud:

O sunde Sans! til Dyr er du nu flygtet,
og Folk har tabt Forstanden! — Dog tilgiv mig,
mit Hjerte er i Kisten der med Cæsar,
og jeg maa tie, til jeg faar det atter.

Nu følger Appellen til Medlidenhed med denne Største, hvis Ord endnu igaar opvejede Verden og som nu ligger der, saa ikke den Ringeste vil bøje sig for ham. Det vilde være Uret at føre ophidsende Tale til dem, Uret mod Brutus og Cassius «der — som I Alle véd — er Hædersmænd» (de indskudte Ord klinge som en Haan over Rosen) nej heller vil han gjøre Uret mod den Døde og mod sig selv. Men her har han et Pergament — han vil visselig ikke læse det højt — men ifald Menigmand fik dets Indhold at vide, saa vilde de kysse den Dødes Saar og dyppe deres Klæder i hans hellige Blod. — Og da nu Raabene paa Testamentets Indhold blande sig med Forbandelser mod Morderne, saa møder han dem med haardnakket Negten. Istedenfor at læse udbreder han for deres Øjne Cæsars Kappe med alle dens Huller.

Her stod hos Plutarch:

> Tilsidst udfoldede han Cæsars Kappe, der var ganske blodig og gjennemboret af Dolkestød, idet han kaldte Drabets Ophavsmænd for Misdædere og Fadermordere.

Af disse faa Ord har Shakespeare skabt dette Vidunder af ophidsende Veltalenhed:

> I kjende denne Kappe Vel jeg mindes
> den første Gang, da Cæsar tog den paa.
> Det var en Sommeraften i hans Telt
> den Dag, da Nerviernes Hær han slog.

Se her foer Cassius' Dolk igjennem den.
Se hvilken Rift den onde Casca gjorde!
Her stødte Brutus, den højtelskte, ind,
og da han trak sit Morderjern tilbage,
se her, hvor Cæsars Blod da fulgte med,
som foer det ud af Døren for at se,
om det var Brutus, der saa fjendtligt banked;
thi Brutus, véd I nok, var Cæsars Engel.
I Guder døm, hvor højt ham Cæsar elsked!
Det Stød var det, der haardest traf af alle;
thi da den ædle Cæsar saa ham støde,
da fælded Utaknemligheden ham,
langt mere stærk end Mytteriets Vaaben;
da brast hans Heltehjerte — med sit Ansigt
i Kappen hyldet faldt den store Cæsar
ved Foden af Pompejus' Billedstøtte,
hvor Blodet randt i Strømme. — Hvilket Fald!
O Landsmænd! der faldt jeg og I, vi Alle,
mens blodbestænkt Forræderiet stod
og jubled over os Nu græder I;
Medlidenhedens Magt I føle, ser jeg.
O det er milde Draaber. — Gode Sjæle,
hvorledes? græder I, naar I kun se
vor Cæsars Klædning saaret? Se da her
ham selv! — se! — flænget af Forræderhænder!

Han blotter Cæsars Lig. Og saa først følger Oplæsningen af Testamentet, der overøser Befolkningen med Gaver og Velgjerninger, og som Shakespeare har tildigtet og opbevaret tilsidst.

Intet Under, at selv Voltaire blev saa slagen af denne Scenes Skjønhed at han for dens Skyld

oversatte de tre første Akter af Dramaet og selv har skrevet en, rigtignok saare mat, Efterligning af den i Slutningen af sin *Mort de César*. Det er ogsaa i Anledning af den, at han i sin, Bolingbroke tilegnede, *Discours sur la tragédie* udtaler sig med saa megen Begejstring og Misundelse om den engelske Scenes Frihed.

I de to sidste Akter rammes Brutus af Tilbageslaget af sin Daad. Han medvirkede til Drabet af ædle, uegennyttige, fædrelandskjærlige Bevæggrunde; men han rammes dog af Tilbageslaget, bøder dog med Lykken og Livet derfor. Denne synkende Handling i de to sidste Akter er — som i Reglen hos Shakespeare — mindre virksom og fængslende end den stigende Handling, der her fylder de første tre, men den har en enkelt indholdsrig, dybsindig, glimrende bygget og gjennemført Scene, Strids- og Forsonings-Scenen mellem Brutus og Cassius i fjerde Akt, der udmunder i Aabenbaringen af Cæsars Aand.

Indholdsrig er denne Scene, fordi den giver os et alsidigt Billede af de to Hovedkarakterer — den strengt retskafne Brutus, der oprøres over de Midler, ved hvilke Cassius skaffer sig de Penge, som deres Krigstog dog ikke kan undvære, og den som Politiker i moralske Spørgsmaal ret indifferente Cassius, der dog aldrig har

sin personlige Fordel for Øje. Dybsindig er Scenen, fordi den fremstiller os den lovstridige, oprørske Handlings nødvendige Følger: grusom Optræden, hensynsløs Færd, slap Godkjenden af uhæderlig Handlemaade hos Underordnede, da Autoritetens og Disciplinens Baand én Gang er sprængt. Glimrende bygget er den, fordi den med sine vexlende Lidenskaber og sin stigende Disharmoni, der tilsidst slaar over i bevæget og inderlig Forsoning, er dramatisk i Ordets eminenteste Forstand.

At Brutus for Shakespeares Tanke stod som Tragediens sande Helt, røber sig med stærkeste Tydelighed, naar han slutter Stykket med den Lovtale, som han fandt lagt Antonius i Munden i Plutarch's Brutus' Levned; jeg sigter til de berømte Ord:

> Han var den bedste Romer af dem alle;
> hver af de Sammensvorne, ham undtagen,
> af Avind myrdede den store Cæsar,
> kun han var med af ærlig Kjærlighed
> til Fædrelandet og det Heles Vel.
> Hans Liv var mildt, og Sjælens Evner stemte
> saaledes sammen hos ham, at Naturen
> stolt kunde sige: 'Dette var en Mand.

Overensstemmelsen mellem disse Ord og en navnkundig Replik af Hamlet ligger lige for. Overalt spores i Julius Cæsar Hamlets Nærhed.

Naar Hamlet dvæler saa længe med sit Attentat paa Kongen, saa stærkt holdes tilbage, betvivler Udfaldet og Følgerne, vil betænke Alt og anklager sig selv for at betænke sig for længe, saa beroer det vistnok tildels paa den Omstændighed, at Shakespeare kommer til ham lige fra Brutus. Hans Hamlet har — saa at sige — lige set, hvordan det gik Brutus, og Exemplet er ikke opmuntrende, ikke med Hensyn til Stedfadermord, ikke med Hensyn til Handling overhovedet.

Hvem véd, om ikke Shakespeare nu og da i dette Tidsrum har havt Anfægtelser, under hvilke han neppe forstod, at noget Menneske kunde ville handle, tage Ansvaret paa sig, sætte den Sten i rullende Bevægelse, som enhver Handling er. Thi begynder man først at gruble over en Handlings uberegnelige Følger, over Alt, hvad Forholdene kunne gjøre ud af den, saa bliver al Handling i større Stil umulig. Derfor forstaa de færreste gamle Mænd deres Ungdom; de turde og kunde ikke handle endnu engang saaledes som de, ubekymrede om Følgerne, handlede da. Brutus danner en Overgang til Hamlet, og Hamlet har under Udarbejdelsen af Julius Cæsar groet i Shakespeares Sind.

Maaske er Overgangen denne: Sysselsættelsen med denne Brutus, der hvor han skal hidses til

Drabet, stadigt erindres om den ældre, der forstilte sig som vanvittig og forjog Tyrannen, har bragt Shakespeare til at dvæle noget ved denne Skikkelse som den skildres af Livius og overhovedet var yderst populær. Men Brutus den Ældre det er Hamlet før Hamlet, hvis blotte Navn, som han fandt det i et ældre Drama og hos Saxo, vakte Stemninger hos ham. Det var jo det Navn, han havde givet sin lille Dreng. hvem han mistede saa tidligt.

X.

Nøjagtigt samme Aar som Shakespeare, gjorde hans berømte Kaldsfælle Ben Jonson sit første Forsøg paa dramatisk Gjenfremstilling af den romerske Oldtid. 1601 udarbejdedes og opførtes hans Skuespil *The Poetaster*, hvis Tendens er en literær Tilintetgjørelse af hans to Angribere, de dramatiske Digtere Marston og Dekker, men som foregaar paa Kejser Augustus's Tid og hvori Jonson, tiltrods for Satiren over Samtidige, med sit grundige Kjendskab til den antike Literatur har villet give et Tidsbillede af gammelromerske Sæder. Som Shakespeares Julius Cæsar senere fulgtes af to andre Tragedier fra Oldtidens Rom «Antonius og Kleopatra» og «Coriolanus», saaledes skrev Ben Jonson endnu

to Dramer om romerske Æmner, Sørgespillene «Sejan» og «Catilina», hvis Behandlingsmaade af Stofferne, sammenlignet med Shakespeares, stiller denne i et klarere og ejendommeligere Lys. Dog forinden denne Sammenligning af kunstneriske Fremgangsmaader paa et enkelt begrænset Felt kan finde Sted, er det nødvendigt at sammenstille de to frembringende Aander.

Ben Jonson var ni Aar yngre end Shakespeare, født en Maaned efter sin Faders Død i 1573, en Præstesøn, hvis Forfædre tilhørte *the gentry*; et Stadbarn i Modsætning til Shakespeare som Landbarn, om end By og Land ikke da stode i den Modsætning til hinanden som nu. Da Ben var to Aar gammel, giftede hans Moder sig med en brav Murmester, der gjorde sit til at skaffe Stedsønnen en god Opdragelse, saaledes, efter at han havde tilbragt nogle Aar i en mindre Privatskole, fik ham sat i Skole i Westminster, hvor den lærde William Camden som Lærer indviede ham i de to klassiske Literaturer og desuden synes at have udøvet en vis, ikke helt gunstig, Indflydelse paa hans senere literære Vaner, idet Camden lærte ham at skrive først i Prosa Alt, hvad han agtede at udtrykke paa Vers. Allerede i Skolen blev da Grundvolden lagt til hans dobbelte Ærgjerrighed

som Lærd og Poet eller rettere som lærd Poet og til hans tunge, rhetorisk-vægtige Vers.

Saa højt han satte Lærdom, saa ukjært alt Haandværk var ham og saa lidet han egnede sig til praktisk Gjerning, nødede dog Fattigdom ham til at afbryde Studierne for at arbejde i en underordnet Stilling under Faderen som Bygmester, hvad senere i hans literære Fejder stadigt indbragte ham Skjældsordet Murerhaandlanger. Han udholdt kun kort denne Syssel-sættelse, gik til Nederlandene som Soldat, fældede i begge Lejres Paasyn en fjendtlig Soldat i Tvekamp, vendte tilbage til London og giftede sig — omtrent saa tidligt som Shakespeare — kun nitten Aar gammel. Han kaldte 26 Aar senere i sine Samtaler med Drummond sin Kone «arrig, men hæderlig» *(a shrew, yet honest)*. Han synes at have været en kjærlig Fader, men havde den Sorg at overleve sine Børn.

Han var stærk og svær af Legemsbygning, drøj og grov, fuld af Selvfølelse og krigeriske Instinkter, gjennemtrængt af Overbevisning om den Lærdes høje Rang og Digterens høje Kald, fuld af Ringeagt for Uvidenhed, Frivolitet og Lavhed, klassisk anlagt med Hang til forstandig Plan og rolig Tankeudvikling i hvad han skrev, og dog forsaavidt en ægte Poet som han ikke blot var uregelmæssig i sit Levned og ganske

ude af Stand til at holde paa de Penge, han af og til fortjente, men desuden var Gjenstand for Hallucinationer, én Gang saa Tatarer og Tyrker fægte omkring hans store Taa, en anden Gang i et Syn sin Søn med et blodigt Kors i Panden, hvad formentlig varslede hans Død.

Han søgte som Shakespeare sit Brød ved at gaa til Theatret og optræde som Skuespiller. Man betroede ham som Shakespeare at opfriske og ved Tilføjelser forny gamle Stykker af Skuespilforraadet. Saaledes har han endnu saa sent som 1601—2 forsynet Kyd's gamle Spanske Tragedie, der i mangt og meget har foresvævet Shakespeare ved Affattelsen af Hamlet, med en Række meget smukke Tilføjelser i det gamle Skuespils Stil.

Han udførte dette Arbejde paa Bestilling af Henslowe, for hvis Trup, der rivaliserede med Shakespeare's, han fra Aaret 1597 af var regelmæssigt virksom. Han udarbejdede sammen med Dekker en Familietragedie, skrev en romantisk Komedie «The case is altered» i Tidens fantastiske Stil, gjorde sig, kort sagt, nyttig for Theatret, men opnaaede ikke som Shakespeare at blive Parthaver deri og kom saaledes aldrig paa grøn Gren, men var til sine sidste Leveaar henvist til adelige og fyrstelige Velynderes Rundhaandethed for at have sit Udkomme.

Slutningen af 1598 er paa dobbelt Maade betydningsfuld i Ben Jonsons Levned. Han dræbte i September i Duel en anden af Henslowe's Skuespillere, en vis Gabriel Spencer, der synes at have udfordret ham, og fik til Straf Misdædermærket T (Tyburn) indbrændt paa sin Tommelfinger. Et Par Maaneder derefter fik han, hvem denne Begivenhed tydeligt nok for en Tid havde udskilt af Forbindelsen med den Henslowe'ske Trup, sit første originale Arbejde Every Man in his Humour opført af Lord Kammerherrens Mænd. Efter en Overlevering, der er opbevaret hos Rowe og som bør staa til Troende, var Stykket allerede afvist, da Shakespeare fik det at se og antog det. Det gjorde fortjent Lykke og fra nu af var dets Forfatters Navn bekjendt.

Her allerede lader han (i den ældste Udgave) den unge Knowell udtale sig med den varme Begejstring for Poesien, for den hellige Opfindsomhed og Kunstens Majestæt, og med det Had til enhver Profanation af Muserne, som han senere saa hyppigt lægger for Dagen, neppe nogensteds med stærkere Flugt end hvor han i The Poetaster lader den unge Ovid lovprise sin af Faderen og Andre ringeagtede Kunst. Og fra først af optraadte han i sin stærke Følelse af at være paa én Gang en Kunstens Præst og i Kraft af sine Kundskaber en Smagens Arist-

arch, ikke blot uden nogensomhelst Behagesyge overfor Publikum, men med en Opdragers djærve og overlegne Holdning, atter og atter indprentende sine Tilskuere og Læsere hvad Goethe har udtrykt i de bekjendte Ord: «Ich schreibe nicht, Euch zu gefallen; Ihr sollt was lernen;» atter og atter overførende Kunstens Hellighed og Ukrænkelighed paa sin Person og angribende sine underordnede Medbejlere uden Skaansel med mere glubsk end vittig Satire. Hans Prologer og Epiloger er indviede til en Selvforherligelse, der var Shakespeare's Væsen ganske fremmed. Asper i «Every Man out of his Humour» (1599), Crites i «Cynthia's Revels» (1600) og Horace i «The Poetaster» (1601) er lige saa mange selvforgudende Selvskildringer.

De, der i hans Øjne nedværdige Kunsten, blive til Gjengjæld hudflettede i Karikaturer. Saaledes er hans Patron Henslowe i det sidstnævnte Stykke fremstilt under Navnet Histrio som en lastefuld Slavehandler, og Kollegerne Marston og Dekker latterliggjøres under romerske Navne som paatrængende og foragtelige Smørere. Deres Angreb paa den ypperlige Digter Horats — hvis Navn og Person den ham højst ulige Ben Jonson har tilegnet sig — have forsmædelige Aarsager og faa en beskjæmmende Straf.

At den hele Krig ikke bør tages altfor høj-

tideligt og at den brave Ben paa én Gang kunde være en indigneret Moralist og en godmodig Solderist, indser man, naar man iagttager, at han strax derefter paany tager Tjeneste hos den med saa dyb Foragt behandlede Henslowe, og at han, der strax i 1601 fik det ondskabsfuldeste Svar paa Tiltale af Marston og Dekker i «Satiromastix» allerede i 1604 modtager Tilegnelsen af Marston's «The Malcontent» og i 1605 samarbejder med denne nys gjennemhaanede Kollega og med Chapman paa Skuespillet «Eastward Ho». Man vilde mindes det tyske Ordsprog «Pack schlägt sich, Pack verträgt sich», hvis ikke Jonsons Handlemaade ved denne Lejlighed viste ham fra en Side, der er alt andet end vulgær. Da Marston og Chapman blev kastede i Fængsel for nogle Udfald mod Skotterne i Stykket, i Anledning af hvilke det var lykkedes at ophidse Kongen, og da de efter Rygtet var truede med at faa Næse og Øren skaarne af, gik han frivilligt i Fængsel med de andre, eftersom han havde skrevet sammen med dem. Ved den Fest, han efter deres Frigivelse gav for alle sine Venner, klinkede hans Moder med ham og viste ham med det Samme et Papir, hvis Indhold hun havde havt til Hensigt at blande i hans Drik i Fængslet, ifald han var bleven dømt til den lemlæstende Straf. Hun

føjede til, at hun ikke selv havde villet overleve ham, men tage sin Part af Giften. Hun har været en tapper og lystig Sjæl som hendes Søn.

Medens Ben i sin Tid sad i Fængsel for sin Duel, var han af en Præst, der saa til ham, bleven omvendt til Katholicismen, en Omstændighed, der gav hans Modstandere Anledning til Spotteglosser. Han synes dog ikke at have omfattet den katholske Lære med nogen videre Lidenskab, thi tolv Aar efter skifter han paany Religion og vender tilbage til den protestantiske Kirke. Lige betegnende for Ben og for Renæssancen er den os af Drummond opbevarede Meddelelse fra hans egne Læber, at han, saasnart han var gjenforsonet med Kirken, ved sin første Altergang som Tegn paa oprigtig Tilbagevenden til den Lære, der gav ogsaa Lægfolk Adgang til Kalken, satte denne for Munden og tømte den, som var helt fuld af Vin, i et eneste Drag.

Heller ikke uden *Humor* — for at tale med Ben Jonson — er hans Historie om hvorledes Raleighs unge Søn, hvem han, mens Faderen sad i Tower, som Mentor ledsagede paa en Rejse i Frankrig i Aaret 1612, gjorde sig den ondskabsfulde Fornøjelse at drikke sin Hovmester døddrukken og lade ham paa en Trillebør kjøre rundt i Parises Gader, mens han foreviste ham

paa hvert Gadehjørne. Saa stærkt den store Ben holdt paa sin aandelige Værdighed, saa sorgløs har han ikke sjældent været med den personlige.

Dog med sine Svagheder var han stout, energisk og højsindet som Menneske, betydelig, selvstændig, og meget omfattende som Aand, og fra 1598 af, da han dukker op i Shakespeare's Synskres, og hele Resten af hans Liv har han, saavidt det kan skjønnes, været den Mand i Samtiden, hvis Navn hyppigst er bleven nævnt sammen med hans. For Eftertiden har, især udenfor England, Navnet Ben Jonson tabt sin Klang i Sammenligning med det enestaaende Navn, det engang har været sammenkoblet med; i Datiden har man, hvorvel Ben Jonson aldrig blev almenyndet som Shakespeare, i literære Krese hyppigt betragtet dem som Tidsalderens dramatiske Broderpar. Og hvad der er interessantere: Ben Jonson er en af de faa, om hvem vi ved, at Shakespeare til Stadighed har omgaaedes med ham, ligesom han er en af de faa, der til denne Omgang medbragte bestemte, fra Shakespeare's højst forskjellige, Kunstprinciper. Selv om han rimeligvis var ikke lidet trættende, maa det have været lærerigt og æggende for Shakespeare at samtale med ham, da Ben var ham meget overlegen i historisk og sproglig

Kundskab og som Digter forfulgte et ganske andet Ideal.

Ben Jonson var en stor dramatisk Forstand. Han tog aldrig som de andre samtidige Digtere en eller anden Novelle og dramatiserede den, som den var, uden Hensyn til det mere eller mindre Usammenhængende i dens Gang og uden Hensyn til dens større eller ringere Uoverensstemmelse med den lokale, geografiske eller historiske Virkelighed. Han frembragte med arkitektonisk Sikkerhed — Bygmestersøn som han var — sin hele dramatiske Plan ud af sit Eget, og da han var en meget vidende Mand, undgik han efter Evne enhver Fejl mod Lokalfarven. Han glemmer den vel nu og da (saaledes tales der undertiden i hans Volpone som var man i London, ikke i Venedig, og i hans Poetaster, som var man i England, ikke i Rom), men det sker i satirisk Øjemed og ingenlunde i Kraft af den Ligegyldighed for Sligt, som betegner alle andre Dramatikere i Datiden, Shakespeare ikke mindst.

Kortest kan Grundmodsætningen mellem dem udtrykkes saaledes, at Ben Jonson hyldede den klassiske Komedies og den latinske Tragedies Syn paa Mennesket. Han fremstiller ikke Menneskenaturen alsidigt med indre Udvikling og indre Modsigelser, men fæstner Karakteren i en

Type med ganske faa Hovedegenskaber eller med en enkelt. Han skildrer f. Ex. den snedige Snyltegjæst eller Særlingen, der ikke kan taale Støj, eller den storpralende Kaptejn eller den fordærvede Anarkist (Catilina) eller den strenge Hædersmand (Cato), og disse Personligheder ere i Reglen intet andet eller mere end hvad der ligger i disse Ord, er det altid og under alle Forhold. Den Blyant, hvormed han tegner disse Karakterer, er haard, men han fører den med saadan Kraft, at hans ypperste Omrids blive staaende gjennem Aarhundrederne, uforglemmelige trods den Særhed, hvormed de undertiden er anlagte, i Kraft af den Harme, hvormed Ondskab eller Slethed er stemplet, og den drøje Lystighed, hvormed Karikaturer er hensatte eller Farcer gjennemførte.

Enkelte af Molières Farcer kunne minde om hans, men med Hensyn til Satirens ubarmhjertige Kraft maa man søge helt ned til Gogols «Revisor», for at finde et Sidestykke til hans «Volpone».

Gratierne havde staaet ved Shakespeare's Vugge, ikke ved hans, og dog har den Tungtbevæbnede nu og da hævet sig ogsaa til Gratie, nu og da ladet sin gode planlæggende Forstand og sin solidt sammentømrende Logik holde Ferie

og som ægte Renæssancedigter svunget sig op i den rene Fantasis lette Luftlag.

Han tumler sig med stor Frihed i det allegoriske Maskespil, der opførtes ved Hoffesterne, og han viste saa sent som i Hyrdedigtningen *The sad shepherd,* der synes digtet paa hans Dødsleje, at han ogsaa i den rent romantiske Stil kunde udholde en Sammenligning med Datidens Ypperste. Dog er det ikke paa dette Omraade, at hans Originalitet træder frem. Det er i den skarpe, virkelighedstro Iagttagelse af Datidens Forhold og Sæder, hvilke Shakespeare lod ligge og næsten altid kun ad indirekte Vej har givet en Forestilling om. Elisabeths London lever i hans Skuespil med sin lavere og finere Befolkning, dog med den lavere især, dem, der besøge Værtshuse og Theatre, dem, der leve ved Themsen og paa Markederne, Skjelmer og Poeter og Skuespillere, Færgemænd og Gjøglere, Bjørnetrækkere og Bissekræmmere, rige Borgerdamer og fanatiske Puritanere og Proprietærer fra Landet, engelske Særlinge af alle Arter og alle Stænder, og hver taler sit Sprog, sin Mundart, sit Pluddervælsk. Saa nær Dagliglivet holdt Shakespeare sig aldrig.

Det er især Jonsons grundige filologiske Lærdom, som maa have gjort hans Omgang lærerig for Shakespeare. Bens Kundskaber var encyclo-

pædiske og særligt hans Kjendskab til Oldtidens Forfattere overvældende mangesidigt og nøjagtigt. Tidt er det blevet bemærket, at han ikke har nøjedes med et udtømmende Kjendskab til den romerske og græske Bogverdens Hovedforfattere. Han kjender ikke blot de store Historikere, Digtere og Talere som Tacitus og Sallust, Horats, Vergil, Ovid og Cicero, men Sofister, Grammatikere og Skoliaster, Mænd som Athenæus, Libanius, Filostratus, Strabo, Fotius. Han kjender Brudstykker af æoliske Lyrikere og romerske Epikere, af græske Tragedier og romerske Indskrifter og hvad der er besynderligst, han benytter det Alt. Hvad han hos de Gamle fandt smukt og tankerigt eller tankevækkende, det flettede han ind i sin Stil. Dryden siger derom: «Den største Mand i det foregaaende Tidsrum var villig til paa alle Maader at give Klassikerne Plads; han var ikke blot en erklæret Efterligner af Horats, men en lærd Plagiator af alle de andre. Man finder overalt hans Fodspor i deres Sne. Hvis Horats, Lucan, Petronius Arbiter, Seneca og Juvenal fik Lov at tage hver sit fra ham, saa er der faa alvorlige Tanker, der blev tilbage som ny hos ham. Men han har drevet sin Plyndring saa aabenlyst, at man ser, han ikke frygter for at rammes derfor af nogen Lov. Han gjør Indfald i en Forfatter ligesom en Konge i en

Provins og hvad der vilde være Tyveri hos andre Digtere er kun Sejr hos ham.» Vist er det at en ualmindelig Lærdom og en overordentlig Hukommelse udrustede ham med et uhyre Forraad af Smaatræk, digteriske og rhetoriske Enkeltheder, som det var ham en Trang at tilegne sig i sine Skuespil.

Dog hans Kundskabsmasse var ikke blot af formel og rhetorisk Natur; den var ogsaa saglig. Hvilken Gjenstand han end behandler, Alkemi eller Hexetro eller Skjønhedsmidler paa Kejser Tiberius's Tid, saa er han kompetent og har sat sig ind i en hel Literatur derom. Saaledes bliver han universel som Shakespeare, men paa en helt anden Maade. Shakespeare véd for det Første alt det, som ikke læres af Bøger, dernæst alt det, til hvis Kjendskab en opsnappet Ytring, et forstandigt Vink, en Samtale med en højtudviklet Mand er tilstrækkelige for Geniet. Saa har han desuden den Læsning, som i hin Tid en genial og flittig Mand uden Faglærdom kunde overkomme. Ben Jonson derimod er Fagmand. Han véd gjennem Bøgerne Alt, hvad i Datiden Bøgerne, som jo mest var de gamle klassiske Literaturers ikke altfor talrige Værker, kunde lære en Mand, der satte sin Ære i Lærdom. Han véd ikke blot Besked, men han véd, hvorfra han har det; han kan anføre sine Kilder med

Angivelse af Paragraf og Sidetal og han forsyner stundom sine Skuespil med saa mange lærde Henvisninger, at de strutte af Noter som en Doctordisputats.

Kolossal, drøj, mægtig og altid slagfærdig som han er, med sin uhyre Oppakning af Lærdom, er han af Taine bleven sammenlignet med en af hine Oldtidens Krigselefanter, der paa deres Ryg bar et helt Taarn, mange Mennesker, en Mængde Vaaben og Maskiner, og med alt dette Krigstilbehør paa Ryggen løb lige saa hurtigt som en letfodet Hest.

I høj Grad interessant maa det have været for de Samtidige, der overværede Debatterne i Mermaid mellem Jonson og Shakespeare at følge to saa betydelige, saa forskjelligt artede og forskjelligt rustede Aander, naar de i Spøg eller for Alvor tvistedes om et eller andet Stridspunkt i Kunsten, et eller andet Særsyn i Historien, og lige saa interessant er det i vore Dage for os at sammenligne deres samtidigt begyndte, dramatiske Behandlingsmaade af den romerske Oldtid. Shakespeare skulde her synes paa Forhaand at maatte staa som den underlegne, han der efter det bekjendte, Jonson tillagte, Udtryk kunde lidet Latin og mindre Græsk» *small Latine and less Greek*», medens Ben var hjemme i det gamle Rom som i sin Tidsalders London

og med sit ganske masculine Talent havde et vist Slægtskab med Romeraanden.

Og dog staar Shakespeare ogsaa her højt over Jonson, saavist som denne med al sin Lærdom og Flid savner sin store Kaldsfælles Sans for det Grundmenneskelige, der hverken er godt eller slet, dernæst kun sjældent har de uforudsete, geniale Indfald, som er Shakespeare's Styrke og som bøde paa hans svigtende Kundskab, endelig ganske mangler Molltoner, altsaa er ude af Stand til at faa det ægteste Kvindelige frem.

Ikke desmindre vilde det være uretfærdigt, som det i Reglen i Tyskland sker, at benytte Jonson alene som Folie for Shakespeare. Det er kun simpel Retfærdighed at fremhæve de Punkter, paa hvilke han hæver sig til en virkelig Højde.

Skjønt The Poetaster foregaar i det gamle Rom paa Augustus's Tid, er Stykket forsaavidt ikke egnet til Sammenligning med Shakespeare's romerske Dramer som Kostymet jo tildels er en Maskerade, under hvilken Ben Jonson forsvarer sig selv mod sine i romersk Forklædning optrædende Samtidige, Marston og Dekker. Imidlertid har han gjort sit Bedste for ogsaa her at give et paalideligt Billede af gammelromerske Sæder og har dertil stærkt anvendt sin Lærdom, derimod i vel ringe Grad taget Fantasien til Hjælp. De humoristiske Figurer,

han indfører, som den paatrængende Crispinus og den naragtige Sanger Hermogenes er saaledes tagne ud af Horats'es Satirer (I. Bog Satire III og IX), men begge disse muntre Karikaturer er udførte med Liv og Kraft.

Ben Jonson har i Stykket sammenflettet tre forskjellige Handlinger, af hvilke kun den ene har en symbolsk Betydning, der ligger udenfor Rammen: Først fremstiller han Ovids Kamp for at faa Lov til at følge sit Digterkald, hans formodede Elskovsforhold til Augustus's Datter Julia og hans Forvisning fra Hoffet, da Augustus opdager Forbindelsen mellem den unge Digter og hans Barn. Dernæst indfører han os i den rige Spidsborger Albius's Hus, som har været uklog nok til at gifte sig med en af Datidens emanciperede fornemme Damer, Chloe ved Navn, og som ved hendes Hjælp faar Adgang til Hofselskabet. Hos Chloe samles alle Datidens Elskovsdigtere Tibullus, Propertius, Ovidius, Cornelius Gallus med de Damer, der begunstige dem, og det er lykkedes Jonson ikke ilde at anslaa den frie Tone, som herskede i hine Krese og som vel ogsaa var gjenoplivet i adskillige Londonske Krese under Renæssancen. Endelig skildres — og dette var for Jonson Hovedsagen — de slette og misundelige Poeters Sammensværgelse mod Horats, der fører til en formelig

Anklage imod ham. Ved Augustus's Hof danner Kejseren selv med sine berømte Digtere som Raad en Slags Domstol, for hvilken Beskyldningerne indbringes. Horats bliver Punkt for Punkt frikjendt med Hensyn til Alt, hvorfor han beskyldes, og Anklagerne idømmes en Straf, der er ganske i den aristofanske Komedies — Shakespeare saa fremmede — Aand, idet Crispinus tvinges til at indtage en Dosis Nyserod, ifølge hvilken han opkaster alle de besynderlige, affekterte eller blot nydannede Ord, han har brugt, som forekomme Ben Jonson latterlige; adskillige af dem, som strax de to første *retrograde, reciprocal,* er dog gaaede over i moderne Engelsk. Saa allegorisk Scenen end er, mangler den ikke en næsten altfor saftig Realisme.

Mest romersk i alt dette er vistnok de Scener, i hvilke Galanteriet mellem de unge Mænd og de unge Fruer og Snobberiet, der trænger sig frem til Augustus's Hof, have frit Spil. Mindre romersk virker paa Grund af den altfor haandgribelige Tendens Scenerne, hvor Augustus optræder i Kresen af sine Hofpoeter. Der er ikke gjort noget alvorligt Forsøg paa at tegne Kejserens Karakter, og de Repliker, der er lagte Digterne i Munden, have altfor tydeligt Poesiens og Ben Jonson's egen Forherligelse til Gjenstand.

De Beskyldninger, hans Modstandere stadigt rettede mod ham gjaldt «Egenkjærlighed, Hovmod, Frækhed og Spottelyst» (*self-love, arrogancy, impudence and railing*), dernæst «Stjælesyge ved Oversættelse» (*filching by translation*). Som det hedder i den Forsvars-Dialog, han knyttede til sit Stykke, vilde han deri vise, at heller ikke Vergil, Horats og de øvrige af hine store Aander i deres Tid var slupne fri for lignende Anklager.*) Han lader da taabelige Personer finde forhaanende Hentydninger til sig, ja Fornærmelser mod Eneherskeren, i ganske uskyldige Digtninge af Horats og lader Kejseren dømme dem til som Bagvaskere at pidskes derfor. Som Digter stod jo desuden Horats i et lignende Forhold til Grækerne som han selv til den latinske Literatur.

En Hovedinteresse knytter sig for os til det Sted i femte Akts Begyndelse, hvor umiddelbart før Vergil's Indtræden i Forsamlingen de forskjellige Digtere paa Kejserens Opfordring udtale deres Anskuelse om hans Værd, og hvor bl. A. Horats efter at have nedlagt en varmtfølt Protest mod den almindelige Antagelse, at den ene Digter skulde være misundelig paa den anden,

*) To show that Virgil, Horace, and the rest
Of those great master-spirits did not want
Detractors then or practisers against them.

slutter sig til den mangestemmige Lovprisning af sin store Rival. Der er nemlig det Mærkelige ved disse Lovtaler over Vergil, som her lyde fra Gallus's, Tibullus's og Horatius's Læber, at medens enkelte af dem meget vel passe paa den virkelige Vergil, hvad de jo ogsaa for ikke at falde altfor stærkt ud af Stilen, maatte, er der andre Lovord, som synes utvivlsomt at pege bort fra ham og hen til en eller anden berømmelig Samtidig. Man agte paa disse Repliker (gjengivne i Prosa):

Tibullus.

Det, som han har skrevet, er udarbejdet med saa megen Dømmekraft og saaledes uddraget af vort Livs Fornødenheder, at kunde en Mand blot huske hans Linjer, saa vilde han aldrig røre ved nogen alvorlig Sag uden at handle og tale i hans Aand.

Cæsar.

Du mener at han da kunde anføre Steder af hans Værker, der passede til enhver Forhandling, han havde Brug for?

Tibullus.

Ja, høje Cæsar! . . . .

Horatius.

Hans Lærdom smager ikke af Skolegloser, er ikke den, som bestaar i at gjøre sig til Echo af saadanne Ord og Kunstudtryk, der lettest vinde en Mand tomt Ry, heller ikke den, som bestaar i at kjende en eller anden langvejsfra hentet Tilfældighed, indviklet i dunkle Almenbetragtninger; men i en Sum den direkte Begriben af Kunstens Værdi og Hovedvirkninger. Og hvad hans Digtning angaar, er den saa

struttende af Liv, at den bestandig vil samle endnu mere Livskraft og leve efter vor Tid mere beundret end nu.

Er det tænkeligt, at Ben Jonson virkelig ikke skulde have havt Shakespeare for Øje under Nedskrivningen af disse Repliker, der passe paa ham som paa ingen Anden? Ganske vist har en Kjender af Shakespeare som C. M. Ingleby, den saa højt fortjente Samler af *Shakespeare's Centurie of Prayse* erklæret sig derimod og ved sin Autoritet støttet Nicholson's og Furnivall's ensartede Mening. Men det er ingenlunde lykkedes at anføre noget Afgjørende, der kunde forhindre En fra med Ben Jonson's Beundrer Gifford og hans upartiske Kritiker John Symonds at udlægge Replikerne som gjældende Shakespeare. Det nytter dog ikke stadigt at anføre Stedet i «Returne from Pernassus» om det Purgativ, Shakespeare har givet Ben Jonson, som Bevis paa at der da var aaben Fejde imellem dem, naar der faktisk intet Vidnesbyrd foreligger om noget Shakespeare'sk Gjensvar; og netop Maaden, hvorpaa det her i Stykket betones, at Horats som Digter er umisundelig overfor en berømt og yndet Kaldsbroder, gjør det urimeligt at antage Lovtalerne for gjældende alene den virkelige Vergil, paa hvem de tilmed saa ufuldstændigt passe. Man behøver jo heller ingenlunde at tro ethvert af disse lovprisende Ord uden For-

behold myntet paa Shakespeare; der er med Vilje udbredt en vis Ubestemthed over Replikerne, saa de paa én Gang sigte til Oldtidsdigteren og minde om Datidsdigteren; men af Karakteristikens Taage udsondre dog enkelte bestemte Konturer sig, og det Fysiognomi, som de danne, Fysiognomiet af den store Lærer under alle jordiske Forhold, rig ikke paa boglig Lærdom, men paa Levevisdom, hvis Poesi er saa livfyldt, at den gjennem Tiderne endnu vil vinde i Livskraft — det er et Fysiognomi, vi kjende og gjenkjende, Geniets med det store Blik under den høje Skaldepande.

Ben Jonsons *Sejanus,* der kun er to Aar yngre end The Poetaster, (fra 1603) er en historisk Tragedie fra Tiberius's Tid, hvori Digteren uden Hentydning til sin Samtids Personligheder kun vil skildre Forholdene ved Romerhoffet og dets Sæder. Dog han skildrer dem som Arkæolog og Moralist, forsaavidt med en fra Shakespeare's meget forskjellig Fremgangsmaade. Han lægger ikke blot solid Kundskab til Datidens Livsformer for Dagen, men trænger igjennem Formerne ind til Tidsalderens Aand; og han er vistnok besjælet af en rent moralsk Harme mod sin Tragedies fordærvede og foretagsomme Hovedperson; men Harmen udelukker ikke, at han gjennem sindrigt, ja genialt udførte Enkeltscener

naaer til at give et roligt Billede af hans Figur i dens Stilling til Omgivelserne. Indenfra som Shakespeare forklarer ikke Jonson en saadan samvittighedsløs og dristig Mand, men han viser, hvilke Forhold der have frembragt ham og hvordan han virker.

Forskjellem mellem Billedets Udførelse hos Jonson og hos Shakespeare er ikke den, at hin med pedantisk Nøjagtighed skulde undgaa de Anakronismer, hvoraf det i Julius Cæsar vrimler. Der tales om Uhre i Sejanus som i Cæsar.*) Men nu og da udfører Ben et Tidsbillede fra den romerske Oldtid saa gjennemført som det sker i et Maleri af Alma Tadema eller i en Roman af Gustave Flaubert. Naar han f. Ex. (V_4) skildrer Gudstjeneste og Ofring i Sejans Huskapel, saa er hver Enkelthed i Ceremoniellet korrekt: Præsten *(flamen)* udtaler, efter at Herolden har bortvist alle Profane, og Horn- og Fløjtespillere have udført deres liturgiske Musik, Formelen, at de komme med rene Hænder, rene Klæder og rene Sind; hans Tjenere falde ind med fuldstændiggjørende Vendinger, og medens der atter blæses, tager han fra Alteret med sin Finger Honning og smager, giver saa de Øvrige med deraf;

*) Observe him as his watch observes his clock.

gjør ligedan med Mælken i Lerskaalen, og stænker derefter Mælk paa Alteret, tænder saa sin Røgelse, gaar med Røgelsekarret rundt om Alteret og stiller det derpaa, medens Valmueblomster lægges ned i Karret. Blot til Støtte for disse faa Angivelser findes under Siden ikke mindre end tretten Anmærkninger, i hvilke Kildestederne af de forskjelligste romerske Forfattere anføres. Det hele Stykke har (efter Kalisch's Sammentælling) 291 saadanne Anmærkninger. Apparatet her er sat i Bevægelse som Indledning til en Scene, i hvilken «Moder Fortuna», til hvem der ofres, vender sit Hoved bort fra Sejan og derved varsler om hans Fald, hvorpaa han i Raseri vælter Statue og Altar.

En anden med lige saa megen Lærdom bygget, men langt ypperligere og betydningsfuldere Scene er den, som indleder anden Akt. Livias Læge Eudemus, der er bleven vundet af Sejan til at skaffe ham en Sammenkomst med Prinsessen og desuden brygge en kraftig Gift til hendes Mand, besvarer her — alt medens han er sin Herskerinde behjælpelig med at sminke hendes Kinder, anbefale hende virksomt Tandpulver og udmærkede Pomader, der gjøre Huden lind og glat — hendes henkastede Spørgsmaal om hvem der skal bringe Drusus Drikken og faa ham til at tage den ind. Atter

her glimrer Ben Jonson ved sin Detailkundskab. Naar Eudemus iagttager, at Blyhvidts-Sminken paa Livias Kinder er blegnet i Solen, saa har Ben i en Anmærkning det Sted i et Epigram af Martial, hvoraf det ses, at denne Sminke tabte sig i Varmen. Men her gaa alle disse Enkeltheder op i det mægtige Helhedsindtryk af den Kulde, hvormed det forestaaende Mord ulidenskabeligt og forretningsmæssigt ordnes under Sysselsættelsen med Toilette-Hemmeligheder, der kunne holde Mordets Ophavsmand fast.

Ben Jonson har det uforfærdede Blik og den kraftige Pessimisme, der gjør det muligt at gjenfremstille romersk Frækhed og Rovdyrsvildhed under de første Kejsere uden Besmykkelse og uden Deklamation. Han kan vel ikke undvære en Art Korus af hæderlige Romeres Stemmer, men de udtrykke sig i Regelen uden Bredde og med Fynd; og han har sund Sans og historisk Sans nok til aldrig at lade sine Kjæltringer og sine Kurtisaner angre.

Nu og da naaer han her op i Højde med Shakespeare. Hvor Sejan først ved skjemtefuld Passiar, saa med halve Ord nærmer sig Eudemus, gjør hans Bekjendtskab og vinder ham for sig; hvor denne med klog Servilitet viser, at han fatter en halvkvædet Vise, og uden et eneste

stødende Ord tilbyder sig som Kobler og Morder, der staar Jonson ikke tilbage for Scenen i Shakespeare's Kong Johan, hvor Kongen anmoder Hubert om at myrde Arthur og faar Løfte derom.

Dog femte Akts tiende Scene er den ypperste. Senatet er samlet i Apollotemplet for at høre Budskaber fra den paa Caprera boende Tiberius. Det første Brev, der forelæses, overdrager Sejanus Tribunværdigheden og Tribunmagten med hædrende Ord, og Senatet jubler den Fejrede i Møde. Saa oplæses det andet Brev. Det er underligt sat paa Skruer, begynder med almene og hykleriske politiske Betragtninger, kommer saa, ogsaa det, til Sejanus og betoner med en vis Styrke, til almindelig Forundring, den ringe Æt, hvoraf han er udsprungen, og den sjældne Forfremmelse han har opnaaet. Man er alt opskræmt; da udslettes Indtrykket af nye, smigrende Vendinger. Saa anføres med en vis behagelig Dvælen de ugunstige Meninger og Domme over Yndlingen; saa gjendrives de med en vis Kraft; saa nævnes de atter, og denne Gang paa en mod Sejan afgjort fjendtlig Maade. — I det Samme rykke Senatorerne, der havde stimet sammen om Sejanus, tilbage fra hans Plads og lade et aabent Rum blive staaende om ham, medens Læsningen fortsættes, indtil Laco træder ind med den Vagt, der skal fængsle den hidtil Almægtige og føre

ham ud. — Det eneste Sidestykke til denne Forelæsning af Brevet og de derved fremkaldte Omslag i de hundske Senatorers Færd er Antonius's Tale over Cæsar og det ved den fremkaldte Omslag i den romerske Pøbels Synsmaade og Stemning. Scenen hos Shakespeare er friskere henkastet og straaler af Digterens Humor; Scenen hos Jonson er udarbejdet med mørk Energi og er gjennemført med Moralistens Bitterhed. Men baade hos Moralisten og Poeten lever det gamle Rom i disse Sceners dramatiske Bevægethed.

Jonsons adskilligt senere *Catiline,* der udkom 1611 og tilegnedes Pembroke, staar som Helhed tilbage for Sejanus, skjønt udført efter samme Principer, men indbyder forsaavidt mere til Sammenligning med Shakespeare's Julius Cæsar, som Stykket foregaar i samme Tidsrum, saa selve Cæsar optræder deri. Tragedien har en anden Akt som i sin Art er mesterlig. Saasnart Jonson her kommer ind paa den egentlig politiske Haupt- und Staats-Action, afskriver han uendelige Taler af Cicero og bliver uudholdeligt kjedsommelig; men saa længe han holder sig til Skildringen af Sæderne og vil give et Tidsbillede af ganske upathetisk Art (som i hans Komedier), viser han sig iført sin hele Styrke.

Denne anden Akt foregaaer hos Fulvia, hin Kurtisane, som efter Sallust's Beretning forraadte

Cicero de Sammensvornes Hemmelighed. Hendes hele Interiør virker ubetinget troværdigt. Hun afviser først med hensynsløs Kulde en paatrængende Ven og Beskytter, Catilinas Forbundsfælle Curius, men da han tilsidst i Vrede fjerner sig med Trusler om, at hun vil fortryde sin Adfærd, naar hun bliver udelukket fra sin Lod i et uhyre Bytte, der vil blive Andre til Del, kalder hun ham nysgjærrig og spændt tilbage, er pludseligt imødekommende, ja kjælen, og fravrister ham hans Hemmelighed, hurtigt indseende at den lader sig gjøre i Penge hos Cicero, og at disse Penge er adskilligt sikrere end den Sum, der kunde blive hendes Part under en almindelig Omvæltning. Hendes Besøg hos Cicero og dennes klogt imødekommende Forhør først af hende, saa af hendes Elsker Curius, hvem han lader hente og forvandler til sin Spion, fortjener den højeste Ros. Der er i disse Scener et Kraftuddrag af Aanden i Sallust's Catilina og i Cicero's Taler og Breve. Denne Cicero her staar højt over den, der i Shakespeare's Drama har nogle faa Repliker. Cæsar derimod er ogsaa hos Ben Jonson kommen ganske tilkort. Digteren har øjensynlig villet lægge en vis Selvstændighed overfor Sallust for Dagen ved Maaden hvorpaa han har opfattet saavel Cæsar som Cicero. Sallust, hvem Jonson ellers i Grund-

trækkene følger, er fjendtligt sindet mod Cicero og er Cæsars Forsvarer. Allerede paa Literaturens Vegne var den brave Ben Ciceros svorne Beundrer, og af Cæsar har han ikke faaet andet Indtryk end det, at han var en kold, snu Mand, der søgte at bruge Catilina i sine Formaals Tjeneste og indlod sig med ham, men fornægtede ham, da det gik galt, og var for indflydelsesrig til ikke at blive skaanet af Cicero, da de Sammensvorne overvældedes. Heller ikke Jonsons mandige Hjerte har den store Cajus Julius rørt. Han fremtræder hos ham yderligt usympathetisk og saaledes, at ikke en Replik, ikke et Ord lader hans tilkommende Storhed ane.

Rimeligvis har heller ikke Jonson havt nogen dybere Følelse af den. Forunderligt nok var de Lærde og Digterne under Renæssancen, forsaavidt de toge Parti i den gamle Strid mellem Cæsar og Pompejus, alle paa Pompejus's Side. Ja endnu i det 17de Aarhundrede i Frankrig under et Eneherredømme, som var mere ubetinget end Cæsars, var de Mænd, som kjendte Oldtidens Historie og som iøvrigt overbød hinanden i Kongetroskab og Kongedyrkelse, enstemmigt Modstandere af Cæsar. Det er, saa underligt det klinger, først i vort Aarhundrede, i en Tidsalder, som er uvilligt stemt mod Enevælden og hvor Demokratiet har gjort stedse større Frem-

skridt, at Cæsars Geni er blevet helt vurderet og at den Gavn, hans Liv har gjort Menneskeheden, er bleven tilfulde forstaaet.

Det personlige Forhold mellem Ben Jonson og Shakespeare er den Dag idag ikke klart; længe har man anset det for ubetinget slet, idet man af forskjellige Aarsager ikke drog i Tvivl at Ben Jonson, saa længe hans store Medbejler var i Live, havde næret en stadig Misundelse mod ham; senere have Ben Jonsons Beundrere lidenskabeligt forfægtet, at der paa dette Omraade er blevet gjort ham blodig Uret. Saavidt det nu kan skjønnes, har Ben Jonson oprigtigt anerkjendt og beundret Shakespeare's store Fortrin, men paa samme Tid følt et aldrig helt overvundet Nag over at se ham som Dramatiker saa langt mere yndet, og har — hvad der kun er naturligt og berettiget — betragtet sin egen Retning i Kunsten som sandere og værdifuldere end hans.

I Fortalen til Sejanus — Udgaven af 1605 — bruger Ben Jonson en Vending som, da Stykket er opført af den Shakespeare'ske Trup og da Shakespeare selv spillede med deri, længe er bleven opfattet som gjældende ham. Ben Jonson skriver: «Sluttelig vil jeg underrette Jer om, at denne Bog ikke helt igjennem er det samme Stykke, der blev opført paa den offent-

lige Scene; thi deri havde en anden Pen betydelig Del; istedenfor denne har jeg foretrukket at indsætte svagere (og uden Tvivl mindre behagende) Partier af mit Eget, fremfor at berøve saa heldig en Genius dens Ret ved min ulovlige Bemægtigelse.» Særlig Udtrykket *so happy a genius* har i Forening med de øvrige Omstændigheder ledet Tanken hen paa Shakespeare. Imidlertid har Brinsley Nicholson ved en kritisk Artikel (*i The Academy* 14. November 1874) unegteligt gjort det overvejende sandsynligt, at det ikke er Shakespeare, men en meget underordnet Digter, Samuel Sheppard, som er ment. De stærke Artigheder i hin Passus lade sig forklare ved at Jonson tilføjede sin oprindelige Medarbejder en betydelig Skuffelse, næsten en Krænkelse, ved at udelade hans Part af Arbejdet og dermed ogsaa hans Navn af Titelbladet. Og i ethvert Tilfælde ser det ud som om Samuel Sheppard har følt sig saaret derved, siden han mere end 40 Aar senere hævdede Æren af at have medarbejdet paa Sejanus for sig selv, i et Vers, der formelt er en Lovsang over Jonson.*)

---

*) Det hedder i hans 1646 udgivne Bog *The Times Displayed in Six Sestyads* om Jonson:

So His, that Divine Plautus equalled,
Whose Commick vain Menander nere could hit.

Naar Symonds endnu 1888 i sin «Ben Jonson» ligefuldt fastholder som det Sandsynligste, at den, til hvem der i Fortalen sigtes, er Shakespeare, saa havde han burdet gjendrive Nicholsons omhyggeligt begrundede Anskuelse, men han nævner den ikke med et Ord.

Der ligger imidlertid ringe Vægt paa om der findes en Artighed til Shakespeare's Adresse i en Fortale af Jonson eller ej, da vi i de varme Ord og den moderate Kritik i hans *Discoveries* og i det begejstrede Hædersdigt, som indleder den første Folio-Udgave, have Beviser for, at den vanskelige Ben, der jo ogsaa tilbragte Shakespeare's sidste glade Aften med ham, i det mindste i Slutningen af hans Liv og efter hans Død kun nærede de bedste Følelser for ham.

Dette udelukker jo ikke, at Jonsons forskjellige Grundopfattelse af Poesien mange Gange har foranlediget ham til smaa, undertiden ret bidske, Udfald mod hvad der i Shakespeare's Virksomhed forekom ham svagt eller forfejlet.

Det er ganske urimeligt, som man har gjort,

Whose tragick sceans shal be with wonder Read
By after ages for unto his wit
My selfe gave personal ayd *I* dictated
To him when as *Sejanus* fall he writ,
And yet on earth some foolish sots there bee
That dare make Randolph his Rival in degree.

at se en Hentydning til Shakespeare paa det Sted i The Poetaster, hvor Crispinus's Vaabenskjold latterliggjøres; der er ingen Tvivl om, at der med denne Skikkelse udelukkende sigtedes til Marston; denne selv tvivlede jo intet Øjeblik derpaa. De sikre og formodede Sideblik til Shakespeare hos Jonson er disse:

I Prologen til «Every Man in his Humour», der vel neppe er bleven fremsagt ved Stykkets Opførelse af Lord Kammerherrens Trup, stilles ikke blot Virkelighedsdigtningen op som den sande Kunst i Modsætning til den paa Shakespeare's Scene herskende romantiske; men der er ganske bestemte Udfald mod dem, som tro «ved Hjælp af tre rustne Sværd og nogle alenlange Ord at kunne gjengive York's og Lancasters langvarige Fejde», og der er en ret saarende Kritik over alle andre Dramatikeres Arbejder. Disse skildre kun Uhyrer, Ben alene Mennesker. *)

Om det mulige, i ethvert Tilfælde ligeledes senere indførte, Udfald mod «Helligtrekongersnat»

*) . . . or, with three rusty swords
And help of some few foot and half-foot words
Fight over Yorks and Lancasters long jars
. . . . . .
. . . . . there's hope left then,
You, that have so graced monsters, may like men.

i «Every Man out of his Humour» (III_1) er ovenfor talt (I 459). Det er højst uskyldigt.

Meget Væsen har man gjort af det Sted i «Volpone» (III_2), hvor Lady Politick Would-Be bruger den Vending, at «vore engelske Forfattere snart vil stjæle lige saa meget fra Pastor Fido som fra Montaigne *(Montagnié)*.» Man har udlagt denne Beskyldning for Tyveri snart om det bekjendte Sted af Stormen, hvor Shakespeare har tilegnet sig nogle Linjer af Montaigne's Essays, snart om Hamlet, der overhovedet har visse Berøringspunkter med den franske Filosof. Men «Stormen» er utvivlsomt digtet langt senere end «Volpone» og Hamlets Forhold til Montaigne er ikke af den Art, at der ret vel kan være Tale om nogen Beskyldning for Tyveri. Jonson synes da atter her uskyldigt anklaget for Nid.

Naar Jacob Feis (Shakespere and Montaigne S. 183) har villet se et skamløst Udfald mod Shakespeare i Nanos Sang om Hermafroditen Androgyne, blot fordi Navnene Pythagoras og Euforbus forekomme her (Volpone I_1) ligesom i i Meres' bekjendte Udtalelse om Shakespeare, saa er Beskyldningen greben ud af Luften. Ligesaa urimeligt er det af Feis at ville finde en obscøn Besudling af Ofelias Skikkelse paa det Sted i Jonson's, Marston's og Chapman's *Eastward Hoe* (III_2), hvor der forekommer et

Par ligegyldige Hentydninger til Hamlet. Feis er fuld af grundløse Hypotheser.

Tilbage staar da i Virkeligheden kun et Par Steder i «Barthelemew Fair» fra 1614. Vi have allerede set, at der i den indlagte Dukkekomedie «En sand Venskabsprøve» muligvis skjemtes med Sonetternes Indhold. I Indledningen findes utvivlsomt et Udfald baade mod «Stormen» og mod «Vintereventyret», hvis luftige Poesi den drøje Ben Jonson ikke har formaaet at vurdere. Hverken Kaliban eller Tryllevæsenet i «Stormen» har tiltalt ham, og i Vintereventyret som i Perikles har det stødt hans klassiske Sans og aristoteliske Theorier, at Skuespillet strækker sig over en Snes Aar, saa vi se Væsener, der i den ene Akt var spæde Børn, i den følgende optræde som voxne Jomfruer.*)

Men det bør ikke over disse smaa Indskrænketheder og Ufordrageligheder glemmes, at Ben Jonson er den, som har skrevet disse stærke og lidenskabelige Udbrud: Søde Svane fra Avon! Du Tidsalderens Sjæl! Du Stjerne blandt Digterne!

*) If there be never a servant-monster in the fair, who can help it, he says, nor a nest of antiques? He is loth to make Nature afraid in his plays, like those that beget tales, tempests, and such like drolleries.

XI.

Mangt og meget er stormet ind paa Shakespeare's Sind i Aaret 1601. I dets første Maaneder falder Dommen over Essex og Southampton. Ganske paa samme Tid indtræder Krisen i Pembroke's og Shakespeare's Forhold til den mørke Dame. I Efteraarets Begyndelse endelig lider Shakespeare et Tab, der er gaaet ham nær. Stratforder Protokollens Begravelses-Register for 1601 indeholder denne Linje:

Septemb. 8 Mr. Johannes Shakespeare.

Han mistede sin Fader, sin tidligste Ven og Beskytter, hvis Ære og Anseelse havde ligget ham saa stærkt paa Hjerte. Faderen havde sikkert med Sønnens efterladte Familie beboet det smukke New Place, som Shakespeare fire Aar tidligere havde kjøbt; han havde opdraget de smaa Piger Susanne og Judith; han havde været med at pleje den lille Hamnet under hans Sygdom. Nu var han ikke mere. Hele Ungdoms-Samlivet med Faderen blev atter Shakespeare nærværende og med Minderne kom Tanker i Flok, og Grundforholdet mellem Søn og Fader traadte frem i Forgrunden af hans Sjæleliv, Grublerier indfandt sig over sønlig Kjærlighed og sønligt Ærefrygtsforhold.

Samme Aar begynder *Hamlet* at forme sig i Shakespeare's Fantasi.

Hamlet er det Aandsværk, der har gjort Danmarks Navn bekjendt Jorden over. Af alle Danske er der kun en, som maa kaldes i største Stil berømt; kun én, som den Dag idag syssel-sætter Sindene i Europa, Amerika og Australien, ja i Asien og Afrika, saavidt europæisk Kultur i disse Verdensdele er naaet, og denne Ene har aldrig været til eller dog aldrig været til i den Skikkelse, i hvilken han er bleven berømt. Danmark har frembragt nogle Mænd, hvis Ry er stort, Tycho Brahe, Thorvaldsen, H. C. Andersen. Men ingen af dem har opnaaet Hundrededelen af Hamlets Ry. Hamlet-Literaturen kan i Omfang maale sig med en af de mindre europæiske, den Slovakiske f. Ex.

Som det er morsomt med Øjet at følge hvorledes en Marmorblok langsomt antager menneskelig Skikkelse, saaledes er det interessant at iagttage, hvorledes Hamletstoffet efterhaanden faar sin Shakespeare'ske Karakter.

Sagnet om Hamlet forekommer først hos Saxo Grammaticus. Fengo myrder sin tapre Broder Horvendil og gifter sig med dennes Enke Gerutha (Gertrud). Sønnen Amleth beslutter at lade som om han ikke var ret klog for som uskadelig at undgaa Fengos Efterstræbelser. For

at erfare, om han virkelig er afsindig, sætter man en smuk Pige ud paa ham, der skal prøve, om han, naar hun hengiver sig til ham, kan bevare sit Præg af Sindssyge. Men en Mælkebroder til Hamlet, der ledsager ham, røber ham Anslaget; Jomfruen nærer desuden gammel Kjærlighed til ham, og Intet bliver forraadt. Her ligge Spirene til Ofelia og Horatio.

Om Amleths afsindige Tale bemærkes, at lyve vilde han ikke; han satte derfor sine Ord saaledes paa Skruer, at han vel bestandig sagde hvad han mente, men dog saaledes, at man ikke blev klar over, om han mente eller vidste hvad han sagde — en Formel, der kan passe endnu paa den Shakespeare'ske Hamlets Dybsind saa godt som paa den jydske Amleths naive Gaadesprog.

Ogsaa Polonius er her allerede antydet; særligt Scenen, hvor han belurer Hamlets Samtale med Moderen. En af Kongens Venner, der var mere indbildsk end klog, *(præsumtione quam solertia abundantior)* foreslaar, at En skal skjule sig i Dronningens Sovekammer. Amleth jager sit Sværd igjennem ham og kaster det sønderhuggede Lig for Svinene — som Hamlet i Dramet slæber Liget ud. Saa følger Amleths Anklagetale til Moderen, og den er saaledes formet, at ikke lidet af den endnu er bevaret hos Shakespeare:

«Tænker Du, Kvinde, at disse hykkelske Taarer kan aftvætte din Skjændsel, Du, der som en Skjøge har kastet dig i den nedrigste Niddings Arme, i Blodskam har omfavnet din Husbonds Morder, og paa den laveste Maade kjæler og smigrer for ham, der har gjort din Søn faderløs. Hvem ligner Du? Ikke en Kvinde, men de umælende Dyr, som parres i Flæng.»

Fengo beslutter at lade Amleth finde Døden i England og sender ham derhen med to Ledsagere, hvilke Shakespeare som bekjendt har givet Navnene Rosenkrans og Gyldenstern, Navne paa to danske Adelsmænd, der i de Aar havde berejst Europa sammen; man har fundet deres Navnecifre i en gammel Stambog og afbildet dem i Facsimile. Disse Ledsagere have Runestave med, hvis Runer Amleth forandrer, ligesom han i Dramet skriver Brevene om.

Endnu et lille Træk er ligesom forberedt hos Saxo: Kaardernes Forbytning. I Hævnscenen finder den tilbagevendte Amleth Kongens Mænd forsamlede ved hans eget Gravøl. Han gaar om med draget Sværd, og naar han prøver Æggen mod Neglene, skjærer han sig undertiden derpaa. Derfor nagler man hans Sværd fast til Skeden. Da Amleth har stukket Salen i Brand og gaar hen for at myrde Kongen, tager han dennes Sværd fra Knagen og hænger sit i Stedet,

som Kongen da forgjæves forsøger at drage, før han døer.

Nu, da ingen anden Dansk har bragt sit Fædrelands Navn saa vidt over Jorden som Hamlet, virker ejendommeligt denne Ytring af Saxo: «Uforgjængeligt skal den standhaftige Ynglings Minde være, som væbnede sig mod Falskhed med Daarskab og som med den saa underfuldt skjulte over Glansen af himmelsk straalende Visdom . . . Han nødte Historien til at lade det blive et Spørgsmaal, om hans Heltemod eller hans Kløgt var størst.»

Naar Tragediens Hamlet i Anledning af Moderens hurtige Giftermaal siger: «Svaghed, dit Navn er Kvinde!», saa har allerede Saxo i Anledning af Amleths Enke, der giftede sig hurtigt igjen: «Saaledes gaar det med alle Kvindeløfter; de spredes som Avner for Vinden og synke som Bølger i Havet; men hvem vil ogsaa stole paa et Kvindehjerte, der skifter Sind, som Blomster fælde Blade, som Aarstider vexle og Hændelser udslette hinandens Spor.»

For Saxo repræsenterer Amleth ikke blot Kløgten, men den legemlige Kraft. Medens Hamlet hos Shakespeare udtrykkeligt betoner, at herkulisk er han ikke («Min Faders Broder, dog ham saa ulig som jeg er Hercules») sammenligner Saxo ham udtrykkeligt med den Halvgud,

som betegner Styrken: «Og det skal være hans Eftermæle, at havde han lykkeligt kunnet leve sit Liv til Ende, da vilde hans ypperlige Anlæg have udviklet sig i Bedrifter større end Hercules's og have smykket hans Tinding med Halvgude-Kransen.» Det klinger formelig, som om Hamlet hos Shakespeare nedlagde Indsigelse mod disse Saxo's Ord.

Ved Aaret 1559 var Æmnet blevet gjengivet paa Fransk i Belleforest's *Histoires tragiques,* og synes ad denne Vej at være naaet til England, hvor det har afgivet Stof for det ældre Hamlet-Drama, der nu er forsvundet, men som vi hyppigt finde Hentydninger til. At det skulde være udført paa Grundlag af Pavier's engelske Oversættelse af Belleforest eller at Shakespeare skulde have havt denne for sig, er ubevisligt, da den ældste os bevarede Udgave af Oversættelsen (aftrykt i Collier's *Shakespeare's Library*, vol. I, S. 131 ff.) er fra 1608 og tilmed indeholder visse Enkeltheder (som Lurerens Skjulen sig bag Tapetet og Hamlets Udraab: En Rotte! En Rotte! før Drabet paa Polonius) af hvilke der hos Belleforest ikke findes Spor og som lige saa godt kunne være tagne fra Shakespeare's Tragedie som denne kan have dem fra en ukjendt, ældre Udgave af Novellen.

Den tidligste Hentydning til det gamle Hamlet-

Drama, som vi kjende, er den ovenfor (I 178) anførte Vending af Thomas Nash fra 1589. I 1594 spilte Lord Kammerherrens Mænd (Shakespeare's Trup) sammen med Lord Admiralens Mænd paa Newington Butts Theatret under delvis Ledelse af Henslowe en «Hamlet», om hvilken denne i sin Dagbog for 9. Juni har bemærket «Modtaget for Hamlet . . . VIII sh.» Dette Stykke maa have været gammelt, da Henslowe ellers vilde have vedføjet Bogstaverne *ne* (new) og Indtægterne maa have været meget ringe, eftersom hans Part af dem kun var 8 Shilling. (Den var undertiden 9 Pund.)

Hovedinteressen ved dette ældre Stykke synes at have samlet sig om en tildigtet Skikkelse, den Myrdedes Aand og dennes Raab: Hamlet, Hævn! *(Hamlet, Revenge!)*. — Dette Udraab anføres nemlig jævnligt. Første Gang 1596 i Thomas Lodge's «Wits Miserie», hvor det om Forfatteren udtales, at han «ser bleg ud som det Gjenfærd, der paa Theatret skreg saa jammerligt som en Østers-Kjælling: *Hamlet, Hævn!*», dernæst i Dekker's Satiromastix 1602, hvor Tucca siger: «Mit Navn er *Hamlet, revenge*», 1605 i Thomas Smith's «Voiage and Entertainement in Rushia», senest 1620 i Samuel Rowlands «The Night Raven», hvor det dog

sandsynligvis staar som unøjagtigt Citat af det Shakespeare'ske Drama.

Dette er indført i Boghandlerregisteret 26. Juli 1602 under Titlen A booke called «*the Revenge of Hamlett Prince [of] Denmarke*» *as yt was latelie Acted by the Lord Chamberleyne his servantes,* altsaa som nylig opført af Lord Kammerherrens Trup.

At det strax har gjort Lykke, er næsten godtgjort derved, at Konkurrenten Henslowe allerede 7. Juli udbetaler 20 Shilling til Chettle for «den danske Tragedie», øjensynligt altsaa for en Opfriskning af det ældre Drama.

Udgivelsen af Shakespeare's Hamlet blev imidlertid opsat til 1603. Da udkom den første Kvartudgave, utvivlsomt en Piratudgave, enten frembragt helt ad stenografisk Vej eller tildels ved Hjælp af Rollebøgerne, tildels ved Optegnelser efter Hukommelsen. Skjønt denne Udgave visselig kun indeholder en afjasket og fordærvet Text, kunne dens Afvigelser fra den Aaret efter følgende omhyggelige Kvartudgave, der i alt Væsenligt stemmer med Tragedien som den findes i den første Folio, ligefuldt ikke forklares blot ved Kopistens eller Stenografens Misforstaaelser og Skjødesløsheder. Dertil er Forskjellene for store. Man har her øjensynligt Shakespeare's første Udkast til Dramet for sig, om end i en

højst mangelfuld Form, og saavidt man kan skjønne, holder dette første Udkast sig betydeligt nærmere til det ældre Hamlet-Drama, der har været Shakespeare's Grundlag, end den endegyldige Text. Hist og her kan man efter en usikker Gisning endog spore det gamle Skuespils Scener blandt Shakespeare's og Prøver paa dets Stil midt i hans. Ret betegnende er det ogsaa, at der er flere rimede Steder i den første end i den anden Kvartudgave.

Mest iøjnefaldende ved Udgaven fra 1603 er en Scene mellem Horatio og Dronningen, i hvilken han meddeler hende Kongens tilintetgjorte Mordplaner mod Hamlet under dennes Englandsrejse, og hvis Hensigt er den at vaske Dronningen ren for Medskyld i Kongens Brøde, en Bestræbelse, som ogsaa spores andensteds i denne første Udgave og som synes en Arv fra det ældre Drama. Saa vidt det kan skjønnes, har Horatiò overhovedet deri havt en mere fremtrædende Rolle; Hamlets Vanvid har været vildere; Polonius har rimeligvis der baaret det Navn Corambis, der er blevet staaende foran hans Repliker i Udgaven af 1603. Som vi saa, har Shakespeare endelig taget Aandens vigtige Rolle, som ikke fandtes antydet i Sagnet eller Novellen, fra denne ældre Tragedie om Hamlet. At denne skulde ligge til Grund for den af Cohn

offentliggjorte tyske Tragedie «Der bestrafte Brudermord» (et Haandskrift fra 1710) er en ubevislig Paastand.

Søge vi tilbage i Englands dramatiske Literatur, da finde vi at Forfatteren af det gamle Hamlet-Drama efter al Sandsynlighed atter har søgt sin Inspiration i Kyd's *Spanske Tragedie,* som at dømme efter Hentydninger i Jonsons «Cynthia's Revels» og «Bartholomew Fair» maa være forfattet ved 1584 og som jo var et af de Skuespil, der i Datiden udøvede den stærkeste Tiltrækning paa Theatrenes Publikum. Endnu i 1632 paastaar Prynne i sin «Histriomastix», at en Kone paa Dødslejet istedenfor at søge Religionens Trøst har raabt: «Hieronimo! Hieronimo! Gid jeg endnu engang maatte se Hieronimo spillet!».

Tragedien aabnes efter Forbilleder hos Seneca med at den Dræbtes Aand gaar igjen og kræver Hævn. Aanden i Shakespeare's Hamlet nedstammer da i lige Linje fra Tantalus's Aand i Seneca's «Thyestes» og fra Thyestes's Aand i Seneca's «Agamemnon». Hieronimo, der er bleven gal af Sorg over Tabet af sin Søn, udtaler sig i en ironisk, halvt sindsforvirret Form om den Kval, der nager ham, overfor Stykkets Skurk:

Lorenzo.

Jeg, Hieronimo, vil Eder høre.

Hieronimo.

Hvorledes, Herre, I?
Bevar Jer Gunst for mig til større Sager.
Det er en Smaating kun, en Bagatel.

Lorenzo.

Nu, ligegodt! Meddel mig hvad det er.

Hieronimo.

I Sandhed, Herre, kun en Bagatel
. . . . . .
en ussel Smaating, ja det rene Intet,
en Bagatel som Mordet af en Søn,
det rene Intet, Herre!

Det er Vendinger, der synes at forberede Hamlets overfor Kongen. Kun er Hieronimo virkeligt afsindig, hvorvel han taler om sit Afsind paa lignende Maade som Hamlet, eller rettere sagt negter sit Afsind.*)

Nu og da, især i Ben Jonson's Tilføjelser, forekomme Repliker, der ligge nær op til Steder i Hamlet. En Maler, der ogsaa har mistet sin Søn, siger til Hieronimo: «Ingen har havt sin Søn saa kjær som jeg.» Han svarer: «Ingen som Du? — Det er en Løgn, saa stor som Verdensaltet. Jeg havde en Søn, hvis ringeste

---

*) Villain, thou liest, and thou dost naught
But tell me, I am mad: thou liest, I am not mad,
I know thee to be Pedro, and he Jaques
I'll prove it to thee; and were I mad, how could I?

Haar vejede et Tusind af dine Sønner op, og han blev myrdet.» Saaledes siger Hamlet til Laertes:

Jeg elskede
Ofelia. Fyrretyvetusind Brødre
Med hele deres Kjærlighed lagt sammen
Faar ikke min Sum ud.

Atter og atter opsætter Hieronimo som Hamlet sin Hævn. «Da ikke enhver Tid passer til Hævn», siger han, «saa vil jeg trods min Rastløshed raste og trods min Uro hykle Ro. Det skal ikke synes, som kjendte jeg deres Udaad, og saaledes skal min Enfoldighed faa dem til at tro, at jeg i min Uvidenhed vil lade Alt gaa hen.» Han beslutter tilsidst at lade et Skuespil opføre som Middel for sin Hævn, det er Kyd's eget «Soliman og Perseda» og under dets Opførelse blive de Skyldige, som have Hovedrollerne, myrdede virkeligt og ikke blot paa Skrømt.

Saa raat og naivt som Alt endnu her er, i Stilen mere beslægtet med Titus Andronicus end med noget andet af Shakespeare's Arbejder, saa har den Spanske Tragedie dog øjensynligt med det ældre Hamletdrama som Mellemled havt Betydning som Underbygning for hans Hamlet.

Før vi indlade os med dette Hovedværks dybere Indhold og især før vi bringe Stoffet i Berøring med Shakespeare's Person, maa vi

endnu se, hvilke Tilknytningspunkter Digteren fandt derfor i sin Samtid.

Vi have allerede tidligere berørt det Indtryk, den Essex'ske Familietragedie i Shakespeare's første Ungdom, endnu mens han levede i Stratford, maatte gjøre paa ham. Hele England talte om den Skandal, at Jarlen af Leicester, som almindelig mistænktes for at have ladet give Lord Essex Gift, strax efter dennes Død havde ægtet hans Enke, Lady Lettice, til hvem Ingen tvivlede paa, at han alt under Mandens Levetid havde staaet i Forhold. Der er ikke lidet i Kong Claudius's Karakter, som tyder paa, at Shakespeare her har brugt Leicester som Model; han og Leicester have Ærgjerrigheden, Sanseligheden, det behagelige, imødekommende Væsen, den kloge Falskhed, den fuldstændige Samvittighedsløshed tilfælles. Derimod er det en ganske urimelig Antagelse, at Shakespeare (som det er formodet af Hermann Conrad i Preuss. Jahrbücher Febr. 1895) skulde have havt Essex for Øje som Model til Hamlet selv.

Næsten lige saa nær samtidig som med den Essex-Leicester'ske Katastrofe havde Shakespeare været med den tilsvarende Begivenhed i det skotske Kongehus. Maria Stuart's anden Mand Lord Darnley, som førte Titlen af Skotlands Konge, blev 1567 ombragt af Marias

Elsker, den dristige og samvittighedsløse Bothwell, hvem Dronningen strax derefter indgik Ægteskab med. Samtiden tvivlede ikke om Marias Delagtighed i Drabet, og Sønnen James saa i sin Stedfader og sin Moder sin Faders Mordere. Under det skotske Oprør viste Anførerne den fangne Dronning en Fane, paa hvilken Darnley's Lig var afbildet og ved Siden deraf hendes Søn, der paa Knæ anraabte Himlen om Hævn. Darnley var som Kongen i Hamlet en ualmindeligt smuk, Bothwell en ualmindeligt hæslig Mand.

James blev opdraget af sin Moders Fjender og vaklede, saa længe hun var i Live og efter hendes Død, bestandig mellem Moderens Tilhængere, der havde forsvaret hendes lovlige Rettigheder, og hendes Modstandere, der havde fordrevet hende og sat ham selv paa Tronen. Han søgte vel i sin Tid at formilde Elisabeth overfor Moderen, men gjorde intet Forsøg paa at hævne hendes Død. Hans Karakter var ubesluttet. Han var meget kundskabsrig og — hvad Hamlet er længst fra at være — en overtroisk Pedant; men han elskede som Hamlet Kunster og Videnskaber og tog sig ganske særligt af Skuespilkunsten. 1599—1601 havde han en Del af den Trup, hvortil Shakespeare hørte, hos sig i Skotland; om Shakespeare selv da besøgte Skotland er uvist. Sikkert er det

at da James 1603 efter Elisabeths Død holdt sit Indtog i London, var Shakespeare, prægtigt klædt i en Dragt af rødt Klæde, med Burbadge og nogle faa andre af de ypperste Skuespillere, i hans Følge, og Truppen blev fra nu af «Hans Majestæt Kongens Tjenere».

Skjønt der i alt dette ikke fattes Paralleler til Hamlets Forhold, er det dog selvfølgelig ganske ligesaa barokt at antage James som at antage Essex for den ligefremme Model til Hamlet. Intet kunde i hin Tid være dummere og smagløsere end at ville minde den formodede Tronarving eller den nye Konge om de sørgelige Forhold, under hvilke han var voxet op. Dette udelukker jo imidlertid ikke, at Samtidens Historie har forsynet Shakespeare med visse ydre Elementer, der i Undfangelsens Øjeblikke skjød sammen til det Billede, der dannedes af den frembringende Kraft i hans Sind.

Under dette Synspunkt maa man ogsaa se paa det meget Materiale, som velmenende Forskere bringe til Veje i den altfor naive Tro paa heri at have de Sten, af hvilke Shakespeare sammensatte sin dramatiske Bygning. Man forvexler den Mulighed, at Digteren har faaet en eller anden ham selv ubevidst Impuls til Enkeltheder i Værket med at han skulde have havt en omdigtende Gjengivelse af bestemte historiske

Begivenheder for Øje. Paa den Maade, som disse Forskere antage, bliver visselig intet Digterværk til, mindst et Digterværk som Hamlet; det groer indenfra, udspringer af en overmægtig Følelse i Frembringerens Sind og assimilerer under sin Væxt Indtrykkene udenfra.

Her et Par Begivenheder, som muligvis have sysselsat Shakespeare medens han udarbejdede sit Drama, og som i sin Tid er blevne fremdragne af Karl Silberschlag.*)

I Aaret 1600 havde Alexander Ruthven, Laird of Gowrie, indgaaet en Sammensværgelse mod James. Ruthvens Fader havde Kongen i 1582 ladet henrette som Oprører, og Sønnens Godser var blevne inddragne, medens han levede i Frankrig og Italien, hvor han indlagde sig Ry for Fægtekunst og ridderlige Færdigheder. En tro Tjener Rhynd havde i denne Tid bragt ham Understøttelse fra hans Faders Lehnsmænd. I August 1600, da James paa Brødrene Ruthvens Bønner havde ladet sig lokke til at besøge deres Slot, fik John Ruthven Kongen til at følge sig ind i et afsides Taarnværelse, meddelte ham der, at han vilde hævne sin Faders

---

*) Shakespeare's Hamlet, seine Quellen und politische Beziehungen. Jahrbuch d. deutschen Shakespeare-Gesellschaft. Band XII 261—290.

Død, og greb James i Struben. Kongen fik tilkaldt Hjælp og lod sin Fjende støde ned.

Silberschlag lægger Vægt paa, at Darnley blev myrdet ganske som den gamle Hamlet i Søvne og i sine Synders Blomst, uden Sakrament og Skriftemaal, at fremdeles *Laird* ligner den engelske Udtale af Laertes, at *Rhynd* ligner Reynaldo, som i den ældre Udgave af Hamlet hedder Montano, og at, som Ruthven greb Kongen, saaledes griber Laertes Hamlet i Struben i Ofelias Grav. Thi ogsaa til Ofelias Skjæbne har denne Begivenhed en Analogi. Lairden af Gowrie's Forlovede, Anne Mary Douglas, havde, medens hun levede ved det skotske Hof, i høj Grad besiddet Kongens Yndest, saa man endogsaa troede ham forelsket i hende. Hun blev ved Lairdens Død saa rystet, at hun umiddelbart efter Modtagelsen af Budskabet blev vanvittig og i denne Tilstand døde faa Uger efter.

Som man ser, der er en Mulighed for, at Shakespeare kan have havt denne nys indtraadte Begivenhed nærværende, medens hans Fantasi formede Ofelias yndefulde Skikkelse; men denne skylder visselig ikke derfor Begivenheden noget som helst af sin Skjønhed.

XII.

Indtryk af filosofisk, halvvidenskabelig Art bidrog med de novellistiske, dramaturgiske og

historiske til Hamletdramets Udformning. Hamlet er Shakespeare's dybsindigste, reflexionsrigeste Skuespil; der slaar En et filosofisk Pust imøde derfra, og det har da ligget nær at undersøge, fra hvilke Indflydelser Grublerierne over Liv og Død og Tilværelsens Hemmeligheder maatte antages at stamme.

Forskjellige Forskere som Tschischwitz og König have forsøgt at hævde en overvejende Indflydelse paa Shakespeare af Giordano Bruno.*) Enkeltheder som Hamlets satiriske Udfald til Kongen om den døde Polonius (IV3), der paapege et Kredsløb i Naturen, ledede Tanken hen paa den italienske Tænker. Undertiden troede man at spore ligefrem Overensstemmelse mellem Vendinger af Hamlet og Vendinger af ham, saaledes i Udtrykket for Determinisme. Bruno siger etsteds, hvor han betoner Nødvendigheden, hvormed Alting hidføres: «Hvilken end den mig forudbestemte Aftentid maa være, da Forandringen indtræder, saa venter jeg paa Dagen, jeg, som befinder mig i Nat; men dem, som er i Dagslyset, venter Natten. Alt det som er, er enten her eller der, nært eller fjernt, nu eller sidenhen, samtidigt eller efter hinanden.»

---

*) Tschischwitz: Shakespere-Forschungen. — König: Shakespeare-Jahrbuch. XI.

Paa lignende Maade siger Hamlet (V_2): «Der vaager. et særegent Forsyn over hver en Spurv, der falder til Jorden. Sker det nu, saa sker det ikke i Fremtiden, og sker det ikke i Fremtiden, saa sker det nu; sker det ikke nu, saa sker det dog engang. At være beredt, er det Hele.» Bruno siger: «Ubetinget set er Intet ufuldkomment eller ondt; blot i Forhold til noget Andet synes det saadan, og hvad der er et Onde for den Ene er et Gode for den Anden.» Hamlet siger (II_2): «Intet er godt eller slet i sig selv; men det er Forestillingen, som gjør det dertil.»

Da først Opmærksomheden var bleven henledet paa Giordano Bruno, gjennemforskede man snart ikke blot hans filosofiske og populærere Skrifter, men endog hans Skuespil for at søge Forbilleder for Shakespeare, og det lykkedes at finde Parallelsteder og Lighedspunkter, som vel i sig selv var saare svage og lidet betydende, men som man ikke vilde tro tilfældige, fordi det jo vidstes, at Giordano Bruno paa Shakespeare's Tid havde opholdt sig i England og omgaaedes de mest fremragende Mænd. Saasnart man imidlertid har indladt sig paa en nøjagtigere og flersidigere Undersøgelse af disse Forhold, er Sandsynligheden for en Paavirkning svunden ind til næsten ingen.

Giordano Bruno opholdt sig paa engelsk

Grund fra 1583—85. Han kom fra Frankrig, hvor han havde undervist Henrik III i den Lulliske Kunst, en mekanisk, mnemoteknisk Methode til Løsning af alle mulige videnskabelige Problemer, og havde Anbefalingsbrev med fra ham til den franske Afsending i London Mauvissière, i hvis Hus han under hele sit Londoner-Ophold var optagen som Ven af Familien. Han gjorde Bekjendtskab med mange af de ypperste Mænd som Walsingham, Leicester og Burghley, med Philip Sidney og dennes literære Kres, men drog snart til Oxford for der at foredrage og udbrede de Lærdomme, der laa ham paa Hjerte: Kopernikus's Verdenssystem i Modsætning til det i Oxford herskende ptolemæiske, og Læren om at samme Liv besjælende gjennemtrænger Alt paa Jorden, Atomer og Organismer, Planter, Dyr og Mennesker, ja Verdensaltet. Han lagde sig ud med Oxfords Lærde og latterliggjorde dem paa en haanende Maade i sin kort derefter udkomne Dialog *La Cena de le ceneri,* hvori han overhovedet udtaler sig i høj Grad nedsættende om engelsk Raahed og engelske Sæder. De Londonske Gaders Smudsighed og den Skik at lade Glasset gaa rundt, saa Alle drikke af det samme, har f. Ex. vakt hans Uvilje og Ringeagt i næsten lige saa høj Grad som Universitetspedanternes Afvisning af Kopernikus.

Shakespeare kan tidligst være kommen til London i det Aar da Bruno forlod England, og kan ikke da have truffet sammen med ham. Nogen Indflydelse paa Samtidens engelske Aandsliv fik Tænkeren ikke. End ikke Philip Sidney hyldede hans Lære og hans Navn forekommer slet ikke i Sidney's af Greville forfattede Levned, skjønt Greville havde omgaaedes Bruno meget. Brunnhofer, der har studeret Spørgsmaalet, hævder som Bevis paa hvor sporløst Bruno's Besøg i England gik hen, at der paa det Bodleyanske Bibliothek ikke findes et eneste Aktstykke eller et eneste Skrift fra Datiden, hvori der forekommer nogen Oplysning om Brunos Ophold i London eller i Oxford.*) Man har ment, at Shakespeare ikke desmindre har gjennemlæst hans filosofiske Skrifter paa Italiensk. Det er ganske vist muligt; men der er Intet i hans Hamlet, som tyder derpaa og som ikke tilfulde lader sig forklare uden ringeste Kjendskab til dem.

Det eneste Udtryk hos Shakespeare, der — dog rimeligvis ved en Tilfældighed — har faaet en ganske pantheistisk Klang, er *the prophetic soul of the vide world* i Sonet 107; de eneste Steder, der indeholde noget vel ingenlunde Over-

---

*) Brunnhofer: Giordano Bruno's Weltanschauung und Verhängniss.

ensstemmende, men Analogt med Brunos Lære om Naturformernes Forvandling er de cycliske Sonetter 59, 106, 123. Hvis der paa disse Steder overhovedet er et Forhold til Giordano Bruno, saa maa det bero paa, at Shakespeare nu har hørt tale om den store Italieners Lære, som netop paa dette Tidspunkt ved Tænkerens Martyrdød paa Baalet i Rom (17. Februar 1600) er bleven gjenkaldt i Englændernes Erindring. Havde Shakespeare studeret hans Skrifter, vilde han bl. A. have faaet et Indtryk af det Kopernikanske System, som han ikke kjender; derimod kan det vel tænkes, at han gjennem Samtaler har faaet en omtrentlig og ufuldstændig Forestilling om Brunos Filosofi og at denne Forestilling har affødt de ovenberørte filosofiske Drømmerier. Alt, hvad man i Hamlet har villet føre tilbage til Indflydelse fra Bruno, forholder sig imidlertid langt nærmere til Skribenter, hvis literære og filosofiske Paavirkning vi med fuld Bestemthed véd at Shakespeare har været underkastet.

Som bekjendt er den eneste Bog, om hvilken det med Sikkerhed vides at den har været i Shakespeare's Eje, Montaigne's *Essays* i Florio's Oversættelse, Folio-Udgaven, London 1603. Paa British Museum opbevares Exemplaret, foran hvilket Shakespeare har skrevet sit Navn med den andenstedsfra bekjendte Haandskrift.

Hvilken Rolle Montaigne's Værk spillede i Datidens engelske Samfund, er af talrige Vidnesbyrd klart. At Bogen har gjort et meget stærkt Indtryk ogsaa paa dette Samfunds største Mand lod sig formode; thi der gaves paa hin Tid ikke mange saadanne Bøger som Montaigne's, maaske ingen, i hvilken der saa levende aabenbarede sig ikke en Forfatter, men et Menneske, naturligt, mangesidigt, evnerigt, modsigelsesrigt.

Udenfor «Hamlet» spores Montaigne etsteds aldeles utvivlsomt hos Shakespeare, der under sin Digten af «Stormen» maa have havt ham liggende paa sit Bord. Man sammenligne Stormen (II 1):

Gonzalo.

Jeg vilde Alting i min Stat indrette
paa modsat Vis; slet ingen Handel skulde
tilstedes, ingen Øvrigheder findes
og ingen Lærdom kjendes, ingen Rigdom
og ingen Armod. Ingen være Tjener.
Kjøb Arv, Hegn, Markskjel, Pløjeland og Vingaard
ej være til, Metaller ikke bruges,
ej Korn, ej Vin, ej Olje, intet Arbejd.
Hver Mand gaa ledig, hver en Kvinde med,

og dette næsten ordret benyttede Sted af Montaigne's Essays (I Ch. XXX):

Der er et Folk, i hvilket der ikke findes nogen Art Handel, ingen Kundskab til Literatur, ingen Videnskab om Tallene, intet Navn paa Øvrighed eller politisk Myndighed,

ingen Brug af Tjenerskab, ingen Rigdom eller Armod, ingen Kontrakter, ingen Arv, ingen Deling, ingen Sysselsættelse undtagen Lediggang ... ingen Agerdyrkning, ingen Metaller, ingen Brug af Vin eller Korn ...

Overensstemmelsen er endnu langt mere paafaldende, naar man har Originalen for Øje, og det ikke blot naar man sammenligner Florio's engelske Oversættelse med Shakespeare's engelske Text, men naar man tager Montaigne selv for sig f. Ex. aucune espèce de trafique — no kind of traffic; nulle cognoissance de lettres — lettres should not be known; nul nom de magistrat — no name of magistrate; nul usage de service, de richesse ou de pauvreté — riches, poverty and use of service, none.

Da det saaledes er en bevislig Ting, at Shakespeare har kjendt Montaigne's Essays, er der en vis Sandsynlighed for, at de Ligheder, som findes mellem Steder i denne Bog og Steder i hans Hamlet, ikke skyldes blot Tilfældighed. Hvor disse Steder i Tragedien forekomme allerede i Udgaven fra 1603, maa man antage enten at Shakespeare har været kjendt med den franske Original eller at han — hvad der er højst sandsynligt og stemmende med Tidens Skik — har havt Lejlighed til at gjøre sig bekjendt med Florios Oversættelse, før den kom ud. Det hændte nemlig i hine Dage ikke

sjældent, at en Bog gik rundt i Afskrifter mellem Forfatterens Bekjendte fem, sex Aar før den blev forelagt Publikum. Og til Forfatterens Bekjendte maa Shakespeare paa Grund af Florios nære Forhold til Huset Southampton have hørt, og Værket var iøvrigt allerede i 1599 blevet indskrevet i Boghandlerregisteret som færdigt.

Florio var født 1545 af italienske Forældre, der som Valdensere maatte udvandre. Han selv havde levet sig ind i engelske Forhold, havde studeret i Oxford og der undervist i Italiensk, havde nogle Aar staaet i Jarlen af Southamptons Tjeneste og var gift med en Søster til Digteren Samuel Daniel. Hver enkelt Bog af sin Montaigne-Oversættelse helligede han to adelige Damer. Blandt dem findes Elisabeth, Grevinde af Rutland, Philip Sidney's Datter; Lady Penelope Rich, Jarlen af Essex's Søster; og den for sin Lærdom og Ynde berømte Lady Elizabeth Grey; hver af Damerne lovpristes i en Sonet.

Enhver husker fra «Hamlet» de uforglemmeligt formede Steder, hvor den store Grubler over Liv og Død har givet sine Indtryk af Tilintetgjørelsens Hensynsløshed eller hvad man kunde kalde Verdensordenens Cynisme en paa en Gang barsk og gribende Vending. Saaledes Hamlets Ord (V1), at naar Indbildningskraften gaar paa Spor efter den ædle Alexanders Støv, finder

den det brugt til at stoppe et Spundshul med: Alexander blev til Støv; Støvet er Jord; af Jord gjør man Ler osv.; muligt har man stoppet en Øltønde med Alexander og tættet en Væg mod Slud og Træk med Cæsar. Samme Æmne er varieret i Hamlets blodige Skjemt om Ormene, der holde Maaltid paa Polonius: Det kan hænde, at en Mand fisker med en Orm, der har ædt af en Konge, og spiser af den Fisk, der har fortæret den Orm; saaledes kan en Konge komme til at gjøre en Rejse gjennem en Stodders Tarme.

Man har paa disse Steder villet finde Paavirkning af Giordano Brnuo; man har, som det slaaende er udviklet i et lille Skrift af Robert Beyersdorff, kun kunnet gjøre det fordi man forudsatte, at Brunos Lære var en atomistisk Materialisme.*) Den er imidlertid Pantheisme, der stadigt hævder Al-Enheden af Gud og Natur. Selv Atomerne have hos Bruno Del i Aand og Liv; ikke deres mekaniske Sammensætning frembringer Livet; nej, de er Monader. Som Cynisme er Grundstemningen i hine Udtalelser af Hamlet, saaledes er Begejstring Grundstemningen i Bruno's. Man har anfort tre Steder af Bruno'ske Skrifter (*De la Causa* og *La Cena de le Ceneri*) for at

*) Giordano Bruno und Shakespeare. Oldenburg 1889. Side 26.

paavise Overensstemmelse med Hamlets Ord om Stofskiftet. Men paa det første taler Bruno om Naturformernes Forvandling og om at alle Former stamme fra Verdenssjælen; paa det andet hævder han, at der i alle sammensatte Legemer lever talrige Individer, som efter disse Legemers Opløsning forblive udødelige; paa det tredje behandler han Jordkloden som en stor Organisme, der ganske som Dyr og Mennesker fornyes ved Stofskiftet.*) Den hele Lighed mellem disse Steder og Hamlets bitre Udbrud er den at ogsaa disse dreje sig om Formforvandling og Stofskifte i Naturen. Men den Aand, i hvilken det sker, er grundforskjellig. Bruno vil godtgjøre, at det Sjælelige gjennemtrænger ogsaa det, der tilsyne-

---

*) Til denne Lære findes en i drøjt skjemtefuld Form holdt Analogi i følgende Linjer af Henrik Percy fra Første Del af Henrik IV (III_1):

Den skrantende Natur faar ofte Luft
i sære Udbrud; i sit Svangerskab
er Jorden ofte pint af et Slags Bugvrid,
fordi den indelukker i sit Liv
en voldsom Vind; naar den vil ud i Luften,
da ryster den ærværdige Fru Jord
og styrter Spir og mosbegroede Taarne.

Men ingen vil vel her for Alvor tro paa en filosofisk Paavirkning fra Giordano Bruno. Til at finde denne Lignelse behøvede Hotspur ingen Aand fra Nola i Neapel.

ladende ganske tilhører Stoffets Verden; Hamlet vil omvendt vise, hvor elendig og forgjængelig Mennesketilværelsen er.

Netop paa disse Punkter kommer imidlertid Hamlet Montaigne saare nær; denne har oftere Vendinger som de anførte, nævner Sullas Navn som Hamlet Alexanders og Cæsars, og naar man sidestiller Udtrykkene hos Shakespeare og hos ham, er Overensstemmelsen paafaldende. Hamlet siger f. Ex. at Polonius er ved Aftensmaaltidet, ikke hvor han spiser, men hvor han bliver spist.

Hamlet (IV$_3$):

Der er en Forsamling af politiske Orme, som netop er i Færd med ham. Saadan en Orm holder Taffel som en rigtig Kejser. Vi feder alle andre Skabninger for at fede os selv til Bedste for Maddikerne. Den fede Konge og den magre Tigger er kun en forskjellig Anretning, to Retter, men til ét Bord; det er Enden paa Legen.

Montaigne (Livre II Ch. XII):

Der behøves ikke nogen Hval, Elefant eller Krokodille eller andre saadanne Dyr, af hvilke et er nok til at gjøre det af med et stort Antal Mennesker. Smaa Lus er nok til at faa Sulla til at opgive sit Diktatur. En stor og triumferende Kejsers Hjerte og Liv, det er Frokost for en lille Orm.

Vi saa, at man har villet udlede Hamlets Ytring om enhver Opfattelses Relativitet fra Bruno. I Virkeligheden kommer den Montaigne

nærmere. Naar Hamlet (først i Folio-Udgaven) i Anledning af Rosenkrans's Indvending mod Repliken: «Danmark er et Fængsel» siger (II_2):

Intet er godt eller slet i sig selv; men det er Forestillingen, som gjør det dertil; for mig er det et Fængsel.

Saa hedder det næsten lige lydende hos Montaigne (Livre I Ch. XL):

Det, som vi kalde Ondt og Lidelse, er hverken ondt eller Lidelse i sig selv; kun vor Forestilling giver det denne Egenskab.

Vi saa, at man har villet føre Hamlets Ord om sin Død: «Sker det nu, saa sker det ikke i Fremtiden osv.» tilbage til Brunos Ord i Tilegnelsen af hans Candelajo: «Tutto quel ch'è o è qua o è là, o vicino o lunghi, o adesso o poi o presso o tardi.» Men samme Tanke som hos Hamlet udmunder i Udtrykket: «At være beredt er alt», findes med samme Slutning hos Montaigne i hans første Bogs 19. Kapitel, «At det at filosofere er at lære at dø», et Kapitel, der overhovedet ligger bagved Hamlets Kirkegaardsovervejelser.*) Her hedder det om Døden:

---

*) Dette er tidligst (omtrent 1860) udtalt af Otto Ludwig. Se hans Shakespeare-Studien S. 373. Forholdet mellem Shakespeare og Montaigne er hævdet i den konfuse Bog af G. F. Stedefeld: Hamlet, ein Tendenz-Drama. 1871.

Der er intet Sted hvorfra den ikke kommer. Den truer altid . . . Det er uvist hvor Døden venter os; lad os vente den overalt . . . Jeg er stadigt omtrent saa forberedt, som jeg kan være det . . . Man bør altid være bestøvlet og parat til Rejsen . . . Hvad kommer det an paa, naar det sker, naar det dog er uundgaaeligt.

Der findes fremdeles slaaende Lighedspunkter mellem den berømte Monolog «At være eller ikke være» og det Sted hos Montaigne (Liv. III Ch. XII), hvor han gjengiver Hovedindholdet af Sokrates's Forsvarstale. Sokrates opstiller som bekjendt forskjellige Muligheder: enten er Døden en Forbedring af vor Tilstand eller den er en Tilintetgjørelse af vort Væsen; men ogsaa det er Bedring at indtræde i en lang og fredelig Nat; thi vi kjende intet Bedre i Livet end en rolig og dyb Søvn uden Drømme. En ligefrem Forbedring af vor Tilstand ved Døden synes Shakespeare ikke at have troet paa; Hamlet sætter den end ikke som Mulighed; derimod lader Digteren ham dvæle ved Tanken om den evige Søvn og ved den ængstende Mulighed for afskyelige Drømme. Af og til troer man hos Hamlet at spore Platons Grundskrift i Montaigne's Iklædning. I den franske Text tales om Tilfredsstillelsen ved i det andet Liv «at være fri for at have at gjøre med uretfærdige og fordærvede Dommere». Hamlet taler om at befri sig «fra Voldsmandens Tryk

og den Hoffærdiges Haan». Nogle i Udgaven af 1604 tilføjede Linjer minde direkte om et Sted i Florio's Oversættelse. Florio gjengiver Montaigne's: *si c'est un anéantissement de notre être* ved Vendingen: *if it be a consummation of one's being.* Hamlet siger med et hos Shakespeare ellers kun to Gange forekommende Udtryk: «a *consummation* devoutly to be wished.»

Der lader sig endelig paapege endnu mange andre smaa Overensstemmelser i Brugen af Navne og Vendinger, der dog ikke have nogen egentlig bevisende Kraft. Hvor Montaigne skildrer den anarkiske Tilstand, under hvilken hans Liv gik hen, er hos Florio Ordene «Alt styrter sammen rundt omkring os» gjengivne ved det mærkeligt digteriske Udtryk *All is out of frame.* Det har en vis Lighed med den Vending, som Hamlet (iøvrigt allerede i Udgaven fra 1603) bruger for at skildre den Opløsning, der er fulgt paa Faderens Død: Tiden er af Led, *The time is out of joint.* Ligheden kan være tilfældig, men som et blandt mange andre Lighedspunkter tyder den paa, at Shakespeare har kjendt Oversættelsen før den udkom.*)

Iøvrigt er det lykkedes først Rushton (i *Shake-*

---

*) Smlgn. Jacob Feis: Shakspere and Montaigne 64—130. — Beyersdorff: Giordano Bruno und Shakespeare S. 27 ff.

speare's Enphuism 1871), senere Beyersdorff at paavise ikke faa Paralleler til Hamlet i Lyly's Euphues og det netop paa de Punkter, hvor man har villet ty til den Shakespeare saa meget fjernere liggende Bruno. Stundom gaar Beyersdorff for vidt, idet han fra Læsningen af Euphues vil udlede Indfald, som det vilde være en Fornærmelse at mene, Shakespeare ikke uden denne Læsning kunde have havt. Men undertiden er der en virkelig Analogi. Man har paastaaet at Kongen, hvor han (I_2) vil foreholde Hamlet det Urimelige i den altfor store Sorg over Faderens Død, søger sine Trøstegrunde i Bruno's Naturfilosofi. I Virkeligheden indeholder Euphues's Brev til Ferardo i Anledning af hans Datters Død netop de samme Argumenter.*)

Man har ment, at Shakespeare maa have tænkt paa et Sted i Bruno's *Spaccio,* hvor de gamle Mænd betegnes som dem «der paa Hovedet have Sne og i Panden Furer», dèr hvor han lader Hamlet (II_2) tale om «den spydige Skjelm», der i den Bog, han netop læser, har gjort sig lystig over gamle Folks Affældighed. Men hvis der endelig med den spydige Skjelm skal være ment

*) Knowest thou not, Ferardo, that lyfe is the gifte of God, deathe the due of nature, as we receive the one as a benefitte, so must we abide the other of necessitie osv.

nogen bestemt Forfatter, hvad det er ret urimeligt at antage, saa frembyder Lyly sig som svarende til Benævnelsen. Thi atter og atter hvor i Euphues gamle Mænd give Ungdommen gode Raad, fremtræde de med «hvide Haar og rindende Øjne» *(hoary haires and watry eyes)* og Euphues afviser ganske som Hamlet en gammel Gentleman, hvis Moraliseren forekommer ham ikke at være andet end den nedbrudte Alderdoms Skinsyge paa Ungdommens Friskhed, og hvis Evner synes ham saa svage som hans Ben.

Man har endelig villet føre Hamlets haarde Ord til Ofelia og hans nedsættende Udtryk om Kvinderne, «Svaghed, dit Navn er Kvinde!» osv. tilbage til en Dialog af Bruno *(De la Causa IV)*, hvori Pedanten Poliinnio optræder som Kvindehader. Men den hele Lighed bestaar i, at Kvinden her paa god theologisk Vis som Arvesyndens Ophav er al Elendigheds Aarsag. Paa talrige Steder i Euphues forekomme imidlertid Vendinger, som ligge Hamlets Udtryk uendeligt nærmere. Naar Hamlet f. Ex. paa Ofelias Spørgsmaal om hans Mening svarer (III$_1$): «At hvis I er dydig og smuk, saa skulde Eders Dyd ikke indlade sig med Eders Skjønhed», saa hedder det ganske ens i Euphues: «Ofte sagde din afdøde Moder, at du havde mere Skjønhed end det passede sig for En, der skulde være

dydig», og Ferardo siger derfor: «O Lucilla, Lucilla, gid du var mindre smuk!» Naar Hamlet taler om Kvindernes Svaghed og Evne til at fordærve Mændene («Kloge Folk véd godt, hvilke Vanskabninger I gjør os til»), saa findes i Euphues ganske tilsvarende Beskyldninger mod Kvinderne for Falskhed, Skinsyge og Ustadighed *(I perceive, they be rather woe unto men, by their falsehood, gelousie, inconstancie)* og for at virke paa en ætsende, fordærvende Maade *(you will be corasiues* ɔ: *corrosives).* *) Beyersdorff har ogsaa utvivlsomt Ret i den Paastand, at man endnu tydeligt hører Euphues's spidsfindige Stil igjennem, naar Hamlet efter at have raadet Ofelia til ikke at lade hendes Dyd indlade sig med hendes Skjønhed, fortsætter: «Thi Skjønhedens Magt vil snarere forvandle Dyden fra det, den er, til en Koblerske, end Dydens Magt kan forvandle Skjønheden til sin Lige.»

I Hamlet som ogsaa andensteds hos Shakespeare møder os Spor af en Art atomistisk-materialistisk Lære. I Julius Cæsar bruger Antonius i Slutningsordene om Brutus ordret Vendingen «Elementerne var saaledes *blandede* i ham». I «Lige for Lige» hedder det (III₁):

---

*) John Lyly: Evphves. The Anatomy of Wit. Udgivet af Landmann. S. 72.

Du er jo ej dig selv; thi du bestaar
af mange tusind Gran, der alle stamme
fra Støvet.

Her siger Hamlet (I_2):

O gid mit altfor, altfor faste Kjød
dog maatte smelte, tø, i Dugg opløses!

Og til Horatio (III_2):

Velsignet de, hos hvem Fornuften har
saa heldig *blandet sig* med Blodets Drift.

Det er allerede berørt, hvor langt denne Atom-Tro, ifald her ellers foreligger en saadan, er fra Bruno's idealistiske Monadelære. Men efter al Sandsynlighed have vi her kun Udtalelser af den paa Shakespeare's Tid almindeligt herskende Antagelse, at alle Temperamentsegenskaber beroede paa Safternes Blanding. Skakespeare er paa dette som paa talrige andre Punkter mere folkelig og mindre boglærd, mere naiv og mindre metafysisk end boglærde Forskere have villet gjøre ham til.

Skribenter som Montaigne og Lyly have hørt til Shakespeare's stadige Læsning paa den Tid, da Hamlet begyndte at forme sig i hans Sind. Men han har naturligvis ikke raadspurgt dem med Hamlet for Øje. Der er Andre, han for Hamlets Skyld har raadspurgt, dog det var

ikke Bøger, men Mennesker og det Folk, som hørte til hans daglige Omgang. Da Hamlet var dansk og hans Skjæbne fuldbyrdede sig i det fjerne Danmark, hvis Navn endnu ikke var saa hyppigt nævnt i England som det blev ved den nye Konges Giftermaal med en dansk Prinsesse, saa laa det nær for Shakespeare at skaffe sig hvad Oplysninger han kunde om dette lidet kjendte Land og dets Sæder.

I Aaret 1585 havde engelske Skuespillere optraadt i Raadhusgaarden i Helsingør, og da vi kunne slutte, at deres Trup har været den samme som det følgende Aar findes ansat ved Hoffet, saa har den blandt sine Medlemmer talt tre Personligheder, som paa den Tid, da Shakespeare er begyndt at sysle med Tanken paa Hamlet, tilhørte hans Skuespillerselskab og rimeligvis hans nærmeste Kres, nemlig William Kemp, George Bryan og Thomas Pope. Den første af disse, den berømte Clown, var ved Shakespeare's Trup fra 1594 til Marts 1602, da han for et halvt Aars Tid gik over til Henslowe's Selskab; allerede 1594 kom ogsaa begge de to andre til Truppen. Øjensynligt af disse sine Kammerater, maaske tillige af andre engelske Skuespillere, der under Thomas Sackville's Ledelse havde spillet i Kjøbenhavn i 1596 ved Christian IV's Kroning, har Shakespeare faaet

Besked om forskjellige danske Forhold. Først og fremmest om danske Navne, som vel findes radbrækkede af Sætterne i de forskjellige Hamlet-Texter, men dog er let gjenkjendelige for os. I den første Kvartudgave træffe vi Navnet *Rossencraft,* der i den anden er blevet til *Rosencraus* og i Folio'en til *Rosincrane* og som tydeligt nok er det gamle danske Adelsnavn *Rosenkrans.* Saaledes møde vi i de tre Udgaver Navnet *Gilderstone, Guyldensterne* og *Guildensterne,* i hvilket vi gjenkjende det danske *Gyldenstierne,* og Navnet paa den norske Afsending *Voltemar, Voltemand, Valtemand, Voltumand,* der er ligesaa mange Fordrejelser af det danske *Valdemar.* Ogsaa Navnet *Gertrud* maa Shakespeare have lært som dansk Navn af sine Kammerater; thi dertil har han forandret Novellens *Geruth;* i den anden Kvartudgave er det ved Fejlskrift blevet til *Gertrad.*

Øjensynligt paa Grundlag af Samtaler med Kammeraterne har Shakespeare ogsaa forlagt Handlingen i Hamlet fra Jylland til Helsingør, som de havde besøgt og have beskrevet for ham. Derfor kjender han Slottet ved Helsingør, der en Snes Aar tidligere var blevet fuldført, om han end ikke nævner Kronborgs Navn.

Man har endog i Scenen, hvor Polonius lurer bag Tapetet (*the arras),* og hvor Hamlet, mens

han foreholder Dronningen hendes Brøde, peger paa den afdøde og den nuværende Konges Portræter, villet finde et Bevis for, at Shakespeare har kjendt noget til Slottets Indre. Ofte spilles Scenen saaledes, at Hamlet har sin Faders Miniature-Portræt om Halsen og viser Moderen dette, men Ordene i Dramet godtgjøre utvivlsomt, at Shakespeare har tænkt sig legemsstore Billeder paa Væggen. Nu findes der imidlertid en datidig Beskrivelse af et Værelse i Kronborg, udført af en engelsk Rejsende, hvori det hedder: «Det er behængt med Tapeter af frisk farvet Silke uden Guld, hvori alle de danske Konger er fremstillede i gammeldags Dragter efter de forskjellige Tiders Sæd, med deres Vaaben og med Indskrifter, der indeholde alle deres Erobringer og Sejre.»*) Der er da en Mulighed for, at Shakespeare kan have hørt om dette Værelses Indretning, hvorvel det ikke er meget sandsynligt. At Polonius, naar han skulde lure, maatte staa bag Tapetet, var givet, og at der hang Portræter af Kongerne i et Slot, laa det nær at forudsætte, selv uden nogensomhelst Vished for at dette i Danmark virkelig fandt Sted.

*) New Shakspere Society's Transactions 1874. S. 513. Smlgn. Schück: Englische Komödianten in Skandinavien. Skandinavisches Archiv.

Sandsynligt er det derimod, at Shakespeare, naar han lader Hamlet studere i Wittenberg, har vidst, at dette Universitet, der som luthersk ikke søgtes af Englænderne, blev besøgt af mange Danske, og ganske sikkert har han, hvor han i første og femte Akt lader Trompetstød og Kanonskud følge paa Skaalerne, der drikkes, kjendt til at dette var en særligt dansk Skik og stræbt at give sit Stykke Lokalfarve ved at indføre den. Medens Hamlet og hans Venner (I 4) vente paa Aandens Komme, lyder Trompetklang og Kanonskud. Horatio spørger: «Prins, hvad betyder dette?» Hamlet svarer: At Kongen holder Svirelag i Aften,

og for hvert Drag, han skyller ned af Rhinskvin,
udskryder Paukens og Trompetens Klang
hvor drabeligt han drak.

I Stykkets sidste Scene siger Kongen i Overensstemmelse hermed:

Kom hid med Bægrene; lad Pauken saa
fortælle til Trompeten, og Trompeten
til Kanoneren udenfor, Kanonen
til Himmelen, og Himmelen til Jorden:
«Nu drikker Kongen Hamlets Skaal.»

Shakespeare har endog været ivrig for at udfolde sit Kjendskab til de Danskes Umaadeholdenhed i Drik og hine deraf følgende besynderlige

Skikke; thi — som Schück med Finhed har paavist — for at faa denne sin Viden anbragt har han maattet lade den indfødte Horatio udspørge Hamlet, om det er Skik i Landet, saaledes at højtideligholde enhver Skaaldrikning med Trompeter og Kanoner? Paa dette Spørgsmaal er det, at Hamlet taler om Skikken som overfor en Udlænding og har den dybsindige Replik, hvori han beklager, at en enkelt Lyde kan nedbryde et Folks saa vel som en Personligheds gode Rygte og volde stor Skam. Thi Skam voldte øjensynligt disse Drikkeskikke det danske Folk i de bedre Engelskmænds Øjne. I en Dagbog fra 14. Juli 1603 skriver en vis William Segar, Datidens øverste Vaabenkonge: «Iaften kom Kongen [af Danmark] ombord paa det engelske Skib og havde en Banket anrettet for sig paa det øvre Dæk, der var skjærmet med et Solsejl af Linned, indvirket med Sølv. Hver Skaal fremkaldte sex, otte eller ti Skud med svært Skyts, saa Skibet under Kongens Ophold derpaa affyrede 160 Skud.» Om den samme Konges Fest til Ære for den engelske Afsending skriver han: «Det vilde være overflødigt at fortælle om alt det Overflødige, der fandt Sted, og det vilde gjøre en Mand syg at høre om deres drukne Skaaltaler. Skik og Brug har bragt det i Mode,

og Mode har gjort det til en Vane, som det ilde sømmer sig for vor Nation at efterligne.»*)

Kongen, om hvem der tales, er den da 26-aarige Christian IV. Da han tre Aar efter besøgte det engelske Hof, synes dette, der tidligere havde været ret ædrueligt, at være blevet smittet af den Umaadelighed, som den brave Dagbogsforfatter frygtede man i England vilde give sig til at efterligne. Fornemme Damer og Herrer gav lige meget efter for Vinen. Harrington har (i sine Nugæ Antiquæ I 349 ff) paa en meget humoristisk Maade beskrevet os de Festligheder, hvori den danske Konge deltog. Man gav, fortæller han, efter Middag en stor mimisk Forestilling, kaldet Salomons Tempel. Dronningen af Sabas Ankomst skulde fremstilles. Men ak! den Dame, som forestillede Dronningen og som skulde bringe Majestæterne kostbare Gaver, faldt op ad de Trin, der førte til deres Sæde, væltede alt, hvad hun bar: Vin, Føde, Gelée, Drikkevarer, Kager, Kryderier, ud i Skjødet paa den danske Majestæt og tumlede saa lige i Favnen paa ham. Man forsøgte at tørre ham af. Han rejste sig for at danse med Dronningen af Saba, men faldt om foran hende og maatte bæres til en Seng i et af de mindre Værelser. Festen

*) New Shakspere Society's Transactions 1874. S. 512.

fortsattes, men de fleste af de Tilstedeværende faldt om og blev liggende paa Gulvet. Nu kom i Optog, rigt paaklædte, Haab, Tro og Kjærlighed. Haabet forsøgte at tale, men formaaede det ikke og trak sig tilbage med en Undskyldning til Kongen; Troen gik bort i en vaklende Tilstand; kun Kjærligheden naaede til at falde paa Knæ foran Kongens Fødder; men da hun vendte tilbage til Haab og Tro, laa de begge og kastede op i den mindre Sal. Sejr gjorde saa sit Indtog, men triumferede ikke længe, maatte ledes bort som en ussel Fange og lægges til at sove paa en Forstuetrappe; tilsidst kom Freden; den gav sig imidlertid til meget ufredeligt med sin Oliegren at slaa løs paa dem, som af Sømmelighedshensyn vilde bringe hende tilside. — —

Umaadeligheden i Drik og Forherligelsen af Drikkeriet som noget Høvisk og Beundringsværdigt har da Shakespeare optaget som dansk Nationallast. Iøvrigt er det klart, at han her saa lidt som andensteds i første Linje er gaaet ud paa at karakterisere et fremmed Folk.

Ikke det særligt Nationale interesserer ham, men det alment Menneskelige, og ikke udenfor England søger han Forbillederne til sin Polonius, sin Horatio, sin Ofelia og sin Hamlet.

XIII.

Naar vi, saaledes som det er sket, have forsøgt at sammenstable en hel Del historisk og dramaturgisk Materiale, novellistisk Stof, filosofiske Brokker, ethnografiske Oplysninger, som Shakespeare under Arbejdet paa sin Hamlet har benyttet eller som ubevidst er rundne ham i Hu, saa er det selvfølgelig ikke Meningen, at Tilskyndelsen til Værket skulde være kommen til ham udenfra. Ved Sammenføjning af udvortes Indtryk frembringes naturligvis, som alt berørt, intet Digterværk af udødeligt Værd. Shakespeare er gaaet ud fra sin Grunddrift til at behandle Æmnet; saa er Alt skudt sammen derom, som havde et Forhold dertil, og han har kunnet sige med Goethe: «Naar jeg længe har slæbt Brænde og Straa sammen og forgjæves har søgt at varme mig . . . saa slaaer tilsidst Flammen i et Nu sammen over det Hele.»

Denne Flamme er det, som slaar os imøde fra Hamlet og som blusser saa højt og luer saa rødt, at den endnu den Dag idag fængsler alle Blikke.

Hamlet forstiller sig for at gjøre den Mand tryg, der har myrdet hans Fader og uretmæssigt bemægtiget sig Tronen, men giver under dette forstilte Vanvid Beviser paa sjælden Forstand,

dyb Følelse, ualmindelig Finhed, satirisk Skarphed, ironisk Overlegenhed, gjennemskuende Menneskekundskab.

Her var Tilknytningspunktet for Shakespeare. Den indirekte Meddelelsesform havde altid lokket og fristet ham; det var den, hans Clowner og hans Humorister havde anvendt. Narren Prøvesten har den og Sir John Falstaffs udødelige Vittighed beroer for en stor Del paa den. Vi saa hvorledes Jacques i «Som Jer behager» misundte hver den, der turde sige Sandheden i Gjøgleriets Forklædning; vi mindes hans Længselssuk efter et Fribrev «stort som Vindens» til at blæse paa hvem han vilde; al *hans* Ærgjerrighed, i hvis Tungsind og Attraa Shakespeare dulgte sin egen, var: en Narrekappe. Shakespeare udraabte gjennem hans Mund:

> Giv mig min Narrekappe; lad mig sige
> frit hvad jeg vil, saa skal tilgavns jeg rense
> den fule Verdens pestbefængte Krop.

I «Hamlet» kastede Shakespeare denne Kappe om sine Skuldre, han følte Evnen til at lade Hamlet under Formen af tilsyneladende Vanvid sige bitre og skarpe Sandheder paa en Maade, der sent vilde glemmes. Opgaven var taknemmelig; thi al Alvor virker jo desmere skjærende, jo mere den klinger som Spøg eller løs Tale; al

Visdom bliver dobbelt saa vis, naar den henkastes fordringsløst som Daarskab istedenfor pedantisk at forkynde sig som Frugten af Overvejelse og Erfaring. Opgaven, vanskelig for enhver Anden, var for Shakespeare kun tillokkende; det gjaldt her om — hvad der aldrig var lykkedes nogen Digter før — at tegne et Geni; Shakespeare behøvede ikke at søge Modellen langt borte, og alt Genialt vilde virke dobbelt stærkt, naar Geniet bar Vanviddets Maske og afvexlende talte gjennem den og demaskerede sig i bevægede Monologer.

Ingen digterisk Anstrengelse havde Shakespeare Behov for at forvandle sig til Hamlet. Tvertimod i denne Hamlets Sjæleliv randt som af sig selv Alt det over, der i de sidste Aar havde fyldt hans Hjerte og sydet i hans Hjerne. Denne Skikkelse kunde han lade drikke sit inderste Hjerteblod; den kunde han give sine egne Aarers Pulsslag. Bag dens Pande kunde han gjemme sin Melankoli; paa dens Tunge kunde han lægge sit Vid; i dens Øjne kunde han lade Glimt af sin egen Aand lyse og lyne.

Sandt nok, Hamlets ydre Skjæbner var ikke hans. Han havde ikke mistet sin Fader ved et Mord; hans Moder havde ikke handlet uværdigt. Men alt dette Ydre var jo kun Tegn, kun Symboler. Alt havde han oplevet som Hamlet, Alt.

Hamlets Fader var bleven myrdet og hans Plads indtaget af Broderen; det vilde sige, at det Væsen, han satte højest og skyldte mest, var blevet overvældet af Ondskab og Forræderi, glemt saa hurtigt som den Ringeste og skamløst erstattet. Hvor hyppigt havde ikke han selv set Usselheden slaa Storheden ned og indtage Pladsen! Hamlets Moder havde ægtet Drabsmanden; det vilde sige, at hvad han længe havde æret og elsket og holdt helligt — helligt som Moderen er det for Sønnen — det, paa hvilket han ikke taalte at se nogen Plet, det havde en Dag vist sig for ham som urent, besudlet, letfærdigt, maaske forbryderisk. Hvilket skrækkeligt Indtryk havde det ikke gjort paa ham selv, da han første Gang opdagede, at end ikke det, han havde æret som det Ypperste, holdt Maalet, og første Gang saa og forstod, at det, hvoraf hans Pietet havde formet et Ideal, var faldet fra sit Fodstykke i Støvet.

Hvad var dette Indtryk der rystede Hamlet vel andet end det, som enhver ædelt anlagt Yngling, der første Gang ser Verden som den er, sammenfatter i Ordene: Ak, dette er ikke hvad jeg troede, Livet var. — Faderens Død, Moderens usømmelige Hast med at indgaa nyt Giftermaal og hendes mulige Brøde, det var jo kun de Kjendsgjerninger, der for Ynglingen

blev Symptomer paa Menneskenaturens Usselhed og Livets Uretfærdighed, kun de Enkelttilfælde, ved hvis uvilkaarlige Almindeliggjørelse han naaede til Forestillingen om de forfærdelige Muligheder, Tilværelsen rummer, de fæle Overraskelser, Livet byder paa, kun Anledningen til, at det Rosenskjær, hvori Alt havde svømmet for den unge Prinses Øjne pludselig forsvandt, saa Jorden syntes ham øde, Himmelen forpestet og han med ét Slag mistede al sin Munterhed.

Men netop en saadan Krise, der førte til Munterhedens Tab, havde Shakespeare saa nylig gjennemgaaet. Sin Ungdoms Beskyttere havde han mistet Aaret forud. Den Kvinde, han elskede og som han havde set op til som til et Væsen af finere, højere Art, havde en Dag staaet for ham som en hjerteløs, troløs Tøjte. Den Ven, han tilbad, elskede og dyrkede havde en Dag sammensvoret sig imod ham med hin Kvinde, smilt af ham i hendes Arme, sveget hans Tillid og trukket sig tilbage fra ham med Kulde. Endog Udsigten til at vinde Digterkronen var bleven formørket for ham. Ja visselig, ogsaa han havde set Illusionen briste og sit Verdensbillede styrte sammen.

Da havde han i den første Overvældelse været myg, staaet forsvarsløs, brugt Ord uden Braad, været lutter Sorg og Mildhed. Men dette

var ikke hans hele Væsen, end ikke hans inderste Væsen. Inderst inde var han en Magt, en Magt! Væbnet som ingen anden, raadsnar og spydig, harmfuld og vittig, dem alle overlegen og uendelig meget større end sin Skjæbne. Hvor dybt de end grov, han grov vel en Alen dybere end de. Mangen Ydmygelse havde han lidt. Men den Oprejsning, han ikke i Livet havde kunnet tage, den kunde han nu tage incognito gjennem Hamlets klagende og revsende Ord.

Mange fornemme Herrer havde han kjendt, der forstod paa fyrstelig Maade at omgaaes Kunstnere, Skuespillere, hvem den offentlige Mening ikke vidste at vurdere. Nu vilde han selv være den fornemme Herre og vise hvorledes den virkeligt fyrstelige Aand omgikkes stakkels Kunstnere og i hans Mund lægge sine egne Tanker om Kunsten og sin Forestilling om dens Værdighed og Betydning.

Han smeltede sammen med Hamlet; han følte som han; han drog ham ind til sig og ind i sig og saa fuldstændigt, at han nu og da, hvor han lagde ham de vægtigste Tanker i Munden, som i den berømte At-være Monolog, lod ham tænke ikke som Prins men som Undersaat, med al den Bitterhed og Lidenskab, der udvikler sig hos den, som ser Raaheden og Dumheden regere. Saaledes lod han da Hamlet sige:

Hvem vil taale Tidens Spot og Svøbe,
Voldsmandens Tryk, Hoffærdighedens Haan,
forsmaaet Elskovs Kvaler, *Lovens Nølen,*
Embedsmænds Hovmod og Udueligheden,
der sparker til beskeden Dygtighed —
hvis selv han kunde gjøre med sin Daggert
sit Regnskab op . . .

Enhver ser, at dette er følt og tænkt fra neden opad, ikke omvendt, og at Ordene er usandsynlige, næsten umulige, i en Fyrstes Mund. Men det er Stemninger og Tanker, som Shakespeare nyligt i eget Navn havde givet Luft i den 66. Sonet:

Af Alting træt mod Dødens Ro jeg higer,
træt af at se sandt Værd ved Bettelstav,
et usselt Intet leve højt i Smiger,
mensvorent Brud paa Troskabsløfters Krav,
uægte Hæder smykt i Herrepragt
og Jomfrudyd af Skjøgelast fortrængt,
og ærligt Retsind knuget af Foragt
og Styrke af en lammet Vilje sprængt,
og Aandsdaad tvunget raat af Magten ned,
og Dumhed raadende for Kløgtens Vel
og simpel Enfold kaldt Enfoldighed
og Godhed tjenende som Ondskabs Træl.

Hans Ungdoms lyse Livssyn var sprængt; han saa Ondskabens Styrke, Dumhedens Magt, Uværdigheden øverst, sand Fortjeneste tilsidesat. Tilværelsen vendte sin Vrangside ud imod ham.

Hvilke Erfaringer havde han ikke gjort! Hvor tidt havde han ikke i det forløbne Aar maattet udbryde som Hamlet i hans første Monolog: «Svaghed, dit Navn er Kvinde!» og hvor havde han sandet: «Lad hende ikke gaa i Solen. Frugtbarhed er en Velsignelse, men ikke paa den Maade.» Ja saavidt var det kommet med ham, at han «træt af Alting» fandt det skrækkeligt, at et saadant Liv skulde fortsættes Slægt efter Slægt og bestandig nye Slægtled af usle Mennesker blive til: «Gaa i et Nonnekloster! hvorfor vil du føde Syndere til Verden?»

Det Glimt af Hofliv, han havde set, de Forbindelser med Hoffet han havde havt, de Meddelelser om Hoffolk, der løb London rundt, havde vist ham Sandheden af Verset:

> Cog, lie, flatter and face
> Four ways in Court to win men grace.

Ved Hoffet blomstrede de rene Forbrydernaturer som Leicester og Claudius.

Hvad gjorde man ved Hoffet andet end gaa de Mægtige under Øjne, hvad trivedes andet end ordrig Moral, indbyrdes Spioneri, kunstlet Vid, virkelig Tvetungethed, stadig Holdningsløshed, evigt Hykleri? Hvad var disse Mægtige andet end Smigrere og Øjentjenere, hvad gjorde de andet end vende Kappen efter Vinden! og Po-

lonius og Osrick, Rosenkrans og Gyldenstjerne formedes i hans Fantasi. Ryggen forstod de at krumme, pynteligt Sprog forstod de at føre, Medlemmer var de af det store Jabroderskab. Men simpelthen ærlige? «At være ærlig, saaledes som Verdens Gang er, det er at være en udvalgt Mand blandt Titusind.»

Men det danske Hof var jo kun et Billede paa det hele Danmark — dette Danmark, i hvilket Noget var raaddent — og som for Hamlet er et Fængsel. «Saa er Verden ogsaa et Fængsel» siger Rosenkrans. Og Hamlet viger ikke tilbage for Konsekvensen. «Et forsvarligt Fængsel, med mange Aflukker og Fangebure og Taarngjemmer». «Den fornemme Verden i «Hamlet» er et Billed paa Verden overhovedet.

Men hvis Verden er saadan, hvis den rene og fyrstelige Natur er saaledes stillet, saaledes omringet i Verden, saa rejse med Nødvendighed de store ubesvarlige Spørgsmaal sig: Hvorledes? og Hvorfor? Spørgsmaalet om Forholdet mellem de Gode og de Slette i denne Verden med dets uløste Gaade fører til Spørgsmaalet om en Verdensstyrelse, om en raadende Retfærdighed, om Forholdet mellem Verden og en Gud. Og Tanken — Hamlet's som Shakespeare's — banker paa Mysteriets lukkede Port.

XIV.

Er der nu end i Hamlet, anderledes end i noget tidligere Drama af Shakespeare, i direkte Form udtalt mangt og meget, som stammer fra Digterens eget inderste Sjæleliv, saa har han dog fuldt vel forstaaet at stille Heltens Skikkelse selvstændigt ud fra sig. Af sit Eget medgav han ham den uudgrundelige Dybde; iøvrigt bevarede han Situationen og Forholdene, som hans Kilder overleverede dem. Det skal nu ikke negtes, at han herved mødte Vanskeligheder, som det ingenlunde er lykkedes ham helt at overvinde. Den gamle Fabel med dens raa Konturer, dens middelalderlige Forestillingskres, dens hedenske og senere tilkomne dogmatisk katholske Elementer, dens Udgaaen fra Blodhævn som den Enkeltes selvfølgelige Ret, ja Pligt, stemmede i og for sig ikke synderligt overens med det rige Tanke-, Drømme- og Følelsesliv, hvormed Shakespeare udrustede denne Fabels Helt. Der opstod en vis Spaltning mellem Hovedpersonen og Forholdene. En Fyrste, der intellektuelt er Shakespeare's Jævnbyrdige, ser et Gjenfærd og samtaler med det. En Renæssance-Prins, der har gjennemgaaet et udenlandsk Universitetskursus, og hvis Lyst er filosofiske Grublerier, en ung Mand, der skriver Vers, der

dyrker Musik og Foredragskunst, Fleuret-Fægtning og Dramaturgi, ja der som Dramaturg er en Mester, sysler paa samme Tid med Tanken om personligt at øve Blodhævn. Nu og da aabner der sig i Dramet som en Kløft mellem Handlingens Skal og dens Kjærne.

Men med sit geniale Blik forstod Shakespeare forøvrigt netop at drage Fordel af denne Spaltning og gjøre sig til den Gode. Hans Hamlet troer paa Gjenfærdet og — tvivler. Han modtager Opfordringen til at øve Hævndaaden og — tøver. En stor Del af Skikkelsens og meget af Dramets dybe Originalitet foranlediges næsten af sig selv ved denne Spaltning mellem Fabelens middelalderlige Karakter og Heltens Renæssance-Naturel, der er saa dybt og mangesidigt, at det har et halvvejs moderne Præg.

Som Hamletskikkelsen tilsidst udformede sig for Shakespeare's Fantasi og lever i hans Drama, er den en af de ikke ret mange evige Skikkelser i Kunst og Poesi, der som Cervantes's samtidigt frembragte Don Quixote og som Goethes 200 Aar senere udførte Faust giver Slægt efter Slægt Opgaver at gruble over og Gaader at fortolke. Ja sammenlignes de to udødelige Figurer, Hamlet (1604) og Don Quixote (1605), er Hamlet endda utvivlsomt den hemmelighedsfuldere og interessantere af de to. Don Quixote staar i

Pagt med Fortiden; han er den naive Ridder-aand, der har overlevet sin Tidsalder og i en forstandig, prosaisk Tid allevegne støder an med sin Begejstring og bliver til Latter; han har Karikaturens sikre, let gribelige Profil. Hamlet staar i Pagt med Fremtiden, med den moderne Tid; han er den grublende, overlegne Aand, og staar med sine høje, strenge Idealer isoleret i fordærvede eller værdiløse Omgivelser, maa dølge sit Inderste og vækker Anstød overalt; han har Genialitetens uudgrundelige Væsen og stadigt vexlende Fysiognomi. Goethe's berømte Forklaring af Hamlet i Wilhelm Meister's fjerde Bog (Kapitel XIII) gaar ud paa, at her en stor Daad er lagt paa en Sjæl, der ikke er den voxen. «Her bliver et Egetræ plantet i en kostbar Vase, der kun havde skullet optage yndefulde Blomster i sit Skjød; Rødderne strække sig ud; Vasen brister. Et skjønt, rent, ædelt, højst moralsk Væsen, men uden den sanselige Styrke, der udgjør Helten — gaar til Grunde under en Byrde, som det hverken formaar at bære eller at afryste.»

Forklaringen er aandfuld, dybsindig, men ikke helt rigtig. Man hører Humanitetsperiodens Aand igjennem den, ser den omforme en Skikkelse fra Renæssancens Tid i sit Billede. Hamlet er ikke saaledes uden videre «skjøn,

ren, ædel, højst moralsk» — han, som til Ofelia siger de skjærende sande, uforglemmelige Ord: «Jeg er selv saa nogenlunde dydig, og dog kunde jeg anklage mig for saadanne Ting, at det var bedre, min Moder aldrig havde født mig.» En Vending som denne gjør Goethe's Adjektiver ferske. Vistnok tillægger Hamlet sig strax efter disse Ord slette Egenskaber, han aldeles ikke har; men Udsagnet i dets Almindelighed har han sikkert ment og ville alle bedre Mennesker underskrive. Hamlet er ingen Dydshelt. Han er ikke blot ren, ædel, moralsk osv., men er eller bliver tillige ogsaa vild, bitter, haard, snart øm, snart obscøn, exalteret indtil Randen af Sindsforvirring, ligegyldig, grusom. Ganske vist er han for svag til sin Opgave, eller rettere hans Opgave ligger ikke for ham; men han er ingenlunde i Almindelighed blottet for sanselig Styrke eller for Handlekraft. Han er jo ikke et Barn af Humanitetstiden med dens Renhed og Moral, men af Renæssancen med dens overstrømmende Kræfter, sprudlende Livsfylde og tapre Seen Døden under Øjne.

Shakespeare har fra først af tænkt sig Hamlet som Yngling. I den første Kvartudgave er han helt ung, vel nittenaarig. Med denne Alder stemmer det, at han studerer i Wittenberg; unge Mænd begyndte og sluttede i hin Tid

endda deres Universitetsstudier længe før i vore Dage. Med denne Alder stemmer det, at hans Moder her tiltaler ham: *boy* (How now, boy III$_4$), hvad der er slettet i den følgende Udgave, dernæst at Ordet *young* stadigt er føjet til hans Navn, ikke blot for at betegne ham i Modsætning til Faderen; videre at Kongen her (ikke i Udgaven fra 1604) stadigt tiltaler ham, «Søn Hamlet»; endelig at Moderen endnu er ung nok til at kunne vække — eller dog til at Claudius kan lade som har hun vakt — en erotisk Lidenskab, der faar frygtelige Følger. Den Sætning, i hvilken Hamlet foreholder Moderen, at Blodet i hendes Alder rinder for trægt og koldt til at hun kan kalde det Kjærlighed, der har draget hende til hendes Svoger, findes ikke i Udgaven fra 1603. Dog det afgjørende Bevis for at Hamlet fra først af har staaet for Shakespeare som meget yngre (nøjagtigt 11 Aar yngre) end han senere gjorde ham til, foreligger i Kirkegaardsscenen (V$_1$). Her siger Første Graver i den ældre Udgave om Clownen Yorick, at hans Hjerneskal har ligget 12 Aar i Jorden; i Udgaven fra 1604 er dette blevet til 23 Aar og paa samme Tid fastslaas det udtrykkeligt, at Hamlet, der som Barn har kjendt ham, nu er 30 Aar gammel. Graveren fortæller nemlig her først, at han kom til sin Bestilling netop den Dag, da Prins Hamlet

blev født, og siger noget derefter: «Jeg har været Graver her i 30 Aar.» Hermed stemmer, at Kongen i Skuespillet nu angiver netop 30 Aar som den Tid, der er gaaet hen siden hans Bryllup med Dronningen, og Ofelias Ord (III 1) om Hamlet som det uforlignelige Billed paa udsprungen ɔ: moden Ungdom *(blown youth)*.

Bevægelsen i Shakespeare's Sind har øjensynlig været denne: Fra først af har det stillet sig saaledes for ham, at i Æmnets Medfør maatte Hamlet være Yngling. Saaledes forstodes bedst det umaadelige Indtryk, som Moderens hurtige Glemsel af Faderen og hastige Bryllup gjorde paa hans Sind. Han havde levet fjernt fra Verden i det stille Wittenberg i den Tro, at Tilværelsen var saa harmonisk som den viser sig for en ung Prins. Han indbildte sig at Idealerne holdtes i Hævd her paa Jorden, at aandelig Adel og fine Følelser beherskede Verden, at der raadede Retfærdighed i Statslivet, Tro og Love i Privatlivet. Han beundrede sin store Fader, ærede sin skjønne Moder, elskede lidenskabeligt den yndige Ofelia, havde høje Tanker om Menneskene, særligt om Kvinden. I det Øjeblik han mister sin Fader og maa forandre sine Tanker om Moderen, styrter hele hans lyse Livssyn sammen. Har Moderen kunnet glemme Faderen og ægte denne Mand, hvad er da

Kvinden værd! Og hvad Værd har da Livet! Derfor endnu før han har hørt tale om Faderens Gjenfærd, endsige set og hørt det, den rene Fortvivlelse i Monologen:

> O gid mit altfor, altfor faste Kjød
> dog maatte smelte, tø, i Dugg opløses!
> O havde dog den Evige ej sat
> sit Bud mod Selvmord!

Derfor ogsaa hans naive Forundring over at man kan smile elskværdigt og endda være Skurk. Begivenheden bliver ham en forbilledlig Begivenhed, en Prøve paa hvordan Verden er. Derfor Ordene til Rosenkrans og Gyldenstern: «Jeg har for nylig mistet al min Munterhed — hvorfor véd jeg ikke.» Derfor Ordene: «Hvilket Kunstværk er ikke Mennesket! Hvor ædelt af Fornuft, hvor uendeligt i Evner! i Form en Gud! Verdens Smykke!». Disse Ord udtrykke hans tidligere, lyse Livssyn. Nu er det tabt, og nu er Verden ham ikke andet end «en forpestet Samling af Dunster». Og Mennesket! Hvad kan «dette Kraftuddrag af Støv» være for ham! Han finder ikke Glæde ved nogen Mand eller ved nogen Kvinde.

Hans Selvmordstanker have denne Kilde. Jo betydeligere en ung Mand er, des stærkere er ved hans Indtræden i Livet hans Attraa efter

at se sine Idealer virkeliggjorte i Mennesker og Forhold. Nu erkjender Hamlet pludselig, at Tilværelsen er helt anderledes, og han tænker paa at dø, da han ikke kan omforme den.

Saare vanskeligt falder det ham at tro, at Verden er saa slet. Derfor søger han stadig nye Beviser, derfor bl. A. lader han Skuespillet opføre. Hans Jubel, saa tidt han demaskerer Slethed, er kun den rene Erkjendelsesglæde paa Baggrund af dyb Sørgmodighed, den formelle Glæde over at han nu endelig forstaar, hvor ussel Verden er. Hans Anelse slaar ind; det stemmer. Der er ingen hjertekold Pessimisme deri. Hamlets Ild slukkes aldrig, hans Saar lukker sig ikke. Laertes's forgiftede Kaarde rammer en endnu blødende Sjæl.*)

Alt dette, som ganske vist meget vel lader sig tænke hos en trediveaarig Mand, er naturligere, paa Forhaand mere indlysende, hos en nittenaarig. Men alt som Shakespeare arbejdede med sit Drama og mere og mere hengav sig til i Hamlets Sind som i et Skatkammer at nedlægge sin egen Levevisdom, Summen af sine egne Erfaringer og Udslag af sit eget skarpe, mandige Vid, indsaa han, at Ynglingealderen

---

*) Smlgn. Hermann Türck: Das psychologische Problem in der Hamlet-Tragödie. 1890.

var for snever en Ramme om dette aandelige Indhold og gav Hamlet den vaagnende Manddoms Alder.*)

Hamlets Tro og Tillid til Menneskene er sprængt, allerede før Aanden aabenbarer sig for ham. Fra det Øjeblik af, da Faderens Aand har givet ham en langt rædselsfuldere Forstaaelse af de Forhold, hvori han er stedt, end han hidtil har havt, er hele hans Indre i Oprør.

Derfor Afskeden, den stumme Afsked fra Ofelia, hvem han i Breve havde kaldt sin Sjæls Gudebillede. Hans Kvinde-Ideal er tilintetgjort. Hun hører nu med til de «Hverdags-Minder», han i Følelsen af sit store Kald vil slette af sit Livs Tavle. Hun har ikke Plads i hans Sjæl sammen med Opgaven, passiv og lydig mod Faderen som hun er. Betro sig til hende kan han ikke; hun har saa lidet vist sig den Stilling voxen at være hans Elskede, at hun har afvist hans Breve og Besøg. Ja, hun udleverer til Faderen ɔ: til Forevisning og Oplæsning ved Hoffet hans sidste Brev. Hun lader sig endelig bruge til at udspionere ham. Han troer ingen Kvinde mere og kan ingen tro.

Han agter strax at samle sig til Daad, men

---

*) Smlgn. E. Sullivan: On Hamlet's Age. New Shakespere Society's Transactions 1880—86.

altfor mange Tanker storme ind paa ham, Grublerier over selve det Forfærdelige, Aanden har meddelt, og over den Verden, hvori Sligt kan ske; saa Tvivl om Gjenfærdet virkelig var Faderen eller om det maaske har været en vildledende, skadefro Aand; endelig Tvivl om ham selv, om hans Egnethed til at oprette og ordne hvad her er nedbrudt, om hans Skikkethed til Hævner- og Dommerkaldet. Tvivlen om Gjenfærdets Paalidelighed fører til Opførelsen af Skuespillet i Skuespillet, der leverer Beviset for Kongens Skyld. Følelsen af egen Uskikkethed til Opgavens Løsning medfører Opsættelsen af Handling.

At han ikke i og for sig er uden Handlekraft, viser sig tilstrækkeligt under Stykkets Gang. Han nedstøder uden Betænkning Lureren bag Tapetet; han sender uden Vaklen og uden Medlidenhed Rosenkrans og Gyldenstern i den visse Død; han entrer et fjendtligt Skib og han, der aldrig har sluppet sit Forsæt af Sigte, tager sin Hævn før han døer. Men dette udelukker ikke, at han har en mægtig indre Hæmmelse at overvinde, før han skrider til den afgjørende Handling. Hans Reflexion er ham i Vejen, «det gustne, syge Overlæg», hvorom han taler i sin Monolog.

I den folkelige Bevidsthed er han da bleven den store Type paa en Nøler og en Drømmer

og langt ind i dette Aarhundrede har Hundreder af Enkelte og hele Folkeslag set sig i Spejl i denne Figur.

Man maa nu ikke glemme, at dette dramatiske Særsyn, en Helt, der ikke handler, til en vis Grad var fordret af selve dette Dramas Teknik. Slog Hamlet, strax efter at have modtaget Aandens Meddelelse, Kongen ihjel, saa var Stykket forbi efter en eneste Akts Forløb. Det var derfor aldeles nødvendigt at lade Forsinkelser opstaa.

Men man har misforstaaet Shakespeare, naar man i Hamlet har set en ganske moderne Reflexionssyg uden Evne til Handling. Det er rentud en Skjæbnens Ironi, at *han* er bleven en Art Sindbilled paa den tænksomme Slaphed, han, som har Krudt i alle Nerver og alt Geniets Sprængstof i sin Natur.

Shakespeare har unegteligt, utvivlsomt, villet tydeliggjøre hans Væsen ved som Modsætning til ham at opstille ung Handlekraft, der uden Betænkning forfølger sit Formaal.

Da Hamlet lader sig sende til England, kommer den unge norske Prins, Fortinbras, med sine Krigsfolk, rede til at sætte Livet paa Spil for et Stykke Jord, der «ikke er fem Dukater værd i Forpagtning». Og Hamlet siger til sig selv (IV_4):

Hver Ting, jeg ser, anklager mig og sporer
min dorske Hævn . . .
. . . . . jeg forstaar ej
hvorfor jeg lever end og siger: dette
maa gjøres.

Og han fortvivler over Sammenligningen med Fortinbras, den spædlemmede Kongesøn, der i Spidsen for en drabelig Skare sætter Alt som Indsats for en Æggeskals Skyld:

Den sande Storhed rører
sig ikke før det gjælder noget Stort,
men ypper Kiv storsindet om et Halmstraa,
saasnart det gjælder Æren.

For Hamlet gjælder det imidlertid langt mere end «Æren», et Begreb, som tilhører en Sfære, der ligger dybt under hans. Det er naturligt, at Hamlet føler sig beskjæmmet overfor Fortinbras, som med Trommer og klingende Spil drager ud i Spidsen for en Troppestyrke — han, som ikke har lagt eller gjennemført nogen Plan, han, som efter ved Skuespillet at have faaet Vished for Kongens Brøde men samtidigt givet Kongen Vished om sit Sindelag, nu lider under sin Evneløshed til Handling. Dog Evneløsheden beroer kun paa, at det lammende Indtryk af hvad Livet er, og alle de Grublerier, dette Indtryk afføder, har taget hans Kræfter saa stærkt i Beslag, at selve Hævnerkaldet træder tilbage

i hans Bevidsthed. Alt, hvad der er i ham, Pligter mod Faderen, Pligter mod Moderen, Ærefrygt, Forfærdelse over Ugjerningen, Had, Medynk, Angsten for at handle og for ikke at handle, er i indbyrdes Strid. Han føler, selv om han ikke udtrykkeligt siger det, hvor lidet der er vundet ved at et enkelt Skadedyr ryddes af Vejen. Han selv er jo bleven saa meget mere end det, han fra først af var: Ynglingen som kaaredes til at udøve en Vendetta. Han er bleven den store Lidende, der haaner og spotter, udskammer og pines. Han er bleven Skriget fra den Menneskehed, der forfærdes over sig selv.

Her i «Hamlet» ligger ingen «Mening med det Hele» ovenpaa. Tydelighed har ikke været det Ideal, der foresvævede Shakespeare under Udarbejdelsen af dette Sørgespil, som dengang da han udarbejdede Richard III. Her er Gaader og Selvmodsigelser nok; men Stykkets Tiltrækning beroer for en ikke ringe Del paa selve dets Dunkelhed.

Enhver kjender den Art velskrevne Bøger, hvis Form er ulastelig, hvis Ide er klar, hvis Personligheder staa med sikre Omrids. Man læser dem med Fornøjelse. Men naar man har læst dem, er man færdig med dem. Der staar intet mellem Linjerne; der aabner sig intet Dyb imellem de enkelte Afsnit; der er intet hemme-

lighedsfuldt Tusmørke nogensteds i dem, ingen Skygger, i hvilke man kan drømme. Og der er andre Bøger, hvis Grundtanke er mangetydig og om hvilke der kan strides, men som have deres Betydning mindre ved det, de ligefrem sige En, end ved det, som de lade En ane eller gjætte, det, de bringe En selv til at tænke paa. De have den ganske særegne Evne at sætte Tanker og Følelser i Bevægelse, langt flere, maaske endog ganske andre end dem, de oprindeligt indeholdt. En saadan Bog er Hamlet. Hamlet har som Sjælehistorie ikke den klassiske Kunsts Klarhed; Helten er en Sjæl, der har al de virkelige Sjæles Uigjennemsigtighed og Fylde, men Slægt efter Slægt har digtet med paa Historien og nedlagt sin Sum af Erfaring i den.

Livet er for Hamlet kun halvt Virkelighed, halvt er det Drøm. Han er nu og da som en Søvngjænger, om han end tidt er aarvaagen som en Spejder. Han har en Aandsnærværelse, der gjør, at han aldrig mangler det mest træffende Svar, og dog er han paa samme Tid aandsfraværende, slipper det fattede Forsæt for at forfølge en Tankegang eller en Drømmelabyrinth. Han forfærder, morer, fængsler, forvirrer, foruroliger. Faa digteriske Skikkelser have foruroliget som han. Skjønt han taler uafbrudt,

er han ensom af Natur, ja han er selve den sjælelige Ensomhed, som ikke kan meddele sig.

«Hans Navn» har Victor Hugo sagt om ham, «er som Navnet paa et Træsnit af Albrecht Dürer, *Melancholia*. Flaggermusen er over Hamlets Hoved; ved hans Fødder sidder Videnskaben med Globus og Kompas, Kjærligheden med Timeglasset, og bag ham i Horizonten staar en uhyre Sol, der gjør Himlen over ham end mere mørk.» Og paa den anden Side er hans Væsen *Orkan*, det vil sige Vrede og Harme, en Haan, der fejer Verden ren.

Der er i ham ligesaa megen Indignation som Tungsind, ja hans Tungsind opstaar som en Følge af hans Indignation. Lidende og tænkede Mennesker have fundet en Broder i ham. Deraf Skikkelsens overordentlige Folkelighed, saa lidet almenfattelig den er.

Tilskuere og Læsere føle med Hamlet og forstaa ham; thi alle de bedre iblandt os opdage, naar vi som fuldvoxne træde ud i Livet, at dette ikke er som vi havde tænkt os det — men tusindfold frygteligere: Der er noget Raaddent i Danmark. Danmark er et Fængsel, Verden fuld af slige Fangetaarne. Aanden siger os: Der er sket rædselsfulde Ting, sker daglig rædselsfulde Ting. Raad du Bod paa Uretten; bring Alt paa dets rette Plads. Verden er af

Led; sæt du den i Lave. — Men vore Arme synke. Uretten er os for klog og for stærk.

I Hamlet, den nyere Tids første filosofiske Drama, fremtræder for første Gang det typiske moderne Menneske med den dybtfølte Strid imellem Idealet og Omverdenen, den dybtfølte Kløft mellem Kræfterne og Opgaven, med Væsenets hele indre Mangfoldighed, med Vid uden Lystighed, med Haardhed og Finfølelse, med stadig Opsætten og rasende Utaalmodighed.

XV

Lad os kaste et Blik ud over Hamlet som dramatisk Værk og for at faa det fulde Indtryk af Shakespeares Storhed først gjenkalde os det rent Theatralske deri, den sanseligt anskuelige Side, det, der bliver tilbage i Erindringen som blot Pantomimisk *):

Nattevagten paa Kronborgs Terrasse og Aandens Tilsyneladelse for Soldater og Høvidsmænd der. Dernæst blandt de pragtfuldt klædte Hoffolk, Prinsens sørgeklædte Skikkelse, der staar afsides som et levende Billede paa Græmmelsen, et Ydre, sjælfuldt og aandfuldt, men med en

*) K. Werder: Vorlesungen über Hamlet S. 3 ff.

Mine, som kunde han aldrig mere blive glad. Saa hans Møde med Faderens Aand, hvem han følger; Eden paa Sværdet under den stadige Skiften Plads. Saa hans Færd, da han for at dække sin Exaltation giver sig ud for vanvittig. Saa Skuespillet i Skuespillet; Kaardestødet gjennem Tapetet; den yndige Ofelia med Blomster og Straa i sit Haar. Hamlet med Yoricks Hjerneskal i Haanden. Kampen med Laertes i Ofelias Grav, dette barokke, men saa sindbilledlige Optrin. Som Skuespillet om Giftmordet efter Tidens Skik forberedes ved en Pantomime, saaledes er denne Kamp i Graven Pantomimen til den Kamp paa Liv og Død, der snart vil indtræde; thi dem begge sluger strax derefter den Grav, hvori de staa. Saa følger Kampspillet, under hvilket Dronningen dør af den Gift, som Kongen har beredet for Hamlet, og Laertes af den for Hamlet beredte giftige Kaardes Stød — indtil Hamlet endelig under den sidste Opblussen af hans Kraft fælder Kongen og saa selv styrter forgiftet til Jorden — en af Digteren foranstaltet almindelig Nedsabling (*havock*) af Tragediens Hovedskikkelser, et firfoldigt *Castrum doloris*, hvis Stemning brydes af den unge Fortinbras's Sejersfanfarer, der atter brydes i Vemod. Det er altsammen ligesaa anskueligt som stort og skjønt.

Og nu føje man i Erindringen til denne det Synliges Vælde i dette Drama Stykkets Stemning, dets fængslende Magt, som beroer paa den Deltagelse, Shakespeare har forstaaet at indgyde os for Hovedpersonen, Indtrykket af den stærke og varme Sjæls Kvaler, der ser sig hensat i fordærvede, forraadnende Omgivelser. Han var af Naturen oprigtig, enthusiastisk, fuld af Tillid og Trang til at elske; de Andres Falskhed tvinger ham til Falskhed; de Andres Slethed tvinger ham til Mistro og Had, og Brøden, der er udvist mod den dræbte Fader, raaber fra Underverdenen til ham om Hævn.

Hans Harme over Usselheden er hjerteskærende. Hans Foragt for Usselheden er dybt velgjørende.

Af Naturen er han Tænker. Han tænker ikke blot for at indlede og overvejende forberede en Handling, men han tænker af Lidenskab for at forstaa. Skuespillerne, som han kun vil bruge til at afsløre Morderen, giver han træffende og dybsindige Raad med Hensyn til Udøvelsen af deres Kunst. For Rosenkrans og Gyldenstjerne, der udspørge ham om Grunden til hans Melankoli, udvikler han i dybtgaaende Udtryk Umuligheden af Livsglæde for ham.

Den Følelse, som stærke Indtryk fremkalde hos ham, faar aldrig Luft i ligefremme, fyndige

Ord. Hans Repliker gaa aldrig ad den lige Linje som nærmeste Vej til Udtrykket for Tanken. De bevæge sig i aandrige, langvejs fra hentede Lignelser, i vittige Indfald, der tilsyneladende ligge Sagen fjernt. Spotske og gaadefulde Vendinger dølge hvad han føler. Han er nødt til at ty til saadanne, thi han føler saa stærkt, at han for ikke at give sin Sindsbevægelse til Pris, det vil sige for ikke at give efter for Smerten, maa dække over den med vildt lystige Udraab. Derfor raaber han efter at have set Aandesynet: «Hejsa, holla, min Gut! kom, min Fugl, kom!». Derfor tiltaler han Aanden: «Vel gravet, gamle Muldvarp!» og derfor kalder han, da Kongen har røbet sig under Skuespillet: «Hejsa, Musik! Fløjter!» Hans fingerede Vanvid er slet ikke andet end en forsætlig Overdrivelse af dette Hang.

Den Rædselshemmelighed, han har faaet at bære paa, har bragt hans Væsen ud af Ligevægt. Det tilsyneladende Vanvid giver ham Muligheden til at finde Lindring ved i indirekte Form at give Udtryk til det, som det piner ham at tale om, samtidigt med at Vanviddet bortleder Opmærksomheden fra den egentlige Aarsag til hans dybe Forstemthed. Helt forstiller han sig ikke, naar han taler saa vildt; thi det Oprør, hvori Indtrykket af hans Livs Rædsel har sat

ham, gjør ham det naturligt, overfor Omgivelserne at give sig Luft i besynderlige og dristige Sarkasmer, og «der er Methode i Galskaben»; men Ophidselsen indtil Randen af Sindsforvirring, hvori de Andres Handlemaade saa hyppigt sætter ham, afløses atter af den Trang til Samling, som han tilfredsstiller i de ensomme Overvejelser, der udgjøre hans Monologer.

Naar Lidenskaberne vækkes i ham, kan han vanskeligt beherske dem. Det er en nervøs Overophidselse, der giver sig Luft, naar han opfordrer Ofelia til at gaa i Kloster, og det er i et Anfald af nervøst Raseri, at han støder Polonius ned. Men i Almindelighed slaar Lidenskabeligheden ind. Tvungen, som han er eller føler sig, til Forstillelse og List, fortæres han af Utaalmodighed og haaner og udskjælder stadigt paany sig selv for sin Uvirksomhed som var den Flegma eller Fejghed.

Allerede Mistroen, det nye Element i hans Sjæl, gjør ham forsigtig; han kan ikke strax handle, end ikke tale. «Der gives ingen Skurk i Danmarks Rige,» begynder han; «saa stor som Kongen» skulde Fortsættelsen lyde; saa gribes han af Frygt for at forraades af Kammeraterne og slutter: «undtagen at han er en Erkeniding.»

Han er af Naturen saa aaben og varm som

vi se ham mod Horatio, han taler kammeratligt med Vagtposterne paa Terrassen, han er fra først af hjertelig mod gamle Bekjendte som Rosenkrans og Gyldenstjerne, og han er ligefrem, elskværdig, imødekommende uden Nedladenhed mod den omrejsende Skuespillertrup. Men pludseligt er han af de kvalfuldeste Oplevelser og bitreste Erfaringer bleven tvungen til Indesluttethed; neppe har han for ikke strax at gjennemskues anlagt sin Maske, før han føler sig udspioneret; selv hans Venner, hans Elskede, er paa Modstandernes Side, og skjønt han anser sit Liv for truet, mener han at maatte tie og vente.

Hans Maske er tidtnok kun af Flor — allerede af Hensyn til Tilskuerne, for hvem Shakespeare jo maatte gjøre Vanviddet gjennemsigtigt, hvis det ikke skulde kjede.

Man læse det saare vittige Replikskifte mellem Polonius og Hamlet (II$_2$), der begynder: «Hvad er det, I læser, naadige Herre?» — «Ord, Ord, Ord.» I Virkeligheden er der ikke et Glimt af Sindsforvirring i alle disse Spydigheder før Hamlet til allersidst for at udslette Virkningen af dem afslutter med Sætningen: «For I vilde jo blive ligesaa gammel som jeg, gode Herre, hvis I kunde gaa baglænds som en Krebs.»

Eller man tage den lange Samtale (III$_1$) mellem

Hamlet og Parret Rosenkrans og Gyldenstjerne om Fløjten, han har ladet hente og beder dem spille paa. Det Hele er en Parabel saa simpel og slaaende som en af det nye Testamentes. Og da han slutter, er det med sejerrig Logik i digterisk Form:

Ser I da nu, hvilken elendig Ting I vil gjøre mig til. I vilde spille paa mig. I vilde give Jer Mine af at kjende mine Greb. I vilde rive Hjertet ud af min Hemmelighed. I vilde prøve hele Omfanget af mine Toner fra den højeste til den dybeste. Og der er megen Musik, en ypperlig Tone i dette lille Instrument, og dog kan I ikke faa det til at tale. Guds Død! Troer I, jeg er lettere at spille paa end en Fløjte? Forstemt kan I gjøre mig, men spille paa mig kan I ikke.

Det er for at sikre sig selv Orlov til slige overlegne og vittige Udbrud, at Hamlet benytter Vendingen: «Jeg er kun gal ved Nord-Nord-Vest; naar Vinden er sydlig, kan jeg kjende en Høg fra en Haandsav.»

Til de ydre Vanskeligheder er komne indre Hæmmelser, som han ikke formaar at overvinde. Han bebrejder sig dem med Lidenskab, som vi saa. Men disse Hamlets Selvbebrejdelser udtale ikke Shakespeare's Syn paa ham og Dom over ham. De skildre hans Væsens Utaalmodighed, hans Længsel efter Oprejsning, hans Trang til at se Retfærdigheden sejre; de betegne ikke hans Skyld.

Overhovedet er hele denne gamle Lære om den tragiske Skyld og Straf, der gaar ud fra at Døden i Tragediens Slutning altid er Straf for Skyld, kun forældet Skolastik, kun Theologi, forklædt som Æsthetik, og det kan betegnes som et videnskabeligt Fremskridt, at denne Anskuelse, som endnu for en Menneskealder siden var kjættersk, nu er trængt ret almindeligt igjennem. Den var det endnu ikke, da disse Linjers Forfatter i sit tidligste Arbejde nedlagde en Protest mod dette Indbrud af den overleverede Moral paa et Omraade, hvorfra man kun har at lyse den hjem.*)

Der gives dem, som have afskaaret Spørgsmaalet om Hamlets mulige Skyld ved Svaret, at hans paatagne Galskab er virkelig Galskab. Saaledes f. Ex. Brinsley Nicholson i Afhandlingen *Was Hamlet mad?* (New. Shp. Soc. Transact. 1880—86), der fremhæver Hamlets sygelige Melankoli, hans usammenhængende og besynderlige Tale efter Aande-Aabenbarelsen, hans Mangel paa Ansvarsfølelse overfor Drabene paa Polonius, Rosenkrans og Gyldenstjerne, som han udfører eller foraarsager, hans Angst for at sende Kong Claudius til Himlen ved et Drab under

*) Begrebet: den tragiske Skjæbne. Æsthetiske Studier. Anden Udgave.

hans Bøn, hans Raahed overfor Ofelia, hans evige Mistænksomhed osv. Men i alt dette at ville se Symptomer paa virkelig Galskab er ikke blot en Plumphed, men en Miskjendelse af Shakespeare's øjensynlige Mening. Vistnok forstiller Hamlet sig ikke saa planmæssigt og koldt som senere Edgar i Lear, men hans Væsens Exaltation maa derfor ikke forvexles med Vanvid. Han bruger Vanviddet, er ikke i dets Vold.

Dermed skal ikke være sagt, at det viser sig formaalstjenligt og letter ham hans Hævnergjerning; tvertimod det vanskeliggjør ham den, idet det forfører ham til aandrige Sidespring og Strejftog. Det skulde dække hans Hemmelighed, men efter Skuespillets Opførelse kjender Kongen den, og det forstilte Vanvid bliver overflødigt, selv om det bibeholdes. Hamlet forsøger derfor nu, overensstemmende med Aandens Opfordring, at vække Moderens Skamfølelse og faa hende løsrevet fra Kongen. Men da han kommer til at dræbe Polonius, hvor han haaber at fælde sin Stedfader, bliver han bevogtet og bortsendt og maa endnu længere opsætte sin Hævn.

Medens der i dette Aarhundrede har været talrige, især tyske, Kritikere, der (som Kreyssig) have udtalt deres Misbilligelse af Hamlet som «aandrig Svækling», har en enkelt tysk Forsker med Lidenskab negtet, at Shakespeare over-

hovedet har tænkt paa at tillægge Hamlet Reflexionssyge og har — med Begejstring, med hidsige Udfald mod en Mængde af sine Landsmænd, men med en Opfattelse af Stykket, der forringer dets Ide og formindsker dets Betydning — villet hævde, at de Hindringer, mod hvilke Hamlet har at kjæmpe, er af rent udvortes Natur. Jeg sigter til de Forelæsninger om Hamlet, som den gamle Hegelianer Karl Werder mellem Aarene 1859 og 1872 holdt ved Universitetet i Berlin.*) Deres i og for sig ikke ufornuftige Tankegang lader sig gjengive saaledes:

Hvad fordrer man af Hamlet? At han, saasnart Aanden har meddelt ham Faderens Skjæbne, skal støde Kongen ned? Godt. Men hvorledes skal han efter Dolkestødet retfærdiggjøre sin Gjerning for Hoffet og Folket og kunne bestige sin Trone? Han kan jo intetsomhelst Bevis afgive for Sandheden af sin Beskyldning. En Aand har sagt ham det; det er hele Beviset. Han er jo ingenlunde den fødte, højeste Dommer i Landet, hvem en Magtraner har røvet Tronen. Dronningen er «Arving til denne krigerske Stat»; Danmark er et Valgrige, og først til allersidst taler Hamlet om at Kongens Person har stillet

*) Karl Werder: Vorlesungen über Shakespeare's Hamlet. 1875.

sig mellem hans Forhaabninger og Valget. For alle Personer i Stykket gjælder den herskende Retstilstand som den ganske normale. Og saa skal han sprænge den med et Dolkestød! Ville de Danske tro paa hans Fortælling om Aandesynet og Mordet? Og hvis han, istedenfor at gribe til Dolken, optraadte som offentlig Anklager, kan da Nogen tvivle paa, at denne Konge og dette Hof hurtigt fik ham ryddet af Vejen. Thi hvor er ved dette Hof den gamle Hamlets Omgivelser blevne af? Vi se intet til dem. Det er som om den gamle Heltekonge havde taget dem alle med sig i Graven. Hvor er hans Generaler og hans Raad blevne af? Er de døde før ham? Eller var han alene stor? Vist er det, at Hamlet kun har Horatio til Ven og ikke finder Støtte nogensteds ved Hoffet.

Nej, som Forholdene foreligge, kan Sandheden kun komme for Dagen derved, at den røbes af selve den kronede Forbryder. Derfor er Hamlets fuldkomment logiske, ja geniale Plan at bringe Kongen dertil. Det gjælder for ham jo ikke om blot rent materielt at hævne Brøden, men om at gjenindføre Retten i Danmark, være Dommer og Hævner i én Person. Og det kan han ikke være, naar han uden videre støder Kongen ned.

Alt dette er skarpsindigt, tildels rigtigt; kun

er det ikke dette, Stykket handler om. Havde dette været Shakespeare's Mening, saa havde han ladet Hamlet udtale eller antyde denne ydre Vanskelighed. Han lader ham ikke gjøre det, men lader ham anklage sig selv for Uvirksomhed og Dorskhed, røber derved tydeligt nok, at Grundvanskeligheden er en indre, saa det er i Hovedpersonens egen Sjæl at Tragedien foregaar.

Hamlet selv er relativt planløs, men som Goethe dybsindigt har fremhævet: Stykket mangler ikke derfor Plan. Og hvor Hamlet er usikrest, hvor han besmykker sin Planløshed, der taler Planen tydeligst og højest. Hvor f. Ex. Hamlet træffer Kongen i hans Bedestol og ikke vil dræbe ham, fordi han skal dø ikke lutret i Bøn men svælgende i Syndernes Rus, der høres Shakespeare's Tanke med det Hele gjennem de Ord, der i Hovedpersonens Mund ligne en Udflugt. Shakespeare, ikke Hamlet, opsparer Kongen til en Død, der rammer ham netop som han har forgiftet Laertes's Klinge, fyldt Giftbægeret, af Fejghed ladet Dronningen tømme det og været Aarsag til Laertes's som til Hamlet's dødelige Saar. Hamlet opnaar da virkelig sin udtalte Hensigt ved at lade Kongen leve.

XVI.

Shakespeare har ikke her frembragt noget Dybsindigere end Prinsens Forhold til Ofelia. Hamlet, det er Geniet som elskende og med Geniets store Fordringer og lidet regelrette Færd. Han elsker ikke som Romeo, ikke med en Kjærlighed, der helt betager og fylder den unge Mands Sind. Han har følt sig draget til Ofelia allerede medens hans Fader var i Live, har sendt hende Breve og Gaver, nærer uendelig Ømhed for hende; til hans Fortrolige var hun ikke skabt. «Hendes hele Væsen» hedder det hos Goethe, «svæver i moden, sød Sanselighed». Det er for meget sagt; kun de Viser, hun synger i sit Vanvid, «i Vanviddets Uskyld», siger Goethe selv træffende, tyde paa en Understrøm af sanselig Attraa eller sanselige Minder; hendes Holdning overfor Prinsen er sømmelig indtil Strenghed. De have staaet hinanden nær, Stykket siger intet om, hvor nær.

Det betyder nemlig intet Afgjørende, at Hamlets Tone overfor Ofelia er yderst fri, ikke blot i den gribende Scene, hvor han jager hende i Kloster, men end mere under Samtalen i Skuespillet, hvor han skjemter upassende dristigt, før han beder om at maatte lægge Hovedet i hendes Skjød, og hvor en af hans Repliker er obscøn.

Vi have allerede set (I 93), at dette ikke afgiver noget Bevis mod Ofelias Uerfarenhed. Helene i «Naar Enden er god» er Kyskheden selv, og Parolles's Underholdning med hende er utrolig, for os umulig. Repliker som Hamlets kunde ved Aar 1602 siges af en ung Prins til en ærbar Hofdame uden at saare.

Medens engelske Shakespeare-Dyrkere er optraadte som Ofelias Riddere, have adskillige tyske (som Tieck, von Friesen, Flathe) ikke betvivlet, at Hamlets og hendes Forhold har været et fuldstændig intimt. Shakespeare har med Vilje ladet dette staa hen, og det er ikke let at se, hvorfor hans Læsere ikke skulde gjøre det Samme.

Hamlet drages bort fra Ofelia fra det Øjeblik af, da han føler sig «sendt med Svøben som en Hævnens Engel». Med dyb Smerte tager han Afsked fra hende uden Ord, griber hendes Haand, holder den i Armlængdes Afstand ud fra sig og betragter hendes Ansigt saa prøvende som vilde han male det — ryster dernæst let hendes Arm, ryster paa sit Hoved og sukker dybt.

Naar han derefter viser sig haard, næsten grusom imod hende, saa er det fordi hun var svag og sveg. Hun er en blid, følgagtig Skabning uden Modstandskraft, en Sjæl, der elsker,

dog uden den erotiske Lidenskab, der gjør selvstændig. Hun ligner Desdemona i sin ukloge Adfærd overfor den Elskede, men staar langt tilbage for denne i Kjærlighedens Besluttethed og Gløden. Hun har intet forstaaet af Hamlets Sorg over Moderens Handlemaade. Hun er Vidne til hans nedslaaede Stemning uden at ane dens Grund. Da han efter at have set Aandesynet nærmer sig hende, oprevet og stum, aner hun ikke, at noget Forfærdeligt er hændt ham, og trods sin Medlidenhed med hans sygelige Tilstand, lader hun sig strax bruge til at udforske ham, medens hendes Fader og Kongen lure. Da er det at han udbryder i alle hine berømte Repliker: Er I dydig? Er I smuk? osv., hvis hemmelige Mening er: Du er som min Moder! Ogsaa du havde kunnet handle som hun!

Hamlet har ikke en Tanke for hende under Ophidselsen efter Polonius's Drab; dog indirekte lader Shakespeare os forstaa, at Sorgen for hende har overrumplet ham bagefter. Han græder over det, som han har gjort. Siden synes han at glemme hende, og derfor virker hans Harme over Broderens Klage, da hun bæres til Graven, og hans egen overophidsede Overbyden af denne Klage saa fremmed. Men man forstaar igjennem hans Ord, at hun har været hans Livs Vederkvægelse, om hun end ikke

kunde blive dets Trøst. Hun paa sin Side har været ham saare god, har elsket ham med den stilfærdigste Ømhed. Saa har hun med Smerte set ham behandle sin Kjærlighed som noget Forbigangent («Jeg elskede Jer engang»), med dyb Sorg været Vidne til hvad hun opfatter som hans lyse Aands Formørkelse i Vanvid. («O hvilken ædel Aand er her ej nedbrudt!»); endelig berøver Faderens Død for Hamlets Haand hende selv Forstandens Lys. Hun mistede med ét Slag dem begge, Faderen og den Elskte. Hamlets Navn nævner hun ikke i sit Vanvid, antyder end ikke Sorgen over at det er ham, som har myrdet hendes Fader. Glemsel af dette Frygteligste lindrer hendes Ulykke; hendes haarde Skjæbne kastede hende ud i Ensomhed; Vanviddet befolker og fylder mildnende denne Ensomhed.

Der er i Hamlets Forhold til Ofelia meget, som Goethe optog og tilegnede sig, da han digtede Faust's Forhold til Gretchen. Her som hist er det Geniets tragiske Kjærlighedsforbindelse med en sjælfuld lille Pige som skildres. Faust kommer til at dræbe Gretchens Moder, som Hamlet Ofelias Fader. Ogsaa i Faust Tvekamp mellem Helten og den Elskedes Broder; ogsaa der stødes Broderen ned. Ogsaa i Faust bliver den unge Kvinde i sin Ulykke van-

vittig, ja Goethe har udtrykkelig havt Ofelia i sine Tanker, thi han lader sin Mefistofeles til Gretchen synge en Vise om den unge Pige, der traadte ind til den Elskede som Jomfru, men ikke gik saaledes ud, hvilken er en ligefrem Efterligning, næsten en Oversættelse, af Ofelias Vise om St. Valentins Dag *). Der ligger imidlertid en sartere Poesi over Ofelias Vanvid end over Gretchens. Gretchens forøger det kraftfulde, tragiske Indtryk af den unge Kvindes

---

*) Mefistofeles.

Was machst Du mir
Vor Liebchens Thür
Kathrinchen, hier
Bei frühem Tagesblicke?
Lass, lass es sein!
Er lässt dich ein
Als Mädchen ein
Als Mädchen nicht zurücke.

Ofelia.

To morrow is Saint Valentine's day
All in the morning bestime,
And I a maid at your window,
To be your Valentine.
Then up he rose, and donn'd his clothes
And dupp'd the chamber-door;
Let in the maid, that out a maid
Neved departed more.

Undergang; Ofelias dulmer den Sindssyges og Tilskuerens Smerte.

Hamlet og Faust — det er Renæssancens Genius og den moderne Tids, dog saaledes forstaaet, at Hamlet i Kraft af sin Digters underfulde Evne til at løfte sig over sin Tidsalder omspænder det hele Tidsrum mellem ham og os og har en Rækkevidde, som vi paa det tyvende Aarhundredes Tærskel endnu ikke formaa at begrænse.

Faust er vel det højeste digteriske Udtryk for den moderne Verdens stræbende, forskende, nydende, tilsidst sig selv og Jorden beherskende Menneskehed; han forvandler sig under sin Digters Hænder til et stort Symbol; men altfor mange allegoriske Træk tilsløre i den sidste Halvdel af hans Liv hans individuelle Menneskevæsen for os. Det laa ikke for Shakespeare at fremstille et Væsen, hvis Stræben som Faust's er rettet paa Erfaring, Viden, Sandhedserkjendelse i Almindelighed. Selv hvor Shakespeare naaer højest, holder han sig nærmere til Jorden.

Men derfor er du os visselig ikke mindre kjær, o Hamlet! og ikke mindre vurderet og forstaaet af den Slægt, der lever nu. Vi elske dig som en Broder. Dit Tungsind er vort, din Harme er vor, dit overlegne Vid hævner os paa dem, der fylde Jorden med deres tomme Larm og som

ere dens Herrer. Vi kjende din dybe Kval ved Hykleriets og Urettens Triumf, og ak! din endnu dybere Kval ved at føle den Nerve overskaaren i dig, som omsætter Tanke i sejrrig Handling. Ogsaa os har store Henfarnes Røst fra Underverdenen manet. Ogsaa vi have set vor Moder slaa Magtens Purpurkaabe om den, der har myrdet «det begravne Danmarks Majestæt». Ogsaa os har Ungdomsvenner forraadt; ogsaa mod os er Klinger blevne dyppede i Gift. Ogsaa vi kjende den Kirkegaardsstemning, i hvilken Væmmelse ved alt Jordisk og Vemod ved alt Jordisk griber Sjælen. Ogsaa os har Pustet fra aabne Grave faaet til at drømme med en Hjerneskal i vor Haand!

XVII.

Kunne nulevende Mennesker føle med Hamlet, er det visselig intet Under at Dramet hos de Samtidige gjorde stormende Lykke. Enhver vil forstaa, at Datidens fornemme Ungdom saa det med Henrykkelse, men hvad der forbauser og hvad der giver et Begreb om Renæssancetidens Friskhed og rige Evne til at fatte den højeste Kultur, er den Omstændighed, at «Hamlet» blev saa yndet i Samfundets lavere Lag

som i de høje. Et mærkeligt Bevis for Tragediens og Shakespeares Popularitet i de nu nærmest følgende Aar afgiver nogle Optegnelser i Kaptajn Keelings Skibsjournal, nedskrevne i September 1607 paa Skibet *Dragon*, der ud for Sierra Leone da mødte et andet engelsk Fartøj *Hector* (Kaptajn Hawkins) paa Vejen til Indien. Det hedder her:

September 5. [Ved Sierra Leone] sendte jeg Tolken efter Opfordring ombord paa Hector hvor han spiste Frokost, derefter kom han ombord til mig, hvor vi gav Tragedien om Hamlet.

[Sept.] 30. Kaptajn Hawkins spiste til Middag hos mig, hvorpaa mine Kammerater spillede Kong Richard den Anden.

31. (?) Jeg indbød Kaptajn Hawkins til en Fiske-Middag, og fik Hamlet opført ombord hos mig, hvilket jeg tillader for at holde mine Folk fra Dovenskab og fordærveligt Spil og fra Søvn.

Hvem havde forestillet sig Hamlet tre Aar efter dets Udgivelse saa kjendt og kjært for engelske Matroser paa Langfart, at de kunde opføre det til egen Fornøjelse uden Varsel! Kan der tænkes et større Bevis paa gjennemgribende Folkeyndest? Det er en sand Illustration til Renæssancens Kultur, denne Tragedie om Prinsen af Danmark opført af simple engelske Sømænd ved den vestafrikanske Kyst. Desværre har Shakespeare efter al menneskelig Sandsynlighed Intet vidst derom.

Hamlets stigende Betydning gjennem Tiderne svarer til hans Betydning for Samtiden. Saare meget i det nittende Aarhundredes Poesi nedstammer fra ham. Goethe havde fortolket og omdigtet ham i «Wilhelm Meister» og denne omdigtede Hamlet mindede om Faust. Da Faust omplantedes paa engelsk Grund, opstod Byrons Manfred som en sand om end fjærn Ætling af den danske Prins. I Tyskland selv antog det Byronske Væsen en ny og Hamletsk (Yoricksk) Form i Heines bitre og fantastiske Vid, i hans Had og Lune og Aandsoverlegenhed. Börne er den første, der tyder Hamlet som Datidens Tysker, der stadig drejer sig i Kres og aldrig faar handlet. Dog han føler Stykkets Dunkelhed og har det fine Udtryk: «Over Billedet hænger der et Flor. Vi gad drage det bort for at betragte Maleriet nøjere; men Floret selv er malt.»

Den Slægt, som i Frankrig Alfred de Musset tilhørte og som han har skildret i sine «Confessions d'un enfant du siècle», nervøs, fængelig som Krudt, tidligt vingestækket, uden Felt for sin Handlelyst og uden Handlekraft paa sit historiske Felt, minder i mangt og meget om Hamlet. Og Mussets maaske ypperste Mandsskikkelse, Lorenzaccio, bliver den franske Hamlet, øvet i Forstillelse, langsom, aandrig, blid mod

Kvinderne og dog saarende dem med haarde Ord, sygeligt attraaende at bøde paa sit daarlige Livs Betydningsløshed ved en Handling, og handlende for sent, til ingen Nytte, desperat.

Hamlet, der for Aarhundreder siden havde været det unge England og som for Musset en Tid lang var det unge Frankrig, blev i Fyrrerne det Navn, hvormed Tyskland efter Börnes varslende Ord døbte sig selv. Hamlet er Tyskland, sang Freiligrath.*)

Beslægtede politiske Forhold bevirkede, at Hamletskikkelsen samtidigt, men dog mest en Snes Aar derefter, kom til at beherske den russiske Literatur, hvor man kan forfølge den fra Pusjkins og Gogols Frembringelser til Gontsjarov's og Tolstoj's, medens den ligefrem udfylder Hovedpladsen i Turgenjev's Produktion. Dog Hævnerkaldet i Hamletbevidstheden fattes her; alt Eftertryk er lagt paa Misforholdet

---

*) Deutschland ist Hamlet! Ernst und stumm
In seinen Thoren jede Nacht
Geht die begrabne Freiheit um,
Und winkt den Männern auf der Wacht.
Da steht die Hohe, blank bewehrt,
Und sagt dem Zaudrer, der noch zweifelt:
«Sei mir ein Rächer, zieh dein Schwert!
Man hat mir Gift in's Ohr geträufelt.»

mellem Overvejen og Handlekraft i Almindelighed.

Ogsaa under den polske Literaturs Udfoldelse i dette Aarhundrede kom der et Tidspunkt, paa hvilket Digterne var tilbøjelige til at sige: Hamlet er os, er Polen. Dybe Træk af hans Væsen findes henimod Aarhundredets Midte i alle de polske Digteraander, i Mickiewicz, i Slowacki, i Krasinski. De staa fra Ungdommen af i hans Situation. Deres Verden er af Led, og den skal sættes i Led igjen af deres svage Arm. De føle som Hamlet alle deres Ungdoms indre Ild og ydre Afmagt, højbaarne som de er, ædelttænkende som de er, opfattende Tilstandene, der omgive dem, som en eneste stor Rædsel, anlagte paa én Gang til Drømmeri og til Handling, til Grublen og til Hensynsløshed.

Som Hamlet have de set deres Moder, det Land, de skyldte Livet, fornedret under den kronede Røvers og Morders Haand. Det Hof, til hvilket Adgang undertiden staar dem aabent, skræmmer dem som Claudius's Hof skræmmer den danske Prins, som Hoffet i Krasinski's «Fristelsen» (en symbolsk Fremstilling af Petersburgerhoffet) skræmmer Digtets unge Helt. Disse Ætlinger af Hamlet ere som han grusomme mod deres Ofelia, forlade hende, naar hun elsker dem højest; de lade sig som han

sende langt bort til fremmede Lande, og naar de tale, forstille de sig som han, klæde deres Mening i Lignelser og Allegorier. Om dem gjælder hvad Hamlet siger om sig selv: «Tag dig iagt; thi der er noget Farligt i mig.» Det særegent Polske er at hvad der svækker dem og hindrer dem paa deres Vej, er ikke deres Reflexion, men deres Poesi. Medens Tyskerne af denne Type gaa til Grunde i Reflexion, Franskmændene i Udsvævelser, Russerne i Dovenskab, Selvironi eller Selvopgiven, er det Indbildningskraften, der leder Polakkerne vild og bringer dem til at leve ved Siden af Livet.

Hamletkarakteren frembyder jo en Mangfoldighed af forskjellige Sider. Hamlet er Tvivleren, er den ved Hensyn eller Overvejelser til Uvirksomhed Bundne, er Hjernemennesket, som dels handler nervøst, dels af Nervøsitet ikke formaar at handle; han er endelig Hævneren, Manden, der forstiller sig for desbedre at kunne hævne. Enhver af disse Sider bliver udfoldet hos Polens Digtere. Der er Glimt af noget Hamletsk i adskillige af de Skikkelser, Mickiewicz har skabt, i Wallenrod, i Gustav, i Conrad, i Robak. Gustav taler det filosofiske Afsinds Sprog, Conrad har de filosofiske Grublerier, Wallenrod og Robak forstille eller forklæde sig i Hævnens Tjeneste, og den sidste dræber som

Hamlet sin Elskedes Fader. En langt større Rolle spiller Hamlet-Væsenet hos Slowacki. Hans Kordjan er en Hamlet, der følger Hævnerkaldet, men ikke er det voxen. Det polske Hang til Fantasmagori stiller sig mellem ham og Kejsermordet. Og til den radikalt anlagte polske Hamlettype hos Slowacki svarer den konservativt anlagte Hamlet hos Krasinski. Helten i Krasinski's Den ugudelige Komedie har mere end ét Træk tilfælles med Prinsen af Danmark. Han har Hamlets Ømtaalighed og Indbildningskraft. Han er en Ven af Monologer og sysler med Skuespil. Han har en yderst fintmærkende Samvittighed, men kan begaa grusomme Handlinger. Han straffes for sit Væsens urimelige Vanskelighed ved sin Hustrus Afsind, omtrent som Hamlet rammes for sin forstilte Galskab ved Ofelias virkelige Sindssyge. Men denne Hamlet er fortæret af en mere moderne Tvivl end Renæssancetidens. Hin tvivler paa, om den Aand, hvis Sag han forfægter, er mere end et Fantom. Naar Grev Henrik indeslutter sig i «den hellige Treenigheds Kastel» er han ikke sikker paa at selve den hellige Treenighed er mere end dette.

Med andre Ord: henimod halvtredjehundrede Aar efter at Hamletskikkelsen undfangedes i Shakespeare's Fantasi, se vi den levende i en-

gelsk og fransk Literatur og beherskende Sindene i det tyske og i to slaviske Sprog som en Type, og nu 300 Aar efter dens Tilblivelse er den i alle Lande sorgfulde og tænkende Menneskers Fortrolige og Ven. Der er noget Enestaaende i dette. Med saa stort et Blik har Shakespeare her skuet ned i sit eget Væsens og derved i Menneskenaturens Dyb, og saa sikkert og dristigt har han formet i ydre Træk, hvad han saa, at Mennesker fra de forskjelligste Lande og af forskjellige Stammer Aarhundreder derefter have følt deres eget Væsen formet som Vox af hans Haand og have set sig i Spejl i hans Digtning.

XVIII.

Et uformodet Indblik i Shakespeare's Syn paa hans egen Kunst som Digter og Skuespiller og i hans Theaters Tilstand og Forhold ved Aarene 1602—3 skjænker «Hamlet» blandt saa meget Andet.

Læser man opmærksomt Prinsens Ord til Skuespillerne, faar man et levende Indtryk af, hvorfor de Samtidige stadigt fremhæve det Søde, det Honningagtige i Shakespeares Kunst. Os kan han synes djærv, rystende pathetisk, over-

flyvende alle Skranker; i Forhold til Samtidens Kunstnere, og det ikke blot de Voldsomme og Bombastiske som den begyndende Marlowe, men dem alle, er han behersket, tempereret, yndefuld, skjønhedselskende som Rafael selv. Hamlet siger til Skuespillerne:

Hvis I vil tage Munden saa fuld, som nogle af Jer Skuespillere pleje, saa vilde jeg ligesaa gjerne have mine Vers raabte ud af Taarnvægteren. I maa heller ikke save Luften altfor meget med Haanden, saadan; men tag Alt med Lempe! Thi midt i selve Lidenskabens Malstrøm, Storm og Hvirvelvind, kunde jeg sige, maa I tilegne Jer og frembringe et vist Maadehold, som giver den Blødhed. O, det skjærer mig i Sjælen, naar jeg hører en bredskuldret Parykblok af en Karl rive en Lidenskab i Stykker, rent i Pjalter, for at sprænge Trommehinderne hos Parterre-Menneskene, som for det meste ikke er modtagelige for andet end meningsløse Pantomimer og Spektakelstykker. Jeg kunde lade en saadan Karl piske for hans Bramarbas-Væsen. Han over-heroder sin Herodes. Jeg beder Jer, undgaa dette.

Første Skuespiller.

Det indestaar jeg Eders Naade for.

Hamlet.

Vær ikke heller altfor tam; men lad Eders egen Smag vejlede Jer . . . .

Logisk skulde nu her følge en Advarsel mod den altfor store Blidheds Farer. Den kommer imidlertid ikke. I Stedet derfor fortsættes der:

Lad Bevægelsen svare til Ordet og Ordet til Bevægelsen og agt især paa dette, at I ikke gaa ud over Naturens Maal og Maade; *thi enhver saadan Overdrivelse er imod Skuespillets Væsen, hvis Opgave, saavel i Begyndelsen som nu, var og er: at holde, saa at sige, et Spejl op for Naturen, at vise Dyden dens egne Træk, Skjændselen dens eget Billede, og den nulevende Slægt, som er ligesom Tidens Legeme, dens Form og Præg.* Naar nu dette bliver overdrevet eller mat fremstillet kan det vel faa den Ukyndige til at le; men den Forstandige kan det kun bedrøve, og hans Dadel, maa I indrømme, vejer mere end et fuldt Hus af de Andre. O der gives Skuespillere, som jeg har set spille og hørt Andre rose, og det højligt, som — det være sagt uden Forargelse — hverken talte som Kristne eller gik som Kristne, Hedninger eller Mennesker, men pustede sig op og brølede saaledes, at jeg tænkte, nogle af Naturens Bønhaser havde gjort Mennesker og gjort dem saare ilde; saa afskyeligt efterlignede de Menneskeligheden.

Første Skuespiller.

Jeg haaber, vi har afskaffet det nogenlunde hos os.

Hamlet.

O, afskaf det ganske og aldeles . . . . .

Medens Hamlet altsaa synes at ville advare ligeligt mod for megen Vildhed og for megen Tamhed, glider dog Advarslen mod Tamhed strax paany over i en Anmodning om at undgaa Overdrivelsen, Brølet, hvad vi nu kalde højstemt Tragedie-Deklamatlon. Det er ikke Blidhedens men Voldsomhedens Farer, der ligge Shakespeare paa Hjerte.

Som det fremhævedes: det er ikke blot sin almindelige Stræben som Dramaturg, Shakespeare her giver Udtryk; han udtaler en formelig Definition af Skuespillets Væsen og bestemmer dets Formaal, og betegnende nok er denne Definition den selvsamme, som Cervantes samtidigt i Don Quixote lægger Præsten i Munden. «Komedien», siger denne, «skal efter Tullius's Mening være et Spejl for Menneskelivet, et Mønsterbilled for Sæderne, en Fremstilling af Sandheden.»

Shakespeare og Cervantes, der give samme Tidsalder Glans og dø paa én Dag, have ikke vidst af hinanden, men have i Tidsaandens Medfør begge laant deres Grundbestemmelse af den dramatiske Kunst fra Cicero. Cervantes siger dette ligefrem, Shakespeare, der ikke vilde lade sin Hamlet stadse med Lærdom, antyder det ved Ordene «hvis Opgave saavel i *Begyndelsen* som nu *var* og er.»

Og som Shakespeare her gjennem Hamlets Mund har udtalt sig om sin Kunsts uforanderlige Væsen og Formaal, saaledes har han ogsaa undtagelsesvis givet sine øjeblikkelige kunstneriske Bekymringer, sit Mismod over hans Theaters Stilling netop paa dette Tidspunkt Luft. Vi have allerede ovenfor (I 208) agtet paa Digterens Klage over den Concurrence, som den

Drengetrup fra St. Pauls Kirkens Korskole, der spillede paa Blackfriars-Theatret, netop da gjorde det Shakespeareske Selskab. Klagen kommer til Orde i Hamlets Samtale med Rosenkrans. Der er i Udtrykkene her et Mismod, som havde Selskabet en Tidlang helt ligget under. Meget bidrog vistnok dertil den Omstændighed, at dets mest yndede Kraft, dets Clown, den berømte Kemp, netop da i 1602 havde forladt det og, som alt berørt, var gaaet over til Henslowe's Trup. Kemp havde fra først af spillet alle de store Clownroller i Shakespeares Skuespil, Peter og Balthasar i «Romeo og Julie» Dompap i «Henrik IV», Lancelot i «Kjøbmanden», Slaaenbær i «Stort Besvær for Ingenting», Prøvesten i «Som Jer behager». Nu, da han var gaaet over til Fjenden, savnedes han bittert.

Hans Beskrivelse af Ni Dages Underet og Bogens kjæphøje Dedikation have vist os, hvilken Indbildskhed han var i Besiddelse af. Hamlet lærer os, at Kemp saare ofte har ærgret Shakespeare ved den Fripostighed, der gav sig Udtryk i hans Tilsætninger og Improvisationer. I den ældre Tid havde, som Stykkernes Text vidner om, Clownerne kunnet tumle saa frit med deres Roller som de italienske Skuespillere i *Commedia dell' arte.* Shakespeares rige og fuldendte Kunst gav ikke Rum for nogen saadan

Vilkaarlighed. Nu, da Kemp var borte, sendte Digteren fra Hamlets Læber følgende Pil efter ham:

Og lad dem, der spille Narre, ikke sige mere end der staar i deres Rolle; thi der er nogle af dem, som plejer at le for at faa en Flok dumme Tilskuere til at le med, selv om netop da et Hovedpunkt i Stykket kræver Opmærksomhed; det er slyngelagtigt og viser en højst ynkelig Forfængelighed hos den Nar, der gjør det.

Dette Udfald er, som Læseren ser, alligevel ganske almindeligt holdt; derfor fik det Lov at blive staaende, da Kemp vendte tilbage til Truppen. Derimod slettedes i de følgende Udgaver (og er derfor slettet i Stykket) et følgende langt skarpere og anderledes personligt Udfald, der staar i Udgaven af 1603 og som ikke mere vilde været paa sin Plads efter den fortabte Søns Hjemkomst. Det drejer sig om en Clown, hvis Indfald er saa populære, at de blive nedskrevne af de Gentlemen, der gjerne gaa i Theatret; af hans burleske Vendinger gives der en hel Række yderst tarvelige Prøver, rene Circusclowns-Løjer — indtil Hamlet affærdiger den usalige Clown med de Ord, at han aldrig i Verden kan sige en Vittighed, uden som en blind Mand fanger en Hare.

Man ærgrer som bekjendt en Kunstner mindre ved at angribe ham selv end ved i

varme Ord at lovprise en anden i samme Fag. Der kan da neppe heller være Tvivl om at Shakespeare ved at lade Hamlet lovprise den døde Yorick havde den døde Tarleton, Kemp's elskværdige og berømte Forgjænger, i Tanke. Havde Shakespeare ikke havt en vis Hensigt med Bestemmelsen af Hjerneskallen som en *Jester's*, saa vilde det have været ligesaa naturligt at lade den tilhøre en eller anden gammel Tjener af Hamlets. Men havde Digteren i sine første Theateraar personlig kjendt Tarleton og havde Kemp's uelskværdige Opførsel bragt Forgjængerens henrivende Lune i frisk Minde hos ham, saa laa det nær med Udfaldet mod Kemp at forene en varm Lovprisning af den store Clown.*)

Tarleton blev begravet 3. September 1588. Dette stemmer ret vel med den første Kvartudgaves Talangivelse, at Yorick har ligget et Dusin Aar i Jorden. Og først herved forstaar man ret dette stærke Følelsesudbrud:

Jeg har kjendt ham, Horatio. En Karl med uendelig Lystighed og det herligste Lune. Han har baaret mig paa sin Ryg de tusinde Gange — og nu! hvor min Indbildningskraft gruer for dette! mit Hjerte vender sig derved. — Der

---

*) Smlgn. New Shakespere Society's Transactions 1880—86. S. 60. ff.

hang de Læber, jeg har kysset jeg véd ikke hvor ofte; hvor er nu Eders Skjelmeri? Eders henrivende Indfald? Eders Sange? Eders Lynglimt af Lystighed, som plejede at bringe hele Bordet i Tordenlatter?

Alas poor Yorick! Hamlets hjertelige Udbrud om ham vil holde hans Minde i Live, naar hans i Trykken forevigede Uglspils-Løjer ere glemte. Han var folkelig Nar og Hofnar og Nar paa Scenen, lige yndet overalt; han sagde, hedder det om ham, Elisabeth flere Sandheder end alle hendes Kapellaner og helbredede hendes Tungsind bedre end alle hendes Læger.

Ikke blot har Shakespeare da her i Hamlet ret talt sig ud om Theateranliggender, men han har lovprist den udmærkede Skuespiller efter hans Død og givet et stort Exempel paa god og sømmelig Behandling af dygtige Skuespillere, mens de var i Live. Hans Prins af Danmark er højt hævet over den vulgære Fordom imod dem. Endelig har Shakespeare forherliget selve den dramatiske Kunst, der var hans Hjertesag og Livssag, idet han gjorde Skuespillet her til det afgjørende Middel, ved Hjælp af hvilket Sandheden kommer for Dagen, saa Retfærdigheden kan ske Fyldest. Opførelsen af Stykket om Gonzagos Mord er det Hængsel, hvorom Tragedien drejer sig. Fra det Øjeblik af, da Kongen

blotter sig ved at afbryde Forestillingen, véd Hamlet Alt hvad han vil vide.

Da James besteg Tronen, fik «Hamlet» en ny Aktualitet, fordi hans Dronning, Anna, var en dansk Prinsesse. Ved den pragtfulde Fest som 15. Marts 1604 gaves Kong James, Dronning Anna og Prins Henry Frederick i Anledning af deres Triumftog fra Tower gjennem City, blev der fra en Tribune, som var rejst ved Siden af St. Mildred's Kirke «for at fornøje Dronningen med hendes eget Lands Musik» af ni Trompeter og en Kjedeltromme meget livfuldt og virksomt udført *den danske Marsch*. Hvorledes den lød, vides ikke nu, men der er ingen Tvivl om at den fra da af er bleven spillet i Hamlets 5. Akts 2. Scene, hvor der foreskrives Musik af Trompeter og Trommer, og hvor man i vore Dage paa *Theâtre Français* saa naivt lader spille «Kong Christian stod ved højen Mast».

XIX.

Da Truppen var kommen saa langt tilbage, som den i «Hamlet» udtalte Klage over Concurrencen vidner om, har det været nødvendigt at blande nogle Lystspil ind iblandt de mørke Tragedier, som Shakespeare's Hu nu ene stod til.

Lystspil maatte da fremføres. Men længst

forsvunden var den Stemning, hvori Shakespeare i sin Tid havde digtet Sommernatsdrømmen, og uendeligt fjern, skjønt saa nær i Tid, var ham den, hvori han havde frembragt «Som Jer behager».

Der var dog intet Andet for. Og han tog et af sine gamle Udkast for sig. Det var Stykket *Love's Labour's won,* som vi ovenfor (I 90) have omtalt. Hvorledes det i sin oprindelige Skikkelse saa ud, véd vi ikke nøje; vi formaa kun at udskille de rimede og de ungdommeligt letfærdige Partier, som have tilhørt det første Udkast, til hvis Titel der vistnok sigtes, hvor det i Stykkets Slutning hedder:

This is done.
Will you be mine, now you are doubly won?

Utvivlsomt har Shakespeare i sine unge Dage grebet Æmnet for at gjøre et Lystspil ud af det. Til et Lystspil er det ikke blevet nu; den Tid var forbi, hvor Shakespeare havde sin Hovedstyrke i Komiken. Som man ret vel kunde tænke sig de Tragedier, han har tilbage at skrive, digtede af hans Hamlet, ifald denne havde havt Livet for sig, saaledes kan man tænke sig dette og det følgende Skuespil «Lige for Lige» skrevne af hans Jacques.

At Shakespeare ved Omarbejdelsen af *Naar*

Enden er god, er Alting godt kommer lige fra «Hamlet», det spores paa mange Steder deri, men mest i de to første Akter, som venteligt var. Strax i Stykkets første Scene foreholder Grevinden Helene den altfor store Sorg, hun bærer for sin Fader: det er urigtigt saaledes at lade sig nedslaa. Ganske saadan taler Kongen til Hamlet imod den Haardnakkethed, hvormed han hengiver sig til Sorgen over den afdøde Fader. Grevindens Raad til hendes til Frankrig bortrejsende Søn minde stærkt om de Raad, Polonius i nøjagtigt samme Situation giver til Laertes. Hun siger f. Ex.:

Gid dit Højsind
maa svare til din Byrd! Vær vennesæl
mod Alle, stol paa Faa, gjør ingen Uret!
Vis dig i Kraft mer end i Kraftens Brug
din Fjende voxen, og vær for din Ven
saa trygt et Værn som for dit eget Liv!
Lad dig for Taushed dadle, men kom aldrig
for Snaksomhed i Orde!

Man sammenligne hermed disse Formaninger af Polonius:

Giv ej Tanker Tunge
og aldrig en umoden Tanke Handling.
Vær vennesæl men aldrig Hvermands Ven.
De Venner, som du har, hvis Valg er prøvet,
skal du med Jernbaand fæste til din Sjæl,
men lad din Haand ej sløves ved at rækkes

hver nys udruget fjærløs Kammerat!
Frygt for at yppe Strid; men har du den,
saa før den, saa din Fjende frygter dig.
Laan hver dit Øre, men kun faa din Røst.

Man agte ogsaa paa Lystspillets talrige Udfald mod Hofliv og Hofmænd, der er ganske i «Hamlets» Aand. Scenerne hvor Polonius skifter Mening, alt eftersom Hamlet finder, at Skyen ligner en Kamel, en Væsel eller en Hval, og hvor Osrick, som «gjorde Komplimenter for sin Moders Brystvorte før han pattede», afhasper sine pyntelige Talemaader, blive formelig kommenterede, naar Narren her (II_2) til Grevinden karakteriserer Hoffet paa denne Maade:

Naar Vorherre har givet en Mand en Smule gode Manerer, saa kan han sagtens blive let færdig med Hoffet. Den, der ikke kan skrabe ud med Benene, tage sin Hue af, kysse paa sin Haand og sige Ingenting, han har hverken Ben eller Haand eller Hue eller Mund, og saadan en Karl duer rent ud sagt rigtignok ikke til at komme til Hoffet.

Nu og da forekomme ogsaa sproglige Vendinger, der gjenkalde berømte Repliker af Hamlet. Naar saaledes Helena (II_3) til den første Adelsmand siger:

Thanks, sir; all the rest is mute,

saa minder det om Hamlets uforglemmelige sidste Ord:

The rest is silence.

Af andre mere udvortes Træk, der ligeledes utvivlsomt pege hen paa Tidspunktet 1602—3, kan nævnes de mange fine, forsigtige Udfald mod Puritanismen, med hvilke Stykket er gjennemvævet, og som udtrykke den Bitterhed og Ringeagt for den demonstrative Andægtighed, som optog Shakespeare's Sind netop da.

«Hamlet» havde jo handlet om en Hykler i største Stil. Og agt paa det følgende hvasse Udfald mod samtidige Forhold deri (III_2):

Hamlet.

. . . se hvor munter min Moder ser ud, og det er ikke to Timer siden min Fader døde

Ofelia.

Nej, Eders Naade, det er to Gange to Maaneder siden.

Hamlet.

Saa længe! Nu, saa maa Pokker gaa i Sorg . . . O Himmel! død for to Maaneder siden og endnu ikke glemt! Saa er der jo Haab om at en stor Mands Minde kan overleve ham et halvt Aar. *Men ved den hellige Jomfru! saa maa han bygge Kirker!* Ellers maa han finde sig i, at man tænker lige saa lidt paa ham som paa den gamle Kjæphest, hvis Gravskrift lyder: «Thi ak! thi ak! den gamle Kjæphest er forglemt.»

Her i «Naar Enden er god» har Shakespeare bestandig sine hellige Fjender *in mente*. Han lader Narren haane Fanatikerne i den protestantiske som i den katholske Lejr. De have

forskjellig Tro, men de er uheldige Ægtemænd tilhobe. Narren siger (I3):

Charbon, den unge Puritaner, og Poisson, den gamle Papist, hvor langt deres Hjerter end er skilte ad, hvad Religion angaar, saa er deres Hoveder ganske ens; for de kan stanges saa godt som Bukkene i Hjorden.

Lidt længere henne fortsætter han:

Skjønt Ærligheden ikke er nogen Puritaner, vil den dog ingen Fortræd gjøre. Den vil bære Ydmyghedens Messehagel over Hovmodets sorte Kappe.

Hvor Lafeu taler med Parolles om den underfulde Kur, Helene har foretaget med Kongen af Frankrig, skjemter han med dem, som deri ville se Stof til en religiøs Traktat:

Lafeu.

Det er virkelig noget Uhørt, det maa jeg sige.

Parolles.

Det er det virkelig; hvis I vil have det udlagt, kan I læse det i — hvad er det nu, det hedder?

Lafeu.

«Udlægning af den himmelske Naades Virken i et jordisk Redskab.»

Det har øjensynlig gottet Shakespeare at kopiere de puritanske Andagtskrifters Titelstil.

Man har i denne polemiske Tendens, der strækker sig fra Hamlet af over «Naar Enden

er god» og til «Lige for Lige», og som er stedse mere udpræget Opposition imod den stigende religiøse Strenghed og Særhed med dens Følge af religiøst Hykleri, et talende Vidnesbyrd om at Shakespeare paa denne Tid delte Regjeringens Uvilje mod Puritanismen som mod Papismen.

Saa liden virkelig Lystighed der end findes i «Naar Enden er god», saa minder Stykket dog paa forskjellig Maade om nogle af Shakespeare's virkelige Lystspil. Enkeltheder i Fabelen have Lighed med Fabelen i «Kjøbmanden». Som Portia i Forklædning fralokker Bassanio hans Ring, den, han saare nødigt afstaar til hende, saaledes faar Helene, i Nattens Mørke forvexlet med en Anden, fra Bertram den Ring, han var overbevist om at hun aldrig vilde komme i Besiddelse af. I en Slutningsscene fattes Ringen Bertram som Bassanio; begge er ulykkelige over at savne den, og Knuden løses i begge Tilfælde ved at deres Hustru er i Besiddelse af den. Et mere væsenligt Forhold har Fabelen i «Naar Enden er god» til den i «Arrigtrold». Der er et formeligt Modsætningsforhold imellem dem. «Arrigtrold» fremstiller paa spøgefuld Maade, hvorledes Manden ved sine Kjønsegenskaber, fysisk Overlegenhed, Djærvhed, Ro, og gjennem Midler som Befalen, Buldren, Larmen og Voldsomhed vinder en heftigt modstræbende ung

Kvindes Hengivenhed. «Naar Enden er god» fremstiller, hvorledes Kvinden ved sine Kjønsegenskaber, Sagtmodighed, Hjertensgodhed, Snildhed, List vinder en lidenskabeligt modstræbende Mand, og i begge Tilfælde er Parret gift, før den egentlige Handling begynder.

Da Shakespeare i *Taming of the shrew* har fulgt det ældre Lystspil og i *All's well* har faaet sin Fabel fra Boccaccio's *Giletta af Narbona*, der allerede 1566 udkom oversat i Paynters «Palace of Pleasure», kan der ikke være Tale om noget af Digteren konstrueret Modsætningsforhold. En Hovedinteresse har imidlertid øjensynligt det sidste Æmne frembudt for Shakespeare derved, at det gav ham Anledning til at fremstille dette Særsyn: en Kvinde, der i Forhold til Manden er den bejlende og som dog har sit Kjøns hele Ynde. Shakespeare har behandlet Helenes Skikkelse med den ømmeste Forkjærlighed. Det er som havde en Blanding af Medlidenhed og Beundring ført hans Pen. Der er i Skildringen en dyb Medfølelse med den, der lider det at forsmaaes; han vidste selv, hvor ondt det gjør; og der er en Rafaelisk Skjønhed udbredt over hendes Væsen. Hun vinder Alle, henriver Alle, blot hun viser sig, Gamle som Unge, Kvinder som Mænd, Alle undtagen Bertram, den, der for hende er Livet. Kongen og den gamle

Lafeu er lige indtagne i hende og lige opfyldte af hendes Fortrin. Bertrams Moder vurderer hende som var hun hendes Datter, ja højere end hun skatter sin egen stivsindede Søn, og den italienske Enke bliver saa ganske vundet af hende, at hun følger hende til det fremmede Land for at bestyrke hendes Udsagn og skaffe hende hendes Husbond tilbage.

Hun vover Alt for at nærme sig den Elskede, og lægger en Opfindsomhed, der ikke er hyppig hos Kvinder, for Dagen for at naa sit Maal. Thi Øjemedet med hendes Rejse for at helbrede Kongen er, som hun aabent tilstaar, at komme i Bertrams Nærhed. Hun faar, som i Novellen, Kongens Løfte om at turde vælge sig en Mand blandt Hoffets Herrer som Løn for heldig Kur; men hos Boccaccio er det Kongen, som paa hendes Spørgsmaal om Lønnen af egen Drift giver hende Løftet; i Skuespillet er det hende, som nævner sit Ønske først. Saa betaget er hun af sin Lidenskab for den, der ikke skjænker hende en Tanke eller et Blik. Men da han vrager hende, sætter hun ikke som Novellens Giletta nogen Pris paa at opnaa sit Formaal ved Tvang; hun siger simpelt med ædel Resignation:

> Min Konge, at I gjenvandt Eders Helbred
> er mig en Glæde; lad saa Resten fare.

Hun indvender intet, da Bertram strax efter Brylluppet forkynder hende sin Afrejse under Paaskud, hun ikke vil gjennemskue; hun lider uden en Klage, da han i Afskedens Øjeblik negter hende et Kys. Da hun endelig har erfaret den fulde Sandhed, kan hun først kun bringe ganske korte Udbrud over sine Læber (III 2): «Min Husbond borte er, for altid borte.» «Hvor skrækkelig en Dom!» «O det er bittert!» Og hun forlader snart derefter sit Hjem i den Hensigt, ikke at være nogen Hindring for at han kan vende tilbage dertil. Umuligt at elske mere inderligt og ydmygt, naar man som hun er anlagt til Sikkerhed og Stolthed.

Alle de skjønneste Steder i hendes Rolle røbe ved Versbehandlingen og den rimfri Stil, at de tilhøre den modnere Tidsalder i Digterens Liv. Man agte f. Ex. paa det Sted (I 1), hvor Helene skildrer, hvorledes Mindet om hendes døde Fader er bleven fortrængt af Forestillingen om Bertram:

I min Sjæl og Tanke
har intet andet Billed Plads end Bertrams.
Jeg er fortabt. Der er slet intet Liv,
naar Bertram drager bort. — Saa gjerne kunde
jeg elske en af Himlens klare Stjerner
og kræve den til Brudgom; thi saa højt
staar han jo over mig. I Glansen af
hans Straaler, i et Gjenskin af hans Lys

maa jeg mig trøste, ikke i hans Bane.
Saaledes straffer sig min Elskovs Hovmod.
En Hind, der ønsker Løven til sin Mage
maa dø af Elskov. — Hvilken Lyst og Kval
at se ham hver en Stund, at sidde der
og tro at male paa mit Hjertes Tavle
hans hvalte Bryn, hans Falkeblik, hans Lokker.
Mit Hjerte gjemmer jo kun altfor villigt
hvert Træk, hver Linje af hans skjønne Billed. —
Nu er han borte, og min Elskovssværmen
kan kun forgude nu hans dyre Minde.

Sammenligner man med Stilen her visse rimede Repliker af Helene, hvori der euphuistisk leges med Ord og Antitheser, er Forskjellen slaaende, og man føler Afstanden, som Shakespeare har tilbagelagt, siden han skrev sin første Ungdoms Stil. Her glimrer intet Vid, men her taler et Hjerte, der elsker enfoldigt og dybt.

Medens Skuespillet som Helhed øjensynligt ikke hører til dem, der har ligget Shakespeare mest paa Hjerte og medens han nu og da har ladet Træk blive staaende deri, som umuliggjøre en tilfredsstillende Slutningsharmoni, har han øjensynligt samlet sin hele digteriske Kraft paa Udførelsen og Gjennemførelsen af Helenes hjertevindende Væsen. I disse Udtryk tilstaar hun (I_3) sin Kjærlighed for Bertrams Moder:

Vær ikke vred! Det kan ej skade ham,
at han er elsket af mig; aldrig har jeg

paatrængende forfulgt ham med min Bejlen.
Jeg vil ej heller eje ham, forinden
jeg har fortjent ham; og jeg véd dog ej
hvordan jeg kan fortjene ham. Jeg elsker
forgjæves, strider uden Haab, det véd jeg,
og gyder stadig dog min Elskovs Vande
i dette store Sold, der aldrig fyldes,
og bliver ved at spilde dem. Saaledes
lig Inderen, from i Forblindelsen,
tilbeder jeg den Sol, der skuer ned
paa sin Tilbeder, som den ikke kjender.

Der er i hendes Væsen noget, der foregriber den Ynde, Alvor og grænseløse Hengivenhed, hvormed Shakespeare senere udruster Imogen. Da Bertram gaar i Krig, blot for at slippe fra at anerkjende hende og leve med hende som sin Hustru, udbryder hun (III$_2$):

Min stakkels Husbond!
Er det da mig, der bort dig jager fra
dit Land og giver dine fine Lemmer
til Pris for denne skaanselløse Krig?
I Sendebud af Bly, der fare hen
i Ridt paa Ildens Hast, flyv ham forbi!
Træf Luften, der bestandig atter heles,
der synger, naar den saares, rør ej ham!
Hvert Skud, der truer ham, har jeg jo sendt . . .

Der er en Inderlighed og en Glød heri, som vi ikke møde i de tidligere Lystspil. Naar man læser disse Vers, forstaar man Coleridge's Ord,

at Helene er «den elskværdigste af Shakespeare's Karakterer».

Skade at denne dybe Lidenskab er falden paa en saa lidet værdig Gjenstand. Det svækker unegteligt Stykkets Interesse, at Shakespeare ikke har givet Bertram ogsaa værdifuldere Egenskaber til de altfor ungdommelige og altfor uridderlige, som han har. Digteren har her gjort sig skyldig i en vis Forsømmelighed, som røber, at kun visse Partier af Skuespillet have taget ham helt i Beslag. Bertram er jo i sin Ret, naar han ikke vil lade sig paadutte en Hustru mod sit Ønske, blot fordi Kongen skal betale en Taknemmelighedsgjæld. Men dette Motiv trænges tilbage af det allerede mindre Sympathetiske, Standshovmodet, som gjør at han ser ned paa den ikke saa fornemt fødte Helene, hvem dog baade Kongen, Hofmændene og Bertrams egen Moder tage ganske for fulde. Endnu dette behøvede dog ikke at nedsætte Bertram stærkt i Tilskuernes Øjne; men hertil kommer Træk af Umandighed, ja Lavhed. Han paalægger f. Ex. gjennem Parolles Helene at hitte paa en Forklaring, der for Kongen kan synes at nødvendiggjøre hans pludselige Afrejse, og han forlader hende tilmed for bestandig og ikke, som han løgnagtigt erklærer, for to Dage. Hans Redebonhed til paa Stedet at ægte en Datter af

Lafeu, da Rygtet har sagt Helene død, er en højst besynderlig Indledning til Parrets Gjenforening i Stykkets Slutning og gjenkalder paa uheldig Maade den ganske tilsvarende Forekomst i Stort Besvær for Ingenting (se ovenfor I 425). Allerværst og en afgjort dramatisk Fejl er det dog, at han umiddelbart før den sluttelige Forsoning indvikler sig i et Væv af lave Løgne overfor den italienske Pige, han i Toskana har efterstræbt.

Som Shakespeare for at gjøre Helenes Stilling mere betrygget og berøve hende ethvert Skjær af Eventyrerske, har tildigtet Grevindens Skikkelse og ved denne moderlige Venindes Kjærlighed har givet Helene Brev og Segl paa alle Fortrin, saaledes er Parolles bleven tildigtet med den Tendens at gjøre Bertram mindre skyldig. Bertram skal tænkes besnæret af denne gamle Nar, Erkeløgner og Kryster (som Helene strax titulerer ham), der i Skuespillet fungerer som hans onde Aand.

Sikkert har Parolles i «Love's labour's won» været en lystig, rent farceagtig Figur, det første, lette Udkast til Falstaff. Efter Falstaff maa han nødvendigvis forekomme som en mat Gjentagelse; dog deri har Digteren jo ikke nogen Skyld. Men tydeligt nok har det under Omarbejdelsen klikket for Shakespeare med Lystig-

heden. Hans Stemning har været for alvorlig, den moralske Grundsynsmaade har fortrængt og udelukket den rene Glæde ved det Komiske. Parolles, der har Falstaffs Laster uden et Glimt af hans Genialitet, bringer ingen ublandet Munterhed med sig. Og atter og atter indprentes det os, hvad Lære vi bør uddrage af de Blottelser, han giver sig, og af den Beskjæmmelse, der følger hans slette Færd. Saaledes siger Anden Adelsmand (IV_3) i Anledning af den Slyngelagtighed, Parolles lægger for Dagen efter Overrumplingen, da han med tilbundne Øjne afgiver sine Tilstaaelser:

Jeg skal aldrig mere sætte Lid til nogen Mand, fordi han holder sin Klinge blank, eller tro at han har Alting i sig, fordi han gaar net klædt.

Og saaledes siger Parolles selv, da hans Frækhed er knækket:

Hvis nu mit Hjerte
Var stolt, saa brast det. Jeg vil ikke være
Kaptajn; men jeg vil spise, drikke, sove
saa godt som en Kaptajn; med det, jeg er,
vil jeg herefter hjælpe mig igjennem.
Lad hver, der véd og føler hos sig selv,
han er en Skryder, vogte sig for dette,
thi saadan er det dog, tilsidst det gaar,
at hver en Skryder som et Asen staar.

Heller ikke den anden komiske Skikkelse, Narren, saa vittig han end er, har de foregaaende Komediers frejdige Lystighed. Paa adskillige Steder taler han, som allerede i Anledning af det første Udkast berørt, i de ældste Lystspils ungdommeligt overgivne Stil, men som humoristisk Husnar naaer han ikke i Højde med en faa Aar tidligere frembragt Friluftsnar som Prøvesten eller med den musikalske Hofnar i Helligtrekongersnat.

Et enkelt Sted i «Naar Enden er god» har altid givet mig Indtryk af en vis personlig Klang. Det er et af de Steder, som ganske øjensynligt ere tilkomne under Omarbejdelsen. Kongen taler om Bertrams afdøde Fader og anfører hans Ord (I_2):

«Lad mig ej leve,» saadan talte han
i ædel Vemod tidt, dengang vor Ungdoms
skjemtsomme Tid tog Afsked og var ude —
«Lad mig ej leve, naar min Lampe savner
sin Olje og naar jeg er kun til Spot
for yngre Aander, som med hurtigt Snille
fordømmer Alt hvad ej er nyt . . .»
Saa var hans Ønske. Jeg gjør efter ham
det samme Ønske . . .

Paa den Indvending, som en Adelsmand retter imod denne mismodige Ytring og som er formet saaledes:

Eders Højhed
er elsket. De, som mindst vil tilstaa det,
vil snarest savne Jer.

svarer Kongen disse stoltbeskedne Ord:

Jeg véd, jeg fylder
en Plads.

Sligt skriver kun den modne Mand, der ser en fremstormende Ungdom utaalmodig efter at afløse ham, og som har erfaret dens Kritik. Den Stemning, som heri spores, varsler om den overvældende Følelse af Menneskenes og Tingenes Uretfærdighed, som snart vil bemægtige sig Shakespeare's Fantasi.

XX.

Et polemisk Lønsigte sporedes nu og da svagt i «Naar Enden er god». Der fandtes, som vi saa, hist og her Udfald imod den stigende Puritanisme med dens Følge af Selvretfærdighed, moralsk Ufordragelighed og salvelsesfuldt Hykleri. I den Tendens, som affødte disse Udfald, har man øjensynligt den indre Bevægelse, der nu drev Shakespeare til Æmnet i «Lige for Lige».

Her i «Naar Enden er god» blev Vendepunktet jo hidført ved det i alle Literaturer kjendte Motiv, at ved et natligt Stævne én

Kvinde underskydes i en andens Sted uden at denne Forbytning opdages af Manden — et Motiv, hvis grove Usandsynlighed aldrig har afskrækket Digterne fra dets Behandling, fordi det gav Anledning til saa mange efterfølgende dramatiske Situationer.

En staaende Variant heraf er ligeledes i de forskjelligste Literaturer denne: En Mand er dømt til Døden. Hans Elskede, hans Hustru eller hans Søster anraaber Dommeren om Naade for ham. Dommeren lover hende at give den Fangne fri paa den Betingelse, at hun tilbringer en Nat med ham — og lader saa ikke desmindre Fangen henrette.

Dette Motiv, som er behandlet fra Middelalderen af til vore Dage — vel senest i Paul Heyses Novelle «Der Kinder Sünde der Väter Fluch» og i Victorien Sardou's Skuespil «La Tosca» — forelaa paa Shakespeare's Tid dels i en italiensk Novelle af Giraldi Cinthio i Hecatommithi fra 1565, dels i det over Novellens Æmne byggede Skuespil *The Right Excellent and Famous History of Promos and Cassandra* fra 1578 af den engelske Dramatiker Whetstone og i en Prosafortælling, der findes i samme Forfatters The Heptameron of Civil Discourses fra 1582. Det er Whetstone's ganske livløse og karakterløse Komedie, som for Fabelens

Vedkommende har været Shakespeare's umiddelbare Kilde. Han skylder Whetstone intet Andet end den.

Hvad der har draget Shakespeare til det uhyggelige Æmne har øjensynligt været en Harme over den sig bredende Selvretfærdighed paa Kjønssædelighedens Omraade, der var et Udslag af den i Borgerstanden stedse stærkere Puritanisme. Det laa i Shakespeare's Stilling som Skuespiller og Theaterleder, at han kun fik Puritanismen at se fra dens styggeste Side, den, som den vendte ud imod ham.

Dens værdifulde Sider havde vel fortjent en Digters Sympathi. Det var jo intet Under, at selvstændige og fromme Mennesker søgte deres Sjæls Frelse udenfor den anglikanske Statskirke med dens 39 Artikler, som ikke blot alle Kirkens Mænd og alle Embedsmænd skulde sværge paa, men som alle Statsborgere maatte underkaste sig saaledes, at allerede Brugen af et andet Ritual end det officielle eller Vægringen ved at gaa i Kirke var underkastet Straf. Puritanerne, der drømte om at føre den kristne Kirke tilbage til dens oprindelige Renhed og som efter at have været fordrevne fra England under Mary var vendte hjem med Idealet af en folkelig Kirke for Øje, kunde umuligt billige en Kronen underlagt Statskirke eller en Institution som Biskopsværdigheden.

Nogle af Puritanerne saa hen til den skotske Presbyterianisme som et værdifuldt Forbillede, ønskede ogsaa i England indført en Kirkestyrelse ved Lægfolk, Menighedens Ældste, istedenfor Biskoppernes gejstlige Aristokrati; andre gik endnu videre, bestred overhovedet Nødvendigheden af en for Alle fælles kirkelig Form, vilde have Kirken opløst i uafhængige Frimenigheder, hvori enhver Troende kunde blive Præst. Her laa Spirerne til Puritanernes store Partispaltning paa Cromwells Tid i Presbyterianere og Independenter.

Saavidt det kan skjønnes, har intetsomhelst ved disse kirkelige og religiøse Rørelser havt nogen Interesse for Shakespeare. Han for sin Del kom kun i Berøring med Puritanismen, forsaavidt den med Indskrænkethed og Fanatisme rasede mod hans Kunst og med streng Utaalsomhed forfulgte moralsk og særlig kjønslig Skrøbelighed. Den viste sit farisæiske Ansigt ud imod ham og vel ikke sjældent den kun hyklede Dyds.

Det er hans Indignation over denne hyklede Dyd, der fik ham til at skrive «Lige for Lige». Han behandlede Æmnet, som sket er, fordi Theatret trængte til at isprænge Lystspil som Islæt i de strenge, rent sorgfulde Tragediers Væv. Men hvilket Lystspil det er blevet!

Mørkt, tragisk, tungt som Digterens Sind; en Tragikomedie, i hvilken de komiske Scener, der er holdte i en Stil, som er djærvere og mere realistisk end Shakespeare's ellers, med deres Billeder fra Samfundets laveste Lag, ikke kunne udviske Stoffets pinlige Karakter og Handlingens rent kriminelle Væsen. Helt igjennem føler man, ogsaa paa de humoristiske Steder, Shakespeare's glødende Harme over Selvretfærdighedens moralske Hykleri som den vulkanske Undergrund, der hvert Øjeblik sender sine Flammer i Vejret tværs igjennem den uundværlige Spas og den lystspilagtige Anordning.

Og dog — det er egentlig ikke i første Linje Hykleriet, han vil tillivs. Han er paa dette Udviklingstrin altfor stor Psykolog til at ville fremstille den fra Begyndelsen af fuldt færdige Hykler. Nej, han godtgjør, hvor svag selv den strengeste Farisæer vil vise sig at være, blot det som for ham er den rette Fristelse indfinder sig i hans Liv, og hvorledes en saadan Mands Attraa, ifald den møder Modstand, aabenbarer et helt andet Menneske, et Dyr, en Skurk, i ham, der tillader sig selv hundredfold værre Ting end dem, han hidtil med løftet Pande og god Samvittighed har straffet paa det Strengeste hos Andre.

Det er ikke Typen paa Shakespeare's Mod-

standere, som han her har villet afsløre og stemple; det er et Væsen, der staar adskilligt over Gjennemsnitstypen, som han saa den. Hovedpersonen i «Lige for Lige» er Sædelighedsdommeren, den haarde og strenge *Censor morum*, der i sin Moralfanatisme mener at kunne afskaffe Lasten ved Forfølgelse af dens Redskaber og som indbilder sig at kunne rense og omforme Samfundet ved at fordømme enhver nok saa naturlig og relativt uskyldig Overtrædelse af Korrekthedens Love som Dødssynd. Skuespillet viser os, hvorledes denne Mand, saa snart en rent sensuel Lidenskab griber ham, ikke betænker sig paa selv — under Hellighedens Maske — at begaa en Forbrydelse mod den virkelige Sædelighed, saa oprørende og frygtelig, at intet Udbrud af Væmmelse og Foragt vilde være for strengt derfor og ikke let en Straffedom for haard.

Efter sin Art burde et saadant Drama ende med at tilfredsstille Tilskuerens vakte Attraa efter Retfærdighed paa en eller anden fyldestgjørende Maade. Men der trængtes ved den Shakespeare'ske Trup til Lystspil, og det var maaske desuden ikke klogt, maaske voveligt, at stille dette Spørgsmaal om Sædelighedshykleriets fortjente Straf paa Spidsen. Saa blev da i Stykket Knuden løst uden noget stort Opbud af Pathos

og i al Hast, ved en viis og uset allestedsnærværende Fyrstes, en vesterlandsk Harun-al-Raschids, kloge Forsorg og betimelige Indgriben. Kræsen i Valget af sine Midler er denne ikke. Behændigt men paa en for en finere Følelse lidet tilfredsstillende Maade underskyder han en ung, elskværdig Pige, hvem den forbryderske Dommer tidligere engang har givet et Ægteskabsløfte, istedenfor den unge og skjønne Kvinde, der er Gjenstand for hans dyriske Brynde.

Hertugen, der vil sætte sine Tjenere paa Prøve, foregiver at ville forlade Wien paa en længere Rejse. Han overdrager under sin Fraværelse Regentskabet til Angelo, en højt anset og fremragende Embedsmand.

Saasnart denne er kommen til Magten, begynder han en formelig Krig mod Tøjlesløshed og Slaphed paa det sædelige Omraade. Han befaler til en Begyndelse at alle utugtige Huse i Staden Wien skulle nedrives. I det ældre Drama af Whetstone, som Shakespeare lagde til Grund for sit Skuespil, fandtes et helt Selskab af uanstændige Personer, Ruffersker, Skjøger, Alphonser, Udsvævende af forskjellig Art. Shakespeare beholder delvis dette Selskab; han har en enkelt Rufferske, Madam Mør (Overdone), der minder lidt om Dorthe Lagensplitter, en enkelt Alphonse, den meget morsomme Skik-

kelse Pompejus, og han tildigter en overmaade underholdende Person, den yderst letfærdige, men vittige Gabflab og Løgner Lucio.

Dog Hovedforandringen, han foretager med Stoffet, er den, som beroer paa, at Hertugen, forklædt som Munk, fra først af er Vidne til Angelos Misbrugen af sin Hersker- og Dommer-Myndighed. Derved vindes bl. A. for Stykkets hele Stemning, at Tilskuerne er beroligede med Hensyn til Udfaldet. Denne Hertugens Stilling alene afføder ogsaa største Delen af den Komik, som Lucio's Holdning medfører, idet denne stadigt til den forklædte Hersker selv fortæller de snurrigste Bagvaskelser af ham, som havde han dem fra bedste Kilde. Men af Hertugens skjulte Tilstedeværelse følger ogsaa den anden store Forandring, der her er foretagen med Stoffet, den at Isabella ikke virkelig kommer til at hengive sig for sin Broder, men som i «Naar Enden er god» erstattes af en Kvinde, der har gamle Rettigheder paa den paagjældende Mand. Herved undgaas idetmindste det altfor oprørende Pinlige i Æmnet.

Shakespeare har tænkt sig en af de Mænd, der var hans Kunsts og hans Virksomheds bitreste Fjender, udrustet med den højeste Magt og brugende den til med grusom Strenghed at skride ind mod Usædeligheden. Det første

Skridt er hans Faren løs paa den lave Utugt, som han indbilder sig at kunne udrydde. Der skjemtes i Stykket adskilligt med denne Indbildnings Urimelighed. «Hvad skal der blive af mig?» siger Madam Mør. — «Aa, I skal ikke være bange. Gode Advokater savne aldrig Klienter.» I anden Akts første Scene hedder det:

Escalus.

Men hvorledes vil du leve, Pompejus? af at være Kobler? . . . Er det en lovlig Næringsvej?

Pompejus.

Hvis Loven tillader den, Herre.

Escalus.

Men Loven tillader den ikke, og den vil ikke blive tilladt her i Wien.

Pompejus.

Har Eders Naade i Sinde at kapunere alle unge Mandfolk her i Byen?

Escalus.

Nej, Pompejus.

Pompejus.

Ærligt talt, Herre, saa vil de ikke lade det være, efter min ringe Mening . . .

Saaledes spøger ogsaa Lucio (III$_2$) med Angelo's Strenghed som frugtesløs:

Det kunde ikke skade, om han var lidt mildere mod Letfærdighed; han er lidt gnaven i den Retning, Pater.

Hertugen.

Det er en altfor almindelig Last, og det er Strenghed, der skal helbrede den.

Lucio.

Ja, sandt nok, den Last er af en stor Familie og har mange Forbindelser. Men det er umuligt at udrydde den ganske, Pater, førend man faar afskaffet Mad og Drikke. Man siger, at den Angelo er ikke født af Mand og Kvinde paa den ligefremme Maade, et Menneske kommer til Verden paa; er det sandt, tror I?

Dog foruden saaledes at gaa strengelig frem mod den egentlige Løsagtighed opfrisker Angelo en gammel Lov, der længe — efter Hertugens Ord i fjorten, efter Claudio's Paastand i nitten Aar — har været ude af Brug, en Lov, der sætter Dødsstraf for alle Elskovsforbindelser udenfor Ægteskabet, og dømmer den unge Claudio til Døden for hans Forhold til Julia.

Deres Forhold var uskyldigt. Han siger (I_3):

Hun er helt min Hustru,
kun paa den offentlige Lysning nær,
som ydre Skik afkræver; denne fattes
alene for en Medgifts Skyld, som ligger
i hendes Frænders Kiste.

Men det nytter ikke noget. Der skal statueres et Exempel. Forgjæves føler selv den skikkelige Fangefoged Medlidenhed og siger (II_2):

Hver Stand, hver Alder har
en Smag af denne Synd, og han alene
skal dø derfor.

De unge Mænd i Byen vide ikke at forklare sig denne afsindige Strenghed anderledes end derved, at Hr. Angelo er en Mand med Snevand istedenfor Blod i sine Aarer.

Det viser sig imidlertid snart, at han ikke er den Snemand, hvorfor han holdes.

Escalus, en gammel hæderlig Adelsmand, beder ham betænke, at om end hans egen Dyd er saare streng, saa er den kanhænde ikke bleven fristet; var den bleven udsat for Fristelser, havde den maaske ikke mere end Andres staaet Prøve. Angelo svarer hovmodigt, at det at fristes er Et, det at falde et Andet. Men nu kommer Claudio's Søster Isabella, ung, dejlig og forstandig, og bønfalder ham om Broderens Liv (II_2):

O gode, gode Herre! tænk Jer om,
hvem er dog hidtil død for denne Brøde,
skjønt Mange har begaaet den.

Han er ubønhørlig. Hun viser Urimeligheden af at straffe Elskovs Forseelser saa haardt:

Hvis Stormænd kunde slynge Tordenkilen
som Jupiter, fik Guden aldrig Ro.
Thi hver en stakkels Smule Foged brugte
hans Himmel til at tordne — evig Torden!

Du naadefulde Himmel! du vil heller
med dine hvasse Svovlildskiler kløve
den knudrede, uflækkelige Eg
end Myrtens spæde Stamme.

Og hun fortsætter, saa man hører Digterens Stemme igjennem hendes:

Men Manden,
den stolte Mand, udrustet med en lille,
kortvarig Magt og mest uvidende
om hvad han mest er sikker paa, sit Væsen,
saa skjørt som Glas, gjør som en arrig Abe
for Himlens Aasyn slige Daarefagter,
at Englene maa græde — havde de
vort bitre Lune, lo de sig tildøde.

Og hun appellerer til hans egen Selverkjendelse:

Bank paa
ved Eders eget Bryst; spørg Eders Hjerte,
om det ej véd af Noget, der er ligt
min Broders Brøde.

Han opfordrer hende til at komme igjen næste Dag, og neppe er hun borte, saa røber han i en Monolog sin modbydelige Lidenskab og sit endnu værre Forsæt at aftvinge hende hendes Gunst som Løn for Broderens Frelse og samtidigt lade den Dødsdømte henrette ligefuldt.

Han gjør hende sit Forslag. Hun ræddes; hun indser nu som Hamlet, hvad Livet kan være, hvad aldrig Anet der kan møde, hvad

Højde Skurkagtighed kan naa, endog den, som beklæder Dommersædet:

> O det er Helvedes
> svigfulde Mummespil at klæde ud
> og pynte op det mest fordømte Skarn
> i Fromheds Skrud. Kan du vel tro det, Claudio,
> hvis jeg vil ofre ham min Jomfruære,
> saa kan du reddes.

Hun kan end ikke klage over ham; thi som han selv gjør gjældende overfor hende, Ingen vil tro hende, hans pletfri Navn, hans strenge Levned og høje Rang vil kvæle Beskyldningen, ifald den vover sig frem. Sikker som han føler sig er han dobbelt fræk. Da hun i Stykkets Slutning (V_3) henvender sig med sin Anklage til den tilbagevendte Hertug, siger Angelo derfor uforfærdet: «Ædle Herre! hun er sindssyg, formoder jeg.» Saa følger som i Fortsættelse af den nys anførte Replik Isabellas fra Digterens inderste Overbevisning udspringende Flamme-Protest: Det er kun tilsyneladende utroligt, at «den værste Skurk paa Jorden» kan synes saa retfærdig og ren som Angelo. (Se ovenfor I 475.)

Men Protesten tages ikke strax til Følge. Isabella bliver foreløbig sat i Fængsel for Klaffer mod en ædel Mand. Og Ironien vedligeholdes til det Sidste. Hertugen har som Munk gjort mangen bitter Erfaring bl. A. den, at der neppe

er Ærlighed nok i Verden til at sikre Samfundets Bestaaen. Men da han selv — i sin Forklædning — udtaler hvad han er bleven Vidne til, ville hans egne tro Mænd ogsaa lade ham blive bragt i Fængsel. Han, Fyrsten, har ukjendt set og indset, at Loven er et Skjermbrædt for Magten. Han siger derfor:

Mit Ærind her i Riget
har stillet Livet her til Skue for mig,
og jeg har set Fordærvelsen at syde
og boble, indtil Gryden kogte over.
Lov for hver Brøde; men hver Brøde dog
beskyttet, saa det strenge Lovbud staar
som i Barberens Bod Advarselstavlen
til Gjæk mer end til Skræk.

Escalus.

Han taler ilde
om Rigens Lov. Afsted, i Fængsel med ham!

Som Skuespil hviler «Lige for Lige» helt og holdent paa tre Scener: den, i hvilken Angelo fristes af Isabellas Skjønhed, den, i hvilken han drister sig til at gjøre hende det Tilbud at tage hendes Ære for Broderens Liv, og den tredje, i høj Grad dramatiske, i hvilken Claudio efter først med Resignation og Harme at have hørt Søsterens Meddelelse om Angelos Lavhed, knækker over — og som nogle hundred Aar senere Kleist's Prins af Homburg — giver sig

til uværdigt at trygle om sit Liv. Om disse Hovedscener gruppere sig de mange fortræffelige, drøjt realistiske, lavtkomiske Scener, der er behandlede i en Aand, som senere bliver Hogarth's eller Thackeray's, og andre, der blot have til Øjemed at holde det dramatiske Hjul lidt tilbage og der støde os som konventionelle. Hertugen foretager for Exempel et ganske utilladeligt Experiment med Isabella, naar han i fjerde Akt usandfærdigt fortæller hende, at Broderens afhuggede Hoved allerede er sendt til Angelo. Det sker for Slutningeffektens Skyld.

Men det har her i dette meget ulige udarbejdede Stykke øjensynligt alene været Shakespeare om Hovedsagen at gjøre, det Slag, han førte mod Hykleriet. Og det er sandsynligt, at han her har vovet sig saa langt ud, som han paa nogen Maade turde. Der er et Kjæmpeskridt fra det braadløse Angreb paa Puritanismen i Malvolios Skikkelse til denne Fremstilling af en Puritaner som Angelo. Netop derfor har vistnok Shakespeare her søgt at dække sig paa alle Maader. Det Hele er holdt som Lystspil. Der trues med Henrettelse først af Claudio, saa af den humoristiske Kjæltring Barnardino, hvis Hoved man vil overbringe istedenfor den Andens; han kaldes endog ind paa Scenen umiddelbart før Exekutionen, og Tilskuerne sidde i Spænding;

tilsidst ender Alt dog godt; man bliver enig om at overbringe Hovedet af en allerede død Mand. Der trues fremdeles med Vanære for en ædel Jomfru; saa lader en anden Kvinde, Mariana, som var en bedre Skjæbne værd, sig favne i hendes Sted, og Faren er dreven over. Truende Skjæbner drage sig endelig sammen om selve Angelo, Skurken; saa gaar han tilsidst ustraffet fri, maa blot gifte sig med den elskværdige Pige, han tidligere har forladt. Med yderste Iver er der herved glattet over Stykkets frygtelige Anklage af Hykleriet, ja endog over den Pessimisme, hvorom det overhovedet bærer Vidne.

Thi paafaldende er det, hvor grundpessimistisk Stemningen i dette Skuespil er. Hvor Hertugen vil overtale Claudio til ikke at frygte den Død, der er ham vis (III$_1$), gaar han i sin Undervurdering af Menneskelivet videre end Hamlet, hvor han ser sortest:

> Se, denne Bolig, hvor du har dit Tilhold,
> nedbryder du hver Stund. Du er ej andet
> end Dødens Gjæk; thi mens ved Flugt du stræber
> at sky den, løber du den selv imøde.
> . . . . . .
> Du er ikke lykkelig,
> thi hvad du ikke har, det strider du
> bestandig for og glemmer, hvad du har.

Du er usikker; din Natur omskiftes
paa sælsom Vis som Maanen; er du rig,
saa er du fattig; thi du er som Æslet,
hvis Ryg sig krummer under Guldets Vægt;
du bærer kun en Dag din tunge Rigdom;
saa tager Døden Byrden af dig. Venner
det har du ikke; thi dit eget Kjød,
der kalder dig for Fader, og som er
et Udspring kun af dine egne Lænder,
forbander jo Gigt, Udslet, Podagra
fordi de gjør saa langsomt Ende paa dig.
Du har ej Ungdom eller Alderdom,
men ligesom en Middagssøvn, der drømmer
om begge; thi din hele gyldne Ungdom
er som udlevet, tigger Naadepenge
af skranten Alderdom, og naar du bliver
gammel og rig, saa har du ikke Varme,
ej Drift, ej Kraft og Skjønhed til at nyde
din Rigdom. Og hvad er der da i dette,
som kaldes Liv? der dølges i det Liv
en tusindfoldig Død, og dog er Døden
vor Skræk, der løser alle disse Knuder.

Man agte paa med hvilken Kunst og Omhu Alt her er samlet, der kan gjøres gjældende til Forvirring af det sunde Livs-Instinkt. For første Gang foregriber paa dette Sted Shakespeare Schopenhauer.

Det har her øjensynligt været Digteren om at gjøre at hævde sit eget Standpunkt som det sædelige. Neppe i noget andet Stykke findes

en saa uafbrudt, ud af Rollerne faldende, Fremhæven af hvad der er Skuespillets Moral.

Hvad kan f. Ex. være mere direkte som Udtalelse end Hertugens Monolog, der slutter tredje Akt:

Hvo Herrens Sværd omgjorde vil,
han være streng, men from dertil.
Hans eget Spejl ham lære maa
i Naaden staa, i Dyden gaa;
han skal ej lægge større Bøde
paa Næstens end paa egen Brøde.
Ve den, som grumt til Døde slaar
for Fejl, han gjerne selv begaar!
Ve, trefold Ve, hvis Angelo
min Synd rev op, og sin lod gro.

Paa lignende Maade og i god Overensstemmelse hermed peges der med den moralske Pegepind overalt, hvor det gjælder at fremhæve, hvor udsatte Fyrster og Herskere er for at miskjendes og hvor letsindigt de nedsættes og bagvaskes.

Saaledes siger Hertugen i Slutningen af tredje Akt:

Ej Magt, ej Højhed her paa Jord gaar fri
for Dadel. Løgnen hugger Tanden i
den rene Dyd. Hvor vil en Drot du finde,
som mægter onde Tungers Gift at binde!

og senere (IV_1) paany:

O Fyrstemagt og Højhed! Millioner
Forræderøjne fæste sig paa dig,
og hele Bind af Rygter er i Omløb
med falsk, modsigende Forklaring om
din Gjerning.

Ganske paafaldende er i denne Paavisning af Undersaatters grundløse Kritik den stadige Tyen om bag Fyrstens Ryg, det vil sige bag James den Førstes Person, der nu lige havde besteget Tronen og som med sin længe ophobede Forbitrelse mod den skotske Presbyterianisme strax viste sig ogsaa den engelske Puritanisme gram. Derfor til Slutningen den Stykkets egentlige Indhold ganske uvedkommende, men kloge Pointeren af at alle andre Synder kunne tilgives, men ikke Bagtalelse af Landets Fyrste, ikke Angreb paa ham. Lucio alene, der paa en for Tilskuerne saa underholdende Maade har løjet Fyrsten paa, talt ilde om ham, skjønt i Grunden kun for Spøg, bør straffes paa det Blodigste. Det ser indtil sidste Øjeblik ud som vilde han blive først pidsket, saa hængt. Og selv efter at han, for at Lystspillet ikke skal falde ud af sin Tone, har faaet Befaling til at ægte en Tøjte med Eftergivelse af det at blive pidsket og hængt, fastslaas det udtrykkeligt, at den Straf havde han burdet faa. Hertugen aabner Slutningsrepliken med Ordene:

Den, som bagtaler Fyrsten, har fortjent den.

Dette er fra Shakespeare's Side den nøjagtige Parallel til Molières Holdning i Slutningen af «Tartuffe» 60 Aar derefter. Fyrsten fremtræder her som den allevegne aarvaagne Folkeopdrager, han efter James af Skotlands Theorier skulde være; han alene fælder Hykleren, hvis Magtbrynde og Frækhed gjør ham alle Andre overlegen. Appellen til ham svarer da i «Lige for Lige» ganske til den store Deus-ex-machina Replik i «Tartuffe», der vælter Mareridtet bort fra Hovedpersonernes Bryst:

Nous vivons sous un prince, ennemi de la fraude,
Un prince dont les yeux se font jour dans les cœurs
Et que ne peut tromper tout l'art des imposteurs.

I det syttende Aarhundrede var endnu Fyrsterne Kunstens og Kunstnernes Beskyttere mod Sædeligheds- og Religions-Fanatismen.

XXI.

Det spores i «Lige for Lige» ikke blot i Stykkets hele Holdning, men paa ganske bestemte Punkter, at dets Tilblivelse falder sammen med James's Tronbestigelse i 1603. Strax i den første Scene findes en Hentydning til den nye Konges ængstelige Sky for Folkemasserne, der vakte saa megen Opsigt og Forundring ved

hans Indtog i England og som her er behandlet paa en smigrende Maade. Hertugen siger:

Jeg rejser stille bort. Jeg elsker Folket,
men stiller nødigt mig til Skue for det;
hvor godt det gjør, saa huer mig dog ikke
den høje Jubel og det stærke Hurra,
og ikke troer jeg, nogen sindig Mand
har Lyst dertil.

Øjensynligt til samme Afsky for Trængsel hos James sigtes der, naar Angelo i anden Akts fjerde Scene skildrer Folkets Sammenstimlen om en elsket Hersker som utilladelig Paatrængenhed:

Saaledes stimler
den taabelige Mængde tæt om En,
der ligger daanet; Alle vil de hjælpe,
og derved spærre de saa Luften for ham,
der skulde kvæge ham. Paa samme Vis
omstimler Folkets Hob en elsket Konge,
forlader hver sin Plads og trænger sig
i underdanig Hylding frem til ham
i plump Hengivenhed, der ligner Frækhed.

Den 24. Marts 1603 havde Elisabeth draget sit sidste Suk. Paa Dødssengen havde hun, da hun ikke mere kunde tale, ved med Hænderne over sit Hoved at danne en Krone, antydet at hun til sin Efterfølger udsaa En, der allerede var Konge. Hendes Ministre havde allerede længe i al Hemmelighed underholdt Forbindelser

med James VI af Skotland og tilsagt ham Tronfølgen tiltrods for at en Bestemmelse i Henrik VIII's Testamente havde udelukket hans ældre Søsters skotske Efterkommere fra Tronen. Man kunde intet Hensyn tage dertil; thi der var i den yngre Linje ingen Personlighed af tilstrækkelig Anseelse til at kunne opstilles som Tronarving, og Nytten af at Englands og Skotlands Kroner forenedes paa ét Hoved var indlysende; altfor længe havde de to Riger oprevet hinanden i indbyrdes Fejde. Alle Partier i Folket var enige med Ministrene i at se hen til James som Tronfølger. Protestanterne havde Tillid til ham som Protestant; Katholikerne haabede forbedrede Vilkaar af ham som den katholske Martyrindes Søn; Puritanerne haabede, at han som ny og fredselskende Konge vilde indvillige i saadanne Ændringer i den lovbefalede Gudstjeneste, at de uden at tage Skade paa deres Sjæl kunde deltage i den. Store Forventninger hilsede ham.

Neppe var Aanden ude af Dronning Elisabeth, før Sir Robert Carey, en Adelsmand, der havde nydt mangen Velgjerning af hende, men ønskede at sikre sig den nye Konges Gunst og som derfor havde Postheste staaende beredte paa alle Holdesteder, kastede sig paa sin Hest for at være den første, der overbragte James Budskabet i Edinburgh. Han faldt paa Vejen af Hesten,

der gav ham et Spark i Hovedet, men naaede ligefuldt Slottet allerede den 26. Marts om Aftenen lige efter at Kongen var gaaet til Sengs. Han blev hurtig ført ind i Sovekammeret, knælede og hilste James med Titelen Konge af England, Skotland, Irland og Frankrig. «Han gav mig,» skriver Carey, «sin Haand at kysse og bød mig Velkommen.» Han lovede ogsaa Carey en Stilling som Kammerherre og andet Mere for hans Iver, glemte imidlertid, saa snart han stod paa engelsk Grund, helt disse Løfter.

Saa omhyggeligt var i London alle Forberedelser trufne, at en af Cecil endnu i Elisabeths Levetid forfattet Proklamation af James som Konge, der var bleven sendt til Skotland og godkjendt der, faa Timer efter Dronningens Død blev oplæst af Førsteministeren for en Forsamling af Raadet og Højadelen under stor Tilstrømning af Folket og under almindeligt Bifald. Da tre Herolder med en Trompeter gjentog Oplæsningen i Tower, blev alle Fangerne glade, «især gav Jarlen af Southampton alle Tegn paa stor Glæde til Kjende». Ikke uden Grund; thi James's omtrent første Befaling gik ud paa at et ridende Bud skulde overbringe Southampton Kongens Ønske om at denne strax skulde støde til ham som Deltager i den Rejse,

han foretog gjennem England til London for der at hyldes og krones.

5. April 1603 forlod James I af Storbritannien Edinburgh for at tage sit nye Kongerige i Besiddelse. Hans Hyldingstog gik meget langsomt for sig, thi enhver Adelsmand og Gentleman, hvis Hus han kom forbi, bød ham indenfor; han tog mod alle Indbydelser, levede Dag ud, Dag ind i Festligheder, og belønnede Gjæstfriheden med Tildelelse af Riddertitler i hidtil uset og urimelig stort Antal. En enkelt af hans Handlinger vakte afgjort Mishag. Han lod i Newark en Lommetyv, der blev greben, hænge uden Forhør og Dom; Uviljen gjorde ham det indlysende, at han ikke saaledes kunde sætte sig ud over engelsk Lov. I Skotland havde man længtes efter et stærkt Monarki, der kunde holde Adel og Gejstlighed i Ave; i England var dets Tid omme, og den nye Konges Efterfølgere kom bittert til at føle, hvor lidet det gik an at ville fortsætte Enevældens Traditioner paa engelsk Grund.

James selv blev modtaget med den naive, uegennyttige Glæde, hvormed den store Befolkning gjerne hilser en ny Monark, om hvis dybere Egenskaber endnu intet vides, og med den mindre uegennyttige Smiger, hvormed hver Enkelt, der kom i Berøring med Kongen, søgte at gjøre sin Person behagelig for ham.

Kong James havde ikke noget Vindende, endsige noget Kongeligt i sit Ydre. Forunderligt, at den skjønne Henrik Darnley og den dejlige Maria Stuart havde faaet en saa uanselig og uheldigt formet Søn. Han var vel noget over Middelhøjde, men hans Skikkelse var plump, hans Hoved tykt, hans Øjne udstaaende. Hans Sprog var det bredeste Skotsk, og naar han aabnede Munden var det snarere for at spytte Ordene ud end for at tale; han stødte dem frem, saa de snublede over hverandre. Han talte, spiste og klædte sig som en Bonde, førte trods sit meget sømmelige Liv den drøjeste, mest uhøviske Passiar, ogsaa i Dameselskab. Han gik som En, der ikke har Herredømme over sine Lemmer, og han kunde aldrig holde sig stille endog i en Stue, gik stadigt op og ned med klodsede, sprællende Bevægelser. Hans Legeme var hærdet ved Ridt paa Jagter, men hans Optræden manglede ganske Værdighed.

Rimeligvis var den Skræk, der var faret hans Moder i Blodet ved Rizzio's Mord, mens hun bar ham under sit Hjerte, Skyld i den Angst, han nærede for Synet af blanke Vaaben. Den Terrorisme, hvori han var opdraget, havde forøget hans naturlige Frygtsomhed. Da han endnu stod i Ynglingealderen, sammenfattede den franske Afsending Fontenay sin Skildring af ham saa-

ledes: Med ét Ord han er en gammel ung Mand.

Nu i 36 Aars Alderen var han en lærd og fordomsfuld Personlighed, der hverken manglede Kløgt eller Vid, men som især havde to Hovedpassioner, en for Samtaler af theologisk og kirkelig Art og en for Livet paa Jagten, der undertiden optog ham indtil sex Dage i Træk. Han havde ikke Elisabeths politiske Instinkt; hun havde valgt Folk af de forskjelligste Partier ind i sit Raad; han optog i sit Raad kun dem, hvis Meninger stemte overens med hans egne. Men hans Forfængelighed stod fuldt i Højde med hendes. Han havde Pedantens Tilbøjelighed til Praleri, roste sig f. Ex. gjerne af at han kunde udrette mere i én Time end Andre i en Dag, og var særlig stolt af sin Lærdom. Shakespearedyrkere have, som berørt, i ham villet se Forbilledet til Hamlet. Han var visselig ingen Hamlet, men meget snarere, hvad Alfred Stern etsteds har kaldt ham: en Polonius paa Tronen. Vi have Sir John Harringtons Beskrivelse af en Audiens hos James 1607. Kongen examinerede ham, saa han maatte mindes sine Examiner i Cambridge, anførte Sentenser af Aristoteles, som han neppe selv forstod, vilde høre Harrington læse en Sang af Ariosto højt, spurgte ham saa, hvad det rene Vid bestod i og hvem det klædte

bedst, spurgte ham dernæst, om en Konge ikke burde være den første Lærde i sit Land, og videre, om Satans Magt ikke var stor og om hvorfor Satan virkede mere i gamle Kvinder end i andre — hvilket sidste Spørgsmaal Sir John djærvt og humoristisk besvarede ved at pege hen paa den Forkjærlighed, der i det nye Testamente tillægges de onde Aander for tørre Steder. James fortalte dernæst om Syner af dansende, blodige Hoveder i Luften, der var sete i Skotland før hans Moders Død, og sluttede: «Nu, Sir, har De set Prøver paa min Indsigt. Jeg skal i Fremtiden staa Deres Dømmekraft bi paa de Punkter, hvor jeg føler, De har Mangler.» Saa glad ved sin Viden-Alting-bedre har efter James maaske kun en eneste europæisk Hersker været.

James's Forhold til England havde under Elisabeths Regjering ikke altid været lige godt. I 1584 havde han, som nærede en levende Uvilje mod det presbyterianske Kleresi, der vilde blande sig i alle Regjeringsforhold, atten Aar gammel, anraabt Paven om Bistand for sig og sin fangne Moder. Men allerede i det følgende Aar sluttede han, mod Udbetaling af en høj Aarpenge, Alliance med Elisabeth, og da denne i 1586 stadfæstedes, gjorde hans Moder ham arveløs og indsatte Filip II til sin Tron-

følger. Netop paa det Tidspunkt, da Retssagen mod Mary Stuart førtes, ansøgte saa James om at faa sin Titel som Arving til England anerkjendt, en uværdig, uridderlig Handling, ved hvilken han paa Forhaand umuliggjorde sig enhver Indskriden mod hvad Dom over hans Moder den engelske Regjering kunde finde for for godt at fælde og lade iværksætte. Ikke desmindre berørte naturligvis Moderens Henrettelse ham pinligt, og det var under Forbitrelse over den at han fremskyndede sit længe planlagte, men af Elisabeth ugjerne sete Ægteskab med den danske Prinsesse Anna, Frederik II's Datter. Han opnaaede ved dette Giftermaal en politisk Fordel, idet Danmark ved dets Indgaaelse lod sit Krav paa Ørkenøerne falde.

Hans Brud, der var født i Skanderborg i Slutningen af 1574, var ved sit Giftermaal ikke femten Aar gammel, en smuk Pige med hvid Hud og gult Haar. Hun var som Datter af en luthersk Fader og den lutherske Sophie af Mecklenburg bleven oplært i lutheransk Orthodoxi, havde af Tycho Brahe modtaget nogen Undervisning i Kemi og ellers faaet en forkjælende Opdragelse. Man havde bibragt hende de største Forestillinger om hvad det at tilhøre det danske Kongehus havde at betyde, saa hun stemmede overens med sin tilkommende Mand i

Overbevisningen om monarkisk Herligheds Værd. Iøvrigt var hendes Væsen godt Humør og medfødt Vid, en munter Overfladiskhed, der undertiden antog en vel letfærdig Karakter. Den Opførsel, hun viste, gav saaledes kun tre Aar efter hendes Giftermaal Anledning til Skandal, idet den offentlige Mening — sikkert med Urette — tillagde James Medskyld for Drabet paa Jarlen af Murray, som man antog at Kongen havde gode Grunde til at ønske sig befriet for.

Det er bekjendt, hvilke Vanskeligheder Anna's Overfart fra Danmark til Skotland i 1589 mødte. En Storm, som hvis Ophav mange danske «Hexe» og ikke mindre end 200 ulykkelige «Hexe» i Skotland i Baalets Flammer maatte bøde med Livet, forslog Bruden til Oslo i Norge. Den utaalmodige Brudgom udførte da sit Livs eneste romantiske Handling, idet han gik ombord for at søge hende; han fandt hende, hvor hun var, blev viet i Oslo og tilbragte Vinteren i Danmark.

Allerede som Dronning af Skotland lagde Anna samme Byggelyst for Dagen som hendes Broder Christian IV. Som Dronning i England vakte hun Misstemning ved sit stadige Koketteri med den romerske Katholicisme. Han lod sig fra Paven bringe alleslags katholske Snurrepiberier til Gave, der blev hende fratagne og tilbagesendte, medens Overbringeren blev sat i Tower.

Hun viste en vis elskværdig Selvstændighed ved den Deltagelse og Velvilje, hun lagde for Dagen imod Walter Raleigh, der blev kastet i Tower af hendes Mand, men iøvrigt var hun et ubetydeligt Menneske, forlystelsessyg og pragtsyg, derfor ogsaa Beskytterinde af de Digtere, der som Ben Jonson skrev Maskespil til Hoffestlighederne, og i Modsætning til den økonomiske Elisabeth saa ødsel, at hun var i stadig Gjæld. Strax efter sin Ankomst til England skyldte hun Juvelerere og andre Kjøbmænd uhyre Summer.

Den nye Konge svigtede hurtigt de Forhaabninger, som Puritanere og Katholiker havde sat til hans Tolerance. Endnu medens han var paa Rejse fra Edinburgh til London, var talrige Ansøgninger om bedre Vilkaar for Dissidenter blevne overrakte ham, og han syntes at give gode Løfter til begge Sider. Men allerede i Januar 1604 kom det ved et Møde, han havde sammenkaldt paa Slottet Hampton Court, til Brud mellem ham og Puritanerne, idet den blotte Nævnelse af Ordet «Presbyter» bragte ham i Raseri. Formlen *No bishop, no king* udtalte, skjønt ikke opfunden af ham, hans Grundanskuelse. Og da Underhuset begunstigede de puritanske Andragender, svarte han med at udsætte Parlamentets Møder efter i uværdige og pralende Vendinger at have udskjældt Huset. Han be

raabte sig i sin Tale paa, at man i Skotland havde betragtet ham ikke blot som en Konge, men som en Raadgiver: i England bestilte man fra Morgen til Aften ikke Andet end at komme med Udsættelser mod hans Forslag; hist blev Alt godkjendt, hvad der kom fra ham, her Alt mistænkeliggjort osv. Den puritanske Gejstlighed, der ikke vilde føje sig under det anglikanske Ritual, blev fordrevet fra sine Stillinger.

Katholikerne gik det endnu værre. James havde fra først af havt i Sinde at mildne de haarde Bøder, der paahvilede dem; men Opdagelsen af katholske Sammensværgelser bragte ham til at slaa om. De katholske Præster og Eleverne i de af Jesuiterne stiftede Skoler blev forviste. Efter Opdagelsen af Guy Fawkes store Krudtsammensværgelse 1605 blev Katholikernes Stilling naturligvis den slettest mulige.

Et af de dybeste Træk i James's politiske Karakter var hans Iver for at opnaa og bevare Freden med Spanien. Endnu undervejs til London befalede han Ophøret af Fjendtlighederne, og allerede 1604 sluttede han Freden. En af Aarsagerne til at han strax indtog en fjendtlig Holdning til Raleigh har været den, at Raleighs Had til Spanien og Ulyst til Fred med Spanien var ham vel bekjendt, og Raleigh forøgede i de følgende Maaneder Kongens Uvilje ved stadigt til

ham at udtale sig for Krig. Men der fandtes andre og mindre upersonlige Grunde til Kongens fjendske Holdning. Raleigh havde været Elisabeths Yndling og han havde i 1601 overrakt Dronningen et af ham forfattet Statsskrift om «Farerne ved et spansk Parti i Skotland», hvis formodede Indhold havde forskrækket James saaledes, at han tilbød Elisabeth 3000 Mand skotske Tropper mod Spanierne. Raleigh havde været en Modstander af Essex, der jo havde søgt sin Støtte hos James og knyttet sin Skjæbne til hans, og hvad værre var, han havde, uden ret at vide det, til Fjende en Mand, der havde staaet endnu langt skarpere mod Essex end han selv, men som allerede før Dronningens Død havde forsikret James om sin ubetingede Hengivenhed, Robert Cecil nemlig, som frygtede Raleighs Ærgjerrighed og Evner.

Raleigh var i Vest-England, da Dronningen døde og kunde ikke strax gjøre det Stormløb med nordpaa Kong James i Møde, som i de Dage tømte London for hele dens Adel. Da Raleigh med et stort Følge satte sig i Bevægelse for at drage til Kongen, havde han allerede modtaget en Art Paabud om at lade det være. James havde nemlig sendt Cecil Blanketter, til at udfylde med Navnene paa dem, hvem Cecil ikke fandt, han burde modtage, ved hvilke den

Paagjældende fritoges fra al Forpligtelse til at ride Kongen imøde. James modtog Raleigh unaadigt og sagde ham strax med et daarligt Ordspil om hans Navn, at han havde hørt ham ugunstigt omtale (On my soul, man, I have heard but *rawly* of thee). Faa Uger derefter berøvede han ham — dog mod et sømmeligt Vederlag — Stillingen som Kaptajn over Garden, der blev givet til Skotten Thomas Erskine, og kun et Par Uger efter fik Raleigh Ordre til at forlade sin Embedsbolig i London, paa hvilken han havde kostet store Summer, og øjeblikkeligt overgive den til Biskoppen af Durham.

Endelig en Julidag i 1603, som han stod beredt til at ride ud med Kongen, blev han fængslet som anklaget for Højforræderi, og dette Skridt var Begyndelsen til den Række af slette Handlinger imod den udmærkede og af England højt fortjente Mand, som hidførte hans 13aarige Fængsling i Tower, og først fandt sin Afslutning ved det Justitsmord, som blev begaaet, da han i 1618 — efter at have holdt den skjønneste Tale, der nogensinde har lydt fra et Skafot — med et Mod og en rolig Værdighed uden Lige lagde sit Hoved paa Blokken.

Det er vanskeligt for os Nulevende at forstaa, hvorledes en Mand af Raleighs Værd kunde være den bedst hadede Mand i England da.

For os er han, som Gardiner har udtrykt det, simpelthen den Mand der havde mere Geni end alle Regjeringens Medlemmer tilsammen, eller, som Gosse har kaldt ham: den Skikkelse, der indtager samme Plads paa Handlingens Felt som Shakespeare paa Indbildningskraftens og Bacon paa Tankens. Men at han paa det Tidspunkt, da han blev fængslet, var almindelig forhadt, det er vist.

Mange afskyede ham som Fjende af Essex. Det hed sig, at han havde haanet Essex i dennes Dødsstund. 1618 skriver Raleigh selv derom: «Det er blevet sagt, at jeg var en Forfølger af Lord Essex, at jeg med Ringeagt pustede Tobaksskyer ud, da han stod paa Skafottet. Men jeg tager Gud til Vidne, at jeg fældede Taarer over ham, da han døde. Jeg indrømmer, at jeg var af det modsatte Parti, men jeg vidste, at han var en ædel Herre. De, som hidsede mig op imod ham [øjensynligt Cecil], forfulgte bagefter mig selv.» Dog hvad nyttede det at Beskyldningen var usand, naar den blev troet, og der var andre, langt urimeligere Grunde til Hadet. Et af Raleighs Breve fra Elisabeths sidste Dage lærer os, at Værtshusholderne Landet over gav ham Skyld for en Skat, som ene og alene Dronningens Havesyge havde lagt paa dem. Han beder i dette Brev Cecil bevæge Elisabeth til

at opgive Skatten; thi, siger han: «Jeg kan ellers ikke leve, ikke vise mit Ansigt udenfor mit Hjem, ikke vove at ride gjennem Byerne, hvor disse Værtshusholdere bo.» Det er formelig som havde selve hans Storhed udpeget denne Mand, der følte sit Værd og ikke vilde iføre sig noget underdanigt Væsen, til Skive for det almindelige Had.

Vel havde den høje, kraftige, noget benede Raleigh med sin kraftige Ansigtsfarve og sit aabne Fysiognomi meget folkeligt Vindende ved sig; men som ægte Renæssanceskikkelse udæskede han ved sin Stolthed og Pragtglæde. Hans Dragter var altid overdaadige og han yndede, som i vore Dage en persisk Shah eller indisk Rajah, at bedække sig med de kostbareste Ædelstene lige ned til sine Sko. Da han i 1603 blev arresteret, havde han Juveler til en Pris af 4000 Pund (i vore Penge 360,000 Kroner) paa sit Bryst, og da han sidste Gang blev fængslet i 1618, fandtes hans Lommer fulde af Diamanter og Hyacinther, som han i Hast havde strøget af sin Dragt.

Han var tilbedt af dem, der havde tjent under ham; de skattede saavel hans Hjerte som hans Energi og Forstand. Men Hoben, som han viste Ringeagt, og de Hofmænd og Statsmænd, med hvem han havde kappedes om Elisabeths

Gunst, gav ham intet andet Lov end det for Uforskammethed og Hensynsløshed uden Mage. De havde da ogsaa sørget for at han aldrig trods den Yndest, han nød, havde opnaaet nogen Chefstilling, ikke engang paa de krigerske Søfarter, hvor han udmærkede sig mest. Altid indtog han en Næstkommanderendes Plads. Og end ikke det Ønske om en Plads i Statsraadet, som han nærede i Elisabeths senere Aar, fik han nogensinde opfyldt.

Nu var han over 50 Aar gammel og ældet før Tiden. Opdagelsen af Watson's katholske Sammensværgelse havde ledet til Mistanke imod Raleighs upaalidelige Ven Lord Cobham, som havde havt nogen Kundskab til hvad der var i Gjære, og denne Mistanke førtes videre til Raleigh, som formodedes at have indladt sig paa Intriger for at støde Kongen fra Tronen til Bedste for dennes Slægtning Arabella Stuart. Anklagen lød paa Højforræderi og, som Loven da var i England, var den for en saadan Brøde Anklagede i Regelen fortabt, hvor lidet skyldig han end var. «Et Aarhundrede senere,» siger Gardiner, «havde Raleigh kunnet smile af de Beviser, som forelaa imod ham.» Dengang var Loven ligesaa grusom som uretfærdig. Den Anklagede gjaldt for skyldig til han beviste sin Uskyldighed; ingen Sagfører fik Lov at tale hans

Sag, og det gjaldt for ham om uforberedt med et Øjebliks Varsel at gjendrive Sigtelser, der med største Flid i Ro og Mag var blevne forberedte imod ham lange Tider igjennem. Det at en Mand mistænktes for en saa oprørende Udaad som den at ville bringe spanske Hære i Land paa Englands frie Grund, var desuden nok til paa Forhaand at berøve ham alle Sympathier. Intet Under, at Raleigh, faa Dage efter Anklagens Fremkomst søgte at berøve sig Livet. Hans berømte Brev til hans Hustru, nedskrevet før Selvmordsforsøget, giver det reneste Billed af en stor Mands Fortvivlelse overfor Skjæbner, han fuldt er voxen men ikke kan overvinde.

Medens denne Tragedie opførtes i Tower, traf London storartede Forberedelser til Kong James's og Dronning Annas højtidelige Indtog i deres nye Hovedstad. Syv skjønne Æreporte byggedes. «Englands Cæsar», som Henry Petowe i sit Skrift til Kroningen en Smule overdrevent havde tituleret James, blev hyldet og forherliget af Rigets Digtere med en Begejstring, som havde han allerede udført cæsariske Bedrifter.

Henry Chettle skrev sin «Faarehyrdens Foraars-Sang til Modtagelsen af Kong James, vor mægtigste Suveræn», Samuel Daniel «En panegyrisk Gratulation til Kongens Majestæt», Michael

Drayton «Til Kong James's Majestæt, et Gratulationsdigt». Skuespilleren Thomas Greene forfattede «En Digters Syn og en Fyrstes Hæder. Tilegnet den høje og mægtige Fyrste James, Konge af England, Skotland, Frankrig og Irland» og endnu et Par Dusin andre Digtere lode deres Stemme høre. Daniel skrev et Maskespil, som opførtes paa Hampton Court, Dekker en Beskrivelse af Kongens Indtog med poetiske Dialoger, Ben Jonson en lignende, saa Drayton en Triumf-Pæan, saa Ben Jonson atter et Maskespil «Penaterne» og et kaldet «Sortheden», og en Snes ringere Skjønaander Digtninge i samme Stil. De beskedne, let smigrende Hentydninger til James, som vi have fundet og ret strax paany ville finde i Shakespeare's Skuespil paa dette Tidspunkt, er saare svage, rent forsvindende i denne Hyldingsstorm. Havde de fattedes eller været et Gran mindre ærbødige, vilde det have været en, overfor den Naade som strax var bevist Truppen af James, rent uforsvarlig og meningsløs Demonstration.

Højst interessant er det i vore Dage at gjennemlæse Programmet for den kongelige Procession fra Tower til Whitehall i 1604, hvori alle Rigets Dignitarier forekomme og i hvilken alle priviligerede Grupper, Hoffet, Højadelen, Gejstligheden og Garden er tilstede in pleno.

Midt i det uhyre Tog rider Kongen under en Baldakin. Nærmest foran ham Hertugerne, Marquis'erne, Hertugers ældste Sønner, Jarlerne osv. Nærmest bag ham Dronningen og efter hende alle Rigets første Damer, Hertuginder, Marquiser, Grevinder, Vicomtesser osv. Blandt de navngivne Damer findes opført *Lady Rich* med Tilføjelse «paa særlig Befaling» og under Siden staar en Note, der meddeleler, at hun er tilstede som Datter af Henry Bourchier, Jarl af Essex. James har villet udmærke hendes henrettede Broder i hende. I Processionen indtager Francis Bacon en Hædersplads blandt Juristerne; til hans Navn er føjet «the Kings Counsell at Lawe». Hans Lærdom og underdanige Smidighed, James's Pedanteri og monarkiske Hovmod fandt hurtigt hinanden. Men helt ude i Spidsen af Toget bag Herolderne, Prinsens og Dronningens Tjenere, har iblandt *the King's Servants*, iklædt den Dragt af rødt Klæde, som Hofregnskaberne vise udleveret til ham, William Shakespeare redet.

James var en stor Elsker af Skuespil, men Skotland havde hverken Drama eller Skuespillere. Han havde for ikke lang Tid siden i 1599 i Edinburgh med Kraft sat sin Vilje mod sit presbyterianske Raads Beslutning at forhindre engelske Skuespillere i at optræde.

Allerede 17. Maj 1603 havde han udstedt det Patent *Pro Laurentio Fletcher et Willielmo Shakespeare et aliis,* hvorved Lord Kammerherrens Trup forfremmedes til Kongens egne Skuespillere.

At Lawrence Fletcher nævnes saaledes først, giver et Fingerpeg med Hensyn til Forstaaelsen af dette Skridt fra Kongens Side. Af Byraadets Registre i den skotske By Aberdeen for Oktober 1601 ses det, at der da paa særlig Anbefaling fra Kongens Side udbetaltes et Skuespillerselskab et Gratiale for dets Optræden der i Byen, og vi se at en af Skuespillerne, Lawrence Fletcher, blev optaget som Borger og Gilde-Medlem i Staden. Charles Knight har sikkert trods Elze's Indvendinger i «Abhandlungen zu Shakespeare» Ret i den Anskuelse, at denne Fletcher har været en Engelskmand og staaet i nær Berøring med Shakespeare. Thi Skuespilleren Augustin Philipps som i 1605 testamenterer 30 Shilling i Guld til sin «Kammerat» William Shakespeare, testamenterer ogsaa 20 Shilling til sin «Kammerat» Lawrence Fletcher.

James ankom til London 7. Maj 1603, flyttede for Pestens Skyld til Greenwich den 13de og allerede den 17de er, som berørt, Patentet dateret derfra. Fuldstændig urimelig vilde dog den Antagelse være, at Lord Kammerherrens Trup

i de tre Dage der gik hen mellem Kongens Ankomst til Greenwich og Patentets Udstedelse skulde have indfundet sig og spillet saaledes, at James af Tilfredshed med Truppens Talenter strax forfremmede den til sin Livtrup. Han maa øjensynlig have kjendt den forud, har maaske endog delvis havt den i sin Tjeneste allerede mens han var Konge af Skotland, og hermed stemmer, at, som vi saa, Medlemmer af Shakespeare's Selskab var i Aberdeen i Efteraaret 1601. Det er endda sandsynligt, at Shakespeare selv var i Skotland med sine Kammerater. I «Macbeth» har han ændret den Eng, som hos Holinshed ligger om Inverness, til den Hede, som virkelig er der, og med sine talrige Hentydninger til skotske Forhold tager Stykket sig ud som undfanget paa Skotlands Grund. Maaske har Shakespeare's Tanker netop kreset om den skotske Tragedie, medens han deltog i Processionen med det kongelige Vaaben paa sin røde Dragt.*)

---

*) S. E. Gardiner: History of England vol I. — Th. Milner: The History of England. — Alfred Stern: Geschichte der Revolution in England. — Gosse: Raleigh. — J. Nicols: The Progresses, Processions and Magnificent Festivities of King James the First vol I. — Disraeli: An Inquiry into the literary and political Character of James the First. — Dictionary of National Biography: James. Anna. — Nathan Drake: Shakspeare and his times.

XXII.

Ifald Shakespeare, siger Dowden etsteds, var død 40 Aar gammel, saa vilde Efterslægten have sagt, at dette visselig var et stort Tab, men man havde trøstet sig med, at han med Hamlet havde naaet sin Frembringens Højde: han vilde alligevel neppe have frembragt noget af sideordnet Betydning dermed.

Og saa følger dog Slag i Slag Macbeth, Othello, Kong Lear, Antonius og Kleopatra osv. Hamlet var ikke Afslutningen af en Bane; Hamlet var det Svingbrædt, ved Hjælp af hvilket Shakespeare sprang ud i en helt ny Verden af mørke Hemmeligheder. Træffende har Dowden sammenlignet den Række af tragiske Skikkelser, der mellem 1604 og 1610 glide hans Øje forbi, med de blodige og truende Syner, der drage forbi Macbeths Blikke i Hexenes Spejl.

Han havde i sin Ungdom havt Ungdommens Hang til overalt at se det Gode og til selv i det Onde at finde noget Godt. Han havde med sin Helt Kong Henrik ment, at der var en Kjærne af Godt i alle onde Ting (There is some soul of goodness in things evil). Naar nu Jordelivets Jammer, Ulykken som Problem, rejste sig for hans indre Øjne, var det særligt Ondskaben som Magt, der fremtraadte for ham i dens

hele Ejendommelighed og Vælde. Vi have fulgt Grublerierne over den i Hamlet og i Lige for Lige. Han havde vel syslet med den og fremstilt den i største Stil før; men i Richard III laa endnu Vægten paa den ydre Historie; Richard var ens fra sin første Optræden til sin sidste. Nu fængsler det Shakespeare at forfølge, hvorledes en Personlighed, i hvis Aarer Ondskaben har indsprøjtet nogle Draaber af sin Gift, svulmer, fordærves, udvikler sig til Selvopløsning eller Tilintetgjørelse som Macbeth, Othello, Lear. Ladyens Æresyge, Jago's Misundelse, Døtrenes Utaknemmelighed hidføre en Række af Handlinger, der udgjøre uimodstaaeligt voxende Ulykke.

Macbeth er efter min Overbevisning det Æmne, Shakespeare nu først tager for sig. Vi véd vel om Stykket med Sikkerhed kun at det 1610 blev spillet paa Globetheatret. Dr. Simon Forman har i sine Optegnelser «Booke of Plaies and Notes thereon» vidtløftigt skildret en Opførelse af Macbeth, som han overværede den 20. April i det Aar. Men allerede i Komedien «The Puritan» fra 1607 findes en utvivlsom Allusion til Banquo's Aand, og den Hentydning, der i Macbeth (IV_1) forekommer i Linjerne

Nogle ser jeg
med to Rigsæbler og tredobbelt Spir,

Hentydningen til de to Kongeriger Englands og Skotlands Forening og deres Sammenslutning med Irland under James kunde kun virke stærkt, naar den lød fra Scenen kort efter Tildragelsen. Da James 20. Oktober 1604 blev udraabt til Konge over Storbritannien og Irland, er Macbeth neppe opstaaet senere end 1604—1605.

Med James's Tronbestigelse foer et Pust fra Skotland ind i engelsk Liv, og der er skotsk Luft i Macbeth. Tragedien foregaar i det Land, hvorfra den nye Konge kom, og højst naturtro er Skotlands Heder og Skove og Borge, dets Lidenskaber og Poesi gjengivne i dette mørke Drama.

Meget tyder paa at én Tankeflugt har ført Shakespeare fra Hamlet til Macbeth. Macbeth er som Personlighed en Art Modstykke til Hamlet. Den danske Prins er en lidenskabelig, men fin og tænksom Natur, hos hvem der er Uro, Selvbebrejdelser og Selvplageri før den Drabsgjerning, der foresvæver ham, men iøvrigt aldrig ringeste Anger over noget begaaet Drab — og han dræber dog fire Personer før Kongen. Den skotske Than er den grove, ligefremme Kriger, Handlingens Mand, der efter kort Betænkning støder til, men strax efter Drabet gribes af Syns- og Hørelses-Hallucinationer, og saa — vild og vaklende som en Delirist — drives fra Ugjerning til Ugjerning. Han overdøver Selvanklagerne og

falder tilsidst efter med haabløst Raseri at have forsvaret sig som den til Pælen bundne Bjørn. Hamlet siger:

> Beslutningens medfødte Ungdomsrødme
> døer i det syge, gustne Overlæg.

Macbeth lige modsat (IV1):

> Fra denne Stund
> skal Hjertets førstefødte Tanke være
> den førstefødte Gjerning af min Haand.

De er polære Modsætninger; Hamlet: Grubleren, Macbeth: Feltherren, «Bellonas Yndling». Hamlet har Overflod af Dannelse og af Aandskraft. Hans Styrke er af den Art, som bærer Maske; han er en Virtuos i Forstillelsens Kunst. Macbeth har Plumphedens Naturlighed, som røber sig, naar den vil skuffe. Hans Hustru maa bede ham ikke bære et bekymret Ansigt til Skue, men et Ansigt, som narrer.

Hamlet er et fornemt Menneske, meget stolt, meget sikker paa sit Værd, meget selvkritisk, for selvkritisk til at være ærgjerrig i den Forstand, hvori Mængden tager Ordet. For Macbeth derimod er en klingende Titel Hæder, og en Krans om Hovedet, en Krone om Panden Storhed. Da Hexene paa Heden og en anden Hex, hans Hustru paa Borgen, have ledet hans Blikke hen paa Kronens Glans og Scepterets

Vælde, saa har han fundet sit store Maal, en sikker Vinding for dette Liv, for hvilken han gjerne sætter sin Velfærd i «det andet Liv» paa Spil. Medens Hamlet med sin Arveret til Tronen neppe skjænker selve Tronen, der er ham røvet, en Tanke, slaar Macbeth sin Konge, sin Velgjører, sin Gjæst ihjel for at rane ham og hans Sønner en Stol med en Purpurbaldakin.

Og dog er der Lighed mellem Macbeth og Hamlet. Man føler at de to Tragedier er skrevne tæt paa hinanden. Macbeth staar i sin første Monolog (I7) tvivlraadig med Hamlets Betænkeligheder:

> Hvis det var gjort, naar det var gjort, da var det
> bedst, at det strax blev gjort. Hvis Mordet kunde
> slaa Bom for Følgerne og ved hans Død
> opfange Heldet, saa det Hele var
> ét Stød og dermed Alting ude, her,
> kun her, paa denne Tidens smalle Strandbred —
> saa ændsed vi kun lidt det andet Liv.
> Men slig en Daad har altid her sin Dom.

Hamlet siger: Var vi visse paa, at der ikke gaves et følgende Liv, saa søgte vi Døden. Macbeth mener: Vidste vi ikke, at der dømmes allerede her, saa brød vi os lidet om det andet Liv. Det er Modsætningen indenfor selve Reflexionens Beslægtethed. Men Macbeth hæmmes ikke af denne Reflexion. Han sætter, som han

siger, Ærgjerrighedens Spore i sin Viljes Side, vel vidende, at den vil gjøre for stort et Spring og falde ned. Han kan ikke modstaa, da han anspores af et ham overlegent Væsen, en Kvinde.

Han har Fantasi som Hamlet, men en anderledes letopskræmt og synsk. At Hamlet ser sin Faders Gjenfærd er fra først af intet for ham Ejendommeligt; Andre have set det før ham og se det med ham. Macbeth ser jævnlig Syner, som ingen Anden ser, og hører Røster, som ingen Anden fornemmer.

Da han har besluttet Kongens Drab, ser han i Luften en Dolk:

> Er det en Dolk, jeg ser der for mig? — Grebet
> vendt mod min Haand! — kom lad mig gribe dig.
> Jeg fik dig ikke; og dog ser jeg dig.
> Du Rædselsbilled, er du ikke til
> for Følelsen, men kun for Synet? eller
> er du en Dolk i Tanken kun, et Blændværk,
> der fødes af den feberhede Hjerne?

Efter Drabet følger strax en Hørelses-Hallucination:

> Det kom mig for jeg hørte
> en Røst der raabte: Sov ej mer! Macbeth
> snigmyrder Søvnen . . .

Og meget betegnende, Macbeth hører selve denne Stemme give ham de forskjellige Titler, der er hans Stolthed:

Det raabte gjennem Huset:
Sov ikke mer! *Glamis* har myrdet Søvnen;
Derfor skal *Cawdor* ikke sove mere,
Macbeth skal ikke sove mere.

Endnu en Parallel røber Slægtskabet mellem den danske og den skotske Tragedie. I disse Dramer alene vende de Døde tilbage fra deres Grave og optræde paa Livets Scene; i dem alene naaer en Luftning fra Aandeverdenen de Levendes Atmosfære. Der er ikke Spor til Sligt hverken i Othello eller i Lear.

Her saa lidet som i Hamlet er Meningen med at indføre overnaturlige Elementer den, at en overmenneskelig Magt selvstændigt virkende griber ind i Menneskelivet; disse Elementer er gjennemsigtige Symboler. Men ligefuldt kunne de overnaturlige Væsener, der optræde her, ikke opfattes som blotte Syner; de tænkes udtrykkeligt som havende en Existens udenfor Hallucinationen. Som i Hamlet Kongens Gjenfærd ikke øjnes af Prinsen alene, saaledes i Macbeth Hexene ikke blot af Stykkets Helt, og de ere paa Scenen med deres Dronning Hekate, naar ingen Anden end Theatrets Tilskuere se dem.

Det maa ikke glemmes, at hele denne Aandeverden og Hexeverden havde en anden Betydning for Shakespeare's Samtidige end for os; det er end ikke helt udelukket, at Shakespeare selv

har tænkt sig Muligheden af slige Væseners Existens. Store Digtere have sjældent været konsekvente i Vantroen; Holberg troede jo endnu at have set et Spøgelse. Dog herpaa ligger ringere Vægt end paa den aandelige Tilstand hos dem, for hvilke Shakespeare skrev.

Det engelske Folk troede i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede endnu paa en Mængde forskjelligartede onde Aander, der forstyrrede Naturens Orden, frembragte Uvejr og Søgang, varslede Ulykker og Død, udbredte Hungersnød og Farsot. Man forestillede sig dem i Almindelighed som gamle, rynkede Kvinder, der i Helvedesgryder bryggede Ugjerninger af frygtelig Art, og naar man troede at have truffet paa disse Hexe, tog man Hævn over dem med Baal og Brand. 1558 havde Biskop Jewel i en Prædiken anraabt Elisabeth om at skride ind mod Troldmænd og Hexe. Nogle Aar senere blev en Fru Dyer anklaget for Hexeri alene af den Grund at Dronningen flere Nætter i Træk ikke havde kunnet sove for Tandpine. Alene i den lille By St. Osees i Essex brændtes 70—80 Hexe. Vel havde 1584 Reginald Scott i sin Bog *The discoverie of witchcraft* med forbausende Ogarhed og Frisind modbevist Troen paa Trold-Stemnog Hexeri, men hans Stemme tabte sig i hans Stotroiskes Kor, og særligt Kong James

var en af Overtroens mest udprægede Talsmænd. Han var selv personligt tilstede ved de pinlige Forhør, som de 200 Hexe underkastedes, der bleve brændte i Anledning af den Storm, som hindrede hans Bruds Overfart til Skotland. Flere af dem tilstod at have faret gjennem Luften paa Kosteskafter eller paa en usynlig Vogn, trukken af Snegle, og indrømmede, at de kunde gjøre sig usynlige — en Færdighed, de mærkeligt nok ikke for Retten benyttede sig af. 1597 leverede James selv i sin *Dæmonologi* en Art Haandbog og Lærebog i alt Hexevæsen og 1598 lod han ikke mindre end 600 gamle Koner brænde. 1604 indgav Regjeringen til Parlamentet et Lovforslag mod Trolddom, som gik igjennem.

Som Shakespeare nu har hentet underfulde Virkninger fra Aandetroen til sin Hamlet — Aabenbaringen paa Terrassen er sublim i sin Art, skjønt Aanden taler meget for længe — saaledes har han her strax fra første Færd ved Hexenes Møde anslaaet sit Dramas Stemning sikkert som med en Stemmegaffel, og overalt, hvor Hexene vende tilbage, føre de samme Grundstemning med sig. Dog endnu langt beundringsværdigere som psykologisk begrundet Hallucination og som scenisk Effekt er Stedet, hvor Banquo's Aand af Macbeth ses siddende

paa den Stol, der venter ham selv ved Bordet. Replikerne lyde (III$_4$):

Rosse.
Behager Eders Højhed nu at skjænke
os Eders Selskab?

Macbeth.
Bordet er besat.

Lenox.
Her staar en ledig Plads.

Macbeth.
Hvor?

Lenox.
Her min Herre. —
Hvad er det, som forfærder Eders Højhed?

Macbeth.
Ha! Hvem har gjort mig dette?

Alle.
Hvilket, Herre?

Macbeth.
Du kan ej sige, jeg var Gjerningsmanden;
ryst ej mod mig de blodbestænkte Lokker!

Dette er saa stort, saa dybt, og i saa overordentlig Grad dramatisk og theatralsk som faa Træk i hele Dramets Historie.

Og saadan er overhovedet næsten den hele Grundkomposition i dette Sørgespil: i dramatisk og theatralsk Henseende over al Ros. Hexene

paa Heden, Macbeth før Kong Duncans Mord, Lady Macbeth som Søvngjængerinde — det er Scener saa virkningsfulde, at de for bestandig staa indebrændte i Tilskuerens Erindring.

Intet Under at Macbeth i de senere Tider er blevet Shakespeare's mest populære Tragedie, Typen paa hans Sørgespil, vurderet selv af dem, der ellers ikke have forstaaet at skatte ham, som han fortjener. Intet andet Drama af Shakespeare er saa simpelt komponeret som dette; intet andet ligger saaledes i ét Plan. Ingen Spredthed og ingen Stillestaaen af Handlingen som i Hamlet; ingen Dobbelthandling som i Lear. Alt ganske enkelt, efter Systemet: Sneboldten, der ruller og bliver Lavine. Og skjønt her (paa Grund af Textens slette Beskaffenhed) findes Lakuner, og skjønt et og andet (f. Ex. i Lady Macbeths Karakter) synes flertydigt, er her dog ingen Hemmelighedsfuldhed, ingen Gaader at gruble over. Der ligger Intet skjult imellem Linjerne, Alt er stort og klart, ja Storheden og Klarheden selv.

Og dog — dog tilstaar jeg, at dette Skuespil forekommer mig et af Shakespeare's mindre interessante, ikke kunstnerisk, men rent menneskeligt set. Det er et rigt, højst moralsk Melodrama; men kun paa enkelte Punkter føler jeg Shakespeare's Hjerte bankende deri.

For en væsentlig Del har denne min kjøligere Stemning overfor Macbeth maaske til Grund, at dette Sørgespil er blevet os overleveret i en saa forsmædeligt mishandlet Skikkelse. Hvem véd, hvordan det saa ud, da det kom fra Shakespeare's egen Haand! Den Text, vi har, som er trykt for første Gang længe efter Digterens Død, er beskaaren og tilklippet; sammenstrøget til Brug for Opførelser. Vi kunne tydeligt føle, hvor Hullerne findes, men det nytter os Ingenting.

Allerede Stykkets unaturlige Korthed er et Fingerpeg. Trods dets Fylde af Begivenheder er det Shakespeare's ubetinget korteste Arbejde. Medens Hamlet har 3,924 Vers, Richard III 3,599 osv., har Macbeth kun 1993 Vers.

Dernæst er der tydeligt nok sket Vold paa Stykkets Arkitektur. Samtalen mellem Malcolm og Macduff (IV$_3$), der dramatisk set strengt taget maa kaldes overflødig, er saa lang, at den indtager omtrent en ottende Del af Tragediens hele Omfang. Man kan antage, at de øvrige Scener maa have staaet nogenlunde i Forhold til den; thi Shakespeare er aldrig ellers saaledes uproportioneret.

Paa visse Punkter føles tydeligt Udeladelser. Lady Macbeth foreslaar (I$_5$) sin Mand at myrde Duncan. Han giver intet Svar derpaa. I næste Scene ankommer Kongen. I den følgende Scene

har Macbeth allerede alle Overvejelser, om han skal begaa Mordet, bag sig, betænker kun hvorledes det kan udføres farefrit. Da han vakler og til sin Hustru siger, at han tør Alt, hvad der sømmer sig for en Mand, men at den, der vover mere, ikke er nogen Mand, røber hendes Svar, hvor meget der er faldet bort:

> Da var du en Mand
> dengang du voved det, og turde du
> nu være mer end dengang, da var du
> saa meget mere Mand. — Da var ej Tid,
> ej heller Sted at finde; men du vilde
> jo skabe begge . . .

Af alt dette véd vi Tilskuere eller Læsere Intet. Der har end ikke været Tid til ringeste Samtale imellem de to Ægtefæller.

Stoffet til sin Tragedie tog Shakespeare fra den Bog, der var hans Kilde for alle hans engelske «Historiers» Vedkommende, nemlig Holinshed's Krøniker. Paalidelig Historie har Holinshed, som iøvrigt her kun gjengav et Afsnit af Hector Boece's Scotorum Historiæ, ingenlunde leveret. Macdonwalds Oprør og Svends Vikingetog er Fabler; Banquo og Fleance som Stuart'ernes Stamfædre er Opfindelser af Krønikeskriverne. Der var Blod imellem Huset Duncan og Huset Macbeth. Lady Macbeth, hvis rette Navn var Gruoch, var Datter-

datter af en Konge, som var bleven fældet af Malcolm II, Duncans Bedstefader. Hendes første Mand var bleven indebrændt i sin Borg med 50 Venner. Hendes eneste Broder var bleven dræbt paa Malcolms Befaling. Ogsaa Macbeths Fader Finlegh eller Finley var bleven fældet i en Kamp med Malcolm. Begge havde da Ret til Blodhævn paa Duncan. Macbeth forsyndede sig heller ikke mod Gjæstfrihedens Lov ved sit Attentat paa Duncans Liv. Han angreb og dræbte ham i aaben Mark. Og efter Reglerne for den skotske Tronfølge havde han vel at mærke bedre Ret til Tronen end Duncan. Som Konge regjerede han efter Magtranet paa en fast og retfærdig Maade. Der er en nok saa god om end meget simplere Psykologi i de virkelige Kjendsgjerninger fra Aar 1040, der ligge til Grund, som i de efter Holinshed's Krønike opdigtede Begivenheder, hvorom Tragedien handler.

I det Hele følger Shakespeare med stor Nøjagtighed Holinshed. Paa enkelte Punkter skiller han sig fra ham. Banquo var efter Kroniken medskyldig i Duncans Drab; Shakespeare forandrer dette for at give den nye Konge en uplettet Stamfader. Istedenfor den Fremstilling af Drabet, der forelaa i Krøniken, overfører Shakespeare dernæst paa Duncan alle de Enkelt-

heder, Holinshed fortæller angaaende Mordet paa Kong Duffe, Lady Macbeths Bedstefader, som det udførtes af Høvdingen over Borgen Forres, der «var bleven ophidset til Udaaden ved Ord af sin Hustru». Det forstaar sig næsten af sig selv, at Dramets ypperste Partier som Aabenbaringen af Banquo's Aand eller Lady Macbeths Søvngjængerscene skyldes Shakespeare alene.

Det gjorde i sin Tid (1778), da Manuskriptet til den med Shakespeare samtidige Digter Middletons «Hexen» blev opdaget, et vist Indtryk, at man her i deres Helhed forefandt to Sange, som i Macbeth kun er betegnede ved Anførelse af den første Linje. Saaledes Sangen «Come away, come away» (III_5) og Sangen «Black spirits osv.» (IV_1), hvilken sidste i den danske Oversættelse af Macbeth er fuldstændiggjort efter Middleton. Der blev rejst en ret ørkesløs Debat om hvorvidt Shakespeare her havde benyttet Middleton eller Middleton Shakespeare. Det Sidste er jo visselig det sandsynligste, ifald nogen Benyttelse har fundet Sted. Iøvrigt taler Sandsynlighed for, at der hist og her i Hexescenerne i Shakespeare's Text, som den foreligger i Folio-Udgaven, er bleven indskudt enkelte Linjer af den ringere Digter.

Her som ved Hamlet er det desuden muligt

at samtidige Begivenheder have givet de literære Indtryk, Krøniken meddelte, større Friskhed og Interesse for Shakespeare. · Den samme Hændelse af Kong James's Liv, vi ved Hamlet berørte, frembød ogsaa visse Paralleler med Stoffet her. Som Macbeth, da han skal huse Duncan som Vært, rider forud for ham til sin Borg, saaledes havde Alexander Ruthven, saasnart Kongen havde tilsagt ham sit Besøg, redet forud for James til Perth. Han var tankefuld og adspredt ved den Banket, han gav Kongen, som Macbeth maa tænkes at være det ved det festlige Maaltid, han har ladet berede for Duncan. Og Alexander ledede James til det Værelse, hvor han forsøgte at myrde ham, som Macbeth fører sin Konge til det Sovekammer, han aldrig levende skal forlade.

Shakespeare har behandlet dette Stof i en Stil, der egner sig derfor, heftig indtil Voldsomhed, sammentrængt indtil Pressethed, hvor Billederne følge tæt paa hinanden, men hvor almene, filosofiske Tanker kun forekomme saare sparsomt; en Stil, der er Udtryk for Rædsel og egnet til at fremkalde Rædsel, en Stil, hvis Grundtone næsten ikke forlades, kun lempes hvor Lady Macduff har den rørende og gribende Samtale med sin lille Søn, og kun brydes hvor

Portnerens ypperligt burleske Monolog er flettet ind.

Stykket drejer sig helt om de to Hovedpersoner Macbeth og hans Lady; i deres Indre foregaar den væsentlige Handling. De øvrige Personer er kun skitserede.

Hexesangen, der aabner Tragedien, har det beundringsværdige Slutningsvers, der ombytter Skjønt og Hæsligt:

Fair is foul and foul is fair.

Og dybsindigt er det Træk, at Macbeth, som ikke har hørt dette Omkvæd, gjenkalder det i sin allerførste Replik:

So foul and fair a day I have not seen.

Det er som ringede disse Ord for hans Øren; det varsler om, at der mellem Hexene og ham er et hemmelighedsfuldt Baand. Af den Art fine Overensstemmelser og Kontraster findes der overhovedet ikke faa imellem Tragediens Repliker.

Efter at Lady Macbeth, der indføres for Tilskueren fuldt færdig i sin Ondskab, (I 5) ved sig selv har sagt:

Hæs er den Ravn, hvis Skrig forkynder Duncans
dødviede Indtog under dette Tag,

aabnes den næste Scene med det følgende Replikskiftes lykkelige Stemning og yndefulde Billeder:

Duncan.

En smuk Beliggenhed har denne Borg.
Den lette, milde Luft med Velbehag
opfylder vore Sanser.

Banquo.

Sommergjæsten,
Tempelbeboeren, den lille Svale,
beviser, ved at bygge her saa gjerne,
at Himlens Aande dufter livlig her.
Paa hver Udbygning, Frise, Pille, Hjørne
har denne Fugl jo hængt sin Rede op,
en Vugge for sin Yngel. Jeg har mærket,
at hvor den helst sig holder til og yngler
er Luften mild.

Strax derefter fordyber Digteren sig paany i Studiet af denne magre, spinkle og haarde Kvinde, der fortæres af Herskesyge og Glansbrynde og som, skjønt hun selv ingenlunde er den uanfægtede Giftblanderske, hun kjæmper for at være, i Kraft af sin langt stærkere Vilje hidser sin Mand til at begaa den Forbrydelse, han efter hendes Paastand har lovet hende:

Jeg har givet Die,
jeg véd, hvor inderligt en Moder elsker
sin Glut ved Brystet; men jeg vilde rive —
imens den smiled ind i mine Øjne —

Brystvorten af dens bløde Mund og knuse
dens Hjerne, hvis jeg havde svoret paa det,
som du paa dette.

Saa stor er hendes Raahed. Og dog er hun mindre stærk end hun lader. Thi da hun strax derefter har lagt Dolkene til Rette for sin Mand, siger hun:

Jeg havde gjort det, havde han ej lignet
min Fader, som han sov.

Paa den rent ud mesterlige og spændende Scene mellem Ægtefællerne efter Drabet følger saa som rædselsfuldt humoristisk Kontrast Portnerens muntre Helvedfantasi, Forestillingen om at han staar Vagt ved Helvedes Port (og bl. A. afviser Jesuiterne med deres Kasuistik og *reservatio mentalis*) og hans derpaa følgende Replikskifte med Macduff om Drikkens Indvirkning paa de erotiske Tilbøjeligheder og Evner. Som bekjendt strøg i sin Tid Schiller af klassisk Fordom i sin Oversættelse hin Monolog og erstattede den med en from Morgensang; underligere er det, at en engelsk Digter som Coleridge har fundet den forstyrrende og antaget den for uægte. Den er uden just som lavtkomisk Indlæg at høre til Shakespeare's bedste, i Virkeligheden som virkningsforøgende Modsætning til det Foregaaende og Efterfølgende en i Trage-

dien uvurderlig og uundværlig Ingrediens. Handlingen maatte nødvendigvis paa dette Sted afbrydes et Kvarterstid for at give Macbeth og hans Frue Tid til at klæde sig i Natdragter, og hvilken Afbrydelse kunde tænkes effektfuldere end hin Banken paa Borgporten, der bringer dem begge til at fare sammen i Skræk og som giver Anledning til Portnerscenen.

Til Stykkets Perler hører dernæst Scenen mellem Fru Macduff og hendes lille kloge Søn, umiddelbart før Morderne komme og dræbe dem begge. Alle det kloge Barns Repliker er interessante og Moderens bittert pessimistiske Replik er ikke blot mærkværdigt betegnende for hende, men for Digterens Stemning nu:

. . . . . Hvad Ondt
har jeg da gjort? Dog det er sandt, jeg lever
i denne Verden, hvor det ofte prises,
naar man gjør Ondt, mens det at gjøre Godt
betragtes som et farligt Vanvid. Ak!
Hvad vil jeg da med dette Kvindeforsvar,
at sige: jeg har intet Ondt bedrevet!

Ligesaa fortvivlet er Macduffs Udbrud, da da han faar Underretning om Drabene i hans Hjem: «Himlen saa det — og hjalp dem ikke.» Begyndelsen af denne store Scene (IV$_3$), den lange Samtale mellem Malcolm og Macduff, som Shakespeare har skrevet ud af sin Holinshed

Træk for Træk, er svag og mat. Den frembyder neppe en Vending af Interesse uden den haartrukne Skildring af Kong Edward Confessors Evne til at helbrede Kirtelsyge, der øjensynlig kun er indført for at faa Lejlighed til at sige Kong James en Artighed, han gjerne hørte. Der staar nemlig:

> Man siger, at hans Eftermænd paa Tronen
> skal arve denne Lægekraftens Gave.

Men Scenens Slutning, i hvilken Rosse meddeler Macduff Overfaldet paa hans Borg og Myrderiet der, er beundringsværdig:

Macduff.

Og mine Børn med?

Rosse.

Hustru, Børn og Husfolk,
Alt hvad der var at finde.

Macduff.

Og jeg selv
var fjernt derfra. — Min Hustru ogsaa dræbt?

Rosse.

Som jeg har sagt.

Malcolm.

Vær trøstet! vi vil finde
et Lægemiddel i vor svare Hævn
mod dette Dødssaar.

Macduff.

Han har ingen Børn!

Hvad? alle mine søde Smaa? I sagde
dem alle? — O du Helvedgrib! dem alle!
Hvad! hele Reden fuld og Moderen
med ét grumt Slag!

Malcolm.

Bær det som Mand.

Macduff.

Det vil jeg.
Men som en Mand maa jeg det ogsaa føle.
Jeg kan ej glemme, der var Noget til,
som var min Sjæl saa kjært. — *Og Himlen saa det*
og hjalp dem ikke!

Der klinger i disse Ord som en Oprørets Stemme, den samme Røst, der senere lyder i Lear gjennem Kongens desperate Filosofi: «Hvad Fluer er for kaade Drenge, det er vi for Guderne. De slaa os ihjel for deres Morskab.» Men strax derefter falder Macduff tilbage til den traditionelle Opfattelse:

Syndige Macduff!
For din Skyld faldt de. Jeg Elendige,
for mine Synders Skyld og ej for deres
har Mordet ramt dem.

Der er i disse oprørte Repliker særligt ét Udbrud, der giver noget at tænke over. Det er Macduffs om Tyrannen: Han har ingen Børn. Der findes i Slutningen af Henrik VI's tredje Del et ligelydende Udraab, som har en ganske

forskjellig Mening. Der have Kong Edward, Gloster og Clarence hver med sit Sværd stødt Margarethe af Anjou's Søn ned for hendes Øjne. Da siger hun:

> *I har ej Børn,* I Bødler! hvis I havde
> saa maatte jo Samvittigheden rørt sig
> i Eders Hjerte, naar paa dem I tænkte.

Det har ikke fattedes Fortolkere, som vilde underskyde Macduffs Smertesraab den samme Betydning; men med afgjort Uret, thi Sammenhængen viser uimodsigeligt, at det ene og alene er paa Muligheden af en fyldestgjørende Hævn, den nu sønneløse Fader tænker.

Der er imidlertid en anden Ejendommelighed ved denne Replik «Han har ingen Børn» — det er den, at vi Læsere maatte tro, han havde. Lady Macbeth sagde jo: «Jeg har givet Die og véd, hvor inderligt en Moder elsker,» og vi have hverken erfaret, at disse Børn er døde eller at hun maaske har havt dem i et tidligere Ægteskab (Shakespeare har jo ladet det Ægteskab, hvori hun historisk har levet, uomtalt). Og hvad mere er, ikke blot hun taler om sine Børn, men Macbeth synes at hentyde til Sønner, han har. Han siger (III_1):

> Mit Hoved fik kun en ufrugtbar Krone;
> et visnet Scepter gav de mig i Haanden,

som fremmed Haand mig skulde snart fravriste,
ej mine Sønner faa i Arv. Isaafald
har jeg for Banquo's Børn min Sjæl besmittet.

Udtrykket er ganske vist paa Engelsk mindre bestemt *(no son of mine succeeding)*. Men havde han selv ingen Børn, var jo den sidst anførte Linje meningsløs. Har Shakespeare glemt disse tidligere Repliker, da han nedskrev hint Udbrud af Macduff? Det er usandsynligt; i ethvert Tilfælde maatte jo Prøver og Opførelser stadigt kalde dem tilbage i hans Erindring. Vi staa da her overfor en af de Vanskeligheder, som vi vilde have Rede paa, ifald vi besad en fuldstændig og paalidelig Text.

Kronen, som Hexene tilsige Macbeth, bliver hurtigt hans fixe Ide. Han myrder Kongen — og Søvnen. Han dræber, og ser stadigt den Dræbte for sig. Alt, hvad der stiller sig mellem ham og hans Magtsyge, bliver slaaet ned og rejser sig derefter med blodigt Hoved som et Syn paa hans Vej. Han gjør Skotland til en uhyre Kirkegaard. Hans Sjæl er «fuld af Skorpioner»; han er syg af Lugten af alt det Blod, han har udgydt. Tilsidst bliver Liv og Død ham et. Da man paa Slagdagen overbringer ham Efterretningen om hans Hustrus Død, har han (V_5) disse dybe Ord, i hvilke Shakespeare har nedlagt en hel melankolsk Livsanskuelse:

Hun skulde være død en anden Gang;
der var vel blevet Tid til sligt et Ord. —
Imorgen og Imorgen og Imorgen
sig lister med smaa Skridt fra Dag til Dag
indtil det sidste Blad af Livets Bog.
Hver Dag Igaar har lyst saa mangen Daare
paa Vej til Død og Grav. Ud med dig, ud!
du korte Voxlys! Livet er en Skygge
der svæver hen — en stakkels Skuespiller,
der for en Stund gjør Støj og Spræl paa Scenen
og dermed er forglemt — et Eventyr,
en Idiot fortæller, fuldt af Klingklang
og Raseri, der Ingenting betyder.

Det er den Slutningsopfattelse, hvortil Macbeth kommer, han, der satte Alt ind paa at vinde Magt og Glans. Der er i en Replik som denne uden al Understregen fra Digterens Side en Lære af sand moralsk Natur. Man føler saa meget des stærkere Værdien deraf, som Skakespeares Menneskestudinm paa andre Punkter i dette Stykke synes ikke at have været helt frit, men bestemt af den moraliserende Virkning, der tilsigtes paa Tilskuerne. Dramet skjæmmes en Smule af den jævnlige Henpegen paa et *fabula docet,* et «Saaledes gaar det, naar man tilstræber Magten ved Udaad». Den fra først af brave Macbeth havde i Dramet som i Virkeligheden kunnet prøve at forsone Folket med sin dog modstræbende udførte Ugjerning ved at bruge

sin Magt som en dygtig Hersker. Stykkets moralske Tendens udelukker denne Mulighed. Den iskolde, stenhaarde Lady Macbeth kunde tænkes at have taget Følgerne af sine Raad og Bedrifter saa roligt som Renæssancens Giftblanderinder ved Hofferne plejede at bære dem; som efter Overleveringen Lucretia Borgia og historisk Catharina af Medici bar dem. Men i saa Fald havde vi maattet undvære den moralske Lære, hendes Undergang skjænker os, og hvad værre var, den uforlignelige Søvngjængerscene, der — den være nu mere eller mindre fildkomment motiveret — paa den beundringsværdigste Maade viser os hvorledes den onde Samvittigheds Braad, selv om den er slukket ved Dagstid, skjærpes ved Nat og raner den Skyldige Søvn og Helbred.

Vi saa allerede i de nærmest foregaaende Skuespil, at Shakespeare paa dette Tidspunkt ret hyppigt formelig forklarede den Moral, der af hans Scener kunde uddrages. Maaskeiis hænger denne Bestræbelse sammen med den offentlige Menings stedse stigende Uvilje mod Theatret. I Aaret 1606 udstedtes et Forbud mod at Guds Navn nogensinde maatte nævnes paa Scenens prydede Bræddet. Selv en uskyldig Ed i et Skuespil var forbudt. Det maatte overfor den Bevægelse i Sindene, som hidførte en saadan

Parlamentsakt, ligge nær for den tragiske Digter saa godt som muligt at godtgjøre sine Arbejders strengt sædelige Karakter.

XXIII.

Naar man agter paa, hvorledes «Macbeth» forklarer Livets Tragedie som udspringende af Brutalitet og Ondskab i Forening eller nøjere: af den af Ondskaben forgiftede Brutalitet, saa viser det sig, at Skridtet herfra og til «Othello» ikke er langt. Men i Studiet af Livets Tragedie som Helhed, af Ondskaben som Verdensfactor, er der i Macbeth ingen Sikkerhed, ingen stor Stil.

En ganske anden større, sikrere Stil møder os paa dette Omraade i Othello.

Othello — det er i den vulgære Opfattelse ganske simpelt en Tragedie om Skinsygen, som Macbeth ganske simpelt en Tragedie om Ærgjerrigheden. Meget naive Læsere og Kritikere tænke sig det i deres Uskyld saaledes, at Shakespeare paa et vist Tidspunkt af sit Liv besluttede at studere nogle interessante og farlige Lidenskaber og advare imod dem. Han skrev i denne Hensigt et Arbejde om Ærgjerrigheden og dens Farer, saa et lignende om Skinsygen og al den Fortræd, den volder. Men saaledes gaar det jo

ikke til i en frembringende Aands indre Liv. En Digter skriver ikke Stile. Han bliver ikke virksom i Kraft af en Beslutning eller et Valg. En Nerve i ham bliver berørt og dirrer og reagerer.

Hvad Shakespeare her forsøger at klare sig, det er hverken Skinsygen eller Godtroenheden, men et Eneste, Livstragedien: hvorledes opstaar den, hvad er dens Aarsager, hvilke ere dens Love?

Han er bleven slaaet af Ondskabens Magt og Betydning. Othello er langt mindre et Studie af Skinsygen end et nyt og vægtigere Studie af Ondskaben i dens Vælde. Den Navlestreng, som fra Mesteren leder over til Værket, fører ikke til Othellos Personlighed, men til Jagos.

Enfoldige Forskere have ment, at Shakespeare lavede Jago efter den historiske Richard III, altsaa fandt ham i noget Literatur, i en Kronikebog.

Tro mig, Shakespeare har mødt Jago i sit Liv, levet sin Manddomsalder sammen med Parceller af ham, truffet ham brudstykkevis dagligt paa sin Vej, indtil han en skjøn Dag, da han ret følte og begreb, hvad kloge, ondskabsfulde, nederdrægtige Mennesker udrette, smeltede alle disse Fragmenter sammen og støbte denne Skikkelse deraf.

Jago — der er større Stil i denne Skikkelse end i den hele Macbeth. Jago — der er mere Dybsind, mere overlegen Menneskekundskab i denne ene Karakter end i den hele Macbeth. — Jago er selve den store Stil.

Han er ikke det onde Princip, ikke en gammeldags Djævel, der er dum, eller en Milton'sk Djævel, der elsker Uafhængighed og har opfundet Ildvaaben, eller en Goethe'sk Mefistofeles, som siger Cynismer og gjør sig uundværlig og for det Meste har Ret — han er heller ikke Storheden i det dumdristigt Onde, ingen Cæsar Borgia, der lever sit Liv i aaben Trods og vild Frygtelighed.

Jago har intet andet Maal for Øje end egen Fordel. At ikke han, men Cassio, har faaet Posten som Othello's Næstkommanderende, er den Omstændighed, som fra først af bringer hans Underfundighed til at drive Rænkespil. Han vilde have denne Post, og han forsøger at erobre den. Men iøvrigt tager han paa Vejen til den imod enhver Fordel, der kan falde af, betænker sig ikke paa at narre Roderigo hans hele Formue og hans Juveler fra. Han er altid maskeret bag Løgn og Hykleri, men den Maske, han har valgt, er den uigjennemsigtigste, den djærve Barskhed, Soldatens ligefremme, ærlige Muthed, der intet Hensyn tager til hvad der

tænkes eller siges om ham af Andre. Aldrig gaar han Othello, aldrig Desdemona, aldrig engang Roderigo under Øjne. Han er den frittalende, ærlige Ven.

Han søger ikke sin Fordel uden Sideblik paa Andre. Jago er Skadefryden i Menneskeskikkelse. Han gjør det Onde for at have den Nydelse at skade; han føler sig selv i de Andres Modgang og Kval. Og han er den evige Misundelse, hvem Andres Fortrin og Medgang ophidser. Han er ikke den lille Misundelse, som nøjes med at attraa en Andens Værdighed eller Gods eller med at anse sig for værdigere til en Andens Lykke. Nej, han er i en stor Personifikation selve det skelende Nid, der fremtræder som Stormagt i Menneskelivet, selve Drivkraften i det, Afskyen for de Andres Fuldkommenheder, der aabenbarer sig som haardnakket Vantro og Mistro overfor disse Fortrin eller som Ringeagt for dem; Hadet til det Aabne, Skjønne, Lyse, Gode og Store som rent uvilkaarligt.

Shakespeare har ikke blot vidst, at dette existerer; han har grebet og stemplet det. Det er hans evige Ære som Psykolog.

Alle have hørt den Indvending mod «Othello», at Tragedien forsaavidt er ypperlig, som Helten og Desdemona er sande og sjældne Skikkelser, men Jago — hvem kjender ham? og hvad be-

grunder hans Handlemaade? hvad forklarer en saadan Ondskab? Naar han endda ligefrem var forelsket i Desdemona og hadede Othello af den Aarsag eller havde en anden lignende Bevæggrund!

Ja var han ganske simpelt en forlibt Slyngel og Bagvasker, da var Alt unegtelig simplere. Men derved faldt rigtignok det Hele ned i Plathed, og Shakespeare stod ikke her paa sin Højde.

Nej, nej! Netop i det tilsyneladende utilstrækkeligt Motiverede ligger her Dybde og Storhed. Det har Shakespeare forstaaet. Jago giver jo i sine Monologer uophørligt sig selv Grunde for sit Had. Ellers kunne vi ved Læsningen af Shakespeare's Monologer se, hvorledes Personen virkelig er; han aabenbarer sig i dem direkte for os; selv en Skurk som Richard III er i Monologen helt ærlig. Anderledes Jago. Denne Halvdjævel søger stedse at forklare sig selv sit Had, narrer stedse halvvejs sig selv ved at foreholde sig halve Bevæggrunde, som han troer lidt paa og i høj Grad ikke troer paa. Coleridge har træffende betegnet denne Bevægelse i hans Sind som *the motive-hunting of a motiveless malignity*. Atter og atter erklærer han sig selv, at han troer, Othello er kommen hans Hustru for nær, og at han vil hævne

Skammen. Engang imellem tilføjer han for at begrunde sit Had til Cassio, at han ogsaa har denne mistænkt for et Forhold til Emilie.*) End ikke Motivet: en Forelskelse i Desdemona forsmaar han som et Bimotiv, altid værd at tage med. Han siger (II_1):

> Jeg attraar hende ogsaa. Det er dog
> ej Lyst alene (skjønt det vel kan hænde
> at jeg er skyldig i saa svar en Synd),
> men for at stille Tørsten efter Hævn,
> fordi jeg troer, den lystne Mor har jaget
> paa mine Enemærker.

Alt dette er halvt uærlige Forsøg paa Selvforstaaelse, lutter selvbesmykkende Selvforklaring. Det grøngule, giftige Nid har altid for sig selv et Motiv, der gjør Hadet deri berettiget og forvandler Skadelysten overfor det bedre Menneske

---

*) Han siger (I_3):

> I hate the Moor
> And it is thought abroad, that t'wixt my sheets
> 'Has done my office. I know not if 't be true;
> But I for mere suspicion in that kind
> Will do as if for surety.

Han tilføjer (II_1):

> I'll have our Michael Cassio on the hip,
> Abuse him to the Moor in the rank garb,
> For I fear Cassio with my night-cap too.

til retfærdig Hævn. Men Jago, der faa Linjer ovenfor selv har sagt om Othello, at han har «et trofast, ømt og ædelt Sind», er tusind Gange for klog til at tro sig bedraget af ham; han ser jo igjennem ham som gjennem Glas.

En almenmenneskelig Evne til Elskov eller til Had af en fast omskreven Grund vilde formindske og degradere Jago's Overlegenhed i det Onde. Der loves ham Torturen tilsidst, da han ikke vil sige et Ord til Forklaring eller Oplysning. Han vil sikkert i Torturen holde sine Læber fast sammenpressede; haard og paa sin Vis stolt som han er; men han vilde heller ikke kunne give nogen virkelig Forklaring. Han har langsomt, stadigt forgiftet Othellos Naturel. Vi iagttage Giftens Virkninger paa den godtroende Mand og vi se hvorledes selve det, at Forgiftnings-Processen lykkes, brutaliserer og beruser Jago mer og mer. Dog hvorfra Giften kom ind i Jago's Sjæl, derom er det uforstandigt at spørge og derpaa formaar han ikke selv at give Svar. Slangen er giftig af Natur, og den frembringer Gift som Silkeormen sit Spind og Violen sin Duft.

Der forekommer henimod Tragediens Slutning (IV_2) et Replikskifte, som hører til de dybeste i Stykket og som giver Nøglen til Shakespeare's

Studsen ved Ondskaben og Udforsken af Ondskaben i disse Aar.

Da Emilie har set Othello's Raseri mod Desdemona bryde løs, siger hun til denne:

Men jeg vil dø paa, at en Erkeskurk,
en lumsk, tjenstagtig Øjenskalk, en Træl,
der krummer Ryg og logrer for et Embed,
har spundet op den Løgn; det vil jeg dø paa.

Jago.

O Fy! der gives ej en saadan Mand;
det er umuligt.

Desdemona.

Hvis en saadan gives,
saa Gud tilgive ham!

Emilie.

Et Reb om Halsen
tilgive ham! hans Ben skal Helved gnave!

Alle tre Karakterer er mejslede i disse korte Repliker. Men Jago's er den betydningsfuldeste. Dette «Der gives ej en saadan Mand — det er umuligt», det er den Tanke, i Ly af hvilken han har levet og lever, denne Tanke: de Andre tro ikke, at Sligt existerer.

Vi træffe her hos Shakespeare paany den Hamlet'ske Undren over det Onde som Paradox og den samme indirekte Henvendelse til Læseren, som kom frem i Hamlet og i Lige for Lige, det nu tredje Gang tilbagevendende: Sig ikke, tro

ikke, at dette er umuligt! Troen paa Umuligheden af at der gives Skurke, er Existensbetingelsen for en Konge som Claudius, en Øvrighedsperson som Angelo, en Officier som Jago. Derfor Shakespeare's: Sandelig jeg siger Eder, at denne højeste Grad af Ondskab er mulig.

Den er den ene Factor i Livstragedien. Dumheden er den anden. Paa disse to Støtter hviler Hovedmassen af al Jorderigs Jammer.

XXIV.

Efter et af Halliwell-Philips fremdraget Aktstykke, hvis Ægthed der ikke er nogensomhelst Grund til at betvivle, maa det betragtes som afgjort, at «Othello» skriver sig fra Aar 1605. Det er et i det engelske Rigs-Arkiv (the Record Office) opbevaret Manuskript, indeholdende Regnskaberne for de kongelige Skuespil i Aarene 1604—5, hvori forekommer dette Sted:

The plaiers By the Kings Maties plaiers	1605 Hallamas Day being the first of November A play in the Banketing house att withall called the Moore of Venis.	The Poets wch mayd the plaies Shaxberd.

Othello er altsaa blevet spillet 1. November 1605. Derefter have vi intet Vidnesbyrd om Stykkets Opførelse før fire-fem Aar senere, nemlig i Prins Ludwig Friedrich af Württembergs Journal, skreven af hans Sekretær Hans Wurmsser. Det hedder her under 30. April 1610 paa Fransk:

Mandag, 30. Hans Eminence gik til Globe, det almindelige Sted, hvor man spiller Komedier; dèr blev opført Moren af Venedig.

Overfor disse Kjendsgjerninger betyder det intet, at der i Othello, som vi have den, findes en Linje, der maa være skreven senere end 1611. Thi Tragedien er trykt første Gang i en Kvartudgave fra 1622, anden Gang med Tilføjelse af 160 Linjer (altsaa efter et andet Manuskript) og med Udeladelse af alle Eder og alle Nævnelser af Guds Navn i Folio-Udgaven fra 1623. Denne Linje kan ikke blot være indskudt senere, men den maa være det, og dens Stilling i Stykket røber det tydeligt nok, idet den helt falder ud af dets Tone, saa det for mig stiller sig tvivlsomt, om den overhovedet er af Shakespeare.

Hvor Othello (III 4) beder Desdemona række sig Haanden og fortaber sig i Betragtninger over denne Haand, har han Repliken:

En gavmild Haand! før skjænked Hjertet Haanden,
nu staar i Skjoldet Hænder, ikke Hjerter,

hvad der indeholder en kun for de Samtidige forstaaelig Hentydning til den af James oprettede Baronet-Værdighed, som han solgte, og hvis Indehavere havde Ret til i deres Vaaben at bære en rød Haand i et Sølvfelt. Højst naturligt svarer Desdemona paa denne Udenomssnak: «Jeg fatter ej den Tale.»

I Cinthio's italienske Novellesamling, i hvilken Shakespeare havde fundet Stoffet til Lige for Lige, fandt han samtidig (i Decade 3 Novelle 7) Stoffet til Othello. Historien i Hecatommitti gaar ud paa følgende: En ung venetiansk Dame *Disdemona* forelsker sig «ikke af kvindelig Attraa» men paa Grund af Mandens store Egenskaber, i en Mor, en Høvidsmand og gifter sig trods hendes Slægtninges Modstand med ham. De leve i Venedig i fuldstændig Lykke; «der faldt aldrig mellem dem et Ord, som ikke var kjærligt». Da Moren skal sendes til Cypern, for at overtage Overbefalingen der, er hans Bekymring alene hans Hustru; han vil lige ugjærne udsætte hende for Sørejsens Farer og lade hende alene. Hun afgjør Spørgsmaalet ved sin Erklæring, hellere at ville følge ham hvorsomhelst hen i Farer end leve adskilt fra ham i Tryghed, hvorpaa han henrykt kysser hende med Udbruddet: «Maatte

Gud længe bevare Eder saa elskelig, min dyrebare Hustru.» Shakespeare har i Novellen fundet Billedet af den oprindelige, fuldstændige Harmoni mellem Ægtefællerne.

Fændriken undergraver Parrets Lykke. Han beskrives som udmærket smuk, men «saa slet af Natur som nogen Mand, der nogensinde var i Verden.» Han var Moren meget kjær «da denne ikke havde nogen Forestilling om hans Lavhed.» Skjønt han nemlig var en fuldstændig Kryster, forstod han med højttonende og stolte Ord og med sit smukke Ydre at dølge sin Krysteragtighed saaledes, at han traadte frem som en Hektor eller Achilles. Hans Hustru, som han havde ført med sig til Cypern, var en smuk og retskaffen ung Kvinde, meget ynde af Disdemona, som tilbragte største Delen af Dagen i hendes Selskab. Lieutenanten (*Capitain squadra*) kom meget i Morens Hus og spiste ofte til Middag med ham og hans Frue.

Den onde Fændrik er lidenskabeligt forelsket i Disdemona, men Alt, hvad han gjør for at vinde hendes Gjenkjærlighed, mislykkes aldeles, da hun ikke har en Tanke for nogen anden end Moren. Dog Fændriken indbilder sig, at hendes Afvisning af ham maa have til Aarsag, at hun er forelsket i Lieutenanten, hvem han derfor beslutter at blive kvit som Rival, og hans Kjærlighed til Disdemona

forvandles til det bitreste Had. Det gjælder fra nu af for ham ikke blot om at faa Lieutenanten dræbt, men om at forhindre Moren i at have den Glæde af Disdemona, som er nægtet ham selv. Han gaar dermed til Værks som i Dramaet, der dog naturligvis i Enkeltheder har Afvigelser fra Novellens Gang. Saaledes stjæler i denne Fændriken Disdemonas Lommetørklæde medens hun i Besøg hos hans Hustru leger med deres lille Pige. Disdemonas Dødsmaade er i Novellen hæsligere end i Tragedien. Fændriken skjuler sig efter Morens Befaling i et Værelse, der ligger op til Parrets Sovekammer; da han gjør Støj og Disdemona staar op for at se efter hvad det er, giver Fændriken hende et voldsomt Slag i Hovedet med en Strømpe, fyldt med Sand. Hun kalder sin Mand til Hjælp, men denne svarer med at beskylde hende for Ægteskabsbrud; forgjæves beraaber hun sig paa sin Uskyldighed og døer for det tredje Slag af Strømpen. Mordet skjules, men Moren fatter nu Had til sin Fændrik og afskediger ham. Denne bliver derover saa forbitret, at han røber for Lieutenanten, hvem der er Skyld i det natlige Overfald, hvorfor han har været Gjenstand. Lieutenanten angiver da Moren for Raadet, som lader ham lægge paa Pinebænken, og da han ikke vil tilstaa, landsforvises han. Den onde Fændrik, der falskelig har anklaget

en af sine Kammerater for Mord, bliver selv anklaget af den Uskyldige og underkastes Tortur til han døer.

Som man ser, mangle af Dramaets Skikkelser Brabantio og Roderigo. Af Navnene findes kun ét, Disdemona, som synes dannet til Betegnelse af den af en ond Dæmon Forfulgte, og som Shakespeare har forandret til det smukkere klingende Desdemona. De øvrige Navne stamme fra Shakespeare selv; de fleste af dem er italienske (selv Othello er venetiansk Adelsnavn fra det 16. Aarhundrede), andre som Jago og Roderigo er spanske.

Med sædvanlig Følgagtighed benævner Shakspeare ligesom Cinthio Hovedpersonen en Mor. Men det er ganske urimeligt derfor at antage, han har forestilt sig ham som Neger. Selvfølgelig var det utænkeligt, at en Neger kunde naa en Post som Feltherre og Admiral i Republiken Venedigs Tjeneste, og Udtrykket Mauritanien om det Land, hvortil efter Jagos Ytring Othello vil trække sig tilbage, viser tydeligt nok, at han bør spilles som Maurer, det vil sige som Araber. Det betyder Intet derimod, at Mænd, der hade og misunde ham, i deres Forbitrelse stemple ham med Benævnelser, som kunde passe paa en Neger. Saaledes kalder Roderigo ham i Stykkets første Scene «Tyklæbe» og Jago ham til Brabantio

«en gammel sort Vædder». Lidt senere sammenligner imidlertid Jago ham med «en Hest fra Barbariet», altsaa fra Nordafrika. Det er altid Uviljen og Hadet, der overdriver hans sorte Farve, saaledes naar Brabantio taler om hans «sodede Bryst«. At Othello kalder sig *black*, betyder kun at han er mørk. I Stykket selv siger Jago om de mørke Kvinder:

> If she be *black* and thereto have a wit,
> She'll find a white that shall her *blackness* fit,

og i Sonetterne som i Love's labour's lost saa vi at *sort* bestandig anvendtes for mørkladen. Som Maurer har Othello tilstrækkelig mørk Lød til at danne en paafaldende Farvemodsætning til den hvide, tilmed blonde Desdemona, og han staar som Semit i en tilstrækkeligt udpræget Racemodsætning til den unge ariske Pige. Om en Maurer vilde det kunde tænkes, at han som kristnet naaede en høj Post i Republikens Hær og Flaade.

Det bør endnu bemærkes, at hele Sagnet om den venetianske Môr maaske er opstaaet ved en Forvexling; Rawdon Browne udtalte i sin Tid (1875) den Formodning, at Giraldi havde faaet sin Novelle ved simpel Misforstaaelse af et Navn. Der findes i Venedigs Historie en fremragende Patricier ved Navn Christoforo *Moro*,

som 1498 var Podestà i Ravenna, senere styrede Faenza, Ferrara, Romagna, saa blev Statholder paa Cypern, 1508 kommanderede fjorten Skibe og senere var Proveditor for Hæren. Da denne Mand 1508 fra Cypern rejste tilbage til Venedig, døde undervejs hans Hustru (den tredje), som skal have tilhørt Familien Barbarigo (Lighed med Brabantio), og dette Dødsfald synes at have havt noget Hemmelighedsfuldt ved sig. 1515 giftede han sig for fjerde Gang med en ung Pige, der skal have havt Tilnavnet *Demonio bianco* — den hvide Dæmon — hvoraf maaske Navnet Desdemona er blevet dannet som af Moro Betegnelsen en Mor.

De Tilføjelser, Shakespeare har foretaget til Stoffet, som det forelaa hos Cinthio: Desdemonas Bortførelse, det hurtige og hemmelige Bryllup, den for os besynderlige, men da saa naturlige og gjængse Anklage for at have vundet Pigens Hjerte ved Trolddom, forekomme i samtidige venetianske Familiers Historie.

Hvorom Alting er, idet Shakespeare skrider til Stoffets Behandling, lægger han Forhold og Vilkaar saaledes til Rette, at de frembyde det gunstigste Felt for Jago's Operationsplaner, og former Othello saadan, at han bliver modtagelig som ingen Anden for den Gift, Jago (som Kongen i Hamlets Pantomime) drypper ham i Øret.

Saa lader Shakespeare os følge den vakte Lidenskab fra dens første Spire og under hele dens Væxt til dens Svulmen og dens Sprængen af Personligheden.

Othello er en usammensat Sjæl, en simpel, ligefrem Krigernatur. Han er uden Verdensklogskab; thi han har hele sit Liv igjennem ligget i Lejr:

> Jeg kjender lidt nok til den vide Verden,
> undtagen hvor det gjælder Stridens Færd (I 8).

Brav som han er, troer han paa Bravhed hos Andre, især hos dem, der stille Djærvhed, Muthed og uforsagt Hang til Dadel af det Dadelværdige til Skue, saaledes som Jago, der til Desdemona om sig selv har det betegnende Ord:

> For I am nothing, if not critical.

Og Othello troer ikke blot paa Jago's Bravhed, men er tilbøjelig til at tage ham til Vejleder som den, der er ham selv langt overlegen i Menneskekundskab og Verdenskløgt.

Othello hører dernæst til de ædle Naturer, der aldrig er sysselsatte med Forestillingen om deres eget Værd. Han er uden Forfængelighed. Han har aldrig sagt sig selv, at saadanne Bedrifter, saadanne heroiske Handlinger, som de, for hvilke han er navnkundig, maa gjøre et langt dybere Indtryk paa en ung Kvindes Fantasi

naar hun er anlagt som Desdemona, end en Cassio's glatte Ansigt og vakre Optræden. Han er saa lidet opfyldt af Tanken om sin Storhed, at det næsten lige strax forekommer ham naturligt, at han er forsmaaet.

Othello er Manden af den ringeagtede Race og med det voldsomme, afrikanske Temperament. Han er i Forhold til Desdemona gammel, mere jævnaldrende med hendes Fader end med hende selv. Han siger til sig selv, at han hverken har Ungdom eller Skjønhed at bevare hendes Kjærlighed med, end ikke et Stammefællesskab at bygge paa som Grund. Jago tirrer Brabantio ved Raabet:

> I denne Stund en sort, en gammel, Vædder
> har fat paa Eders hvide Lam.

Othello's Race gjælder for lavt sanselig. Derfor kan Roderigo hidse Desdemona's Fader med Udtryk som «grove Favntag af en lysten Mor».

At hun kan føle sig dragen til ham, har for Udenforstaaende set ud som Galskab eller Trolddom. Thi langt fra at være en imødekommende, kjælen eller koket Natur er Desdemona skildret som mer end almindeligt tilbageholdende og ærbar. Hendes Fader kalder hende (I 3):

> En blufærdig Pige,
> et saa stilfærdigt Sind, at hendes Attraa
> undsaa sig for sig selv.

Hun er opdraget som det forvænte Patricierbarn i det rige lykkelige Venedig. Hun har daglig set Stadens gyldne Ungdom omkring sig og har ikke næret Kjærlighed til nogen. Derfor siger hendes Fader [I 2):

Hvis ej hun bunden var i Trolddoms Lænker,
mon nogen Mø, saa skjøn og ung og rig,
saa lidet giftelysten, at hun skyede
vort Folks haarfagre, ædle Ungersvende,
nu vilde gjøre sig til Spot for alle.

Egentlig staar der: «vort Folks rige, krøllede Yndlinge» (*darlings*, Kjæledægger) — Shakespeare, som véd Alting om Italien, har ogsaa vidst, at Datidens venetianske Ungdom lod Haaret krølle og bar en Lok ned i Panden.

Othello paa sin Side har strax følt sig mægtigt draget til Desdemona. Og det er ikke den hvide, fine Pige i hende der lokker ham. Havde han ikke elsket hende, den enkelte, med flammende Lidenskab, han havde aldrig ægtet hende. Thi han har den vilde, uafhængige Naturs Rædsel for Ægteskabet, og han betragter sig ingenlunde som æret og forfremmet ved Giftermaalet med et Patricierbarn. Han nedstammer fra sit Lands Fyrster (I 2):

Jeg fik mit Liv af Mænd paa Kongestole

og han har gyst for at binde sig:

> vid,
> hvis ej jeg elsked Desdemona, lagde
> jeg ikke Tvang og Lænke paa mit frie
> hjemløse Liv for hele Havets Rigdom.

Men der er kommet Trolddom dem imellem, ikke den grove, ydre Magi, de Andre tro paa og formode anvendt, og som Faderen hentyder til, naar han taler om «Hexekunster og Kvaksalverdrikke», men den søde besnærende Magi, der uforklarlig fængsler en Mand og en Kvinde til hinanden.

Altid har man beundret Othello's Forsvarstale i Raadsalen, i hvilken han forklarer Hertugen, hvorledes det gik til, at han vandt Desdemonas Deltagelse og Ømhed.

Han kom i Gunst hos hendes Fader. Denne bad ham fortælle sit Levnedsløb, Farer og Eventyr, han fristed. Og han har fortalt om Nød og Kvaler, om hvordan han har undgaaet Døden paa et Haar, hvordan han har været Fange hos grusomme Fjender, om fjerne underlige Lande, hvor han har færdedes [man mærker, at den fantastiske Beskrivelse er taget af Datidens Rejseskildringer med deres Opdigtelser]. Det vilde Desdemona gjerne høre om, men jævnlig kaldte en huslig Syssel hende bort og altid kom

hun, naar den var besørget, tilbage og fulgte med graadigt Øre hans Fortælling. Da bestræbte han sig for at faa hende til at rette en Bøn til ham om at fortælle sit Levned ikke brudstykkevis, men fuldstændigt. Han føjede hende, og ofte fyldtes hendes Øjne med Taarer, naar hun hørte om hans Ungdoms Trængsler. Med uskyldig Imødekommenhed bad hun ham tilsidst: ifald han nogensinde fik en Ven, der elskede hende — da skulde han lade ham fortælle hende Othellos Historie; det vilde vinde hende for ham..

Med andre Ord hun vindes ikke gjennem Øjet, skjønt Othello maa tænkes som en statelig Skikkelse, men gjennem Øret («jeg saa Othellos Ansigt i hans Sjæl»); hun bliver hans gjennem hendes Deltagelse for Alt, hvad han har udstaaet og udført.

Hun gav mig sit Hjerte
for al den Fares Skyld, jeg havde udstaaet,
jeg hende mit for hendes Medynks Skyld.
Det er den Trolddomskunst, som jeg har øvet.

Hertugen.

Jeg tror, at den Fortælling vilde vinde
min Datter med.

Saaledes er da Forholdet fra Digterens Haand lagt til Rette: ingen Elskov mellem Jævnaldrende af samme Race, hvem kun Familiernes

Fjendskab skiller (som i Romeo og Julie), end mindre et Hjerternes Forbund som det mellem Brutus og Portia, hvor den fulde Harmoni opstaar ved det ømmeste Venskab i Forening med det nærmeste Slægtskab, og derved at Hustruens Fader er Mandens Forbilled — nej, det stik Modsatte af dette Sidste, en Forbindelse, der beroer paa Modsætningernes Tiltrækning og der har Alt imod sig: Stammeforskjel, Aldersforskjel og Mandens fremmedartede Ydre med den Mistillid, dette vækker til ham selv i hans Sind.

Jago udvikler for Roderigo Umuligheden af at denne Forbindelse kan vare: Desdemona blev forelsket i Moren, fordi han pralede og fortalte hende urimelige Løgne. Troer Nogen, at Kjærlighed kan holdes i Live ved Snak? For at opflamme Blodet paany, kræves Overensstemmelse i Alder, Sæder og Skjønhed — Alt, hvad der fattes Moren.

Denne selv anstiller fra først af ingenlunde disse Betragtninger. Hvorfor ikke? Fordi Othello ikke er skinsyg.

Det lyder barokt og er dog den rene Sandhed. Othello ikke skinsyg! det er, som sagde man, at Vand ikke er vaadt og Ild ikke brænder. Men Othello har intet skinsygt Naturel; skinsyge Mennesker tænke helt anderledes end han og bære sig ganske anderledes ad. Han er umis-

tænksom, godtroende, forsaavidt dum — det er Ulykken; men egentlig skinsyg er han ikke. Da Jago lige staar i Begreb med at indpode ham sine Bagvaskelser af Desdemona, begynder han hyklerisk (III 3):

> Skinsygen, Herre, vogt Jer vel for den,
> den er det grumme Dyr med grønne Øjne . .

Othello svarer:

> Det gjør mig ikke skinsyg,
> og Nogen siger, at min Viv er smuk
> og elsker Bordets Lyst og muntert Selskab,
> er skjemtsom, synger, spiller, danser godt.
> Hvor der er Dyd, er det kun flere Dyder.
> Ej heller henter jeg fra mine Mangler
> den mindste Frygt for hendes Utroskab.
> Hun var ej blind, dengang hun valgte mig.

Altsaa end ikke af sin Undtagelsestilstand suger han fra først af, under naturlige Forhold, nogen Uro. Men Intet nytter overfor den Forfølgelse, som han, den intet Anende, er Gjenstand for. Saa godtroende som han er overfor Jago — «Kjære Jago!», «Vakre Jago!» — saa mistroisk bliver han overfor Desdemona. Og nu vender Brabantio's Forbandelse tilbage i hans Sind: Mig sveg hun, dig kan det gaa ligedan. Og denne Forbandelse drager alle Jago's Grunde med sig:

Maaske fordi jeg er en Mor og ikke
belægger mine Ord som disse Svende —
Maaske fordi jeg gaar alt ned ad Bakke
i Alder; det er dog just ikke meget.

Og Kvalen indfinder sig over det ene Menneskes Tillukkethed for det andet, over Umuligheden af at beherske Lidenskab og Attraa hos en Kvinde, selv om hun ved Loven er En givet — indtil han føler sig som lagt paa Pinebænken, og Jago triumferende kan udbryde, at nu kan ingen Sovedrik i Verden mere skaffe ham en rolig Søvn. Saa følger det vemodige Farvel til hele hans tidligere Liv og paa Vemodet følger atter Tvivlen og Fortvivlelsen over Tvivlen:

Jeg troer, at hun er kysk, og troer det ikke;
jeg troer, at du er brav, og troer det ikke,

indtil Alt samler sig i Tanken paa Hævn og Blod.

Uden i sig selv at være skinsyg, er han bleven det paa Grund af det nedrige, men med djævelsk Kløgt beregnede Øretuderi, som han er for naiv til at kunne gjennembryde og afvise.

Der findes i disse mesterlige Scener (III 3 og 4) flere Reminiscenser fra andre Digtere end ellers paa et saa snevert Rum hos Shakespeare og de have deres Interesse ved at røbe os, hvad han har kjendt og i de Dage været opfyldt af.

I Berni's *Orlando inamorato* (51. Sang, 1. Strofe) findes Jago's Udvikling:

Stjæler En min Pung,
saa stjæler han en Smaating; det er Intet.
Nys var den min, nu er den hans, og før
har den jo været Træl for tusind Andre.
Men den, som raner mig mit gode Navn,
han røver det, som ej beriger ham,
men som gjør mig dog til en fattig Mand.

Ogsaa i Othello's dejlige Farvel til Krigerlivet skjuler sig en Mindelse. Det lyder:

O nu Farvel, Tilfredshed, Sjælens Ro,
Farvel du Hjelmbuskvrimmel! stolte Krig!
som gjør Ærgjerrighed til Dyd, Farvel!
Farvel, min vrinske Hingst, Trompetens Skingren,
Larmtrommens Kampraab, Pibens skarpe Hvin,
det kongelige Banner osv.

I Shakespeare's Erindring er øjensynligt blevet liggende et Udraab, som findes i det gamle Skuespil *A Pleasant Comedie called Common Conditions,* som han sikkert har set som halvvoxen i Stratford. Der siger Helten:

But farewell now, my coursers brave, attrapped to the ground.
Farewell, adieu, all pleasures eke, with comely hawk and hound!
Farewell, ye nobles all! Farewell each martial knight,
Farewell, ye famous ladies all, in whom I did delight!

Mærkeligere er det at ogsaa Læsningen af den italienske Ariosto her har sat sit Spor. Det

er hvor Othello taler om Lommetørklædet og fortæller, at det er bleven syet i profetisk Raseri af en tohundredaarig Sibylle med Traade af indviede Silkeorme. Stedet lyder paa Engelsk:

> A sibyl, that had number'd in the world
> The sun to course two hundred compasses,
> *In her prophetic fury* sew'd the work.

I *Orlando furioso* (46. Sang, 80. Strofe) staar disse Ord:

> Una donzella della terra d'Ilia,
> Ch'avea *il furor profetico* congiunto,
> Con studio di gran tempo e con vigilia
> Lo fece di sua man di tutto punto.

Her er Overensstemmelsen umuligt tilfældig og det er saa meget des vissere, at Shakespeare har havt den italienske Text for sig, som Ordene *profetisk Raseri,* der er ens hos ham og i den, ikke findes i Harrington's engelske Oversættelse, den eneste, der gaves. — Han maa, medens han skrev paa Othello, have syslet med Orlando og havt Berni's og Ariosto's Digtninge om ham liggende for sig paa sit Bord.

Viser nu i disse Scener Othello sig *naiv,* udtyret med en storstilet og formelig tragisk Naivetet, saa er Desdemona i sin Uskyld i fuldt saa høj Grad det samme. Hun er først og fremmest overbevist om, at Moren, hvem hun ser ophidset indtil Utilregnelighed, ikke paa

nogen Maade kan have hende mistænkt, aldrig kan blive greben af Jalousi.

Emilie.
Er han ikke skinsyg?

Desdemona.
Hvem? han? Jeg troer, at Solen i hans Hjemstavn
har udbrændt slige Væsker af hans Væsen.

Derfor handler hun nu med daarlig Uforsigtighed og vedbliver at plage Othello med Cassio's Gjenindsættelse i hans Stilling, skjønt hun maatte føle, at det er Talen derom, der gjør ham vild.

Saa følge Jago's endnu frygteligere Løgne: den Bekjendelse, han fingerer at have fra Cassio, afgiven i Søvne; Opdigtelsen om Foræringen af det sjældne Lommetørklæde til Cassio; endelig Bedrageriet, at de Ord, som Othello skjult hører Cassio sige om sit Forhold til et løst Fruentimmer, Bianca, gjælde Desdemona — saa han rejser sig i Raseri over at høre sin Hustru, sin Elskede, saaledes forhaanet.

Det er et saa gjennemført Bedrag, at der historisk maaske kun foreligger et eneste tilsvarende, i Halsbaandshistorien, hvor Cardinalen af Rohan blev saa fuldstændig ført bag Lyset og drevet i Ulykke som Othello her.

Og saa er da Othello paa det Punkt, at han

ikke mere kan tænke uden i Udbrud eller tale uden i Skrig (IV_1):

Ligget hos hende — i hendes Favn — det er væmmeligt! — Tørklæde! — Tilstaaelse! — Tørklæde! — Tilstaa og blive hængt for sin Ulejlighed! — Først hænges og saa tilstaa! . . . . Det er ikke Ord, som ryster mig saaledes — Uh! — Næser, Øren og Læber — Er det muligt! — Tilstaa. — Tørklæde! — aa Djævel!

Udtrykkene er adskilligt stærkere paa Engelsk. Han ser de to i Kjærlighedsfavntag for sit indre Øje.*) Saa faar han et epileptisk Anfald og styrter om.

---

*) Jago. Lie

Othello. With her?

Jago. With her, on her, what you will.

Othello. Lie with her! lie on her! — We say lie on her, when they belie her. — Lie with her! that's fulsome. — Handkerchief — confessions — handkerchief! osv.

Nøjagtigt svarer Udførelsen paa dette Sted til Spinozas 70 Aar senere givne klassiske Definition af Skinsygen. Det hedder *Ethica: Par: III, Propositio XXXV, Scholium*: Præterea hoc odium erga rem amatam majus erit pro ratione Lætitiæ, quæ Zelotypus ex reciproco rei amatæ Amore solebat affici, et etiam pro ratione affectus, quo erga illum, quem sibi rem amatam jungere imaginatur, affectus erat. Nam si eum oderat, eo ipso rem amatam odio habebit, quia ipsam id, quod ipse odio habet, Lætitia afficere imaginatur; et etiam ex eo, quod rei amatæ imaginem imagini ejus, quem odit, jungere cogitur, quæ ratio plerumque locum habet in Amore erga

Dette er da ikke en Fremstilling af den spontane, men af den kunstigt fremkaldte Skinsyge, med andre Ord: det er en Fremstilling af den ved Ondskab forgiftede Troskyldighed. Derfor den Moral, Shakespeare lader Jago give Tilskuerne med hjem:

> Saaledes fanges en troskyldig Daare,
> og mangen kysk og ærlig Kvinde faar
> saaledes uden Skyld sit Rygte skjændet.

Det er da ikke Othellos Skinsyge, men hans Troskyldighed som er første Aarsag til Ulykken, ligesom Desdemonas ædle Enfoldighed bærer sin Del af Skylden for at det gaar, som det gaar, det vil sige for at Alt lykkes et Menneske som Jago.

Da Othello brister i Graad for Desdemonas Øjne uden at hun fatter Grunden (IV_2), har han de gribende Ord, at Kummer og Skjændsel, Fattigdom og Ufrihed havde han kunnet bære, ja endog at staa som Skive for Spot og Haan — men ikke dette at se den, han tilbad, som Gjenstand for hans egen Foragt. Han lider ikke

---

foeminam; qui enim imaginatur mulierem, quam amat, alteri sese prostituere, non solum ex eo, quod ipsius appetitus coercetur, contristabitur, sed etiam quia rei amatæ imaginem pudendis et excrementis alterius jungere cogitur, eandem aversatur.

mest af Skinsyge, men mest under at se «Kilden, som hans Livsstrøm udspringer fra» som en udtørret Sump, «hvor stygge Tudser ynglende vælte sig». Dette er den rene, dybe Sorg over at se sit Afgudsbillede besudlet, ikke det lave Raseri over at Afguden foretrækker en anden Dyrker.

Og med den Ynde, som er den fuldendte Krafts, har Shakespeare som Kontrast — umiddelbart før den forfærdende Katastrofe — anbragt Desdemonas lille søde Folkesang om Piletræet, om Jomfruen, der sørger fordi hendes Hjertenskjær favner en anden, men som elsker ham lige højt endda. Rørende er Desdemona, hvor hun trygler sin barske Herre blot om nogle Øjeblikkes Forlængelse af sit Liv, men stor er hun i Dødsøjeblikket, da hun udaander med den sublime Løgn, hendes Livs eneste, paa sine Læber, hvis Hensigt er at skjærme hendes Morder mod Straffen for hendes Drab.

Ofelia, Desdemona, Cordelia — hvilket Trekløver! Hver har sit Fysiognomi, men de ligne hinanden som Søstre, bære alle den Type til Skue, som Shakespeare elsker og dyrker nu. Have de havt en Model? have de maaske havt én og samme Model? Har han paa dette Tidspunkt mødt en yndig ung Kvinde, der levede som i en Sky af Sorg, Forurettelse, Miskjendelse

og som var lutter Hjerte og Ømhed uden at besidde Gnist af Aand eller Vid? Vi kunne ane det, men vide intet derom.

Desdemonas Skikkelse er en af de yndigste, Shakespeare har tegnet. Hun er mere Kvinde end andre Kvinder, som den ædle Othello mere Mand end andre Mænd. Der er altsaa dog saare god Mening i Tiltrækningen dem imellem; den kvindeligste Kvinde føler sig dragen til den mandigste Mand.

Bifigurerne her er neppe udførte med mindre Kunst end Tragediens Hovedskikkelser. Uforligneligt er især Emilie tegnet, god og brav og ikke just letfærdig, men dog Evadatter nok til at være ganske fremmed for Desdemonas naive og uskyldige Rigorisme.

Desdemona spørger i fjerde Akts Slutning (Afklædningsscenen) Emilie, om hun troer, der virkelig gives Kvinder, som gjøre det, Othello beskylder hende for. Emilie bejaer det. Hendes Frue spørger da atter: «Og vilde du for Alverden begaa en saadan Gjerning?» og faar det morsomme Svar, at Verden jo er stor og at den Pris vilde være høj for en saa ringe Brøde:

Jeg vilde naturligvis ikke gjøre saadan Noget for en Fingerring eller for et Par Alen Kammerdug eller for Kjoler, Skjørter, Huer eller deslige Smaapillerier, men for hele Verden . . . . . Uret er jo kun Uret i Verden og naar I fik hele

Verden for Eders Ulejlighed, saa var det jo en Uret i Eders egen Verden, og I kunde snart gjøre den til Ret.

Paa Steder som dette anslaas midt i Rædselen en svagt skjemtende Tone. Shakespeare har desuden efter sin Vane og i Overensstemmelse med Sæd og Skik ved Hjælp af Narrens Rolle indlagt nogle letkomiske Partier; men Lystigheden hos Narren er dæmpet som Lystigheden hos Shakespeare altid er i dette Tidsrum.

Othellos Komposition er nær beslægtet med Macbeths. I disse to Tragedier alene er der ingen Episoder; Handlingen bevæger sig ustandset og uden Spredning fremad. Men Othello har det skjønne Forhold mellem alle Dramets Led og Dele forud for den lemlæstede Macbeth, vi besidde. Her er Tragediens Crescendo udført med den højeste *maëstria,* Lidenskaben stiger formelig musikalsk, Jago's djævelske Plan bliver Skridt for Skridt med fuldendt Sikkerhed virkeliggjort, alle Enkeltheder er sammenknyttede i en eneste fast, næsten uopløselig Knude, og den Ligegyldighed for de nødvendige Tidsafstande mellem Handlingens Partier, hvormed Shakespeare er gaaet til Værks, har ved at sammentrænge Aars og Maaneders Begivenheder til nogle Dage forøget Indtrykket af Værkets strenge og faste Sammenhæng.

Der findes i Texten, som vi have den, Unøj-

agtigheder. Saaledes skal der sikkert i Othellos sidste Replik istedenfor Ordene «den usle Jøde» staa «den usle Indier». Der findes ogsaa i Stykkets Slutning et Parti, som synes indskudt ved Benyttelse af en til en bestemt Opførelse forvansket Text. Da Katastrofen er paa sit Højeste og kun Othellos sidste Repliker mangle, giver Ludovico nogle for Tilskueren aldeles overflødige Oplysninger om det Skete, som falde helt ud af Stykkets Tone og Stil:

Jeg vil berette Jer hvad der er hændt,
som I vel neppe véd. Her er et Brev
som fandtes hos den dræbte Roderigo,
og her end et. Det første tyder paa,
at Roderigo skulde dræbe Cassio.

Othello.

Den Skurk!

Cassio.

Ugudeligt og skammeligt!

Ludovico.

Her er et andet Brev, i Vrede skrevet,
som ligeledes fandtes i hans Lomme osv. osv.

Og endnu en tredje Replik — alt dette i den Hensigt, at Othello skal erfare, hvor skjændigt han er bleven bedraget; men mat og slapt og spildende Stykkets Virkning. Disse Repliker burde derfor stryges; de er ikke af Shakespeare og de sætte en lille Plet paa hans lydeløse Kunstværk.

Thi lydeløst er det. Jeg finder ikke blot nogle af Shakespeare's største Fortrin forenede i dette Værk, men jeg ser neppe Fejl deri.

Dette er den eneste af Shakespeare's Tragedier som ikke omhandler Statsbegivenheder, men er en Familietragedie, hvad man senere kaldte et borgerligt Sørgespil; dog er den ganske uborgerligt behandlet, i den allerstørste Stil. Man føler bedst Afstanden mellem den og senere Tiders borgerlige Tragedier, naar man med den sammenligner Schillers «Kabale und Liebe», der i mange Maader er en Efterligning af Othello.

Vi se her en stor Mand der tillige er et stort Barn, et ædelt Menneske, der er voldsom af Temperament og saa troskyldig som uverdslig; vi se en ung Kvinde der er lutter Hjertensadel og Blidhed, som kun lever for den, hun har valgt, og som døer med Bekymringen for sin Morder i Hjertet — vi se begge disse udkaarne Væsener gaa til Grunde ved den Enfoldighed, der gjør dem til Ondskabens Bytte.

Et stort Værk er Othello da visselig; men Othello er en Monografi. — Det er et Værk uden den Bredde, som Shakespeare's Skuespil i Regelen have, en skarpt begrænset Studie over en enkelt højst særegen Lidenskab, over Mistankens Væxt hos en Elsker med afrikansk Blod og Sindsbeskaffenhed, og som saadan et stort

Exempel paa Ondskabens Magt over den anelsesløse Sjælsadel — alt i alt et snevert Æmne, som først ved Behandlingens Storhed bliver monumentalt.

Intet andet Drama af Shakespeare havde været monografisk som dette. Han har sikkert følt det, og med den store Kunstners Trang til at lade det følgende Værk supplere det foregaaende og gjøre det skarpt kontrasterende derimod, har Shakespeare nu søgt og fundet Æmnet til det af hans Sørgespil, der mindst af alt er en Monografi og som intet Ringere er blevet end den universelle Tragedie, al Menneskelivets storstilede Jammer, samlet i et eneste mægtigt Symbol.

Han vendte sig fra Othello til Lear.

XXV.

Rædslernes Dyb er i «Lear» loddet til Grunden af Shakespeare's Blik og med et Sind, der hverken kjendte til Frygt eller Svimmelhed eller Svaghed ved Skuet.

En Slags Andagt griber En, naar man befinder sig paa Tærskelen til dette Værk, en lignende Følelse som paa Tærskelen til det Sixtinske Kapel med Michel Angelo's Loftmalerier. Kun at Følelsen her er langt mere skjærende,

Klageraabet vildere, Skjønhedens Harmonier anderledes brudte af Fortvivlelsens Mislyd.

«Othello» var endnu som et nobelt Stykke Kammermusik, simpelt, let overskueligt, saa hjertegribende det end er. Dette Værk derimod er en Symfoni af et uhyre Orkester, alle Jordelivets Instrumenter klinge med og hvert Instrument i flere Stemmer.

«Lear» er den største Opgave, Shakespeare har stillet sig, baade den omfangsrigeste og den mest storladne: al den Kval og Rædsel, der kan rummes i Forholdet mellem en Fader og hans Børn, formet til fem, ikke lange Akter.

Ingen moderne Aand har turdet se et Stof som dette under Øjne; ingen havde heller kunnet beherske det. Shakespeare har gjort det uden at man sporer endog blot en Anstrængelse, i Kraft af det overvældende Herredømme, han paa sin Genialitets Højdepunkt har naaet over Menneskelivet i dets Helhed som Æmne. Han behandler sit Stof med den aandelige Sundheds Overlegenhed og er dog her Scene efter Scene saa stærkt bevægende, at det er, som hørte man den ulykkelige Menneskeheds Hulken ledsagende Dramet, omtrent som man ved en Strand stadigt hører Havets Pladsken og Suk.

Med hvilke Forudsætninger har Shakespeare grebet dette Stof? Dramet taler højt nok derom.

Han stod paa Menneskelivets Højdedrag; han havde levet henved 42 Aar, han havde ti Aar endnu at leve i, men deraf sikkert ikke mere end sex aandeligt frugtbare Aar tilbage. Han vejede nu i sin Haand baade det, der gjør Livet værre end Døden, og det, der gjør Livet værd at leve, det som er Livsluften for vore Lunger og den hjertestyrkende, Cordelia-agtige Trøst i vor Kval, og førte alt dette en Undergang i Møde, der virker stor som en Verdens-Undergang.

I hvilken Stemning gik Shakespeare til dette sit Værk? Hvad kogte og sydede i hans Sind, hvad tonede og klagede i hans Indre, da han stødte paa dette Æmne? Dramet taler tydeligt nok derom. Af Alt, hvad han til nu havde oplevet af Pinsler, Raaheder og Lavheder, af alle Laster og Skjændigheder, som forbitre de bedre Menneskers Liv, har en eneste Last nu forekommet ham den værste, staaet for ham som den afskyeligste og mest oprørende af alle, en, han selv sikkert nok atter og atter havde været Offer for: Utaknemmeligheden. Han fandt ingen Lavhed mere undskyldt og tilgivet og udbredt.

Hvem kan tvivle om, at han med sin overrige Natur, hvis Væsen var som Skyens hos Shelley, en evindelig Given, en evig Veldædighed, en uendelig Bringen af friske Byger til de

tørstende Planter — hvem kan tvivle om, at en saadan Giver i allerstørste Stil atter og atter er bleven lønnet med den sorteste Utak. Vi se f. Ex. hvorledes Hamlet, hans hidtil største Værk, blev modtaget med øjeblikkelige Angreb, med hvad Swinburne træffende har kaldt «Spotterier, Hyl, Hujen og Hyssen, frygtsom og lønlig Bjæffen» fra Smaapoeternes Side.*) Hans Liv gik hen ved et Theater. Vi kunne gjætte os til det, hvor vi ikke véd det, at Kollegerne, han hjalp og gav Exemplet, Theaterdigterne, der beundrede ham og strømmede over af Misundelse paa ham, Skuespillerne, han opdrog, og som hvis aandelige Fader han stod, de Ældre, han rakte Haanden, de Unge, han tog sig af, snart faldt fra ham, snart faldt ham i Ryggen. Og ved hver ny Utaknemmelighed har det givet et Sæt i hans sjælelige Liv. Han har i Aaringer tiet med sin oprørte Harme, indesluttet den i sit Sind, trængt den tilbage. Men han har hadet og foragtet Utaknemmelighed mest af alle Laster, fordi den paa en Gang gjorde ham aandelig fattigere og mindre.

Han har sikkert ikke været af de Kunstnernaturer, der er rundhaandede med Penge, naar de har dem, og som i godlidende Letsind gjøre

*) Swinburne: A study of Shakespeare. S. 164.

vel. Han har været en dygtig, energisk Forretningsmand som med sit Formaal for Øje at vinde Uafhængighed og at hæve sin Families dybt sunkne Anseelse har sparet og samlet. Ikke desmindre har han tydeligt nok været en udmærket Kammerat i det praktiske Liv som en Velgjører i det aandelige. Og han følte det som om Utaknemmeligheden forarmede og forringede ham: thi det blev ham jo vanskeligt, paany at være hjælpsom, givende med begge Hænder af sit Væsens kongelige Rigdom — fordi han var bleven skuffet og sveget altfor tidt, selv af dem, han havde gjort mest for og hvem han troede bedst. Han følte, at var der nogen Lavhed, som kunde bringe den, over hvem den gik ud, til Fortvivlelse, ja til Vanvid, saa var det den sorte Utaknemmelighed.

I en saadan Stemning finder han, mens han en Dag som sædvanligt blader i sin Holinsheds Krønike, Historien om Kong Lear, den store Bortgiver. I samme Stemning gennemlæser han det gamle Skuespil om Kong Lear, som var skrevet i 1593—94 og førte Titlen *Chronicle History of King Leir*. Her fandt Shakespeare hvad han trængte til, det halvvejs formede Ler, hvoraf han kunde skabe Statuer og Grupper. Her var Themaet han netop kunde udføre, i denne overfladisk dramatiserede Krønike om

forfærdende Utaknemmelighed. Og saa tog han dette Stof ind til sit Hjerte, og rugede derover, til det fik Liv i hans Sind.

Vi kunne ret vel bestemme Tidspunktet, paa hvilket Shakespeare arbejdede med Kong Lear. Var det ikke af andre Grunde klart, at Stykket ikke kan være skrevet før 1603, saa vilde vi vide det deraf, at i det Aar udkom Harsnet's *Declaration of Popish Impostures,* hvorfra Shakespeare har taget Navnene paa nogle af de Djævle, som omtales af Edgar (III 4). Det kan heller ikke være opstaaet senere end 1606, thi den 26. December det Aar blev det opført for Kong James. Det se vi af dets Indførelse i Boghandlerregisteret 26. November 1607 med den Tilføjelse «spillet for kongelig Majestæt i Whitehall St. Stephens Aften sidste Jul». Vi kunne imidlertid komme Affattelsestiden nærmere. Naar Gloster (I 2) taler om «disse Formørkelser», der «fornylig» har fundet Sted, saa sigter han uden Tvivl til Solformørkelsen i Oktober 1605, og hans følgende Ord om «Rænker, Lumskhed, Forræderi og alle ødelæggende Forstyrrelser», der nu er virksomme, gaa efter al Sandsynlighed paa Opdagelsen af den store Krudtsammensværgelse i November 1605.

Det er altsaa i Slutningen af 1605, at Shakespeare har begyndt Arbejdet paa Lear.

Selve Fablen var gammel og velkjendt. Den er første Gang fortalt paa Latin af Geoffroy af Monmouth, i hans *Historia Britonum*, første Gang paa engelsk af Layamon i hans *Brut* omtrent 1205; den kom oprindeligt fra Wales og bærer et afgjort keltisk Præg, som Shakespeare med sin fine Sans for alle nationale Ejendommeligheder har forstaaet at bevare og uddybe.

Hos Holinshed fandt Shakespeare alle Fortællingens Hovedtræk. Leir, Søn af Baldud, regjerer her Britannien paa den Tid, da Joas herskede i Juda. Hans tre Døtre hedde Gonorilla, Regan og Cordeilla. Han spørger dem, hvor højt de elske ham, og de svare ham som i Tragedien. Cordeilla forstødes og bliver gift med en af Galliens Fyrster. Da de to ældre Døtre have behandlet Leir saa ilde, flyer han til hende. Hun og hendes Husbond udruste en Hær, sejle til England, slaa de to Søstres Hære og gjenindsætte Leir paa hans Trone. Han regjerer endnu to Aar; saa arver Cordeilla Kronen, og det sker «Aar 54 før Roms Grundlæggelse, da Uzia herskede i Juda og Jeroboam over Israel». Hun styrer Riget i fem Aar, men da hendes Gemal saa er død, gjøre hendes Søstersønner Oprør mod hende, ødelægge en stor Del af Landet, tage hende til Fange, og holde hende

skarpt bevogtet; hun, som havde en mandig Sjæl, græmmer sig saaledes derover, at hun tager sig selv af Dage.

Shakespeare nøjedes ikke med de Grundlinjer, han fandt i dette Sagn. De Forestillinger og Tanker, det satte i Bevægelse hos ham, bragte ham til at søge et Handlingen udfyldende Element i Historien om Gloster og hans Sønner, som han tog fra Philip Sidney's da kun en Snes Aar gamle *Arcadia*. Ind i Historien om den store Bortgiver, der lønnes med Utaknemmelighed af sine slette Døtre, efter at han har forvist sin gode Datter, flettede han Historien om den retsindige Hertug, som bedragen ved Bagvaskelser forviser sin gode Søn, og hvem den slette bringer i den Vaande, under hvilken Øjnene rives ud af hans Hoved.

Hos Sidney overfalder en pludselig Storm i Kongeriget Galacia nogle Fyrster, der for den ty ind i en Hule, hvor de træffe en gammel blind Mand og en ung, hvem den gamle forgjæves beder føre sig op paa en Bjergpynt, hvorfra han kan styrte sig ned og gjøre Ende paa sit Liv. Den gamle Mand var tidligere Paflagoniens Fyrste, men er ved sin uægte Søns «haardhjertede Utaknemmelighed» bleven berøvet ikke blot sit Rige men sit Syn. Denne Bastard har tidligere havt en sørgelig Magt over ham.

Paa Foranledning af ham har Faderen udstedt den Befaling til sine Tjenere, at de skulle lede hans ægte Søn ud i en Skov og dræbe ham der. Han undslap, gik i fremmed Krigstjeneste og udmærkede sig, men da han hørte hvor ilde det var gaaet hans Fader, ilede han tilbage for at være den Ulykkelige en Støtte og samler nu mod sin Vilje gloende Kul paa hans Hoved. Den Gamle beder de fremmede Fyrster offentliggjøre hans Skjæbne for at hans Hændelser kunne tjene til Hæder for den pietetfulde Søn, en Hæder, der er den eneste Løn, denne kan vente.

Det gamle Drama om Leir, som Shakespeare gav sig til at gjennemlæse, havde holdt sig til Holinsheds Krønike alene. Det er lærerigt for den, der forsøger at udmaale Omfanget af Shakespeares Geni. Det er et barnligt Værk, hvor Hovedhandlingens grove Yderlinier, som vi kjende dem fra Shakespeare, er udspændte til et Skuespil uden Dybde. Stykket forholder sig til Shakespeares Tragedie som Melodien til Schillers «An die Freude», spilt med én Finger, forholder sig til Beethovens 9de Symfoni. Ja denne Sammenligning gjør endda det gamle Drame lidt for megen Ære. Thi af Melodien er her kun en Antydning.

XXVI.

Jeg skulde tro, at Shakespeare i Regelen har arbejdet om Morgenen tidligt. Dagens Inddeling i hin Tid maatte føre det med sig. Men neppe i lyse Morgentimer, neppe ved Dagstid har han undfanget sin Kong Lear. Nej, tydeligt nok en Nat under Storm og frygteligt Uvejr, en af de Nætter, hvor man i sin Stue ved sit Skrivebord tænker paa de Stakler, som gaa i husvild Fattigdom i dette Mørke, denne frygtelige Blæst, denne gjennemblødende Regn, og hvor man i Vindens Susen over Tagene, i dens Hylen gennem Skorstenen hører vilde Klager, alle Ulykkers Tuden.

Thi i Lear og i Lear alene føler man, at hvad vi i vore Dage med et kjedeligt Udtryk kalde det sociale Spørgsmaal, med andre Ord, de sørgeligst Stilledes Elendighed som Problem, allerede har existeret for Shakespeare. I en saadan Nat han sagt med sin Lear (III$_4$):

> I nøgne Stakler, hvorsomhelst I findes,
> som denne Storm saa ubarmhjertigt slaar,
> hvor skal I — uden Ly for Eders Hoved,
> forsultne, klædt i Pjalter, Hul ved Hul —
> hvor skal i finde Værn mod saadant Vejr!

Og han lader sin Konge tilføje:

O, jeg har altfor lidet tænkt paa Sligt!
Brug denne Kur, du Overdaadige,
udsæt dig for at føle denne Kval,
som Armod føler!

I en saadan Nat er Lear undfanget. Shakespeare har ved sit Skrivebord hørt Kongens, Narrens, Edgars og Kents Stemmer lyde mellem hverandre paa Heden, gribende kontrapunktagtigt ind i hverandre som i en Fuga. Og det er for den storladne Helhedsvirknings Rkyld at han har skrevet store Partier af Stykket, som det i og for sig ikke kunde more ham at udføre, saaledes hele Indledningen med dens Mangel paa fornuftig Begrundelse af Kongens Handlemaade — hvilken han med sin sædvanlige suveræne Ligegyldighed og Hensynsløshed overfor det Uvæsentlige tog fra det gamle Stykke.

Hos Shakespeare hænger et senere Værk altid sammen med et foregaaende som Ring er knyttet til Ring. I Glosters Historie er Themaet fra «Othello» gjentaget og varieret. Gloster forgiftes aandeligt af Edmund, godtroende som han er, ganske som Othellos Sind forgiftes af Jago's Løgne. Edmund bagvasker sin Broder Edgar, fremviser falske Breve fra ham, saarer sig selv for at indbilde Faderen, at Sønnen staar denne efter Livet, kort sagt, han handler

med Gloster, som Jago tumler Othello, og han anvender nøjagtigt samme Midler som et Par hundrede Aar senere i Schillers «Røverne» den onde Broder Frantz Moor anvender for at sværte Broderen Karl i den gamle Faders Omdømme. «Røverne» er en Art Efterdigtning af dette Parti af «Kong Lear»; endog Faderens Blindhed tilsidst er kopieret.

Shakespeare lægger alt dette tilbage i Urtiden, i det jerngraa Hedenskabs Tid, han sammenarbejder med en kunstnerisk Behændighed uden Mage de to af hinanden oprindeligt uafhængige Fabler, saa de give Stykkets Grundstemning og Grundtanke forøget Kraft. Sindrigt lader han Glosters Medlidenhed med Lear give Edmund Midler i Hænde til hans fuldstændige Ødelæggelse og sindrigt tildigter han Regans og Gonerils dobbelte Lidenskab for Edmund, der bringer dem til at ødelægge hinanden. Han fylder det tamme lille ældre Skuespil med Rædsler, som han ikke havde fremført siden sin første Ungdoms Dage i «Titus Andronicus», og skyer end ikke Øjnenes Udrivelse paa Scenen. Han vil uden Naade vise hvad Livet er. «Saadan er Livets Gang» hedder det i Stykket.

Ingensteds har Shakespeare som her stillet Godt og Ondt, de gode og de onde Mennesker

op i Modsætning til hinanden og i Kamp med hinanden, og ingensteds har han som her skyet den i Theater-Kunst gængse og konventionelle Udgang paa Striden: de Godes Sejr. Tilsidst sletter den blinde og haarde Skjæbne Gode og Onde ud med hverandre.

Han samler alt om Hovedskikkelsen, den stakkels, gamle, dumme, store Lear, Konge hver en Tomme og Menneske hver en Tomme. Lear er en lidenskabelig Natur med pirrelige Nerver, der altfor let følger en første Tilskyndelse. Han er inderst inde saa elskværdig, at han vækker urokkelig Hengivenhed hos de bedste blandt sine Omgivelser, og saaledes skabt til at byde og vant til at herske, at han, da han i et Lune har frasagt sig Magten, savner den hver Time. Et Minut i Stykkets Begyndelse staar den gamle Mand rank. Saa begynder han at bøjes. Og jo mere han svækkes, des mere læsses der paa ham. Han er den Overbebyrdede, der segner. Han vandrer afsted, famlende sig frem med sin tunge Skjæbne paa sin Ryg. Saa slukkes hans Aands Lys; Vanviddet tager ham.

Og Shakespeare griber Vanviddet og sætter det trestemmigt ud, fordeler det mellem Edgar, som er gal af Forsigtighed, men taler den virkelige Galskabs Sprog, Narren, som er gal af Profession og som skjuler den sandeste Leve-

visdom under Vanviddets Former, og Kongen, der forvirres og smittes af Edgars vanvittige Tale, Kongen som er gal af Elendighed og Kval.

At det har været Shakespeare alene om det Væsentlige, den høje Pathos og Grundstemningens dybe Alvor at gjøre, det viser sig som sagt i den Ligegyldighed, hvormed han tager det gamle Stof op for at faa begyndt og faa Skuespillet i Gang. De indledende Scener i Lear er selvfølgelig ganske fornuftstridige. Kun i Eventyrlandet fordeler en Konge sit Riges Provinser til sine Døtre efter den Regel, at den faar det største Stykke, som forsikrer at elske ham mest; kun overfor barnlige Tilhørere virker det overbevisende, at den gamle Gloster paa Stedet tror de usandsynligste Bagvaskelser om en Søn, hvis rene Karakter han kjender. Shakespeare's Personlighed træder os ikke imøde paa Steder som disse. Derimod vel i det Syn paa Livets Gang og Art, som aabner sig for Lear, da han er bleven sindssyg, og som bryder frem rundt om i Stykket. Og en saadan Vælde er der i Shakespeare's Aand nu, med saadan uimodsigelig Styrke er alle Lidenskaber gjengivne, at Stykket trods dets fantastiske, uvirkelige Anlæg virker som fuldstændig *sandt*:

Et Menneske kan se, hvorledes Verdens Gang er, uden Øjne. Se med dine Øren! Se hvorledes den Dommer derhenne hegler den enfoldige Tyv igjennem. Hør nu, jeg vil hviske dig noget: Byt Plads og — Hokus, Pokus! — hvem er Tyveknægten? — Har du set en Bondes Hund gø ad en Tigger?

Gloster.

Ja, Herre.

Lear.

Og det stakkels Skrog løb for Kjøteren? Der kunde du se et stort Billede paa Autoriteterne. En Hund i Embedsforretning lystrer man. (IV_6)

Og nu følge Udbrud, der gaa ud paa, hvorledes den, som straffer, i Reglen er værre end den, som bliver straffet; Bøddelen pidsker den løsagtige Kvinde, men den lumpne Bøddel er lysten som hun. Der er heri en Stemning som svarer til den i Shakespeares «Lige for Lige»: Bøddelen burde pidske sig selv, ikke Kvinden. Og andre Udbrud følge, der gaa ud paa, at den Rige altid er straffri: Giv Synden Guldharnisk paa; da splintres Retfærdighedens Lanse imod den. Han samler endelig sit Vemod i Udbruddet:

Naar vi er født,
saa græde vi, fordi vi kom herhid
til denne store Skueplads for Narre.

I alt dette klinger en Grundtone fra «Hamlet» igjennem. Men Hamlets Kritik af Livets Gang

er her fordelt paa mange Hænder, den har stærkere Stemme og den fremkalder Ekko paa Ekko.

Narren her, den ypperste af Shakespeare's Narre, fremragende især efter den ubetydelige Narre-Rolle i «Othello», er et saadant Ekko, bidende vittig, slaaende aandfuld som han er. Han er den sunde Menneskeforstands Protest mod det Uforstandige, Lear har begaaet, men en Protest, som er idel Humor; han klager aldrig, mindst paa sine egne Vegne. Dog alt hans Narreri virker tragisk. Og de Ord, som i Stykket en Riddersmand udtaler: «Narren svinder hen, siden den unge Prinsesse (Cordelia) drog til Frankrig», bøder paa alle hans skarpe Bemærkninger til Lear. Blandt andre Mesterstykker, som Shakespeare har udført her, er ogsaa det, at løfte den overleverede Narreskikkelse, Bajadsen, op i en saa meget højere Sfære, at den er bleven en tragisk Kraft af ypperste Rang.

I intet Shakespeare'sk Stykke har Narren saa mange ordsprogsagtige Visdomsord. Og den Art Ord vrimle overhovedet: Lear's «Ja og Nej er ingen god Theologi», Edgars: «At være moden er Alt», Kent's: At blive anerkjendt er overflødig Løn».

Medens de ældre Døtre have arvet Lears

daarlige Egenskaber og overudviklet dem, har Cordelia faaet hans Hjertensgodhed i Arv, dog med en vis Stridighed og Stolthed, der ogsaa er hans, og uden hvilken Konflikten vilde være undgaaet. Som hans første Spørgsmaal til hende mangler Takt, saaledes hendes Svar til ham. Under Stykkets Gang viser hendes Stridighed sig at være smeltet bort. Hele hendes Væsen er Godhed og Ynde.

Rørende er Fremstillingen, hvor Cordelia finder og plejer sin sindssyge Fader og han langsomt gjenvinder sin Helbred ved Lægekunst, Søvn og Musik. Alt er her skjønt fra det første Kys til det sidste Ord. Lear bæres sovende ind paa Scenen. Lægen giver Ordre til at Musiken skal tone, og Cordelia siger (IV 7):

Helbredelse læg nu din Lægekraft
paa mine Læber — lad mit Kys nu lindre
den bitre Kval, som begge mine Søstre
har voldt dig, du Ærværdige!

Kent.

Min fromme,
min elskede Fyrstinde!

Cordelia.

Om end aldrig
du havde været deres Fader, kræved
dog dine Lokkers Sne Medlidenhed.
Var det et Hoved til at drive ud
i Kamp med Stormens Harm . . . .

Min Herre! Hvad er det, der havde bidt mig
og ikke lader ved min Side? Ja,
det er Ormen!

Han vaagner og Cordelia siger til ham:

Hvorledes staar det til, min lille Konge?
Hvor gaar det, Herre?

Lear.

Det er ikke Ham
at tage mig af min Grav. — Du er
en salig Sjæl, men jeg er bundet til
et Hjul af Ild, som mine Taarer skulde
og smelter Hjul . . . . .

Og han kommer til sig selv, spurger hvor han var, hvad han var, hvor han er, undres ved, at det er høilys Dag, erindrer, hvad han har lidt:

Cordelia.

O, Herre se paa mig
og Din Datters Hand velsignende paa mig
Nej, Herre, knæl dog ikke!

Man mærke denne sidste Linje. Den har sin Historie. I det gamle Drama om Kong Leir havde denne Knælen en større Betydning. Kongen vandrer der, forsmægtende af Sult og Tørst om med sin tro Perillus — saaledes hedder her Jarlen af Kent — da kommer Kongen af Gallien og Cordelia, der spejde i England, forklædte som Bønder. Datteren gjenkjender sin Fader, giver den Forsmægtende Spise og Drikke,

og da han er mæt, fortæller han hende i dyb Anger sin Historie:

Leir.

Ak, Ingens Børn er slette som mine.

Cordelia.

Fordøm ikke alle, fordi nogle er onde. Se, dyrebare Fader, se ret paa mig! Din Datter, som elsker dig, taler med dig. (Hun knæler).

Leir.

O saa staa op! For mig sømmer det sig at knæle og bede om Tilgivelse for hvad jeg forbrød. (Han knæler).

Scenen er saare smukt og barnligt følt, men umulig paa Scenen, hvor to Personers Knælen for hinanden let faaer et komisk Skær. Dette Træk hører da ogsaa til Molières og Holbergs Lystspil-Motiver. Shakespeare har forstaaet at bevare og benytte det som alle andre værdifulde Træk hos Forgængeren paa en saadan Maade, at kun dets Finhed bliver tilbage, den grove udvortes Side forsvinder. Lear siger til Cordelia, da de skal føres bort:

Kom lad os gaa i Fængsel.
Vi to alene ville synge der
som Fugle i vort Bur: *naar du mig beder*
om min Velsignelse, saa vil jeg knæle
og bede dig om din Tilgivelse.
Saaledes vil vi leve, bede, synge,
fortælle gamle Krøniker og le.

Det gamle Skuespil ender naivt og uskyldigt med de Godes Sejer. Kongen af Gallien og Cordelia bringe Leir tilbage til hans Hjem, sige de onde Døtre hvasse Sandheder op i Ansigtet og slaa derpaa deres Hære fuldstændig paa Flugt. Leir takker og belønner alle Trofaste og tilbringer Resten af sine Dage i et behageligt Otium hos sin Datter og Svigersøn.

Shakespeare ser ikke saa lyst paa Livet. Han lader Cordelia's Hær blive slaaet, den gamle Konge og Datteren føres i Fængsel. Men ingen overstaaet og ingen nærværende Modgang kan nu knække Lears Livsmod. Trods Alt, trods Tabet af Magten, af Selvtilliden og en Tid lang af Forstanden, trods Tabet af det afgjørende Slag er han lykkelig som en gammel Mand kan være det. Han har sin tabte Datter igjen. Isoleret var han allerede ved sin Alder. I den Ro, som Fængslet giver ham, vil han sidde, ikke stort mere ensom end den høje Alderdom altid er, indelukket med sin Kjærligheds Gjenstand, nu dens eneste. Shakespeare synes et Øjeblik at ville sige: Lykkelig den, som i sine sidste Leveaar, selv om det er i et Fængsel, har i sin Nærhed sit Livs Hjerteblomst.

Derfor standser Shakespeare heller ikke herved. Edmund giver Ordren til at Cordelia skal

kvæles i Fængslet, og Morderen udfører den givne Befaling.

Først da naaer Tragedien sit Højeste, da Lear træder ind, bærende Cordelias Lig i sine Arme. Da han efter vilde Jammerudbrud har forlangt et Spejl for at se om hun endnu aander, følge Replikerne:

Kent.

Er dette Verdens Ende?

Edgar.

Eller er det et Billed af dens Rædsel?

Man giver ham en Fjer. Han jubler op; den rører sig, hun lever. — Saa indser han sin Fejltagelse. Forbandelserne følge og disse yndefuldt karakteriserende Ord:

O! hendes Stemmes Klang var altid dæmpet
og blød og mild — en herlig Ting hos Kvinder.

Saa aabenbarer den forklædte Kent sig for ham, og han erfarer, at begge Forbryderskerne er døde. Men hans Evne til at modtage nye Indtryk er næsten slukt. Han kan kun fornemme Cordelias Død; «Min stakkels Glut er kvalt — der er slet intet, nej intet, intet Liv.» Saa synker han sammen og døer.

Kent.

Lad nu hans Aand i Fred. O lad ham fare!
Den hader ham, som vil ham spænde længer
paa denne haarde Verdens Pinebænk.

Det at denne gamle Mand mister sin yngste Datter, det er det, som Shakespeare har gjort saa stort, at det med Rette siges af Kent: Er dette Verdens Ende? (*is this the promised end?*) Hvad han mister med denne Datter er Alt, og den Afgrund, der aabner sig, synes, saa vid og saa dyb som den er, at kunne sluge en Verden.

Det at miste Cordelia, det er Undergangen. Alle Mennesker miste, eller føle sig truede med at miste, deres Cordelia. At miste det Dyrebareste og Bedste, det som alene gjør Livet værd at leve, det er Livets Tragedie. Derfor Spørgsmaalet; Er dette Verdens Ende? Ja, det er det. Hver enkelt har kun sin Verden og er truet med at opleve dens Undergang, og Shakespeare var ved Aaret 1606 kun i Stemning til at skrive Verdensundergangs-Dramer.

Det er Verdensundergang, naar den moralske Verden synes at gaa til Grunde; naar den, der er ædelmodig og tillidsfuld som Lear, lønnes med Utak og Had; naar den, der er brav og tapper som Kent, bliver underkastet en vanærende Straf; naar den, der er barmhjærtig som Gloster og vil bringe den Lidende og Forurettede under Tag, til Lon derfor mister sine Øjne; naar den, der er ædel og trofast som Edgar, maa flakke om med en Pjalt om sine Lænder i Galmandsskikkelse; naar endelig den.

som er det levende Sindbillede paa kvindelig Højhed og datterlig Ømhed mod en gammel Fader, der er bleven som hendes Barn, kan kvæles af Morderhænder for hans Øjne. Hvad nytter det da, at de Onde bagefter slagte og forgive hinanden! Det er ligefuldt Menneskelivets uhyre Tragedie; et Kor af lidenskabelige, spottende, vildt attraaende og fortvivlet klagende Stemmer klinger ud derfra.

Siddende ved Nattetid ved sin Kamin har Shakespeare i Uvejrets Susen mod Ruden, i Vindens Tuden gjennem Skorstenen hørt alle disse frygtelige Røster gribe ind i hverandre kontrapunktagtigt som i en Fuga og hørt Nødskriget fra den lidende Menneskehed deri.

XXVII.

Er det Menneskelivets uhyre Tragedie, som her er skrevet, hvad er der da mere at tilføje? Der er jo ikke mere at digte om, Shakespeare kan lægge Pennen ned.

Det synes saa. Men hvilket er det virkelige Forhold, hvad se vi? At endnu i Aaringer Værk ustandseligt følger Værk. Vi opleve med Shakespeare som med alle de store, frodige Genier, at hver Gang vi tro: nu har han gjort sit Bedste, nu har han naaet sit Ypperste, nu har han givet

det Yderste han evner, udtømt sit Forraad, gjort sin sidste Anstrengelse, sit højeste Bud — saa se vi ham strax derefter, som var Intet forefaldet, uanstrengt, uanfægtet af den umaadelige Gjerning, som han har bag sig, frisk som kom han fra en Udhvilen, ufortrøden som gjaldt det for ham om nu først at vinde Navn eller Ry, tage fat paa det nye Arbejd Dagen efter at han har sluppet det gamle.

Lear slaar ned i Shakespeare's bevægelige Publikum; man strømmer til Theatret og vil se det; det udsælges hurtigt; to Kvartudgaver i 1608; man er opfyldt deraf, man har endnu langtfra udtømt de Skatte af Dybsind, af Vid, af Levevisdom, af Poesi, som findes deri — han ene er intet Øjeblik mere sysselsat dermed; han er ude derover og langt inde i det næste Arbejde.

En Verdensundergang! Han er ikke nu tilsinds at skildre andet. Hvad der synger i hans Øren, hvad der fylder hans Sind, det er Braget af en Verden, der styrter sammen.

Og han søger sig en ny Text til denne Musik. Han behøver ikke at søge langt; han har allerede fundet. Fra det Øjeblik af, da han skrev Julius Cæsar, har Plutarch ikke mere været ude af hans Hænder. I det første Romerdrama havde han skildret Verdensrepublikens Fald, men

en Verden, hvori endnu store, friske Kræfter rørte sig. Over det Hele svævede Cæsars Aand; man hørte vel mere om dens Storhed end man saa til den; men man fornam dens Betydning i Virkningerne af dens Forsvinden fra Skuepladsen. Og Republiken levede da endnu i Aander saa stolte som Brutus eller saa stærke som Cassius, og den udaandede ikke med dem. Ved Brutus's Side stod Cato's Datter, fast og fin, den ømmeste og modigste Hustru. Kort sagt, der var endnu mange uangrebne Elementer. Republiken faldt vel med historisk Nødvendighed, men i Sindene var der ingen Decadence, ingen Nedgang, ingen Undergang.

Dog bladede Shakespeare videre i sin Plutarch, saa fandt han Marcus Antonius's Levned. Han læste det først af Videbegjærlighed, saa med Opmærksomhed, saa med Spænding og i Sindsbevægelse. Thi her, først her, gik virkeligt en Romerverden til Grunde. Her, først her, fornam man Braget af den gamle Verdensrepubliks dybe Fald. Romervælden, den strenge og barske, brast ved Sammenstødet med Østerlandets Vellyst. Alt sank, Alt faldt, Riger og Viljer, Mænd og Kvinder, Herskere og Herskerinder, Alt var ormstukket, slangebidt, vellystforgiftet — og sank og faldt. Nederlag i Asien, Nederlag

i Europa, Nederlag i Afrika paa Ægyptens Kyst, Selvopgivelse og Selvmord.

Atter en Forgiftningshistorie som den i Macbeth. Macbeth blev magtsyg, Antonius nydelsessyg. Men anderledes stor var denne Historie i sine Virkninger og derved anderledes interessant end den lille skotske Barbarkonges Forgiftningstilfælde. Han blev aandeligt forgivet af sin Lady, en Kvinde med Æresyge indtil Blodtørst, en Abnormkvinde, mere Mand end han, næsten en Virago, der taler om at slaa Hjerneskallen ind paa Smaabørn, som om en af de Uregelmæssigheder, man i givet Tilfælde begaar for ikke at bryde givet Ord, og som uden Bæven smører Duncans Tjenere den myrdede Konges Blod i Ansigtet. — Hvad er Lady Macbeth for os? Hvad er os Hekuba? Og hvad var denne Hekuba nu for ham!

Anderledes personligt følte han sig greben af Kleopatra. Hun forgifter langsomt, halvt ufrivilligt, helt kvindeligt, Herskerevnen, Feltherregaven, Krigermodet, Storheden hos Antonius, det vil sige hos Herskeren over den halve Verden — og hende, Kleopatra, kjendte han, Shakespeare. Hende kjendte han, som vi kjende hende alle, Kvinden for alle Kvinder, selve Eva-Essensen i alle Evadøtre, eller rettere Eva og Slangen i Et. «Min Slange fra den gamle

Nil», som Antonius kalder hende — Kleopatra, Alt, hvad Skjønhed og Behagelyst, æggende Sanselighed og forfinet Kultur rummer af Tiltrækning og af hensynsløs Rutten med Menneskeliv og Menneskelykke og de ædleste Kræfter. Visselig kunde hun berüse og udueliggjøre en Mand, selv den største, løfte ham op i Lykke, han ikke før havde kjendt, og atter styrte ham i Undergang, ham og den halve Verden, han skulde raade for, efter ham i Tilgift.

Hvem véd! hvis han selv, William Shakespeare, havde truffet hende, hvem véd, om han var sluppen levende derfra? Og havde han ikke truffet hende? Var det ikke hende, han i sin Tid havde mødt og havde elsket og var bleven elsket og bedragen af? Det rørte ham besynderligt, at Kleopatra gjaldt for saa mørkladen; gulbrun. Han dvælede i sine Tanker derved. Ogsaa han havde nøje kjendt en mørkladen og bedaarende Kvinde — en, hvem han i bitre Øjeblikke havde været fristet til at kalde Taterkvinde, Zigøjnerske, som Kleopatra i hans Drama snart vil blive kaldt af dem, der ræddes for hende eller vredes paa hende. Hun, paa hvem han aldrig tænkte uden med Sindsbevægelse, hans sorte Skjønhed, hans Livs Engel og Djævel, som han havde hadet og tilbedet paa én Gang, hvem han havde foragtet og om hvis

Gunst han havde tryglet — hvad var hun andet end en ny Inkarnation af hin farlige, besnærende Slange fra Nilen! Og hvor nær havde det ikke været ved, at hans hele indre Verden var bristet som en Sæbeboble under Samlivet med hende og Adskillelsen fra hende! Det havde været en Verdensundergang. Hvor havde han frydet og vaandet sig, nydt og klaget da! kastet sit Liv i Grams, ødet sine Dage og Nætter! Nu var han en modnere Mand, Gentleman, stor Grundejer og Tiende-Forpagter; men i ham levede Kunstner-Zigøjneren, der passede for Tatersken, endnu.

Tre Gange hos Shakespeare (i Romeo og Julie II_4 og i Antonius og Kleopatra I_1 og IV_{12}) kaldes Kleopatra i nedsættende Mening *gipsy*, vistnok paa Grund af Klangligheden med *egyptian*. Men der var en vis Fornuft i Ordspillet; i hendes Væsen var jo Fyrstindens Højsind og Zigøjnerskens Omskiftelighed hemmelighedsfuldt blandet. Og denne Blanding, hvor kjendte han den! Hvor levende stod ikke Modellen til den store Ægypterdronning ham for Øje. Med selve den Palet, han havde brugt den Gang, da han for ikke mange Aar siden skitserede Sonetternes «mørke Dame», kunde han nu male dette monumentale historiske Portræt.

Den lokkede og drog ham, denne Skikkelse. — Han kom fra Cordelia. Hele denne uhyre

Tragedie Lear havde han stablet op som Fodstykke under Cordelia. Og hvad er Cordelia? Det Ideal, man læser sig til paa en ung Piges hvide Pande, og som den unge Pige neppe selv forstaar, mindre virkeliggjør. Hun var den hvide Straale; det store, simple Symbol paa den Hjertets Renhed og Adel, som var defineret allerede i hendes Navn. Han troede paa hende; han havde set ind i skyldfri Øjne, hvis Udtryk gav ham Forestillingen om hendes Væsen; han havde truffet paa den stridige og lidt mutte Sandhedskjærlighed hos unge Kvinder, der synes at varsle om en Rigdom af ægte Følelse bagved. Men han havde ikke kjendt eller omgaaedes Cordelia til dagligt Brug.

Derimod Kleopatra, o Kleopatra! Han lod en hel Række af de Kvinder, han havde kjendt fra han fik Fodfæste i London, glide forbi sit Blik, de iblandt dem, som mest eller farligst var Kvinder, og han gav hende den enes Ynde, den andens Luner, den tredjes Drillelyst, den fjerdes Vægelsind . . . men dybest inde var der kun én, han tænkte paa, én, som for ham havde været alle Kvinder i én, en Virtuosinde i Elskov og i Evnen til at fremkalde Elskov, æggende som ingen anden og troløst vigende som ingen anden, oprigtig og falsk, dristig og svag, Komediantinde og Elskerinde uden Mage!

Der gaves adskillige tidligere engelske Dramer om Antonius og Kleopatra. Iblandt dem fortjene dog kun faa at nævnes. Der var Daniel's «Cleopatra» fra 1594, grundet dels paa Plutarch's Levnedsløb af Antonius og Pompejus, dels paa en lille fransk Bog, som blev oversat af Otway, kaldet Historien om de tre Triumvirater. Saa var der et Stykke, betitlet Tragedien om Antonius, oversat fra Fransk af Grevinden af Pembroke, Moderen til Shakespeare's unge Ven, Aar 1595. Hverken disse Arbejder eller de talrige italienske Skuespil om Æmnet synes Shakespeare at staa i nogen Gjæld til. Han har ikke havt nogen af dem for sig, da han gav sig til Nedskrivningen af sit Drama, der synes spillet første Gang kort Tid før 20. Maj 1608, den Dag, paa hvilken det er indført i Boghandlerregisteret som «en Bog, kaldet *Anthony and Cleopatra* for Edward Blount, en af de Forlæggere, der senere udgive den første Folio. Værket er da rimeligvis udarbejdet i Løbet af 1607.

Shakespeare's vistnok eneste, men ogsaa afgjørende Kilde, har Antonius's Levned været i North's Oversættelse af Plutarch. Det er paa Grundlag af hvad denne Læsning har lært ham, at han har udkastet og gjennemført sin Digtning, selv hvor han som i første Akt digter uden Punkt for Punkt at tage Hensyn til det hos

Plutarch Meddelte, og jo mere Dramet skrider frem, des nøjere holder han sig til Plutarch's Fortælling, sindrigt og omhyggeligt benyttende hvert større eller mindre Træk, der forekommer ham karakteristisk. Ja han tager øjensynlig et og andet med, blot fordi det er sandt eller rettere fordi han betragter det som sandt. Han indfører undertiden ganske unyttige Personer som Dolabella's, blot fordi han ikke vil lægge en Anden det Budskab i Munden, der hos Plutarch tilskrives ham, og kun ganske undtagelsesvis foretager han en Forandring, som naar han i sit Drama lader det være Enobarbus, der forlader Antonius og efter hvem denne storsindet sender al den Bortrømtes Ejendom, medens Flygtningen, hvem Antonius behandler saa højmodigt, hos Plutarch er en vis Domitius.

En Art Forædling underkastede Shakespeare Antonius's Karakter. Plutarch skildrer ham som en Hercules af Væxt, der ogsaa ved Koketteri med sin Dragt gik ud paa at fremkalde Indtrykket af Halvguden; som en bred, grov Soldaternatur, der gjerne roste sig selv, gjerne drillede og spottede Andre, men ogsaa fandt sig i Spottegloser saa godt som i Ros. Han var rovbegjærlig af Hang til Overdaadighed og ødselt Levned, men uvidende om de fleste af de Skjændigheder, der blev begaaede i hans

Navn; ingen snedig Natur; men brutal, udskejende ud over alle Grænser og blottet for Sømmelighedsfølelse. En folkelig, munter, gavmild General, der tilbragte altfor mange Timer ved Bordet med sine Soldater saa godt som med Fyrster, viste sig drukken paa offentlig Gade, laa og sov ved højlys Dag, sølede sig i de laveste Udsvævelser, øste hele Skatkammere ud paa sine Rejser, førte Bordstel af Guld og Sølv med sig til uhyre Værdier, havde Vogne, der var forspændte med Løver, forærede en halv Million Kroner bort ad Gangen, men i Uheld og Nederlag hævede sig til sin Højde som opildnende Hærfører, der uden Savn eller Suk gav Afkald paa enhver Bekvemmelighed for sig selv og holdt Modet oppe hos sine Mænd. Ulykken hævede ham altid over sig selv — Bevis nok paa, at at der trods Alt var store Kræfter i ham. Der var noget i ham af en Murat, noget af en Theaterkonge, noget af en Skobelev og noget af en middelalderlig Riddersmand — hvad kunde være mindre Antikt end at han to Gange udfordrede Octavian til Tvekamp. Og der var tilsidst i Ulykken, da Alt overvældede ham og da de, han havde øverøst med Velgjerninger utaknemmeligt forlod ham, noget i ham af en Timon, af den over sit Tungsind og sin Bitterhed

rugende Athenienser, med hvem han da gjerne sammenlignede sig.

Allerede hos Plutarch er Kvinderne Antonius's Ulykke. Da han efter en Ungdom, som mange Kvinder havde havt Lod i, giftede sig med den berygtede Tribun Clodius's Enke, Fulvia, saa forstod allerede hun at beherske ham og føje ham efter hendes Ønsker, saa han fra hendes Hænder gled over i Kleopatras, ganske afrettet til at have en Kvinde som Herskerinde over sit Liv.

Der var i Antonius efter Plutarch iøvrigt en vis ikke ringe Smidighed. Han forklædte sig gjerne, morede sig ved Skjelmsstykker, overbragte f. Ex. hjemvendt fra et Felttog, klædt som Slave, sin Hustru Fulvia et Brev om sin Død og omfavnede hende i det Øjeblik, hvor hun stod skrækslagen. Sligt var kun et af de mange Symptomer paa den Selvforvandlingsevne, han lagde for Dagen, naar han snart viste sig blødagtig, snart hærdet, snart kvindagtig, snart tapper indtil Forvovenhed, snart æresyg, snart æreløs, snart hævngjerrig, snart højsindet. Dette Bølgende, Ustadige, Omvexlende hos Antonius fængslede Shakespeare. Han optog da ikke Antonius's Karakter ganske som han hos Plutarch forefandt den. Han fremdrog dens lysere Sider, og han brugte som Grundvold Antonius's fødte

Overlegenhed, hans Væsens storladne Overdaadighed, den fornemme Gavmildhed og den letsindige Trang til at nyde Øjeblikket, der ikke sjældent er store Herskeres og store Kunstneres Fællesegenskaber.

Der var i denne Oldtidsskikkelse en Sprække, hvori hans egen Sjæl kunde smutte ind; han digtede sig uden Vanskelighed ind i Antonius's Sindsstemninger; han formaaede at spille ham, omtrent saaledes som han i sin Egenskab af Skuespiller formaaede at spille en Rolle, der ret laa for ham. Antonius besad den Forvandlingsevne, der er Kjærnen i Digternaturen. Han var paa én Gang en Mester i Forstillelse — se Talen over Cæsar i hint andet Drama, Modtagelsen af Octavia til Hustru her — og et aabent, ærligt Naturel; han var paa sin Vis trofast, følte sig inderligt bunden til sin Elskede og til sine Vaabenbrødre, og havde dog en ængstende Evne til Omslag. Han var med andre Ord en Kunstner-Natur.

Blandt hans mange stridige Egenskaber var to de fremherskende, Hanget til Handling og Hanget til Nydelse. Octavian siger i Stykket om ham, at disse to Tilbøjeligheder er lige stærke hos ham. Det er maaske nogenledes sandt. Havde han med sin vældige Legemskraft været endnu mere yppigt anlagt, saa vilde han være

bleven hvad senere i Historien August den Stærke blev, og Kleopatra havde været hans Aurora af Königsmark. Havde Energien været mere udviklet hos ham, saa havde Feltherretalentet og Hanget til Drik og Vellyst blandet sig hos ham omtrent som hos Alexander den Store, og Antonius i Alexandria var bleven et Sidestykke til Alexander i Babylon. Nu stod Tungen mellem Vægtskaalene en lang Tid lige, indtil Antonius traf sin Skjæbne i Kleopatra.

Shakespeare har udrustet dem begge med den højeste Skjønhed, skjønt ingen af dem er ung. Romerens Mænd se i ham en Mars, i hende en Venus, ja den barske Enobarbus erklærer (II_2), at hun, som han saa hende første Gang, overstraalede

det Maleri af Venus, hvor vi ser
Indbildningskraften overgaa Naturen.

Hun er Fortryllersken, den, hvem efter Antonius's Udtryk «Alting klæder», at skjænde, le og græde, saa godt som roligt Væsen. Hun er «et vidunderligt Mesterværk». Antonius kan aldrig forlade hende, thi, som Enobarbus siger (II_2, smlgn. Sonet 56):

Ingen Alder
kan visne hende, ingen Vane sløve
det evigt skiftende Behag. Den Lyst,
som andre Kvinder vække, mætte de:
hun vækker Hunger, naar hun mætter mest;
hos hende faar det Laveste sin Ynde.

Hvad betyder det da, at Shakespeare tænker sig hende mørk som en Afrikanerinde — hun var i Virkeligheden af det reneste græske Blod — eller at hun overdrivende kalder sig gammel. Hun kan skjemte med sin Lød som med sin Alder:

> Paa mig han tænker,
> mig, der er sort af Føbus' Elskovs-Nap
> og rynket dybt af Tiden.

Hun er hvad Antonius kalder hende, naar han (IV$_8$) henrykt udraaber: Du Verdens Dag!

Antonius er i Skikkelse og Holdning som skabt for hende. Ikke Forelskelse alene taler ud af Kleopatra, naar hun om Antonius siger (V$_2$):

> Jeg drømte, at der var en Verdenshersker.
> Hans Aasyn var som Himlen . . .

Og til hans Aasyns Skjønhed svarer hans Stemmes:

> I hans Røst
> var Harmoni som alle Sfærers Klang
> imod hans Venner; naar han vilde kue
> og ryste Verden, var den Tordenskrald.

Hun priser hans rige, givende Natur:

> Hans Gavmildhed, den kjendte ingen Vinter.
> . . . . . Kroner, Fyrstehatte
> gik med hans Mærke; Kongeriger, Øer
> faldt ud som ringe Sølvmønt af hans Lomme.

Og som Enobarbus fremhævede, at Kleopatra var skjønnere end den malte Venus, ved hvis Frembringelse Indbildningskraften har overgaaet Naturen, saaledes hævder Kleopatra i sin Begejstring efter Antonius's Død, at hans Menneskevæsen i sin Herlighed overgik hvad Indbildningskraft kan opfinde:

Kleopatra.
Troer du, at der har været,
at der kan være slig en Mand som han,
jeg drømte om?

Dolabella.
Min ædle Frue, nej.

Kleopatra.
Du lyver lige op til Guders Øren.
Men er der, var der nogentid en saadan,
saa gaar det over Drømmens Maal. Naturen
har ikke Fylde til at kappes med
Indbildningskraftens underfulde Former;
men at udtænke en Antonius,
det var Naturens Mesterværk, som slaar
Indbildningskraftens Skygger helt til Jorden.

Saaledes vilde vi nutildags tale ikke om en Antonius, men i Handlingens Verden om en Napoleon, i Kunstens om en Michel Angelo, en Beethoven eller en Shakespeare.

Men Muligheden til en saadan Forklarelse maatte Antonius's Skikkelse frembyde for jævn-

byrdigt at svare til dens, der er Skjønhedens Dronning, Kjærlighedens Fe.

Pascal siger i sine *Tanker:* «Havde Kleopatras Næse været kortere, saa vilde Verdenskortet have set anderledes ud.» *) Dog hendes Næse var — som de gamle Mønter vise os den — netop som den skulde være, og hendes hele Væsen er hos Shakespeare ikke blot Skjønhed, men Ynde, naar en enkelt Scene undtages, hvor Budskabet om Antonius's Giftermaal hensætter hende i en Tilstand af uskjønt Raseri. Hendes Ynde er af den sanseberusende Art, og de Tillokkelser, hun ikke fra første Færd besad, har hun udviklet hos sig ved Studium og Kunst, saa hun er bleven uudtømmelig i Opfindelse og Afvexling. Hun er Kvinden, som er gaaet fra Haand til Haand, fra sin Mands og Broders Haand til den store Cæsars, fra hans til Pompejus's, fra hans til utalte Andres. Hun er Kurtisane af Temperament, og hun har ligefuldt Geni til at elske en Enkelt. Mangfoldig er hun som han, dog som Kvinde mangfoldigere end han. *Homo duplex, femina triplex.*

Hun fremtræder fra først og næsten til sidst i Tragedien som den store Kokette. Hvad hun siger og gjør er længe kun Udslag af Kokettens

*) Si le nez de Cléopâtre eût été plus court, toute la face de la terre aurait change.

Hang og Evne til at besnære ved uberegnelige Luner. Hun spørger efter Antonius, fordrer, man skal søge ham (I_2). Han kommer. Hun udbryder: «Nu vil vi ikke se paa ham» og gaar. Paany savner hun ham og sender Bud for at minde ham om sig og holde ham i Aande (I_3).

> Er han tungsindig, sig ham, at jeg danser;
> men er han glad, sig, at jeg pludselig
> er bleven syg . . .

Han mister sin Hustru. Hun vilde rase, ifald han lagde Sorg for Dagen; men han taler med Kulde om Dødsfaldet og hun angriber ham da for det:

> Hvor er de hellige Kar, du skulde fylde
> med Sorgens Graad? Jeg ser det, jeg kan lære
> af Fulvias Død, hvordan du min vil bære.

Dette Uberegnelige, Lunefulde strækker sig hos hende til de mindste Smaating. Hun opfordrer Mardian til at spille et Parti Billard med hende (en pudsig Anakronisme), og da han er villig, afviser hun ham med et: «Nu vil jeg ikke.»

Dog al denne Foranderlighed udelukker ikke hos hende den mest ægte, mest lidenskabelige Forelskelse i Antonius. Det bedste Bevis paa dens Styrke er Maaden, hvorpaa hun taler om ham, naar han er fraværende (I_5):

Charmiana!
Hvor mon han er nu? staar han eller sidder?
Troer du, han gaar? monstro han er tilhest?
O Held dig, Hest; thi véd du, hvem du bærer?
Jordklodens halve Atlas, Folkets Værn.

Derfor taler hun Sandhed, naar hun fremhæver med hvilken Følelse af usvigelig Sikkerhed og Tillid, med hvilken Forvisning for Fremtiden Kjærligheden fyldte baade hende og Antonius, da de første Gang saa hinanden (I_3):

Da nævntes ingen Bortgang: Evighed
paa vore Læber og i vore Øjne,
Lyksalighed i Øjenbrynets Buer.
Slet Intet var hos os saa lavt, det var jo
af himmelsk Byrd.

Derfor er det heller ikke Ironi, naar Enobarbus til Svar paa Antonius's Klage (I_2): «Hun er listigere end nogen Mand kan tænke sig,» giver Svaret:

Ak nej, Herre! Hendes Følelser bestaa ikke af Andet end de fineste Dele af den rene Kjærlighed . . .

Det er bogstavelig sandt. Kun at dette ikke er den rene Kjærlighed i Betydning af den lutrede eller uegoistiske, men i Betydning af den destillerede Erotik, kemisk ren for alle andre Elementer, som ellers er medvirkende i Elskov.

Og Forholdene svare til Lidenskabens Styrke og Art. Som han lægger Østens Riger for hendes Fødder, saaledes udøser hun Afrikas Rigdomme med hensynsløs Ødselhed under de Fester, hun giver til hans Ære.

XXVIII.

Gik Shakespeare i Antonius og Kleopatra som i Lear ud paa at fremkalde Forestillingen om en Verdensundergang, saa kunde han ikke her (som i Macbeth og i Othello) sammentrænge sit Drama om Hovedpersonerne alene; han kunde end ikke altfor stærkt underordne de øvrige Optrædende under disse to; det vilde have umuliggjort det Indtryk af mægtig Bredde og af en den hele da kjendte Del af Jorden omspændende Handling, som det for Slutningsvirkningens Skyld var hans Ønske at give.

Han behøvede i den Gruppe, der dannedes omkring Cæsar Octavian, og i Grupperne om Lepidus, Ventidius og Sextus Pompejus en Modvægt mod Antonius's Gruppe; han behøvede i den roligt smukke og romersk-retsindige Octavia en Modsætning til den bevægelige og berusende Ægypterinde, i Enobarbus en Skikkelse, der nu og da gjorde Tjeneste som en Art Kor og slyngede en ironisk Tone ind i Stykkets Pathos;

kort sagt han behøvede en Mylr af Personer og (for at give os et Indtryk af at Handlingen ikke foregaar i et lukket Rum i en Krog af Europa men paa Verdensskuepladsen) en stadig Gaaen og Kommen, Afsenden og Modtagen af Budbringere, hvis Meddelelser afventes i Spænding, høres med tilbageholdt Aandedræt og ikke sjældent med ét Slag helt og holdent forandre Hovedpersonernes Situation.

Ærgjerrigheden, der betegnede Antonius's Fortid, bestemmer hans Forhold til denne store Verden; Elskoven, der nu har betaget ham saa helt, bestemmer hans Stilling til Ægypterdronningen og dermed hans Tab af alle de Fordele, Ærgjerrigheden vandt ham. Medens i en Tragedie som Goethe's Clavigo Ærgjerrigheden spiller Fristerens Rolle og Elskoven er opfattet som den gode, berettigede Magt, er det omvendt her Elskoven, der staar som fordømmelig, Ærgjerrigheden som den store Mands Kald og Pligt.

Antonius siger derfor (I_2):

De stærke
Ægypterlænker maa jeg sprænge — ellers
gaar jeg til Grunde i min Elskovsrus.

Vi saa, at Shakespeare kunde bruge et Element af sin Kunstner-Natur til Udformningen af

Antonius's Skikkelse. Han havde selv i sin Tid sprængt sine Lænker, eller rettere Livet havde sprængt dem for ham, men under Nedskrivningen af dette store Drama levede han hine Aar om igjen, i hvilke han i eget Navn havde følt og talt som Antonius her;

O blot jeg tænker paa dit Aasyn strømmer
der tusind Sukke frem i Flok paa Flok
og vidne om, at det er sandt, jeg drømmer,
og at din Sorthed er mig Skjønhed nok. (Sonet 131).

Dag ud Dag ind stod hun ham nu for Øje som Forbillede, hun, der havde været hans Livs Kleopatra, hun, til hvem han havde skrevet om Vellysten:

I Stræben og Besidden vanvids-gal,
ud over alle Maal og Grænser stillet,
en Fryd, naar den fornemmes, saa en Kval . . . (Sonet 129).

Han havde i sin Tid i hende set en uimodstaaelig og nedværdigende Dalila, den Dalila, som de Vigny Aarhundreder senere forbandede i berømte Vers.*)

Han havde sørget, som Antonius nu, over at hans Elskede havde været de Mangfoldiges Ejendom:

---

*) Toujours ce compagnon dont le cœur n'est pas sûr,
la Femme — enfant malade et douze fois impur.

Hvis jeg maa ankre mine stakkels Øjne
op i den Bugt, hvor hver Mand lægger bi
. . . . . .
Hvi skulde vel mit Hjerte tro, den Plet
er Enkelt-Eje, hvor al Verden træder. (Sonet 137).

Han havde, som Antonius nu, lidt heftig Kval ved hendes Koketteren med Enhver, hun vilde vinde. Han havde dengang brudt ud i Klager, som Antonius i Dramet bryder ud i Raseri:

Sig mig, du elsker andre; men lad være,
naar jeg er hos, at kaste Blik til Siden:
hvad har du Svig behov imod mig, kjære,
naar for din Magt min Modstand er for liden. (Sonet 139).

Nu klagede han ikke over hende mere, nu lod han hende med Dronninge-Diadem om sin Pande leve og aande i storstilet Natur-Troskab paa den Scene, der var hans Verden.

Som han i Othello havde givet den elskende Mand omtrent den Alder, hvori han da selv stod, saaledes interesserede det ham ogsaa nu at fremstille denne statelige og glimrende Elsker, der ikke længer var ung. I Sonetterne havde han allerede dvælet ved sin Alder. Det hedder i den 138te:

Naar højt min Elskte sværger, hun er sand,
endskjønt jeg véd, hun lyver, troer jeg hende,
thi hun i mig skal se den unge Mand,
der ikke Verdens List og Svig kan kjende.

Og mens jeg troer, hun regner mig blandt Unge,
skjønt mine Dage ned fra Højden glider,
jeg fæster Lid til hendes falske Tunge . . . .

Da Antonius og Kleopatra gik til Grunde med hinanden, gik hun i sit 39te, han i sit 54de Aar. Hun var da næsten tre Gange saa gammel som Julie, han mere end dobbelt saa gammel som Romeo. Shakespeare tiltales nu af denne Overensstemmelse med hans eget Alderstrin, og Parret synes endnu mere stillet udenfor og over Jordelivets almindelige Lod, derved at Tiden ikke har bragt det til at falme og visne. De Mærker, Aarene har sat paa de to, have kun givet dem en dybere Skjønhed. Alt hvad de selv i Vemod eller Andre i Uvilje sige derimod, betyder intet. Modsætningen mellem deres virkelige Alder og den, deres Skjønhed og Lidenskab har, virker kun forhøjende og pikant. Det er blot et Skjældsord, naar Pompejus udbryder (II 1):

Gid Elskov
nu krydre med sin hele Tryllemagt
lystne Kleopatra! din *visne* Læbe.

Det betyder ikke mere, end naar hun selv kalder sig rynket. Og med Vilje for at antyde Antonius's Alder, hvortil Plutarch ikke har nogen Hentydning, lader Shakespeare denne selv dvæle ved sit Haars blandede Farve. Han siger (III 9):

Selv mit Haar gjør Oprør;
det graa fremfører Klage mod det brune
for Ilsind, og det brune mod det graa
for Frygt og kjælen Daarskab,

I Fortvivlelsens Øjeblik har han (III 11) Udtrykket: «Send Drengen Cæsar dette graasprængte Hoved». Og atter efter den sidste Sejr kommer han triumferende tilbage dertil. Jublende tiltaler han (IV 8) Kleopatra:

Barnlille!
vel blander Graat sig i vort Brune; dog
end kan vor Hjerne føde vore Nerver
og vinde Leg for Leg mod Ungdomskraften.

Med stor Sikkerhed har Shakespeare hos Antonius tegnet den modne Alders Angst for at lade Øjeblikket gaa unyttet tabt, Lidenskaben for at nyde, før Timen slaar til alle Nydelsers Ophør. Derfor siger denne i en af sine første Repliker (I 1):

Men nu,
for Elskovs og dens søde Timers Skyld . . . .
nu burde intet Øjeblik af Livet
gaa uden Glæde hen.

Saa er det, at han føler Nødvendigheden af at rive sig los. Han benytter Fulvias Død til lettere at opnaa Kleopatras Indvilligelse til Bortrejsen, men han er dermed ikke fri. Shakespeare

fremhæver for at tydeliggjøre Modsætningen mellem Octavian som Statsmanden og Antonius som Elskeren, at medens hin hver Time lader sig bringe Efterretninger om den politiske Stilning, faar Antonius ingen andre daglige Meddelelser end de regelmæssigt kommende Breve fra Kleopatra, der vedligeholde Længselen, som drager ham tilbage til Ægypten.

For at besværge Stormen imod sig og skaffe sig Fred til at elske sin Dronning i Ro, gaar han ind paa at ægte sin Modstanders Søster, rede til bagefter at vise hende Haan og skaffe sig hende fra Halsen. Saa indhenter Hævnen ham for at han saa forsmædeligt har forspildt Herredømmet over mere end en Tredjedel af den civiliserede Jord. Det hævner sig at have sagt med Armen om Kleopatras Liv (I 1):

> Lad Roma smelte
> i Tiberstrømmen! lad det stolte Riges
> vidtstrakte Hvælving styrte? Her har jeg
> min Verden.

Rom smelter ud af hans Hænder. Rom erklærer ham for Romerrigets Fjende, erklærer ham Krig. Og saa sætter han sin Magt, sit Ry og sin Velfærd til i det Nederlag, han saa foragteligt paadrager sig ved Actium. Kleopatra kunde fly. Hun gjør det i Dramet (efter Plutarch og efter Overleveringen) af Fejghed; i

Virkeligheden flyede hun af taktiske og forstandige Grunde. Men Antonius var ved sin Ære bunden til at blive. Han følger hende i Tragedien (som han gjorde det i Virkeligheden) af hjerneløs, foragtelig Mangel paa Evne til at blive, naar hun gaar, lader en Hær paa 112,000 Mand og en Flaade paa halvfemtehundrede Taarnskibe i Stikken uden Fører og Høvding. Ni Dage ventede hans Tropper paa hans Tilbagevenden, afslaaende ethvert Tilbud fra Fjendens Side, ude af Stand til at tro paa den beundrede Feltherres Svigten og Flugt. Da de tilsidst maatte forstaa, at han havde druknet sin Feltherre-Ære i Skjændsel, gik de over til Octavian.

Fra nu af drejer Alt sig om Antonius's og Kleopatras indbyrdes Forhold, og beundringsværdigt har Shakespeare fremstilt Ekstasen og Omvekslingerne deri. Aldrig før have de elsket hinanden saa vildt og henrykt. Nu er det ikke blot ham, der aabent kalder hende: »Du Verdens Dag!» Hun svarer ham med Udraabet: »Du Herrers Herre, grænseløse Manddom!» (IV 8).

Men ingensinde heller har deres indbyrdes Mistillid til hinanden været saa dyb. Hun som aldrig var stort anlagt uden som Virtuos i Erotik og Koketteri, har altid næret Mistanke til ham og dog aldrig nok; thi hans Gifter-

maal med Octavia overvælder hende, skjønt hun er forberedt paa meget. Han, der kjender hendes Fortid, der véd, hvor tidt hun har kastet sig hen, og som er fortrolig med hendes Naturel, holder hende for troløs, selv hvor hun ikke er det, selv hvor hun som Desdemona kun har det løseste Skin imod sig. Tilsidst se vi Antonius udvikle sig til en Othello.

Der er et og andet i hans Væsen, som tyder paa, at Shakespeare nylig har udført Macbeth. Kleopatra hidser hans blødagtige Instinkter, hans Nydelsessyge som Ladyen Æresygen hos Macbeth, og han gaar Bersærkergang i sin sidste Kamp som Macbeth, kjæmper med Vildskabens Mod Ansigt til Ansigt med den visse Overmagt. Men i sit Følelsesliv nærmer han sig efter Nederlaget ved Actium Othello. Han lader Octavians Udsending Tyreus piske, blot fordi Kleopatra har ladet denne til Afsked kysse hendes Haand. Da nogle af hendes Skibe flygte, troer han strax paa Forbund mellem hende og Fjenden og overøser hende med de raaeste Haansord, værre næsten end de, med hvilke Othello overvælder Desdemona. Og i sin Monolog (IV 10) raser han ganske som Othello uden Grund:

O denne falske Sjæl
Ægypterkvinden! denne svare Trolddom
hvis Øje vinked frem min Magt og atter

tilbage; hun, hvis Barm min Krone var,
min Idræts Maal, har med sit falske Spil
ret som en Taterkvind bedraget mig
for al min Indsats, lige indtil Hjertet!

De vilde begge, skjønt troløse mod Andre, være hinanden tro; men i Prøvens Øjeblik have de ingen Tillid til hinandens Troskab. Og alle disse Sindsbevægelser have rystet Antonius's Dømmekraft. Jo taprere han i Ulykken bliver, des mere ude af Stand til at se Virkeligheden som den er. Saare træffende slutter Enobarbus tredje Akt med de Ord:

Jeg ser, at som vor Høvdings Hjerne mindskes,
saa bliver Hjertet stort. Naar Modet tærer
Forstanden bort, saa æder det jo Sværdet,
det skulde fægte med.

For at berolige Antonius's skinsyge Raseri lader Kleopatra, hvem en Usandhed altid er det nærmeste Hjælpemiddel, ham bringe det falske Budskab om hendes Død. Af Sorg over Tabet falder han i sit Sværd og saarer sig livsfarligt. Han bringes til hende og døer. Hun udbryder:

Døer du
du ædleste blandt Mænd? Du tænker ikke
paa mig! og skal i denne dorske Verden
jeg tøve her? den er, naar du er borte,
ej andet end en Kvægstald. Se dog, Piger,
nu smelter Jordens Krone.

Hun tænker hos Shakespeare dog ikke strax paa selv at dø. Hun stræber efter Overenskomst med Octavian, udleverer en Fortegnelse over sine Skatte, søger at narre ham for den større Halvdel, og først da hun opdager, at Intet, hverken Skjønhedsbeundring eller Medynk, rører den kolde, kloge Mand, men at han er fast bestemt paa at give hendes Ulykke til Pris for Pøblen ved at føre hende med som Skuestykke til Triumfen i Rom, lader hun Nilslangen give sig Døden.

Paa dette Punkt har Digteren stillet Kleopatras Færd i et langt ugunstigere Lys end den gamle græske Historieskriver, hvem han for alle Enkelthedernes Vedkommende følger, og han har øjensynligt gjort det med Vilje og fuld Bevidsthed for at ramme den Kvindetype, hvis Farlighed han i hende har fremstilt. Thi hos Plutarch foretager Kleopatra alle disse Skridt paa Skrømt overfor Octavian for at han ikke ved den Vagtsomhed, hvormed han har omgivet hende, skal forhindre hende fra at begaa det Selvmord, som er hendes eneste Tanke og som han første Gang forhindrede hende fra at udføre. Hun lader kun som hang hun ved sine Skatte for at foregjøgle ham, at hun endnu hænger ved Livet, og det lykkes hende ved sit stolte Bedrag at føre ham bag Lyset. Shakespeare for hvem hun stadigt

er Indbegrebet af alt det i Kvinden, som er Hunnen, nedsætter hende forsætlig ved at holde den historiske Fortolkning af hendes Handlemaade borte.*)

Den engelske Kritiker Arthur Symons skriver: «Antonius og Kleopatra er efter min Anskuelse det underfuldeste af Shakespeares Stykker, og er det især, fordi Kleopatra er den underfuldeste af Shakespeares Kvinder. Og ikke af Shakespeares alene, men maaske overhovedet den underfuldeste Kvinde».

Det er at gaa vel vidt i Enthusiasme. Dog saameget er sandt; Hovedtiltrækningen ved dette Mesterværk beroer paa Kleopatras enestaaende Skikkelse, paa den menneskelige Erfaring og kunstneriske Forkjærlighed, hvormed Shakespeare har malt den. Dog Storheden i dette rige, verdenshistoriske Drama udgaar fra det Geni, hvormed Shakespeare har sammenslynget de to Elskendes private Forhold med Staters Skjæbne og med Historiens Gang. Som Antonius gaar til Grunde ved Forbindelsen med Kleopatra,

---

*) Goethe har stærkt efterlignet Shakespeares Kleopatra, da han digtede Adelheid i «Götz». Weislingen har han desuden stillet mellem hende og Maria som Antonius staar mellem Kleopatra og Octavia, bunden til den første, og ægtende den sidste.

saaledes gaar den romerske Republik til Grunde ved det tarvelige og haardføre Vesterlands Berøring med østerlandsk Yppighed. Antonius er Rom, som Kleopatra Orienten. Idet han gaar under som et Bytte for Østens Blødagtigtighed, er det som selve Romerstorheden og Romerrepubliken udaandede med det Samme.

Ikke Cæsars Ærgjærrighed eller Cæsars Mord men først denne Romerstorhedens Selvopløsning fjorten Aar derefter giver Indtrykket af den gamle Verdensrepubliks dybe Fald, af *den omfattende Tilintetgjørelse,* Shakespeare her som i Lear vil bibringe Læseren Følelsen af.

Dette er ikke en Tragedie af huslig og begrænset Natur som Slutningen af Othello; der findes ikke her nogen lys og om bedre Tider forjættende Fortinbras, som han, der overtager Arven i Hamlet; Octavianus' Sejr er uden Glans, og der knytter sig ingen Forhaabning til den. Nej Slutningsbilledet er det, som Shakespeares Hu fra først af stod til at male, da han følte sig tiltrukken af dette store Æmne — Billedet af en Verdensundergang.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

MENNESKER OG VÆRKER
i nyere evropæisk Litteratur.

Skildrede

af

Georg Brandes.

Indhold: Forord. — Goethe og Danmark. — Schack Staffeldt. — Søren Kierkegaard. — Esaias Tegnér. — Carl Snoilsky. — Berthold Auerbach. — Paul Heyse. — John Stuart Mill. — Ernest Renan. — Gustave Flaubert. — Edmond og Jules de Goncourt.

7 Kr.

2den ændrede Udgave

af

ÆSTHETISKE STUDIER.

Af

Georg Brandes.

4 Kr.

SHAKESPEARE'S SONETTER.

Oversatte

af

Adolf Hansen.

Med Indledning og Anmærkninger.

4 Kr. 25 Øre; sleg. indb. 5 Kr. 50 Øre.

Den franske Æstetik i vore Dage. En Studie
H. Taine 3 Kr. (Udsolgt.)

Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litt
Forelæsninger holdte ved Kjøbenhavns Universite
I. **Emigrantlitteraturen.** 3die gjennemsete Udgave 4 K
II. **Den romantiske Skole i Tyskland.** 2den omarbejd
gave 5 Kr.
III. **Reaktionen i Frankrig.** 2den omarbejdede Udgav
50 Øre.
IV. **Naturalismen i England.** 2den gjennemsete Udgav
V. **Den romantiske Skole i Frankrig.** 2den gjennemsete
7 Kr. 50 Øre.
VI. **Det unge Tyskland.** 3 Kr.

Forklaring og Forsvar. En Antikritik 1 Kr.

Søren Kierkegaard. En kritisk Fremstilling i Gr
3 Kr. 50 Øre.

Danske Digtere. Charakterbilleder. 4 Kr.

Esaias Tegnér. En litteraturpsychologisk Studie
Tegnérs Portrait 3 Kr.

Benjamin Disraeli, Jarl af Beaconsfield. En litterær
teristik. 4 Kr.

Ferdinand Lassalle. En kritisk Fremstilling 4 Kr.

Mennesker og Værker i nyere europæisk Litt
7 Kr.

Det moderne Gjennembruds Mænd. 2den gjenn
Udgave 3 Kr.

Ludvig Holberg. Et Festskrift. Med tolv Vign
Hans Nic. Hansen 5 Kr.; elegt indb. 7 Kr.

Indtryk fra Polen. 4 Kr. 75 Øre.

Indtryk fra Rusland. 6 Kr.

Essays. Danske Personligheder 4 Kr.

Essays. Fremmede Personligheder 4 Kr. og 6